

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DELÎLÜ'L-HUCCÂC VE'L-ÜMMİYYÎN FÎ-TAHSÎLİ UMÛRİ'D-DÎN
(İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ozan Halil ATİLA

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin TUĞLUK

Temmuz-2022
BATMAN

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL VE ONAYI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin TUĞLUK danışmanlığında Ozan Halil ATİLA tarafından hazırlanan “Delîlü’l-Huccâc ve’l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî’-d-dîn (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)” adlı tez çalışması 28/07/2022 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Burhan BARAN

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin TUĞLUK

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ünal KALAYCI

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Osman PAKMA
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdür V.

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış/akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Enstitüsü Tez ve Seminer Yazım Kılavuzu kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules/ethical conduct and Batman University Institute of Social Sciences' Thesis and Seminar Writing Guide. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

Ozan Halil ATİLA

28.07.2022

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
DELİLÜ'L-HUCCÂC VE'L-ÜMMİYYÎN Fİ-TAHSİLİ UMÛRİ'D-DÎN
(İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)

Ozan Halil ATİLA

BATMAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin TUĞLUK

2022, 246 Sayfa

Jüri
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin TUĞLUK
Doç. Dr. Burhan BARAN
Dr. Öğr. Üyesi Ünal KALAYCI

Din, toplumun kültürünü şekillendiren önemli unsurlardan biridir. Yeryüzündeki birçok din, hâkim olduğu toplumun dilini ve edebiyatını etkilemiştir.

İslam dini, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetiyle insanlığa ışık olmuş; Müslüman milletler, kendi dilleriyle İslam'ın sanat hazinesini kaynaştırarak edebiyat geleneklerini şekillendirmişlerdir.

Esasları, şartları ve ibadet biçimleri açık biçimde belli olan İslam'ın şartlarından biri de *hac* ibadetidir. Müslüman milletlerin edebî geleneklerinde *hac* konulu çeşitli eserler yazılmış ve bu eserlerde *hac* ibadeti çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. İslami edebiyatta *hac* konulu eserler genel olarak iki başlık altında toplanmıştır. Bunlardan biri *hac* ibadetinin nasıl yapıldığını anlatan *menâsik-i hac* türüdür. Fıkhi bir terim olan *menâsik-i hac* bu alanda yazılan eserlerle birlikte edebî bir terim olarak da Türk edebiyatında yer almıştır. Diğer bir başlık ise *hac* güzergâhındaki menziller hakkında bilgi veren *menâzil-i hac* türüdür. *Menâzil-i hac*lar, *hac* güzergâhının yol haritasıdır.

Söz konusu bu eserlerin önemli bir örneği 17. yüzyılda harekeli olarak yazılmış, 120 varaktan oluşan, yer yer Eski Anadolu Türkçesi özellikleri gösteren ve müellifi bilinmeyen “*Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*” adlı *menâsik-i hac* metnidir. “*Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*”de Müslümanlar için farz olan *hac* ibadetinin nasıl yapılacağına dair bilgilere ve ibadet esnasında uzak durulması gereken hususlara yer verilmiştir. Ayrıca eserin son bölümünde *hac* menzillerine yer verilmesi de eserin önemini artırmıştır.

Anahtar Kelimeler: 17. Yüzyıl, Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn, Eski Anadolu Türkçesi, Menâsik-i Hac, Menâzil-i Hac, Metin İncelemesi.

ABSTRACT

MASTER THESIS

DELÎLÜ'L-HUCCÂC VE'L-ÜMMİYYÎN FÎ-TAHSÎLİ UMÛRİ'D-DÎN (Analysis-Text-Dictionary-Facsimile)

Ozan Halil ATİLA

INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES OF BATMAN UNIVERSITY
THE DEGREE OF MASTER OF SCIENCE
IN TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Advisor: Assist. Prof. Dr. Mehmet Emin TUĞLUK

2022, 246 Pages

Jury

Assist. Prof. Dr. Mehmet Emin TUĞLUK

Assoc. Prof. Dr. Burhan BARAN

Assist. Prof. Dr. Ünal KALAYCI

Religion is one of the important elements that forms the culture of the society. many religions on earth have affected the language and literature of the society which religion is dominant.

The religion of Islam has shed light on humanity with the Qur'an and the sunnahs of the Holy Prophet, Muslim nations formed their literary traditions by fusing the art treasure of Islam with their own languages.

One of the conditions of Islam, whose principles, conditions and forms of worship are clearly obvious, is pilgrimage. Various literary works have been written about pilgrimage in the literary traditions of Muslim nations and in these works, pilgrimage worship has been discussed in various aspects. In Islamic literature, literary works on pilgrimage are generally grouped under two headings. One of them is the "menâsik-i hac (forms of pilgrimage worship)" type, which describes how the pilgrimage is done. Menâsik-i hac (forms of pilgrimage worship), which is a fiqh term, has taken place in Turkish literature as a literary term together with the literary works written in this field. Another title is the "menâzil-i hac (pilgrimage destination)" type, which gives information about the destinations on the pilgrimage route. Menâzil-i hac (pilgrimage destination) are the road map of the pilgrimage route.

An important example of these literary works is a Menâsik-i Hac (forms of pilgrimage worship) text called "*Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*", which was written in the 17th century and consists of 120 leaves, showing features of Old Anatolian Turkish in some parts and an unknown author. In "*Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*", informations on how to perform the pilgrimage worship, which is obligatory for Muslims, and the issues to be avoided during worship are given. In addition, the fact that the pilgrimage destinations are included in the last part has increased the importance of the work.

Keywords: 17. Century, Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn, Forms of Pilgrimage Worship, Old Anatolian Turkish, Pilgrimage Destination, Text Review

ÖN SÖZ

Din, insan hayatını düzenleyen toplumsal bir kurumdur. Yeryüzündeki bütün dinler, kendi kuralları çerçevesinde insanların davranışlarını şekillendirmektedir. Geçmişten günümüze kadar yaşamış olan tüm toplumlar dinî kuralların düzenleyici ve denetleyici rolü olduğu bilinmektedir. İbadet ise dinî kuralların hayata uygulanış biçimi olarak açıklanmaktadır. Mensup olduğu dine uygun biçimde yaşamak isteyen her kişi, ibadetlerini yerine getirerek inandığı dinin kurallarını uygulamış olacaktır.

İslam dini, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetinin ışığında Müslümanlara tebliğ edilmiştir. İslam'ın kuralları, hem Kur'an-ı Kerim'deki hükümler hem de Hz. Peygamber'in hayattayken yaptığı uygulamalar sayesinde tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirlenmiştir. İslam'da ibadetler açık ve anlaşılırdır. İbadetlerin yeri ve zamanı bellidir.

İslam'ın şartlarından biri de *hac* ibadetidir. *Hac*, diğer bazı dinlerde de yeri olan bir ibadet olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak birçok dinde hac ibadeti, uygulanış biçimi açısından İslam'daki gibi kesin kurallara bağlı olarak gerçekleşmemektedir. İslam'da *haccın* mekânı ve zamanı belli olup *hac* esnasında yapılması gerekenler açık biçimde anlatılmaktadır. Hangi durumlarda *haccın* şartlarının tam olarak yerine getirilip getirilmediği Müslümanlar tarafından bilinmektedir.

Hac, İslam'ın beş şartından biri olup imkânı olan her Müslüman'a farz kılınmıştır. Yılın belli dönemlerinde Mekke ve Medine'yi ziyaret eden Müslümanlar, gerekli şartları yerine getirerek *hac* vazifesini yapmış olurlar. İslamiyet'te ilk *hac*, Hicretin 9. yılında Hz. Peygamber'in emîr-i hac olarak tayin ettiği Hz. Ebû Bekir'in öncülüğündeki kabile tarafından gerçekleştirilmiştir. Sonraki yıllarda ise *hac* ibadeti, Müslümanlar tarafından -engel teşkil edecek büyük bir felaket olmadıkça- kesintisiz olarak yerine getirilmiştir.

İslam'da *hac* ibadetinin belli kurallara dayalı olarak yapılması bu alanda rehber olabilecek eserlerin hazırlanmasını gerektiriyordu. *Hac* kurallarının bir araya getirilip kitap hâlinde hazırlanması, günümüzdeki imkânlarla sahip olamayan Müslümanlar için önemli bir ihtiyaçtı. İşte bu ihtiyaç; *hac* ibadeti öncesinde, esnasında ve sonrasında yapılması gerekenlerin anlatıldığı *menâsik-i hac* türünün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Farklı dilleri konuşup aynı menzile ulaşmaya çalışan hacı adayları, yapacakları ibadetin esaslarını öğrenmek için bu kaynaklara başvurmuştur. Ayrıca *hac* yolunda durulması gereken menzillerin anlatıldığı, hacı adaylarının yararlanabileceği su kaynakları

hakkında bilgilerin verildiği *menâzil-i hac* türü de yine hacı adaylarına yol gösteren farklı bir tür olarak ortaya çıkmıştır. *Menâsik-i hac* türü eserlerin içinde de belli kısımlarda *hac* menzillerine yer verilmiştir.

İslamî eserler açısından oldukça zengin bir mirasa sahip olan Türk edebiyatında *hac* ibadeti hakkında birçok eser yazılmıştır. Bu eserlerden biri olan *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn, menâsik-i hac* türünde bir eserdir. Müellif, eserde *haccın* uygulanış biçimini anlatarak hacı adaylarına *hac* ibadetinin gerekleri, yasakları ve önemi hakkında açıklamalar yapmakta ve açıklamalarını fikhî kaynaklardan alıntılarla desteklemektedir. Ayrıca eserin sonunda Mısır - Kâbe ve Şam - Kâbe arasındaki menziller hakkında kısaca bilgi vermektedir.

Millî Kütüphane kataloğuna 06 Mil Yz A 9156 yer numarasıyla kayıtlı olan eserin müellifinin kim olduğu bilinmemektedir. 17. yüzyıla ait olan bu eseri incelememizdeki amaç dönemin dil özelliklerini belirleyerek Türk dilinin gelişim serüveninin bir kısmını eserin penceresinden görebilmektir.

Çalışma; Giriş, İnceleme, Çeviri Yazılı Metin ve Sözlük olmak üzere dört ana bölüm ve Tıpkıbasım'dan oluşmaktadır.

“Giriş” bölümünde *hac* kavramı ele alınmış, *hac* ibadetinin İslam'daki ve Türklerdeki geçmişinden bahsedilmiştir. Ardından Türk edebiyatında *hac* konulu eserlerden bahsedilip bu eserleri gösteren bir tabloya yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn* adlı eserin konusu, içeriği ve bölümlerinden bahsedilip müellifin eser boyunca başvurduğu kaynaklar ve önemli şahsiyetler hakkında bilgi verilmiştir.

“İnceleme” bölümünde eserin imla özellikleri, ses bilgisi ve şekil bilgisi ayrı ayrı ele alınmıştır. İmla özelliklerinde ünlü ve ünsüz harflerin kelime baş, orta ve sonunda yazımları incelenmiştir. Bütün ünsüz harfler verilmemiş yazımında farklı durumların ortaya çıkabildiği ünsüz harfler incelenmiştir.

Ses bilgisi kısmında ünlü ve ünsüz harflerde yaşanan ses olayları incelenmiştir. Ünlü harfler; kalınlık-incelik uyumu, düzlük-yuvarlaklık uyumu, ünlü düşmesi, ünlü birleşmesi, ünlü türemesi ve ünlü değişimleri açısından örnekleriyle incelenmiştir. Ünsüz harfler; ünsüz değişimi, ünsüz türemesi, ünsüz düşmesi, ünsüz uyumu ve ünsüz ötümlüleşmesi açısından örnekleriyle incelenmiştir.

Şekil bilgisinde eserde bulunan sözcükler, türlerine göre *ad*, *zamir*, *sıfat*, *zarf*, *edat*, *bağlaç*, *ünlem* ve *fiil* başlıkları altında ele alınmıştır. Bu kısımda eserdeki yapım ve çekim ekleri örneklerle gösterilmiştir.

“Çeviri Yazılı Metin” bölümünde nüshanın çeviri yazısı yapılmıştır. Genel kabul gören çeviri yazım işaretleri dikkate alınarak yapılan çeviride Times Turkish Transcription yazı stili kullanılmıştır.

“Sözlük” bölümünün Metin Sözlüğü kısmında eserde bulunan ve günümüzde pek kullanılmayan Türkçe ve Arapça sözcükler açıklanmış, ayrıca Metinde Geçen Hac Terimleri Sözlüğü oluşturularak metin içerisinde bulunan *hac* terimleri ve *hac* bölgesinde bulunan önemli mekânlar hakkında bilgiler verilmiştir.

“Tıpkıbasım”da Millî Kütüphane kataloğuna 06 Mil Yz A 9156 yer numarasıyla kayıtlı bulunan nüshanın tıpkıbasımına yer verilmiştir. Böylelikle eserin orijinalini çeviri yazılı metinle karşılaştırmak da mümkün olmuştur.

Bu çalışmada lisansüstü eğitim sürecim boyunca benden yardımını asla esirgemeyen, eserin tespitinden metnin incelenmesine dek her aşamada yoğun çalışmasından cömertçe vakit ayırarak büyük bir sabırla bana rehberlik eden, derin bilgisiyle zihnimi açan ve ufkumu genişleten saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin TUĞLUK’a minnet ve şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca Arapça konusunda bana yardımcı olan mesai arkadaşım Muhammet İkbal EFE’ye, çalışmalarımda beni her zaman destekleyen kıymetli eşim Serap Hanım’a ve tez sürecim boyunca zaman zaman ilgimden mahrum bırakmak zorunda kaldığım kızım Leyla’ya teşekkür ediyorum.

Ozan Halil ATİLA

Batman-2022

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	iii
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR	xv
1. GİRİŞ	1
1.1. Hac Kavramı	1
1.1.1. Haccın tanımı.....	1
1.1.2. İslam’da hac.....	2
1.1.3. Tarihin ışığında hac ibadeti	3
1.1.4. Kutsal topraklarda Türkler	4
1.1.4.1. Osmanlı dönemi’nde hac yolculuğu ve surre alayları	5
1.1.4.2. Türk toplumunda “hac”	7
1.1.4.3. Türklerde hac yolculuğunun edebî belgeleri.....	8
1.1.4.3.1. Menâzil-i hac.....	9
1.1.4.3.2. Menâsik-i hac	11
1.2. Delîlü’l-Huccâc ve’l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî’ d-dîn	13
1.2.1. Eser hakkında genel bilgiler	13
1.2.2. Eserin müellifi / müstensihi ve istinsah tarihi	14
1.2.3. Eserin konusu	15
1.2.4. Eserde geçen bazı tarihî şahsiyetler ve müellifin faydalandığı önemli eserler	19
1.2.4.1. Tarihî şahsiyetler.....	19
1.2.4.1.1. Minkârîzâde Yahya Efendi (öl. 1088/1678).....	19
1.2.4.1.2. Edirneli Muhammed Efendi (öl. 1050/1640’tan sonra)	19
1.2.4.1.3. Sünbülî Sinân (öl. 1581)	19
1.2.4.1.4. Vezir Ali Paşa	20
1.2.4.1.5. Assâf Paşa (öl. 1694).....	20
1.2.4.2. Bazı eserler	20

1.2.4.2.1. Nisâbü'l-Ahbar.....	20
1.2.4.2.2. Tezkiretü'l-Kurtûbî	20
1.2.4.2.3. el-Budûrû's-Sâfire.....	21
1.2.4.2.4. Tefsîr-i Beydâvî	21
2. İNCELEME.....	22
2.1. İmla (Yazım) Özellikleri	22
2.1.1. Ünlülerin yazımı	22
2.1.1.1. /a/ ünlüsünün yazımı	22
2.1.1.2. /e/ ünlüsünün yazımı	23
2.1.1.3. /ı/ ve /i/ ünlülerinin yazımı.....	23
2.1.1.4. /o/ ve /ö/ ünlülerinin yazımı	24
2.1.1.5. /u/ ve /ü/ Ünlülerinin Yazımı	25
2.1.2. Ünsüzlerin yazımı.....	25
2.1.2.1. /b/ ve /p/ ünsüzlerinin yazımı.....	25
2.1.2.2. /c/ ve /ç/ ünsüzlerinin yazımı	26
2.1.2.3. /g/ ünsüzünün yazımı	26
2.1.2.4. /s/ /ş/ ve /ṣ/ ünsüzlerinin yazımı.....	27
2.1.2.5. /t/ ve /ṭ/ ünsüzlerinin yazımı	28
2.1.2.6. /ñ/ ünsüzünün yazımı	28
2.2. Ses Bilgisi (Fonetik).....	30
2.2.1. Ünlüler.....	30
2.2.1.1. Ünlü uyumları	30
2.2.1.1.1. Kalınlık-incelik uyumu	30
2.2.1.1.2. Düzlük-yuvarlaklık uyumu	31
2.2.1.1.2.1. Kelimelerde yuvarlaklaşma sebebiyle	31
2.2.1.1.2.1.1. /g/, /ğ/ seslerinin düşmesi sebebiyle yuvarlak ünlü taşıyan kelimeler	31
2.2.1.1.2.1.2. Yapım eklerindeki yuvarlak ünlü sebebiyle yuvarlak ünlü taşıyan kelimeler	32
2.2.1.1.2.1.3. Eski Türkçeden beri yuvarlak ünlü taşıyan kelimeler	32
2.2.1.1.2.2. Eklerde yuvarlaklaşma sebebiyle	32

2.2.1.1.2.2.1. Ünlüsü aslında yuvarlak olan ekler.....	33
2.2.1.1.2.2.2. Ünlüsü sonradan yuvarlaklaşmış olanlar	34
2.2.1.1.2.2.3. Düz ünlü taşıyan ekler	36
2.2.1.2. Ünlü düşmesi	39
2.2.1.3. Ünlü birleşmesi (ünlü kaynaşması).....	40
2.2.1.4. Ünlü türemesi.....	40
2.2.1.5. Ünlü değişimleri.....	41
2.2.1.5.1. /i/-/e/ meselesi	41
2.2.1.5.2. u > ı, u > i, ü > i Değişimi	42
2.2.1.5.3. ı > u değişimi.....	43
2.2.2. Ünsüzler.....	43
2.2.2.1. Ünsüz değişimleri.....	43
2.2.2.1.1. k > g değişimi.....	43
2.2.2.1.2. k > ğ değişimi.....	44
2.2.2.1.3. b > v değişimi.....	44
2.2.2.1.4. b > p değişimi.....	44
2.2.2.1.5. d > y değişimi.....	44
2.2.2.1.6. d > t değişimi.....	45
2.2.2.1.7. t > d değişimi.....	45
2.2.2.2. Ünsüz türemesi	46
2.2.2.3. Ünsüz düşmesi	46
2.2.2.4. Ünsüz uyumu	47
2.2.2.4.1. İmlası kalıplaşmış ekler.....	48
2.2.2.5. Ünsüz ötümlüleşmesi	48
2.3. Şekil Bilgisi (Morfoloji).....	50
2.3.1. İsim	50
2.3.1.1. Çokluk ekleri.....	50
2.3.1.2. İyelik ekleri	50
2.3.1.3. +ki aitlik eki	52
2.3.1.4. Hâl ekleri.....	52

2.3.1.4.1. Yalın hâl	52
2.3.1.4.2. Belirtme hâli	53
2.3.1.4.3. Yaklaşma hâli	53
2.3.1.4.4. Bulunma hâli	53
2.3.1.4.5. Ayrılma hâli	54
2.3.1.4.6. İlgi hâli	54
2.3.1.4.7. Eşitlik hâli	54
2.3.1.4.8. Vasıta hâli.....	55
2.3.1.4.9. Yön gösterme hâli	55
2.3.1.5. İsim tamlaması	56
2.3.1.5.1. Belirtili isim tamlaması	56
2.3.1.5.2. Belirtisiz isim tamlaması	56
2.3.1.6. İsimden isim yapma ekleri	56
2.3.1.7. Fiilden isim yapma ekleri	57
2.3.3. Zamir	57
2.3.2.1. Şahıs zamirleri	57
2.3.2.2. İşaret zamirleri	59
2.3.2.3. Dönüştürme zamirleri	59
2.3.2.4. Belirsizlik zamirleri	59
2.3.2.5. Soru zamirleri	60
2.3.3. Sıfat.....	60
2.3.3.1. Niteleme sıfatları.....	60
2.3.3.2. Belirtme sıfatları	60
2.3.3.2.1. Sayı sıfatları	61
2.3.3.2.1.1. Asıl sayı sıfatları.....	61
2.3.3.2.1.2. Sıra sayı sıfatları	62
2.3.3.2.1.3. Üleştirme sayı sıfatları.....	63
2.3.3.2.2. İşaret sıfatları.....	63
2.3.3.2.3. Soru sıfatları	63

2.3.3.2.4. Belirsizlik sıfatları	64
2.3.3.3. Sıfat-fiiller	64
2.3.4. Zarf	64
2.3.4.1. Hāl (durum) zarfları	65
2.3.4.2. Zaman zarfları	65
2.3.4.3. Azlık-çokluk zarfları	65
2.3.4.4. Yer-yön zarfları	65
2.3.4.5. Soru zarfları	66
2.3.4.6. Zarf-fiiler	66
2.3.5. Edatlar	66
2.3.5.1. Çekim edatları	67
2.3.5.2 Bağlama edatları	67
2.3.5.3 Ünlem edatları	69
2.3.6. Fiil	70
2.3.6.1. Olumsuzluk eki	70
2.3.6.2. Şahıs ekleri	71
2.3.6.3. Fiil çekimi	71
2.3.6.3.1. Basit çekimli fiil	72
2.3.6.3.1.1. Haber kipleri	72
2.3.6.3.1.1.1. Görülen geçmiş zaman	72
2.3.6.3.1.1.2. Öğrenilen geçmiş zaman	73
2.3.6.3.1.1.3. Gelecek zaman	73
2.3.6.3.1.1.4. Geniş zaman	73
2.3.6.3.1.2. Dilek (tasarlama) kipleri	74
2.3.6.3.1.2.1. İstek kipi	74
2.3.6.3.1.2.2. Emir kipi	75
2.3.6.3.1.2.3. Şart kipi	76
2.3.6.3.2. Birleşik çekimli fiil	77
2.3.6.3.2.1. Hikâye birleşik çekimi	77
2.3.6.3.2.2. Şart birleşik çekimi	78

2.3.6.4. Ek-fiil	79
2.3.6.4.1. Ek-fiilin görülen geçmiş zamanı	79
2.3.6.4.2. Ek-fiilin öğrenilen geçmiş zamanı	79
2.3.6.4.3. Ek-fiilin geniş zamanı	80
2.3.6.4.4. Ek-fiilin şartı	80
2.3.6.5. İsimden fiil yapma ekleri	80
2.3.6.6. Fiilden fiil yapma ekleri.....	81
2.3.6.7. Birleşik fiiller.....	81
3. ÇEVİRİ YAZILI METİN	83
4. SÖZLÜK.....	136
4.1. Metin Sözlüğü	136
4.2. Metinde Geçen Hac Terimleri Sözlüğü.....	164
SONUÇ.....	170
KAYNAKLAR.....	173
EKLER.....	178
TIPKIBASIM.....	183
ÖZ GEÇMİŞ	246

SİMGELER VE KISALTMALAR

>	: Kelimenin yeni biçimini anlatır.
<	: Kelimenin kaynağını anlatır.
Ar.	: Arapça
bk.	: Bakınız
bs.	: Baskı
C	: Cilt
çev.	: Çeviren
dzl.	: Düzenleyen
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
Far.	: Farsça
H	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret
M	: Miladi
öl.	: Ölüm tarihi
S	: Sayı
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
T.	: Türkçe
vb.	: ve benzeri

1. GİRİŞ

1.1. Hac Kavramı

Din, insan hayatını bireysel ve toplumsal açıdan düzenler. Toplum içinde yaşayan insan şüphesiz ki kurallara ihtiyaç duymaktadır. Dinî kurallar insanın hem bu dünyadaki hayatını hem ölümden sonraki hayatını düzenler. Buna göre bu dünyada insanın yaptığı iyi veya kötü işler ölümünden sonra da ona eşlik edecektir. İyilikleri onun mükâfatı, kötülükleri ise cezası olacaktır. Dinin insan hayatını düzenlemek için koyduğu kurallardan biri de yaratıcı olan Tanrı'ya ibadet etmektir.

Gerekleri yerine getirildiği takdirde en mükemmel biçimde insan hayatını düzenleyip birey ve toplumu huzur ve mutluluğa kavuşturacak olan İslam insanlığa gönderilmiş son ilahi dindir. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünneti, insanlığın başvuracağı bir rehberdir. Yapılması gerekenlerin açık biçimde ifade edildiği bu rehberdeki konulardan biri de ibadetlerdir. İslam'da ibadetler, net biçimde belirlenmiş ve kulların buna uyması emredilmiştir.

İslam'ın beş şartından biri olan *hac*, hem beden hem de malla yapılan bir ibadet olup kulun Allah yolundaki seyrinin önemli bir parçasıdır. Zira imkânı olan her Müslüman için *hac* farzdır. *Hac* vazifesini yerine getiren Müslüman, günahlarından arınır, imanı güçlenir ve çevresindeki diğer Müslümanlara da bu konuda örnek olur.

1.1.1. Haccın tanımı

Hac kelimesinin yüzyıllar boyunca devam eden serüvenini anlamak bu ibadetin özünü kavramamıza katkıda bulunacağından kelimenin etimolojik açıdan incelenmesi önemlidir.

“İbrânîce’de *hag* şeklinde olan ve ‘bayram’ anlamına gelen bu kelime ‘bir şeyin etrafında dönmek, dolanmak’ mânasındaki ‘*hvg*’ kökünden türemiştir. *Hac* veya *hag* çok eski bir Sâmi tabir olup İbrânîceden başka Ârâmicede ve Sâbiî dilinde de bulunmaktadır. Arapçada ‘gitmek, yönelmek; ziyaret etmek’ anlamlarına gelen *hac* kelimesi, fıkıh terimi olarak imkânı olan her Müslüman’ın belirlenmiş zaman içinde Kâbe’yi, Arafat, Müzdelife ve Mina’yı ziyaret etmek ve belli bazı dinî görevleri yerine getirmek suretiyle yaptığı ibadeti ifade eder. Bu ibadeti yerine getirenlere Arapçada *hâc* (çoğulu *huccâc*), Türkçede *hacı* denir” (Harman, 1996, s. 382).

Yine *hac* kelimesinin bir başka tanımı ise şöyledir: “Tartışarak, delil ile yenmek, susturmak, ikna etmek” (Mutçalı, 1995, s. 148).

1.1.2. İslam’da hac

Hac vazifesi birçok dinde bulunmaktadır. Her dinin kutsal kabul ettiği mekânlar, o dinin mensupları tarafından ziyaret edilir. Kâbe’nin bulunduğu bölge, İslam’dan çok daha önce Allah tarafından *hac* mekânı olarak belirlenmiş, peygamberler tarafından ziyaret edilerek diğer insanların da buraya gelmesi tebliğ edilmiştir.

Hiz. Âdem’den Hiz. İbrahim’e kadar devam eden süreçte peygamberler, Allah’ın emriyle Kâbe’ye bireysel ziyaretlerde bulunmuşlardır. Hiz. İbrahim ise oğlu Hiz. İsmail ile birlikte Nuh tufanında yıkılan Kâbe’yi yeniden inşa etmiştir. Ardından Hiz. İbrahim, Allah tarafından insanlara *hac* görevini tebliğ etmekle görevlendirilmiştir (Özaydın, 1996, s. 386).

İslam’ın şartlarından biri olan *haccın* Müslümanlar için ne zaman farz kılındığı konusunda da tartışmalar vardır. Yaygın görüş şöyledir: Hiz. Peygamber, hicretin 9. yılında (632) Hiz. Ebubekir’i emîr-i hac olarak görevlendirip onun önderliğinde Müslümanların haccetmesini sağlamış ve bu tarihten itibaren de *hac* Müslümanlara farz kılınmıştır (Barış, 2021, s. 554).

Her ibadetin olduğu gibi *haccın* da kendine has kuralları vardır. İslam’da kutsal kabul edilen mekânlar yılın belirli dönemlerinde ziyaret edilir. Ziyaret esnasında önceden belirlenmiş kurallara göre hareket edilir. Diğer dinlerde ise *hac* ibadeti İslam’daki gibi kesin kurallara bağlı değildir. İslam’ın belirlediği birlik ve düzen hiçbir *hac* uygulamasında yoktur.

“Diğer dinlerde İslam’daki gibi zamanı ve mekânı vahiyle belirlenmiş, belli ölçüde zengin olma şartına dayandırılarak farz kılınmış, edasının ve kabulünün şartları ortaya konulmuş düzenli bir *hac* uygulamasına rastlanılmamaktadır. İbrâhimî kökenli Yahudilik ve Hristiyanlık’ta bile İslam’daki gibi bir nitelik yoktur. İslam’ın dışında hiçbir dinde, hacı olabilmek için Arafe günü Arafat’ta bulunma ve ertesi gün de Kâbe’yi tavaf etme gibi, belli bir mekân ve zaman kaydı yoktur” (Erbaş, 2002, s. 120).

İslam’a göre haccedecek kişi, belli bir yeterliğe sahip olmalıdır. “*Hac* ibadetiyle yükümlü olmak için genel olarak bütün yükümlülüklerde öngörülen Müslümanlık, akıl ve bulûğ şartı yanında, ayrıca *hac* yapmaya bedenî ve malî imkânların yeterli olması da şarttır” (İlmihâl, 1998, s. 516).

İslamiyet'te bütün Müslümanlar Allah'ın huzurunda eşittir. Ancak *hac*da bu eşitlik gözle görülür biçimde ön plana çıkar. İhrama bürünen Müslümanlar; dil, din, ırk ve cinsiyet fark etmeksizin bir aradadır. Artık 'ben' yok 'biz' vardır. İhram dünyevilikten sıyrılıp Allah'ın huzuruna çıkışın sembolüdür. İhrama girmek, tavaf etmek ve şeytan taşlamak gibi *hac* esnasında yapılan her uygulama insanın manevî yolculuğunun birer simgesidir. *Hac* ibadeti devam ettikçe insan, kötülüklerden arınır; ruhunu huzurla doldurur.

1.1.3. Tarihin ışığında hac ibadeti

Kâbe'nin İslamiyet'ten yüzyıllar önce bir *hac* merkezi olarak inşa edildiği daha önce ifade edilmişti. İslam'ın ilk yıllarında Kâbe'den uzak kalan Müslümanlar, hicretin 9. yılında *hac* ibadetinin farz kılınmasıyla bölgeyi ziyarete başlamış, Mekke'nin fethedilip Kâbe'deki putların temizlenmesiyle de *hac* ibadeti esas kimliğini geri kazanmıştır. Hz. Peygamber'in vefatının ardından Hulefâ-yı Râşidîn, Emevî ve Abbasî dönemlerinde İslam dünyasında ayrılıklar yaşansa da *hac* ibadeti, zorunlu hâller dışında engellenmemiştir. Müslümanlar, imkânları yettiğinde ve tehlikelere rağmen *hac* bölgesini ziyaret etmiştir. Dönemin siyasi yönetimleri de *hac* ibadetinin düzgün biçimde gerçekleşmesi adına gerekli önlemleri almıştır. Ancak zaman zaman buhranlı dönemler geçiren İslam coğrafyasında *hac* yolculuğu hem yolda olanlar hem de yolu kontrol edenler için bir güvenlik meselesi olmuştur.

İslam tarihi boyunca *hac* ibadeti için Hicaz bölgesini ziyaret eden hacılar, bu ibadeti yerine getirebilmek için büyük riskleri göze almak zorunda kalmışlardır. Bölgeye hâkim olan yönetimlerin iç çekişmeleri, çölde soygunculuk yapan çeşitli topluluklar ve düşman devletlerin faaliyetleri her daim birer tehlike oluşturmuştur. *Hac* ibadeti, tarih boyunca yalnızca bir ibadet biçimi olarak kalmamıştır; kimi zaman iktidar mücadelesinin sebebi olmuş, kimi zaman da bölgede söz sahibi olan yönetimin saygınlığını göstermesi için önemli bir kanıt olmuştur.

“Özellikle Emevîler ve Abbasîler gibi İslam halifeliğini bizzat temsil eden ve onlardan sonra da siyasi olarak himaye eden devletler, otoritelerini meşrulaştırmak maksadıyla bu ibadetin ve dolayısıyla organizasyonun sağlıklı ve düzgün bir şekilde yerine getirilmesini kendilerine görev olarak telakki etmişlerdir. Bu görev çerçevesinde ilgili devletler, hacı adaylarının izleyecekleri kuralları koyabilir hatta *haccın* birtakım sebeplerle (kıtık ve

siyasi sebepler başta olmak üzere)¹ belirli bir sene hiçbir şekilde yapılamayacağını dahi ilan edebilirdi” (Erol, 2019, s. 266).

Kutsal topraklar tarih boyunca iktidar mücadelesine sahne olmuştur. Kâbe’nin bulunduğu Mekke ve Hz. Peygamber’in mezarının bulunduğu Medine’yi kapsayan Hicaz bölgesi, yüzyıllar boyunca İslam dünyasında söz sahibi olmak isteyen yönetimlerin hizmet etmek istediği bir bölge olmuştur. Zira bu bölgeye hâkim olmak demek buraların hizmetkârı olmak demektir. Şüphesiz ki bu hâkimiyet, aynı zamanda siyasi alanda büyük bir saygınlık ve ekonomik anlamda da belli bir gelir kaynağı anlamına gelmekteydi. Hicaz bölgesine hâkim olan yönetimler, *hac* mekânlarının bakımından, hacı ve hacı adaylarının güvenliğinden sorumlu olurlardı. Bu hizmetleri alınının akıyla yerine getiren devlet yöneticileri, hem manevî bir doyum sağlıyor hem halkın gözünde itibarını sağlamlaştırıyor hem de İslam dünyasının lideri olarak bütün Müslümanların takdirini kazanıyordu. İşte bu etkenler, *hac* bölgesini manevî açıdan olduğu kadar siyasi açıdan da önemli bir konuma getirmekteydi.

Emevî ve Abbasî dönemlerinin ardından İslam dünyasının bulunduğu coğrafyada *hac* yollarında Fatımîler, Eyyûbîler, Anadolu Selçuklular ve Memlûklar gibi birçok devlet hâkimiyet kurmuş, kimi zaman kendi aralarında kimi zaman da Haçlılara karşı mücadele etmişlerdir. Türk devletleri uzun süre *hac* bölgesine egemen olmuş, aynı zamanda halifelik makamının da koruyucusu ya da sahibi olmuştur.

1.1.4. Kutsal topraklarda Türkler

Türkler, İslam dinini kabul etmeden önce dahi Müslüman devletlerle ilişki içerisinde bulunmuştur. Türk devletleri, İslam’ı kabul etmeye başladıktan sonra ise savaş alanındaki üstün becerileri sayesinde İslam dünyasının askerî gücü olmuştur. Haçlı seferlerinde kutsal emanetleri muhafaza eden Türkler, gerektiğinde İslam halifelerinin de koruyucusu olmuştur. Birçok Türk hükümdarı dönemin İslam halifesi tarafından takdir edilmiş, yapılan fetihler diğer Müslümanlar tarafından da sevinçle karşılanmıştır.

Türkler, Müslüman olduktan sonra birçok defa kutsal topraklara hâkim olmuştur. İhşidîler, Eyyûbîler ve Memlûklar gibi Türk devletleri Hicaz bölgesinde egemen olsa da en uzun süreli hâkimiyeti Yavuz Sultan Selim döneminden itibaren Osmanlı Devleti

¹“1047 ve 1048 yıllarında Hicaz’da ortaya çıkan kıtlık sebebiyle hac farızasına kısıtlama getirilmiştir”, Faroqhi S. (1995). *Hacılar ve Sultanlar (1517-1638)*. (çev. Gül Çağalı Güven). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

sağlamıştır. Memlûklardan halifelik makamını da devralan Osmanlı Devleti, yaklaşık 500 yıl süren bu hâkimiyeti boyunca bölgeye büyük önem vermiş, bölgede gerçekleşen *hac* ibadetinin güvenli bir şekilde yapılması için her türlü çabayı göstermiştir. Kutsal mekânların tamir ve bakımı büyük bir titizlikle yapılmış, bölgeden herhangi bir vergi alınmamış ve evlâd-ı Resûl'den kabul edilen Seyyid ve Şeriflere özel ihsanlarda bulunulmuştur.

1.1.4.1. Osmanlı dönemi'nde hac yolculuğu ve surre alayları

İslam tarihi boyunca kutsal topraklar ve çevresinin Müslüman devletler arasında çekişmelere sebep olduğu bir gerçektir. Osmanlılar, 1517'de Hicaz'ın yönetimini Memlûklulardan devralmakla bütün İslam dünyasını ilgilendiren *hac* organizasyonunun sorumluluğunu da yüklenmiş oldular (Özcan, 1996, s. 400).

Kendilerini *Hâdimü'l-Haremeyn* olarak gören Osmanlı sultanları; *hac* yolculuğu için önemli bütçeler ayırmış, güvenliği sağlamak adına çeşitli çalışmalar yapmışlardır.

“Her yıl Şam ve Kahire olmak üzere iki farklı güzergâhtan *hac* kervanları Mekke ve Medine'ye ulaşmıştır. Bu yollarda menzilhaneler, kervansaraylar ve hanlar yapılmış, yollardaki geçit yerlerinin korunması için *hac* emirlikleri kurulmuştur. Anadolu, İran, Orta Asya ile Halep ve Bağdat gibi bazı Arap beldelerinden gelip Şam'da toplanan hacılar Şam Emîr-i Hacc'ının, Kuzey Afrika çevresinden gelip Kahire'de toplanan hacılar ise Mısır Emîr-i Hacc'ının sorumluluğu altında Mekke ve Medine'ye olan seyahatlerini gerçekleştirmiştir” (Armağan, 2000, s. 76).

Osmanlı'nın *hac* yollarını kontrol altında tuttuğu dönem boyunca hem iç hem de dış tehlikeler hacıların ve hacı adaylarının yolculuğunu tehdit etmiştir. Kimi zaman İran'da bulunan Safevî Devleti'nin ajanlık faaliyetleri kimi zaman da yağmacı bedevî topluluklar hacıların canına ve malına kastetmiştir.

“Hacı kervanlarını bedevîlerin tecavüz ve saldırılarından korumak üzere, hacıların yolları üzerinde bulunan bazı kabilelere her yıl *Urbân Surre*si adı altında bir para verilirdi. Çöllerdeki bedevîlere dağıtılan *surre*nin resmî gerekçesi hacı ve hacı adaylarını çölde çok az bulunan su kaynaklarından yararlandırımları ve elverişli koşullarda yiyecek satmalarıydı. Oysa fiili olarak *surre*nin, bedevîlerin *hac* kervanlarına saldırımlarını önlemek üzere ödendiği anlaşılmaktadır” (Armağan, 2000, s. 78).

Bedevîler, düşman bir güç gibi görünse de yeri geldiğinde çöldeki yolculukta önemli görevler üstlenmişlerdir.

“Çöl kılavuzları olarak da adlandırılan ve genellikle bedevî olan görevliler, kervanın en başında ilerler ve aşılacak çöl menziline aşinalığı ile kervana yol gösterirlerdi. Onları kervanda sakalar ve ileri gelenler izler, kervanın taşıdığı para ve diğer hediyeler (*surre*) muhafaza edilirdi” (Eroğlu Memiş, 2020, s. 45).

O dönemin şartlarında yaklaşık sekiz aylık bir zaman dilimini kapsayan *hac* yolculuğu, sıradan bir seyahat değil uyumlu bir şekilde hareket etmesi gereken büyük bir organizasyondur. Emîr-i haccın başında bulunduğu bir heyet tarafından yönetilen ve kutsal topraklara sağ salım ulaşip ardından geri dönmeyi amaçlayan *hac* kervanları; oldukça kalabalık bir insan topluluğunu, kıymetli hediyeleri (*surre*) ve büyük miktarda altını beraberinde götürüyordu.

Hac yolundaki kervanlar, kutsal toprakları görececek olmanın heyecanıyla yolculuk eden binlerce hacı adayını taşıyordu. O dönem *hac* yolundaki insan sayılarına dair bilgi vermek gerekirse:

“Cezerî, 1279’da Kahire ve Şam kervanlarında 40.000, XIV. yüzyılda yaşayan Veronali Jacobo, çölde rastladığı bir *hac* kervanında yaklaşık 17.000 kişi bulunduğunu yazmakta, 1580 yılına ait anonim bir eserde de yalnızca Mısır kervanında 50.000 kişinin olduğu kaydedilmektedir” (Özcan, 1996, s. 402).

İslam dünyasının kutsal topraklara verdiği önemi gösteren bir gelenek olan *surre*, Osmanlı sultanları için de en mükemmel biçimde yerine getirilmesi gereken bir hizmet olarak görülmüştür.

“Sözlükte ‘içine altın ve para gibi kıymetli eşyaların konulduğu kese’ anlamına gelen *surre* kelimesi terim olarak her yıl *hac* döneminden önce genellikle Mekke ve Medine halkına dağıtılmak için yollanan para, altın ve diğer eşyaları ifade eder” (Buzpınar, 2009, s. 567).

Surre, gönderilen hediyeleri ifade ederken bu hediyelerle birlikte hacı adaylarını taşıyan kervana da *surre alayı* adı verilmiştir. *Surre alayı*, her yıl İstanbul’dan yola çıkıp Mekke ve Medine’ye varır, *surre alayının* içinde yer alan hacı adayları da kutsal toprakları ziyaret ederdi.

Osmanlı sultanlarının gönderdiği *surre*ler, kutsal topraklara duyulan sevgi ve alakayı göstermek açısından oldukça önemlidir. Padişahlar, Hicaz bölgesinin yönetimi Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilmeden önce dahi bölgeye *surre* göndererek kutsal topraklara duydukları muhabbet ve hürmeti göstermişlerdir.

“Osmanlı padişahları içinde Mekke ve Medine’ye ilk defa *surre* gönderen Yıldırım Bâyezid ile oğlu Çelebi Sultan Mehmed olmuştur. Yıldırım Bâyezid *surre* olarak o zamanki devlet merkezi olan Edirne’den 80.000 altın, Çelebi Mehmed ise 14.000 altın göndermiştir. Manisa’daki malının 1/3’ünü (10.000 flori) Haremeyn’e vakfeden II. Murad, her yıl 3.500 floriyi de *surre* olarak göndermiştir. Fatih, İstanbul’un fethinden sonra Mekke emîrine 2.000 altın, Mekke ve Medine’deki seyyid ve nâiblerle fukara ve hademelere dağıtılmak üzere ise 7.000 altın göndermiştir. II. Bâyezid’in *surre*si 14.000 düka altın idi. Hicaz topraklarının Osmanlı egemenliğine girmesinden sonra Yavuz Sultan Selim, Haremeyn’e 200.000 flori altın ve deniz yolu ile 7.000 irdeb zahire göndermiş ve ayrıca Anadolu *surre*si olarak da her yıl 62.000 altın yollamıştır. Bundan sonra her yıl Osmanlıların *surre* göndermeleri âdet olmuş ve Haremeyn yani Mekke ve Medine ahalisi bu *surre*ye sadakat-ı Rûmiyye adını vermişlerdir. Osmanlıların Mekke ve Medine’ye *surre* göndermeleri 1915 yılına kadar sürmüştür” (Armağan, 2000, s. 77).

1.1.4.2. Türk toplumunda “hac”

Toplum içindeki *hac* algısına baktığımızda bu vazifenin Türk toplumunda oldukça önemli bir yere sahip olduğunu görebiliriz. *Hacca* gidecek olanlar gitmeden önce sevdikleriyle vedalaşıp onları Allah’a emanet eder, dönüşte ise artık hacı olan kişi sevinçle karşılanır, akraba ve komşuları hacıyı ziyaret ederek Mekke ve Medine’nin havasını bir nebze olsun solumaya çalışır. *Hac* ibadetinin verdiği huzur ve bir yandan da kutsal topraklardan ayrılmanın verdiği hüznle evine dönen hacı, beraberinde getirdiği hediyeleri çevresindekilere dağıtarak insanları mutlu eder. Hacı olmak toplum içinde de kişiyi saygın bir konuma yükseltir. Öyle ki geçmişte ve günümüzde Anadolu’nun en ücra yerlerinde dahi ebeveynler, çocuklarına “Hacı” ismini vererek onların bir gün bu kutsal vazifeyi yerine getirmesini dilemektedir.

Anadolu’da yüzyıllar süren toplumsal tecrübenin etkisiyle toplumun gözündeki hacı algısı da dikkate değerdir. Buna göre Allah’ın emrini yerine getirmenin huzuruna kavuşan hacılar, hayatlarında da önemli değişiklikler yapmalıdır. Hacılık makamının ağırlığını taşıyan bu bireyler, maddiyata gereğinden fazla önem vermemeli; günahlarından arınmış olarak döndükleri için bir daha günaha bulaşmadan yaşamalı ve oruç, namaz gibi ibadetleri de ömrünün sonuna kadar eksiksiz biçimde yerine

getirmelidir. Toplum tarafından hacılara yarı münzevî bir rol biçildiğini söylemek mümkündür.

1.1.4.3. Türklerde hac yolculuğunun edebî belgeleri

İnsan, doğduğu andan itibaren keşfetme arzusunu içinde taşır. Keşfedilenin anlatılması ihtiyacı da elbette bu arzusunun bir parçasıdır. İnsan, tarih boyunca dünyayı keşfetmek için yola çıkmış, bu yolculuklarda kimi zaman yeni bir kıtayı keşfetmiş kimi zaman da farklı kültürleri tanımıştır. Gezilip görülen yerlerin anlatılması ve yazıya aktarılması da en az bu yolculuk kadar önemlidir. Zira yazı, insanı unutmaktan ve unutulmaktan kurtarır; sonraki nesillere tecrübenin aktarımını sağlar.

Gezilip görülen yerlerin anlatılma ihtiyacının bir sonucu olarak seyahatname türü doğmuştur. Seyahatnameler, anlatılan yere gidecek insanlar için bir rehberdir. Gidemeyecekler için ise merak edilen yer hakkında bilgi kaynağıdır.

Seyahatnameler bilgi vermek amacıyla yazılmış eserlerdir. Müellifler, gezilen yerlerin coğrafi, tarihî ve sosyal değerleri hakkında okuyucusuna bilgi vermektedir. Diğer bir ifadeyle dünyanın bilinmeyen yerlerini keşfetme arzusu duyan, yeni yerleri çeşitli nedenlerle tanıma ihtiyacı hisseden insanlara seyahatnameler bu imkânı sunmuştur. Ayrıca iletişim imkânlarının sınırlı olduğu geçmiş dönemlerde bilimsel ve kültürel gelişmelerin aktarıcısı seyahatnameler olmuştur (Maden, 2008, s. 148).

Tarih boyunca müellifler, seyahatnamelerini yaptıkları yolculuğun amacına uygun olarak yazmışlardır. Yepyeni yerler ve kültürler keşfetmek amacıyla yola çıkmış olan müellifler, okurlarına gittikleri yerlerin fizikî, toplumsal ve ekonomik yapısı hakkında bilgiler vermişlerdir.

Elbette yolculuklar yalnızca gezmek görmek ya da keşfetmek için yapılmaz. *Hac* yolculuğu, kutsal vazifeyi yerine getirmek için yapılan ibadet amaçlı bir yolculuktur. İbadet amacıyla yola çıkan müellifler, yapılacak dinî vazifenin uygulanış biçimi ve ziyaret edeceği dinî mekânlar hakkında okurlarına bilgiler verir.

Müellifler, yerine getirmek için yolculuk gerektiren bir ibadet olan *haccı* anlatmak için seyahatname türünü kullanmış, *hac seyahatnameleri* de kendi içinde farklı dallara ayrılmıştır.

Hac ibadeti hem beden hem mal varlığına dayanan bir ibadettir. Yolculuğu meşakkatli olduğu kadar yerine getirmesi de belli kurallara bağlıdır. Edebiyatımızda *hac* yolculuğunu ve *hac* ibadetinin uygulanışını anlatan birçok eser vardır. Bu tür eserler,

hac seyahatnameleri olarak da adlandırılır. Ancak unutulmamalıdır ki *hac seyahatnamelerinde* öncelikli amaç gezip görmek değil ibadeti yerine getirmektir.

Klasik Türk edebiyatının önemli kaynaklarından olan dinî unsurlar, birçok metinde müstakil olarak bahis konusu edilmiştir. Bunlar arasında manzum ve mensur *hac seyahatnameleri* de sayıca fazladır. Bu seyahatnameler muhtevalarına göre iki grupta incelenmektedir. Buna göre gidilen konakların bahis konusu edildiği eserler *menâzil-i hac*, haccın şartlarının anlatıldığı metinler *menâsik-i hac* olarak sınıflandırılmaktadır (Coşkun, 2002, s. 6-7).

1.1.4.3.1. Menâzil-i hac

Arapça bir kelime olan “menzil” sözlüklerde: “esnâ-yı seyr ü seyâhatte gece nüzul olunan yer, konak”, “iki konak arası bir konak yol, merhâle”, “ikâmet olunan yer, mesken, ikâmetgâh” (Kamus-ı Türkî, 2019, s. 782). gibi anlamlara gelmektedir. Menâzil ise menzil kelimesinin çoğulu olup menziller anlamına gelmektedir.

Osmanlı Devleti, yüzyıllar boyunca geniş bir coğrafyaya hâkim olmuştur. Buna bağlı olarak menziller, devlet için kritik öneme sahip olmuştur. Osmanlı’da menziller, Rumeli ve Anadolu’da üç kola ayrılır. Bu kollar sağ, sol ve orta kollar olarak adlandırılır. Anadolu sağ kolu, Üsküdar-Eskişehir-Akşehir-Konya-Adana-Antakya ve Halep’e; orta kol, Üsküdar-Gebze-İznik-Sapanca-Geyve-Hendek-Ayaş-Düzce-Bolu-Hacıhamza-Merzifon-Amasya-Turhal-Tokat-Sivas-Malatya ve Diyarbakir’e; sol kol ise Üsküdar’dan Merzifon’a kadar orta kolu takip ederek buradan Karahisar-ı Şarki-Bayburd-Tercan-Erzurum ve Kars’a gitmekteydi (Halaçoğlu, 1981, s. 123).

Osmanlı topraklarında her yıl iki önemli *hac* kervanı Mekke ve Medine’ye varıyordu. Bunlardan biri Kahire’den biri de Şam’dan hareket etmekteydi. Yukarıda bahsedilen yollardan Anadolu sağ kol, Osmanlı’nın aynı zamanda *hac* yollarından biriydi. Halep’ten sonra Şam’a bağlanan yol kutsal topraklara uzanıyordu (Armağan, 2000, s. 76).

Padişahın Mekke ve Medine’ye gönderdiği hediyeler ile *hac* kafilesinden oluşan *surre alayı*, Hicaz bölgesine buradan hareket eder, kutsal topraklara bu güzergâhtan ulaşırdı. Osmanlı yönetimi, bu yollar üzerinde hacı adaylarının ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için cami ve mescitler, hanlar, hamamlar yaptırmış; su kuyuları açtırmıştır.

Binlerce insanın çıktığı bu zorlu ve kutlu yola elbette eli kalem tutan ve gördüklerini anlatmak isteyen hacı adayları da çıkmıştır. Yolculuk boyunca uğranan durakların anlatılarak hacı adaylarının bilgilendirildiği eserler *menâzil-i hac* türünün oluşmasını sağlamıştır. Bu eserler manzum veya mensur olarak yazılmıştır. *Menâzil-i hac* türündeki eserler, kimi zaman usta şair veya müelliflerin elinden çıkmış kimi zaman da orta seviye bir eğitime sahip mütevacı kalemler tarafından yazılmıştır. Zira amaç hacı adaylarını bilgilendirmek olduğundan üstün bir sanat gücüne ihtiyaç yoktur.

Menâzil-i hac türü eserlerin en belirgin özelliği, yolculuğun daha çok dinî amacını vurgulayan, hacı adayına kısa ama faydalı ve genel bilgiler veren, sadece seyahat hatıraları olmayan eserler olmalarıdır. Menzil adları belirtilerek iki menzil arasında zaman hesaplamaları dikkatlice yapılır. Bu tür eserlerde gereksiz ve maksadı dışında bilgi bulunmaz (Turay, 2017, s. 113).

Menâzil-i hac türündeki eserlerde durulup ihtiyaçların giderildiği yerlere konak denir. Bu konaklardaki bekleme süreleri yol durumuna ve konağın hacılara sunduğu imkânlar göre değişebilir. *Menâzil-i hac*larda hacıların yol boyunca kullanacakları konaklar hakkında bilgi verilir. Konaklardaki imkânlar, güvenlik durumu ve o bölgede bulunan ibadet yerleri anlatılır. Kendinden önceki konağa olan mesafe saat cinsinden verilir. Yolculuk süresince büyük bir ihtiyaç olan suyun hangi duraklarda ne durumda bulunduğu belirtilir (Sak ve Çetin, 2005, s. 210).

Türk edebiyatında *menâzil-i hac* örneği çoktur. Bazılarına tablo-1’de yer verilmiştir. Ancak yolculuğun biçiminden ve eserin mahiyetinden dolayı Evliya Çelebi’nin Seyahatnâmesi’ne tabloda yer vermeyip ayrıca bahsetmemiz gerekmektedir.

Evliya Çelebi’ye ait olan ve Türk edebiyatında seyahatname türünün en önemli örneği olan 10 ciltlik Seyahatnâme’nin dokuzuncu cildinde yazar, 1671 yılında çıktığı *hac* yolculuğunu anlatır. Altmış yaş civarında yola çıkan Evliya Çelebi; resmî *hac* kervanına katılmaz, maceracı yaradılışına uygun olarak kendi rotasını çizer. Ancak Şam’da *hac* kervanına katılır. Geçtiği birçok durak ve duraklara yakın yerler hakkında da bilgi vererek eserini zenginleştirir. Ayrıca Evliya Çelebi, gittiği yerlerde birçok rütbeli kişiyle görüşmüş ve bu kişilerin hâl ve görünüşlerinden de bahsetmeyi ihmal etmemiştir (Coşkun, 2002, s. 34-35).

Evliya Çelebi’nin eseri normal bir *menâzil-i hac* eserinden çok daha hacimli olup konu alanı daha geniştir. Yalnızca bir *menâzil-i hac* olmayıp Evliya Çelebi’nin

maceracı ruhunun göstergelerinden biridir. Ayrıca dönemin sosyal ve siyasi şartlarını görmek için de bir rehber niteliğindedir.

1.1.4.3.2. Menâsik-i hac

Menâsik, Arapça kökenli “nüsk” kelimesinden türetilen fikhî bir terimdir. Nüsk, uygun biçimde ibadeti yerine getirme anlamı taşır. Menâsik; *mensek / mensik* kelimelerinin cem’idir. *Mensek / mensik* ise “ibadet edilen veya kurban kesilen yer” anlamına gelir (Kâmûsu’l-Muhît, 2013, s. 4300).

Fıkıh literatüründe *hac* ibadetiyle ilgili farz, vacip, sünnet, mendup, mekruh, haram gibi terimlerle gruplandırılan kuralların tümüne “*menâsik-i hac*” denir. Bu kuralları okuyucunun anlayıp kavraması ve rahatlıkla uygulayabilmesi için Kur’an, Sünnet ve mezhep imamlarının görüşlerine istinâden kaleme alınan *menâsik-i hac* kitapları İslam tarihi boyunca hacı adayları ve *hac* rehberleri için çok önemli birer yardımcı eser olmuşlardır (Karataş, 2007, s. 2).

Fıkıhta *menâsik-i hac* olarak adlandırılan bu tür eserler, edebiyatta da aynı isimle anılmıştır. Şair ve müellifler, *hac* ibadetinin doğru biçimde yerine getirilmesi için *haccın* nasıl eda edileceğine dair eserler yazarak edebiyatta *menâsik-i hac* türünün oluşmasını sağlamışlardır. Bu eserlerde, *hac* ibadeti esnasında hacı adaylarının neleri yapması gerektiği ve nelerden kaçınması gerektiği sade ve açık bir dille anlatılmıştır. *Menâsik-i hac*ların içinde kısa biçimde menâzile de yer verilebilir. Ancak esas olan menâsiktir. *Menâsik-i hac*lar manzum ya da mensur yazılmışlardır. Bu türde özellikle Osmanlı döneminde edebiyatımızda çok sayıda eser kaleme alınmıştır.

Menâzil-i hac ve *menâsik-i hac* türleri edebiyatımızda *hac seyahatnamelerini* oluşturur. Türk edebiyatında *hac* menzilleriyle ilgili ilk eser Ahmet Fakîh’e ait olan Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidi’ş-Şerîfe’dir (Mazıoğlu, 1974). *Menâsik-i hac* türünde ise Gubârî’nin manzum *Menâsik-i Hacc*’ı bilinen ilk örnektir (Coşkun, 2002, s.10). Bu eserlerden bazılarını Tuğluk tarafından hazırlanan tabloda yer verilmiştir (Tuğluk, 2021, s. 237):

Tablo 1.1. Manzum ve mensur hac seyahatnameleri

14-15. YÜZYIL			
Yazar	Eser	Manzum/ Mensur	Tür
Ahmed Fakîh	Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidî’ş-Şerîfe	Manzum	Menâzil-i Hacc
16. YÜZYIL			
Yazar	Eser	Manzum - Mensur	Tür
Abdurrahman Gubârî	Menâsik-i Hacc (Gül 2006)	Manzum	Menâsik-i Hacc
Şemseddin Ahmed Sivâsî	Menâsikü’l-Huccâc veya Umdetü’l-Huccâc (Toker, 2009; Süer 2015)	Manzum	Menâsik-i Hacc
Amîkî	Fütûhu’l-Haremeyn (Yılmaz, 2019)	Manzum	Menâsik-i Hacc
Muhyî Gülşenî	Menâsik-i Hacc (Hedyü’l-Haremeyn)	Manzum	Menâsik-i Hacc
Fevrî	Risâle-i Mekkiyye	Manzum Mensur	Menâzil-i Hacc
Yusuf Sinaneddin Bin Yakub	Menâsik-i Hac (Çelik, 2016; Arıç, 2015)	Mensur	Menâsik-i Hacc
Sinâneddîn Yûsuf b. Abdullâh Amâsî	Menâsik-i Hac (Özel, 2013)	Mensur	Menâsik-i Hacc
17. YÜZYIL			
Yazar	Eser	Manzum - Mensur	Tür
Bahrî	Eser adı yok (Koyuncu, 2020)	Manzum	Menâzil-i Hacc
Bahtî	Manzûme fi Menâsiki’l-Hac	Manzum	Menâsik-i Hacc
Nâlî	Menâsik-i Hac (Karataş, 2003)	Manzum	Menâsik-i Hacc
Sulhî	Der-Beyân-ı ‘Aded-i Menâzil-i Hicaz (Donuk, 2017)	Manzum	Menâzil-i Hacc
Hacı Seyyid Hasan Rızâ’î	Tuhfetü’l-Menâzilü’l-Kâ’be	Manzum	Menâzil-i Hacc
Konyalı Seyyid Mehmed Efendi	Menâsik-i Hacc	Manzum	Menâsik-i Hacc
Nâbî	Tuhfetü’l-Haremeyn	Manzum Mensur	Menâzil-i Hacc
Hacı Ali Bey	Tuhfetü’l-Huccâc (Baştürk, 2013)	Mensur	Menâzil-i Hacc
Abdurrahman Hibrî	Menâsik-i Mesâlik (İlgürel, 1975-1976)	Mensur	Menâsik-i Hacc
Bosnalı Hacı Yusuf Livnjak	Mensur Hac Seyahatnamesi (Özuygun, A.R; Yapıcı, Ş, 2014)	Mensur	Menâzil-i Hacc
Kadrî	Menâzilü’t-Tarîk ilâ Beyti’llâhi’l-‘Atîk	Mensur	Menâsik-i Hacc Menâzil-i Hacc
Kastamonî	Hâzâ Kitâb-ı Menâsik-i Hac	Mensur	Menâsik-i Hacc
18. YÜZYIL			
Yazar	Eser	Manzum - Mensur	Tür
Cûdî	Merâhilü Mekke Mine’ş-Şam (Coşkun, 2002)	Manzum	Menâzil-i Hacc

Bosnalı Muhlis	Delîlü'l-Menâhil ve Mürşidü'l-Merâhi	Manzum	Menâzil-i Hacc
Edirneli Nâtik	Tuhfetü'l-Haremeyn / Tuhfe-i Nâtik (Aksoyak, 2012)	Manzum	Menâzil-i Hacc
En-Nakşibendî el-Muradî	Nebzetü'l-Menâsik (Ş. E. Memiş, 2018)	Mensur	Menâsik-i Hacc
Yazarı belirsiz	Cânib-i Mısır'dan Mekke-i Mükerrema (Coşkun, 2002)	Mensur	Menâzil-i Hacc
Diyarbakırlı Molla Mustafa	Menâsik-i Hacc (Ayata, 2013)	Mensur	Menâsik-i Hacc
Mehmed Edîb Bin Mehmed Derviş	Behcetü'l-Menâzil (Karadağ, 2011)	Mensur	Menâzil-i Hacc
Seyyid İbrahim Hanîf	Hâsıl-ı Hacc-ı Şerîf li-Menâzili'l-Haremeyn (Ramazanoğlu ve Özcan, 2011)	Manzum - Mensur	Menâzil-i Hacc
Hanîf İbrâhim Efendi	El-La'lü'l-Musaffâ fî Ziyâreti'l-Mustafâ (Alkahtani, 2019)	Mensur	Menâsik-i Hacc
Yazarı belirsiz	Menâzilü'l-Hacc ve Mesâfetü'l-Fec li'l-Âc ve's-Sac (Çaycı, 2006)	Mensur	Menâzil-i Hacc
19. YÜZYIL			
Yazar	Eser	Manzum - Mensur	Tür
Fethî (?)	Menâzil-i Hacc (Kiraz, 2020)	Manzum	Menâzil-i Hacc
İndî	Menâsik-i Hacc (Kiraz, 2020)	Manzum	Menâsik-i Hacc
Servet	Manzum Hac Seyâhatnamesi (Donuk, 2017)	Manzum	Menâsik-i Hacc Menâzil-i Hacc
Kâmil	Menâsik-i Hacc	Manzum	Menâsik-i Hacc
Eyüp Sabri Paşa	Mir'atü'l-Haremeyn (Levent, 2010)	Mensur	Menâsik-i Hacc Menâzil-i Hacc
Aşçı Dede	Risâle-i Tercüme-i Ahvâl-i Dede-i Nakşî Mevlevî (Çeven, 2017)	Mensur	Menâzil-i Hacc
20. YÜZYIL			
Yazar	Eser	Manzum - Mensur	Tür
Mehmed İlhami	Hicaz Yollarında Bir Sufî-Mehmed İlhami'nin Hac Seyahatnamesi (Çavuşoğlu, 2019)	Mensur	Menâzil-i Hacc
Bekir Sıdkî	Menâsik-i Hacc	Manzum	Menâsik-i Hacc
İbrahim Rıfât	Mirâtü'l-Haremeyn	Mensur	Menâzil-i Hacc Menâsik-i Hacc

1.2. Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn

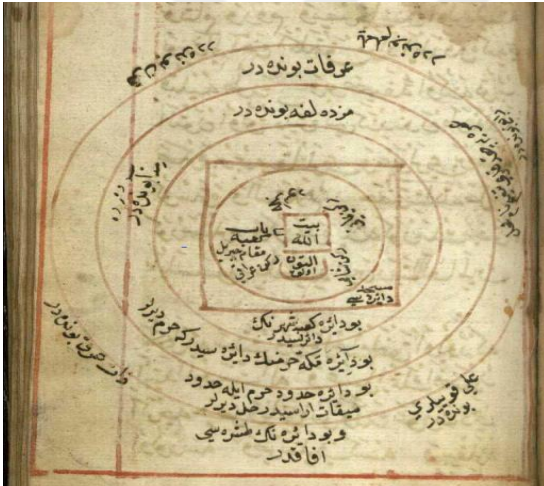
1.2.1. Eser hakkında genel bilgiler

Eserin tam adı “*Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*” olup “hacılar ve ümmî (okuma-yazma bilmeyen) Müslümanlar için dinî bilgiler ve hac rehberi” anlamına gelmektedir. Millî Kütüphane kataloğuna 06 Mil Yz A 9156 yer numarasıyla kayıtlı olan ve 120 varaktan oluşan eserin her varağı 13 satırdan oluşmaktadır. Harekeli olup nesih yazı ile kaleme alınmıştır. 32 baptan oluşan eserin bölüm başlıkları kırmızı renkle kalan kısımlar ise siyah renkle kaleme alınmıştır. Ayrıca

birkaç sayfada ise sayfa kenarına müellif ya da müstensih tarafından yazılmış, metnin içeriğine uygun yazılar vardır. Nüshada yer yer yıpranmalar olmasına rağmen genel olarak okunaklıdır. Eserde 116b-117a sayfaları arasında bir anlam kopukluğu vardır. Belli ki bu arada bir ya da birkaç varak eksiktir.

Eser üzerindeki ilk çalışma Mehmet Emin Tuğluk tarafından yapılmıştır. Tuğluk, eserin genel özelliklerinden bahsettiği makalesinde ses özelliklerini de incelemiştir (Tuğluk, 2021).

Nüshada 52a sayfasında Kâbe'nin, 82b sayfasında ise Mescid-i Nebevî'nin kuş bakışı çizilmiş planları vardır. Çizimler oldukça ayrıntılıdır. Çizimlerden yola çıkarak müellifin veya çizimi yapan kişinin buralarda bulunduğu sonucunu çıkarabiliriz. Çizimlerin amacının ise hem gidemeyenlere buraları bir nebze olsun çizimle de olsa göstermek hem de *hac* görevi esnasında buralarda bulunan hacı ve hacı adaylarına ne yapacakları konusunda yol göstermektir:

Görsel 1.a. Kâbe planı (52a)

Görsel 1.b. Mescid-i Nebevî (82b)

Eserin 32. babında ise Şam'dan ve Mısır'dan Mekke'ye kadar olan *hac* yolundaki duraklar konak adıyla ifade edilmiştir. Konaklar arası mesafe ile konaklarda su olup olmadığı ve varsa suyun durumu anlatılmıştır. Eserde bazı konaklarda kaç gece kalındığı da belirtilmektedir. Konaklardan çok kısa bahsedilip geçilmesi ve İstanbul-Şam arası herhangi bir konaktan bahsedilmemiş olması da dikkate değerdir.

1.2.2. Eserin müellifi / müstensihi ve istinsah tarihi

Eserin müellifinin ismi, kitapta herhangi bir yerde geçmemektedir. Eserdeki ipuçlarından yola çıkarak birtakım sonuçlara ulaşmak mümkündür. Buna göre müellif

bir dönem Mısır’da bulunmuştur. Bu süre içinde de Mısır valisi Vezir Sipâhizâde Halim Ali Paşa ile birkaç kez görüşmüştür. Eserinde paşadan saygıyla söz eden müellif, Ali Paşa’nın Mısır’a büyük hizmetlerde bulunduğunu belirtir. Müellife göre Sipâhizâde Halim Ali Paşa, halka zulmeden fırsatçılara meydan vermemiş, değeri düşen Mısır parasını kıymetli hâle getirmiş ve Mısır halkının huzurunu bozan meyhane gibi mekânları kapatmıştır.

Müellif, eserde “*Delîlü’l-Mütehâyirîn fî-Dâ’i Hacci’l-Kâdirîn ve’l-‘Âcizîn*” adlı bir eseri daha olduğundan bahsetmektedir. Ancak yapılan aramalarda böyle bir esere rastlanamamıştır.

Delîlü’l-Huccâc ve’l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî’d-dîn’in yazılış tarihi ile ilgili olarak Tuğluk’un (2021) görüşü şöyledir:

“*Delîlü’l-Huccâc ve’l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî’d-dîn*’in yazılış tarihi kesin olarak belli değildir. Ancak müellif, H 1105-M 1693-1694 senesinde *hac*dan döndükten sonra “bu kitaba ve bu kitaptan yazılan nüshalara” eklemeler yaptığını söylemektedir. Bu da eserin yazım tarihinin H 1105-M 1693-1694 tarihi veya öncesi olduğunu ve birden fazla nüshasının bulunduğunu göstermektedir. Eserde adı geçen Assâf Paşa 1694 yılında idam edilmiştir. Müellif, Assâf Paşa’dan “merhum” diye söz etmektedir. Bu da eserin Assâf Paşa’nın ölümünden sonra 1694 yılında kaleme alındığını göstermektedir” (s. 239).

Fikrimizce eserin menâsik kısmını önceden yazmış olan müellif, 32. bap olan menziller kısmını *hac* görevini yerine getirip yaşadığı yere döndükten sonra eklemiştir. Birden fazla nüshanın bulunduğu da müellifin sözlerinden anlaşılmaktadır. Ancak şu ana kadar kadar bir adet nüshaya ulaşılabildi.

1.2.3. Eserin konusu

Delîlü’l-Huccâc ve’l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî’d-dîn, menâsik-i *hac* türünde yazılmış mensur bir eserdir. *Hacca* gidecek okuma yazma bilmeyen Müslümanların bu ibadeti doğru yapmaları adına yazılmıştır. Müellife göre okuma yazma bilmeyen ve *hacca* gidecek olan Müslümanlar, bu eseri okuma bilen birine okutarak dinlemelidir. Bu sayede *hac* ibadetini eksiksiz yerine getirip hurafelerden korunacaklar ve emekleri ziyan olmayacaktır:

“Ka‘be’ye vâsıl olmadan haccın farzlarını ve vâciblerini ve hacı ifsâd idenleri öğrene ve evlâ olan oldur ki okumak bilmezse daği ma‘an kitâb götüre. Zîrâ okur âdem kıanda olursa bulunur” (33b/10-13 / 34a-1).

Delîlü’l-Huccâc ve’l-Ümmiyyîn fi-Tahsîli Umûrî’d-dîn, 32 baptan oluşmaktadır. Müellif, eserde öncelikle Ali Paşa’dan bahsedip eserin yazılış sebebini açıklar ve “lisân-ı Türkî üzre” bir eser yazdığını söyler:

“Keşîrû’l-fevâ’id kitâb-ı şerîfi zamânımızda müsta‘mel olan lisân-ı Türkî üzre te’lif eyledik” (2a-8/10).

Müellif, 32 bap boyunca eserde nelerden bahsedeceğini kısaca açıklar. Ardından Mısır’ın o dönemki hâinden ve Ali Paşa’nın icrâatlarından bahseder. Müellifin açıklamalarına göre Ali Paşa’dan evvel Mısır’da toplumsal ve ekonomik sorunlar varken Ali Paşa’nın Mısır’a gelip gerekli önlemleri almasıyla bu sorunlar çözüme kavuşmuştur. Müellif, bu açıklamalardan sonra birinci baba başlar. Baplarda işlenen konular şöyledir:

Birinci bap: Ehl-i teklif (hac ibadetini yerine getirmek için gerekli şartları taşıyanlar) olanlar ve olmayanlar açıklanır, İslamiyet’in mühim meseleleri ile kişinin kendi amelinden ve idaresi altındakilerin amellerinden sorumlu olduğu ifade edilir ve konuyla ilgili açıklamalar yapılır.

İkinci bap: *Haccın* farz olduğu kimseler, *haccı* inkâr edenler, *haccı* terk edenler ve *haccı* erteleyenler hakkında bilgi verilir.

Üçüncü bap: *Hac* yoluna çıkacak olanlara vâcib ve sünnet olan hükümlerle ilgili bilgi verilir.

Dördüncü bap: Çıkılacak zorlu ve mübarek *hac* seferinin âdabıyla ilgili bilgi verilir.

Beşinci bap: Teyemmüm etmek ve hasteler, gemide olanlar, bedeni ya da elbisesi kirli olanların namazları hakkında bilgi verilir.

Altıncı bap: *Haccın* tarifi, *haccın* farzları ve *hacca* çok defa gidenlerin durumuyla ilgili bilgi verilir.

Yedinci bap: *Haccın* vâcipleri hakkında bilgi verilir.

Sekizinci bap: *Haccın* sünnetleri hakkında bilgi verilir.

Dokuzuncu bap: *Haccın* âdabı hakkında bilgi verilir.

Onuncu bap: İhrama girmiş kişiye haram olan şeyler hakkında bilgi verilir.

On Birinci bap: İhrama girmiş kişiye mekruh olan şeyler hakkında bilgi verilir.

On İkinci bap: İhrama girmiş kişiye caiz olan şeyler hakkında bilgi verilir.

On Üçüncü bap: İhrama girilecek mahâller ve Harem'in sınırları hakkında bilgi verilir.

On Dördüncü bap: Sünnete uygun ihrama nasıl girildiği, Haremeyn ve Kâbe'ye nasıl ulaşıp tavafın nasıl yapıldığı, hangi vakitlerde namaz kılmanın mekruh olduğu anlatılır. Kişinin kibleye niyet ettiğinde Kâbe'yi niyet etmesi gerektiği belirtilir.

On Beşinci bap: Sa'y etmek hakkında bilgi verilir.

On Altıncı bap: Kâbe'den Mina'ya çıkmak ve Arafat'ta vakfeye durmak hakkında bilgi verilir.

On Yedinci bap: Arafat'tan Müzdelife'ye dönüş ve Müzdelife'nin hâli hakkında bilgi verilir.

On Sekizinci bap: Müzdelife'den Mina'ya gidiş ve Akabe cemreleri hakkında bilgi verilir.

On Dokuzuncu bap: *Hac* ibadeti esnasında kesilecek kurban hakkında bilgi verilir.

Yirminci bap: *Hac* usulüne uygun tıraş uygulaması hakkında bilgi verilir.

Yirmi Birinci bap: Tavaf ziyareti, Bâkî cemreleri atmak ve Kâbe'ye gidiş hakkında bilgi verilir.

Yirmi İkinci bap: Kıran *haccı* hakkında bilgi verilir.

Yirmi Üçüncü bap: Umre ve *hac* için ihrama girmiş kimselerle ilgili bilgi verilir.

Yirmi Dördüncü bap: Kadınların ihramı hakkında bilgi verilir.

Yirmi Beşinci bap: Umre ve Kâbe'deki ziyaret yerleri hakkında bilgi verilir.

Yirmi Altıncı bap: Tavaf-ı sadr ve Kâbe'den çıkış hakkında bilgi verilir.

Yirmi Yedinci bap: Hz. Muhammed'in kabrini ziyaret etmek hakkında bilgi verilir.

Yirmi Sekizinci bap: Medine mezarlığı ve diğer ziyaret yerleri hakkında bilgi verilir.

Yirmi Dokuzuncu bap: Rivâyet edilen duaların hükmü ve fazileti, kelime-i tevhidin anlamı ve fazileti ve Kur'an-ı Kerim okumanın fazileti hakkında bilgi verilir.

Otuzuncu bap: Bedel *haccının* şartları hakkında bilgi verilir.

Otuz Birinci bap: Vesvesenin defedilmesi, *haccın* fazileti, mükellefin üzerine vacip olan bazı mühim işler hakkında bilgi verilir. Ayrıca merhum Sinan Efendi'nin Menâsiki'nin sonunda *hacca* gidenler ve *haccı* terk edenler hakkında verdiği haberin şerhi bulunur.

Otuz İkinci bab: Mısır'dan Kâbe'ye ve Şam'dan Kâbe'ye yol üzerindeki konaklar, oturaklar ve sular hakkında bilgi verilir.

Müellif, eser boyunca sade ve anlaşılır bir üslup kullanmıştır. Müellifin okuma yazma bilmeyen ve dinleyerek anlamaya çalışan hacı adaylarının işini kolaylaştırmak adına böyle bir yol izlediği söylenebilir. Zira okuma yazma bilen herhangi bir kimse *haccın* gereklerini bu kitaptan öğrenebilir, etrafındakilere okuyabilir veya anlatabilir. Müellif, belli ki en mühim bilgileri akıcı ve basit biçimde vermeyi amaçlamıştır. Eserin sistemli biçimde düzenlenmiş olması, yapılması gerekenlerin belli bir sırayla verilip 32 bölümden oluşması da hacı adaylarının her konuyu sıkılmadan anlamasını ve *hac* ibadeti esnasında yapılması gerekenleri birbirine karıştırmamasını sağlamaktadır. *Hac* ibadeti esnasında yapılması gerekenler sade bir şekilde adım adım anlatılmış, hacı adaylarının zihninde soru işareti kalmaması için gerekli özen gösterilmiştir. *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*'in öğretici bir içeriği vardır. Eserin okuma yazma bilmeyenlere de yönelik olması onun üslubunu canlı kılmıştır. Müellif, yeri geldikçe dönemin sosyal şartlarından bahsetmiş, *hac* yolunda yaşanan çeşitli zorluklar hakkında bilgiler vermiş, hacı adaylarını bu zorlu yolculukta tedbirli olmaları konusunda uyarmıştır.

Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn'in müellifi, eseri yazarken farklı kaynaklardan yararlanmıştır. Ayet ve hadislerden örnekler vermiş, kendi dönemindeki ve kendinden önceki âlimlerin eserlerinden bahsetmiştir. Özellikle kendinden önce yazılmış bir *hac* menâsiki olan Sinan Efendi'nin eserinden kısa bir bölümü şerh etmiştir.² Müellif, konunun gidişatına göre yararlandığı kaynaklardan alıntı yaparak hacı adaylarını bilgilendirmeye çalışmıştır.

Müellif, eserde bazı hastalıkların şifası için Mekke ve Medine'de yapılacak çeşitli uygulamalardan da bahsetmiştir. Eserin 76a sayfasında tavaf bölgesinde bulunan tozların toplanıp kaynatılmasıyla oluşan karışımın sıtmaya iyi geldiğini ifade etmekte, 85b'de ise Medine sokaklarının tozunun cüzzam hastalığına iyi geldiğini söylemektedir.

² (Sünbülî) Sinan Efendi'nin Menâsik-i Hacc'ı hakkında daha geniş bilgi için: Arıç, D. P. (2015). Sünbülî Sinân'ın Menâsik-İ Hacc'ı (Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: Edirne.

1.2.4. Eserde geçen bazı tarihî şahsiyetler ve müellifin faydalandığı önemli eserler

Müellif, eserde birçok kaynaktan ve tarihî şahsiyetten bahsetmektedir. Eserlerin özellikle hadis ve fıkıh alanındaki eserler olduğu görülmektedir. Aşağıda bunlar hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

1.2.4.1. Tarihî şahsiyetler

1.2.4.1.1. Minkârîzâde Yahya Efendi (öl. 1088/1678)

IV. Mehmed döneminde müderrislik, kadılık yapmış şeyhülislamlığa kadar yükselmiştir. Osmanlı'da önemli görevler üstlenen bir aileden gelmektedir. Padişahın takdirini kazanmış, dönemin önemli âlimlerinden olmuştur. “Fetâvâ-yı Minkârîzâde” en önemli eseridir (İpşirli, 2005, s. 114-115). *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*'de Minkârîzâde'nin talebelerinden biri olan Medine-i Münevvere mollası Edirneli Muhammed Efendi'den alıntı yapılırken kendisinin ismi de zikredilmiştir (26a-4).

1.2.4.1.2. Edirneli Muhammed Efendi (öl. 1050/1640'tan sonra)

Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn'in müellifi 26a sayfasının 5. satırında Muhammed Efendi'den alıntı yapar. Muhammed Efendi, 17. yüzyılda Kesbî mahlasıyla bir divan tertip etmiştir. Tarih düşürme konusunda mâhir olduğu dönemin kaynakları tarafından ifade edilmektedir. Tarih alanındaki eserleriyle de ön plana çıkmıştır. Nuhbetü't-Tevârîh ve'l-Ahbâr ve Târîh-i Âl-i Osmân onun tarih içerikli eserleridir (Sağırlı, 2003, s. 495).

1.2.4.1.3. Sünbülî Sinân (öl. 1581)

Asıl adı Yusuf Sinaneddin b. Ya'kûb-ı Germiyânî olup Ya'kub-i Germiyânî'nin oğludur ve babası Yanya'da şeyhlik yaparken doğmuştur. 1581'de Medine'de vefat etmiştir. “Şeyhü'l evliya” tamlamasıyla ölüm tarihi olan 989/1581 sayısı verilmektedir. Kabri Medine'de Cennetü'l Baki'dedir. Eserleri şunlardır: 1. *Tenbihü'l Gabî fî Rü'yeti'n-Nebî*, 2. *Tadlîlü't-Tevîl*, 3. *Risâletü'l Hakikatü Li Talibü'l İlkan*, 4. *Menâsik-i Hacc* (Velikâhyaoğlu, 2000, s. 197-198).

Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn'in 5a-4 ve 107b-4 sayfalarında kendisinden Sinan Efendi olarak bahsedilmiş, Menâsik-i Hacc eserinden alıntılar yapılmış, eserinin kısa bir bölümü şerh edilmiştir.

1.2.4.1.4. Vezir Ali Paşa

Eserde ismi Sipâhîzâde Halim Ali Paşa adıyla da geçmektedir. Hayatı hakkında detaylı bilgiye ulaşamadı. Ancak 1695 tarihinde paşanın Mısır'da beylerbeyi olduğunu söyleyebiliriz (Tok, 2009, s. 294).

1.2.4.1.5. Assâf Paşa (öl. 1694)

Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın Zübde-i Vekayiât adlı eserine göre hac emirliği yaptığı sırada 1694 yılında İran'dan gelen hacılara eziyet ettiği ve fazla ücret aldığı gerekçesiyle idam edilmiştir (Özcan, 1996, s. 405). *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*'in müellifi bu olaydan bahsetmez. Eserin 33a sayfasında paşanın *surre alayının* yolunu kesen soygunculara karşı verdiği kahramanca mücadele anlatılır.

1.2.4.2. Bazı eserler

1.2.4.2.1. Nisâbü'l-Ahbar

Ali b. Osman el-Ûşî (öl. 575/1179) tarafından telif edilen eser, 100 konudaki 10'ar hadisten oluşan bir derlemedir. Eserde 1011 hadis yer almaktadır. Eser üzerinde Mehmet Sait Toprak "Hadiste Derlemecilik Devrinin Başlaması ve Ûşî'nin Nisâbü'l-Ahbarı" adlı doktora çalışması yapmıştır (Toprak, 2005).

1.2.4.2.2. Tezkiretü'l-Kurtûbî

Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî'nin (öl. 671/1273) ölüm ve sonrasına dair eseridir (Çelebi, 2019, s. 595). *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn* müellifi; hac esnasında, hac yolunda ve hacdan sonra vefat eden Müslümanların akıbetini anlatırken bu kitaptan faydalandığını ifade etmektedir:

"Ḥattâ ki Ka'be konşularından ve gayrlardan ba'zı sünnîleriñ Ka'be mezârlığında ve gayrıda ba'de'l-hacc ve'l-vefât 'azâb olundukları ba'zı evliyâyâ zâhir olup görüldi. Nitekim Tezkire-i Qurṭûbî'de ve Budûr-ı Sâfire'de ve gayrılarda mezkûrdur" (111b / 2-7).

1.2.4.2.3. el-Budûrû's-Sâfire

Süyûtî'nin (öl. 911/1505) âhiret hayatına dair eseridir. Tam adı *el-Budûrû's-Sâfire fî-Umûrû'l-Âhire*'dir. 162 bölümden oluşan eser, kıyâmetin kopmasından Rü'yetullah'a varıncaya kadar gerçekleşecekleri ayet, hadis ve sahabelerin görüşlerinden faydalanarak anlatır (Yavuz, 1992, s. 360).

1.2.4.2.4. Tefsîr-i Beydâvî

Osmanlı döneminin önemli âlimlerinden Mısırlı el-Hafâcî'nin (öl. 1069/1659) Kadî Beydâvî'nin (ö.685/1286) “Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl” adlı eserine yazdığı haşiye türündeki eserdir. el-Hafâcî, oldukça hacimli olan bu eserinde hemen hemen her kelimeyi ele alarak açıklamaktadır (Keskin, 2016, s. 125). *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrû'd-dîn*'de Müslüman olmayanların ölümden sonra yaşayacakları hakkında alıntı yapılmıştır:

“Şihâb Efendi Tefsîr-i Beyzâvî haşiyesinde dir ki: ‘Dünyâda hayrâtı olan kefer egerçi âhretde şevâba nâ’îl olmazlarsa daği ‘azâbları hafîf olur. Eşahh-ı kavilde kıanda kıaldı ki hayrâtı işlemege me’mûr olan mü’min bi’llâh anuñ fâ’idesini görmeye’ “ (18b / 4-9).

2. İNCELEME

2.1. İmla (Yazım) Özellikleri

Türkler, tarih boyunca kültürel, dinî ve siyasi değişimlere bağlı olarak birçok yazı sistemi kullanmıştır. Buna bağlı olarak da her alfabe Türk imla geleneğinde farklı etkiler oluşturmuştur. Yüzyıllar süren değişimin yanı sıra müellif ve müstensih tasarrufları da eserlerin imlasını etkilemiştir. Tüm bu sebepler yazma eserlerin imlasını, birçok etkene bağlı olarak incelemeyi zorunlu kılmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesi döneminde bir yandan eski Türk yazı geleneğinin izleri sürdürülmüş, bir yandan da Arap-Fars imlası Türkçeye uyarlanmaya çalışılmıştır. Bu durum dönem metinlerinde karışık ve müstensihlere göre değişebilen bir imla sisteminin oluşmasına yol açmıştır (Korkmaz, 1995, s. 491). Sonraki dönemlerde de bu durum pek değişmeden devam etmiş, yazılan eserlerde Uygur imla geleneği ile Arap-Fars imla geleneğinin etkileri bir arada görülmüştür.

Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn'de imla özellikleri ünlü ve ünsüz harfler açısından incelenmiştir. İncelemede ünlü harflerin tamamı ayrı ayrı ele alınırken ünsüz harflerin ise tamamı incelenmemiş, imla konusunda düzensizlikler yaşanan ünsüz harflerin yazımına yer verilmiştir.

2.1.1. Ünlülerin yazımı

2.1.1.1. /a/ ünlüsünün yazımı

Ön seslerde /a/ ünlüsü

/a/ ünlüsü ön seslerde “elif” (ا) veya “medli elif” (آ) ile yazılmıştır.

أَفَاكْ Āfāk (3b-6)	أَنْدَنْ andan (5b-1)
الْتَنْجِي altıncı (4b-2)	أَدَمْ ādem (5b-11)
آخِرُنْدَه āhırinde (5a-4)	أَلْمَقْ almak (63a-2)

İç seslerde /a/ ünlüsü

/a/ ünlüsü iç seslerde “elif” (ا) ile veya herhangi bir harf kullanılmadan gösterilmiştir.

تَكَرَّرْ tekrār (2a-1)	وَاجِبْ vācib (2b-4)
قَرْنَدَاشَلَرِكْ қарындашларың (2a-4)	أُولَنْلَرْ olanlar (2b-9)
قَالْدُورُبْ қалдурұп (58b-7)	بُولُئْمَازْسَه bulunmazsa (90b-10)

Son seslerde /a/ ünlüsü

Son seslerde /a/ ünlüsü “elif” (ا) ile veya “güzel he” (هـ) (hâ-i resmiye) ile gösterilmiştir.

صُورَه soñra (53b-4)	أُولَى evlā (56b-9)
مُلَاحَظَه mülāḥaẓa (55a-3)	صَفَا Şafā (58a-4)
عُلَمَا ulemā (55b-3)	أَقْچَه aqça (90b-13)

2.1.1.2. /e/ ünlüsünün yazımı

Ön seslerde /e/ ünlüsü

/e/ ünlüsü ön seslerde “elif” (ا) ile gösterilmiştir.

أَوْدَنْ evden (35a-13)	أَلِيلَه eliyle (38b-5)
أَكْرَ eger (36a-1)	أَسْبَابِي esbābı (40a-9)
أَوَّلْ evvel (37b-4)	أَكْثَرُنْذَه ekşerinde (92a-4)

İç seslerde /e/ ünlüsü

/e/ ünlüsü iç seslerde “güzel he” (هـ) (hâ-i resmiye) ile ya da herhangi bir harf kullanılmadan gösterilmiştir.

سَلَام selām (81a-4)	كِيْدِرْسَه giderse (91b-5)
أَثَرْلَر eşerler (81b-12)	إِيْدَه iderek (92a-3)
كُونْذَه gönderen (90b-8)	يَكِيْلَه yeñilemek (42b-2)

Son seslerde /e/ ünlüsü

/e/ ünlüsü son seslerde “güzel he” (هـ) (hâ-i resmiye) ile gösterilmiştir.

يَرِيْنَه yerine (107b-12)	كُورَه göre (64b-8)
تَرْجُمَه tercüme (109b-3)	نَه ne (20b-11)
جَنَّتَه Cennet’e (110a-9)	أَيُوجَه eyüce (44b-8)

2.1.1.3. /ı/ ve /i/ ünlülerinin yazımı

Ön seslerde /ı/ ve /i/ ünlüleri

/ı/ ve /i/ ünlüleri ön seslerde “elif” (ا) ile ya da “elif” (ا) + “ye” (ي) ile gösterilmiştir.

إِيْسَه ise (30a-1)	إِحْرَامِيْلَه ihrāmıyla (69a-7)
إِيْتَمَك itmek (48b-4)	إِيْمَان imān (87b-1)

اِعْتَقَادُ i' tikād (57b-2)

اِخْتِصَارُ ihtisār (109a-8)

İç seslerde /ı/ ve /i/ ünlüleri

/ı/ ve /i/ ünlüleri iç seslerde “ye” (ي) ile ya da herhangi bir harf kullanılmadan gösterilmiştir.

زِيرَا zīrā (6a-2)

كِمْسَه kimse (38a-1)

يِنَه yine (17b-10)

صُولِنَه şolına (80a-4)

تَقْدِيرَه taqđire (18a-1)

قَالَمَدَقْدَه kalmadıqda (109b-12)

Son seslerde /ı/ ve /i/ ünlüleri

/ı/ ve /i/ ünlüleri son seslerde “ye” (ي) ile gösterilmiştir.

كَنْدُولَرْنِي kendülerini (89b-13)

أَنْلَرِي anları (23a-1)

أُونُنْجِي onuncı (92b-2)

كِشِي kişi (27b-11)

كُونِي günü (97a-4)

أُولْمَه لَرِي olmaları (111b-1)

“ki” eserde hem ek hem de bağlaç olarak kullanılmış olup sonundaki /i/ harfi “güzel he” (ه) (hâ-i resmiye) ile gösterilmiştir.

اِيْدِرْلَرِكِه iderler ki (41b-13)

أَوَّلَكِه evvelki (2b-8)

2.1.1.4. /o/ ve /ö/ ünlülerinin yazımı

Ön seslerde /o/ ve /ö/ ünlüleri

/o/ ve /ö/ ünlüleri ön seslerde “elif” (ا) + “vav” (و) harfleri ile gösterilmiştir.

أُولْمِيَه olmaya (35b-4)

أُوْپْمَكْ öpmek (80b-12)

أُورْتْمَكْ örtmek (49b-11)

أُونْ on (7b-8)

أُورُجْ oruç (59b-1)

أُوْكَدَه önde (12b-11)

İç seslerde /o/ ve /ö/ ünlüleri

/o/ ve /ö/ ünlüleri iç seslerde “vav” (و) ile ya da herhangi bir harf kullanılmadan gösterilmiştir.

چُوبَانْلَرْ çobānlar (90a-2)

بُوزِلْدِيلَرْ bozıldılar (33b-2)

بُورْچ borç (90b-13)

دُورْت dört (67a-4)

صُورْه şoñra (24b-3)

دُوغْدُقْدَه doğduqda (76a-4)

2.1.1.5 /u/ ve /ü/ Ünlülerinin Yazımı

Ön seslerde /u/ ve /ü/ ünlüleri

/u/ ve /ü/ ünlüleri ön seslerde “elif” (ا) + “vav” (و) harfleri ile gösterilmiştir.

أَوْشَاقُ uşāk (9b-13)

أَوْزَرْنَدَه üzerinde (40b-3)

أُيُويَانْدَنْ uyuyandan (11a-8)

أُؤُچ üç (55a-10)

أُولُو ulu (13a-12)

أَوْزَاقُ uzak (79a-10)

İç seslerde /u/ ve /ü/ ünlüleri

/u/ ve /ü/ ünlüleri iç seslerde “vav” (و) harfi ile ya da herhangi bir harf kullanılmadan gösterilmiştir.

أُولْدُوغِي olduğu (61b-2)

مُكَلَّف mükellef (18b-2)

أُومُزِي omuzı (75a-1)

كِيْدُوبْ gidüp (59a-6)

مَكْرُوه mekrüh (79a-5)

طُرُوبْ тұrup (79a-12)

Son seslerde /u/ ve /ü/ ünlüleri

/u/ ve /ü/ ünlüleri son seslerde “vav” (و) harfi ile gösterilmiştir.

صُو şu (59a-12)

دَيُؤُ deyü (16b-3)

بُؤ bu (105b-6)

أُولُو ulu (13a-12)

2.1.2. Ünsüzlerin yazımı

2.1.2.1. /b/ ve /p/ ünsüzlerinin yazımı

Eserde /b/ ünsüzü “be” (ب), /p/ ünsüzü “pe” (پ) harfi ile gösterilmiştir.

Ön seslerde /b/ ve /p/ ünsüzleri

بَاطِل bāṭıl (8b-11)

پَاشَا paşa (32b-7)

پَس pes (8b-11)

پَشْتَمَالْلَرِي peştemālları (42a-1)

بَيُورْدِي buyurdi (30a-12)

بَيْرَام bayrām (41a-10)

İç seslerde /b/ ve /p/ ünsüzleri

قُرْبَان kurbān (70a-11)

قَاپُو kapu (76b-8)

كِيْبِجَه gibice (71b-8)

طَپَر tapar (97b-11)

قَبْلِيَه kıbleye (76a-13)

أُؤْپَمَك öpmek (47b-4)

Son seslerde /b/ ve /p/ ünsüzleri

حِسَابٌ hisāb (100b-5)

وَارُبٌ varup (102b-3)

مَكْتُوبٌ mektüb (35b-11)

قَالِدُورُبٌ kaldurup (58b-7)

قَرِيبٌ qarīb (101b-11)

أَوْزَادُوبٌ uzadup (56a-2)

Eserde zarf-fiil eki -up -üp daima “be” (ب) ile yazılmıştır.

اِيْدُوبٌ idüp (67b-7)

سِيْلَاهْلَانُوبٌ silāhlanup (84b-7)

2.1.2.2. /c/ ve /ç/ ünsüzlerinin yazımı

Eserde /c/ ve /ç/ ünsüzü “cim” (ج) ve “çim” (چ) harfî ile gösterilmiştir.

Ön seslerde /c/ ve /ç/ ünsüzü

جَنَسِمِزَه cinsimize (2a-3)

چَقَارَكَن çıkarken (36a-6)

جَمْرَه لَرِي cemreleri (4a-5)

چَبَانِي çıbanı (49b-5)

جَارِيَه cārīye (10b-6)

چُوقُ çok (57b-7)

İç seslerde /c/ ve /ç/ ünsüzü

اِسْجَاغِي ısıcağı (49b-6)

اَقْچَه akça (77a-6)

وَاجِبٌ vācib (61b-1)

اِیْچُون içün (25a-12)

وَارِنْجَه varınca (77a-5)

اَچُق açık (45a-4)

Son seslerde /c/ ve /ç/ ünsüzü

حَچ hac (29a-7)

بِرْقَچ birkaç (5b-1)

خَرْج harc (92a-3)

اَغَاچ ağaç (39b-12)

مَاجُوج Me'cūc (96b-4)

اُچ üç (45a-9)

2.1.2.3. /g/ ünsüzünün yazımı

Ön seslerde /g/ ünsüzü

Eserde /g/ ünsüzü ön seslerde “kef” (ك) harfî ile gösterilmiştir.

كَلُوبٌ gelüp (2a-1)

كَبِي gibi (63a-4)

كُونْدَه رُنْدِي gönderildi (14b-5)

كُرُوهْدَن gürühdan (110b-11)

كَلْدِيلَر geldiler (33b-2)

كُونِي günü (46a-1)

İç seslerde /g/ ünsüzü

Eserde /g/ ünsüzü iç seslerde “kef” (ك) harfî ile gösterilmiştir.

يَـكْرِمِدِر yigirmidir (90b-9)

مِـكْر meger (50a-4)

بِلْدُوْكَـنْدُنْ bildüğinden (89b-12)

دُوْغُـشُبْ döğüşüp (33a-12)

دِـكِرِه degire (56a-2)

اِـكْر eger (49b-13)

2.1.2.4. /s/ /ş/ ve /s/ ünsüzlerinin yazımı

Eserde /s/ ünsüzü “sin” (س) “sad” (ص) ve “se” (ث) harfleriyle gösterilmiştir. Ön seslerde “se” (ث) sesi daha az örnekte görülmektedir. Eserde genellikle ön ünlülü kelimelerde “sin” (س), art ünlülü kelimelerde ise genellikle “sad” (ص) kullanılmıştır.

Ön seslerde /s/ /ş/ ve /s/ ünsüzlerinin yazımı

Kalın sıradan kelime başı “sad” (ص)

صُو şu (116a-12)

صَاغ şağ (6b-13)

صُوْـنْـرَا şoñra (39a-9)

Kalın sıradan kelime başı “sin” (س)

سَاْـنَا saña (34a-8)

سَاْـچ saç (47b-9)

سِـچَان sıçan (50b-1)

İnce sıradan kelime başı “sin” (س)

سُوْزْـلُرْدَنْ sözlerden (8b-11)

سُوْـكُلِي sevgüli (11b-13)

سِـكِرْدِرَك segirderek (58b-2)

Ön seslerde “se” (ث) yalnızca üç örnekte kullanılmıştır:

سُوْـاْبِنِي şevābını (6a-11)

سَاْـبِـتْدُر şābitdür (111b-1) (30a-7)

سَنَا şenā (39a-8)

İç seslerde /s/ /ş/ ve /s/ ünsüzlerinin yazımı

اِـحْسَان ihṣān (6a-9)

اِـصْدِـقَا aşdiḳā (60a-4)

قِلْمَسُوْـنْ kılmasun (26a-2)

اِـمْتِـشَال imtişāl (6b-4)

وَاْـصِل vāşıl (3b-8)

اِـكْـثَر ekşer (7a-4)

Son seslerde /s/ /ş/ ve /s/ ünsüzlerinin yazımı

پِس pes (6a-4)

نِـفَـس nifās (52b-12)

مُنَجَّسْ münecceş (40b-1)

حَدِيثُ ḥadīṣ (30a-7)

نَفْسُ nefis (87a-13)

إِنْسُ ins (16a-6)

2.1.2.5. /t/ ve /t̤/ ünsüzlerinin yazımı

Eserde /t/ ünsüzü “te” (ت) ve “tı” (ط) harfleri ile gösterilmiştir. Eserde art ünlülü kelimeler; genellikle “tı” (ط), ön ünlülü kelimeler ise “te” (ت) ünsüzü ile gösterilmiştir.

Ön seslerde /t/ ve /t̤/ ünsüzü

Kalın sıradan kelime başı “tı” (ط)

Kalın sıradan kelime başı “te” (ت)

طَشْرَه سِنْدُنْ taşrasından (44a-4)

تَوْتَارُ tutar (40a-7)

طَوَارُ tavar (37b-5)

طُولَشْمَقُ tolaşmaq (45a-9)

İnce sıradan kelime başı “te” (ت)

تُرْكِيَجَه Türkice (109a-10)

تَلْبِيَه telbiye (72b-13)

تَوْفِيقُ tevfiq (95a-3)

İç seslerde /t/ ve /t̤/ ünsüzü

أُورْتُسِنَه örtüsine (45b-1)

مُطَالَعَه müṭāla‘a (112b-12)

دُوتْمَدِيسَه dutmadıysa (70b-7)

قَطْرَانَه دُرُ Ḳaṭrāne’dür (118b-6)

يَتْمِشْ yetmiş (99a-4)

بَاطِلْدُرُ bāṭıldur (34a-10)

Son seslerde /t/ ve /t̤/ ünsüzü

حَاجَتُ ḥācet (34a-9)

شَرَطُ şarṭ (91a-2)

اَذِيَّتْ eziyyet (69a-6)

شَوْطُ şavṭ (58b-9)

زِيَارَتْ ziyāret (75a-13)

بَسِيطُ basīṭ (24b-1)

2.1.2.6. /ñ/ ünsüzünün yazımı

Eserde ñ ünsüzünün yazımı eser boyunca “kef” (ك) harfi ile gösterilmiştir. Kelime köklerinde veya eklerde harfin yazımı ile ilgili bir farklılığa rastlanmamıştır. Türkçenin aslî seslerinden biri olan bu ses, Köktürk yazıtlarından beri gelişimini takip edebildiğimiz bir sestir. Kimi eserlerde (ك) (دك) (گ) gibi işaretlerle gösterilse de *Delilü’l-Huccâc ve’l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî’-d-dîn*’de tek bir harfle gösterilmiştir.

İç seslerde /ñ/ ünsüzü

صُكْرَه soñra (8a-5)

يَالِكُرْ yalıñız (62b-6)

أُونُكْنَه öñüne (77b-9)

يَكِي yeñi (97a-4)

چُقْدُونُز çıkduñuz (29b-12)

سَاña saña (34a-8)

Son seslerde /ñ/ ünsüzü

فَرْضُكْ farzuñ (42a-12)

اِيَكْنَجِينُكْ ikincinüñ (51b-8)

كَنْدِينُكْ kendinüñ (56a-7)

بَيْرَامُكْ bayrāmıñ (68a-11)

دِيمَه نَكْ dimeniñ (13a-4)

آدَمُكْ ādemüñ (34b-1)

Şeddenin kullanımı

Şedde, Arap yazı sisteminde iki kez okunması gereken ünsüzün üstüne konan işarettir. Genellikle Arapça ve Farsça kelimelerde kullanılan şedde, (ˆ) işareti ile gösterilir. *Delilü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*'de Arapça ve Farsça kelimelerin yanı sıra bazı durumlarda Türkçe kelimelerin yazımında da kullanılmıştır:

كُلِّيَّتْ külliyyet (7b-5)

أُمَّتْ ümmet (24a-10)

مُتَّصِلْ muttaşıl (58a-13)

تَبَرُّكْ teberrük (75b-12)

قُبْبَسِي kubbesi (86a-10)

مُيَسَّرْ müyesser (87b-2)

Sonunda ünsüz bulunan kimi Arapça kelimelere, aynı ünsüzle başlayan Türkçe kökenli bir ek geldiğinde şedde kullanılmış ancak aynı ünsüz iki kez yazılmıştır:

أَمْثَالُالرَّيْ emşâllerini (112a-7)

حَلَالُشَمَقْ helâllaşmak (31b-4)

بَاطَّالُرْ batṭāllar (105b-12)

جَلَالُالرَّيْ celâllığını (55a-3)

Aşağıda verilen Türkçe kelimelerde ise kelimeye gelen ekin ilk sesiyle sözcüğün sonundaki sesin aynı olması durumunda aynı olan iki ünsüz de yazılmış ve buna rağmen şedde kullanıldığı da tespit edilmiştir:

يُولُّرْ yollar (29b-1)

الرَّيْنَه ellerine (9b-5)

2.2. Ses Bilgisi (Fonetik)

2.2.1. Ünlüler

2.2.1.1. Ünlü uyumları

2.2.1.1.1. Kalınlık-incelik uyumu

Bir kelimenin ilk hecesinde kalın bir ünlü (a, ı, o, u) varsa ardından gelen hecelerdeki ünlüler de kalın olur. İnce bir ünlü (e, i, ö, ü) varsa ardından gelen ünlüler de ince olur.

“Kalınlık incelik uyumu bir kelimedeki vokallerin kalınlık-incelik bakımından birbirine uygun olmasıdır. Türkçede bir kelimedeki vokallerin hepsi ya kalın ya ince olabilir. Bir kelimedeki hem kalın hem ince vokal bulunamaz. Yani bir kökün, bir ekin, kök ve eklerden yapılmış bir kelimenin vokalleri kalınlık ve incelik bakımından tamamiyle bir uygunluk içinde bulunurlar” (Ergin, 2013, s. 70).

Eserde genel olarak kalınlık-incelik uyumu bulunmaktadır. Ancak ünlü uyumunu etkileyen bazı sözcük ve eklerin durumu eserde şu şekilde tespit edilmiştir:

+ki aitlik eki: İsimden isim yapma eki olan *+kî*’nin Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi döneminde *+kı*, *+kî* şekli vardır. Ek günümüzde ünlü uyumu dışındadır. Eserdeki kullanımlar ünlü uyumu dışındadır:

Mescidü’l-Ḥayf tarafındaki cemreye soñra orta yerdekîme (43b-7/8/9).

Ḥacer ile kapu arasındakiî divāra göksiyle dayanup (45a-12/13).

Soñra kapu karşusındaki Maḳām-ı İbrāhīm’e vara (56b-6/7).

Ba‘ zı yalın ḳat vā‘ izler gibi mādāmki kişiden şudūr iden (113b-11/12).

-ken zarf-fiil eki: Zarf-fiil eki olan *-ken*, eserde hem kalın ünlülü hem ince ünlülü kelimelere gelmiştir. Ek, geldiği kalın ünlülü kelimelerde ünlü uyumu dışında kalmıştır. Bu ek, aşağıdaki örneklerde ünlü uyumuna uymamıştır:

Bābını okudurken dersinde (23b-11).

Ṭavāf namāzını kılurken (45a-4).

Varken tırmaya (103a-7).

Evden çıkarken yāḥūd ḳable’l-ḥurūc yāḥūd ba‘ de’l-ḥurūc biraz şadaḳa iḥsān ide (35a-13/35b-1/2).

Uyurken ve bayılmış veyā mecnūn daḥi olursa (42a-7/8).

Eserde *-ken* zarf-fiil eki aşağıdaki kelimelerde ünlü uyumuna uymuştur.

Şürü[‘] itmek ve yürür*ken* sa[‘] y itmek (43a-12).

Yüzüne dökmek ve sa[‘] y ider*ken* (45b-4).

‘Arafât’dan Müzdelife’ye gelür*ken* yâhüd Müzdelife’de ya andan Mînâ’ya gelür*ken* almak (47a-9/10).

‘Arafât’a gider*ken* sağda olan taş etegindeki yoldan (59a-9/10).

hangi kelimesi eserde *kaŋgı* şeklinde geçmekte olup kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır:

kaŋgı: Her *kaŋgı*sı içün itdürse (98b-10).

2.2.1.1.2. Düzlük-yuvarlaklık uyumu

Dudak uyumu da denilen düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre Türkçede bir kelimenin ilk hecesinde düz ünlü (a, e, ı, i) varsa sonraki hecelerde de düz ünlü bulunmalıdır. Eğer ilk hecede yuvarlak ünlü (o, ö, u, ü) bulunuyorsa bunu izleyen ilk hecede dar yuvarlak (u, ü) ya da düz geniş (a, e) ünlülerden biri olmalıdır. “Türkçe sözlerin ilk hecelerindeki ünlülerin düz veya yuvarlak oluşlarına göre, kendilerini izleyen hecelerdeki ünlülerin de düz veya yuvarlak ünlülü oluşu, çok değişik güçte de olsa bütün Türk yazı dillerinde görülen bir ses özelliğidir” (Karaağaç, 2013, s. 75). Eser 17. yüzyılda istinsah edilmiş olmasına rağmen eserde Eski Anadolu Türkçesinin özelliği olan yuvarlaklaşmanın etkisi görülmektedir. Bu nedenle eserde tutarlı bir düzlük-yuvarlaklık uyumundan söz etmek mümkün değildir. Eserde düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan sebepleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

2.2.1.1.2.1. Kelimelerde yuvarlaklaşma sebebiyle

Yuvarlaklaşma, “Bir sözde ön, iç ve son ses durumundaki düz ünlülerin çeşitli nedenlerle yuvarlak sıraya geçmeleri olayıdır. Türk dili tarihinde oldukça değişik nedenlerle ortaya çıkmış yuvarlaklaşmalar görülür. Eski Anadolu Türkçesi, bu olayın en yaygın görüldüğü yazı dilidir” (Karaağaç, 2013, s. 100). Eserde ortaya çıkan yuvarlaklaşma örnekleri ve istisnaları aşağıda çeşitli başlıklar altında incelenmiştir:

2.2.1.1.2.1.1. /g/, /ğ/ seslerinin düşmesi sebebiyle yuvarlak ünlü taşıyan kelimeler

“Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçişte kelime sonunda bulunan kalın ve ince sıradaki *-g*, *-ğ* seslerinin düştüğü bilinmektedir. Bu düşme sonucunda bazı kelimelerin ünlülerinde yuvarlaklaşma meydana gelir” (Öztürk, 2017, s. 46). Eserde *-g*, *-ğ* seslerinin

düşmesi sonucu yuvarlak ünlülü olarak kullanılan bir örnekte dudak uyumunun bozulduğu görülmektedir:

kapu < kapıg: Ka^c be *kapusundan* tarafa tolaşmak (45a-8/9).

Eserde geçen aşağıdaki örnekte /g/ ve /ğ/ sesleri düştüğü hâlde dudak uyumu bozulmamıştır:

acı < acıg: Anda şu vardır lâkin biraz *acıdur* (120a-5/6).

2.2.1.1.2.1.2. Yapım eklerindeki yuvarlak ünlü sebebiyle yuvarlak ünlü taşıyan kelimeler

+garu, +gerü yön gösterme eki

Aşağıdaki örnekte dudak uyumu yön gösterme ekinin etkisiyle bozulmuştur:

yukaru < yokgaru: *Yuğarudan* aşağı atmak mekrühdur (64a-7).

Eserde *+garu, +gerü* yön bildirme ekinin düz ünlülü kullanıldığı örnek vardır ve dudak uyumuna girmiştir:

içeri < içgerü: Harem'in hüdudundan *içeri* tırâş olmak (43b-4/5).

2.2.1.1.2.1.3. Eski Türkçeden beri yuvarlak ünlü taşıyan kelimeler

Günümüzde düz ünlülü olarak kullanılan bazı kelimeler Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlak ünlülüdür. Bu kelimelerden bazılarında eserde de rastlanmaktadır. Bu kelimeler düzlük-yuvarlaklık uyumunu sağlamamaktadır:

içün: Hacı *içün* ta^c yîn olunduğdan şöñra (91b-13).

altun: Miri mālā *altun* toğsana (7b-2).

karşu: Şöñra kapu *karşusundaki* (56b-6).

Kendi kelimesi eserde hem yuvarlak ünlülü hem düz ünlülü olarak karşımıza çıkmaktadır:

kendü: Bu mālī *kendüme* hibe eyledim (91b-8).

kendi: Kişi *kendi*^c amelinden sū'al olunduğı (2b-11).

2.2.1.1.2.2. Eklerde yuvarlaklaşma sebebiyle

Eski Anadolu Türkçesinin belirgin özelliklerinden olan yuvarlaklaşma, eklerde de kendini göstermiştir. Eski Anadolu Türkçesi ve sonraki dönemlerde standart bir imlanın bulunmaması eklerin farklı yazım biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde eklerin kalıplaşmış şekliyle dolayı bir düzlük-yuvarlaklık uyumundan söz etmek mümkün değildir. Bu duruma Eski Anadolu Türkçesi etkisinin görüldüğü

eserlerde de rastlamak mümkündür. *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*'de de Eski Anadolu Türkçesinin etkisi görüldüğünden ötürü tutarlı bir düzlük-yuvarlaklık uyumundan bahsedilemez.

2.2.1.1.2.2.1. Ünlüsü aslında yuvarlak olan ekler

-Up zarf-fiil eki

-Up zarf-fiil eki eserde daima yuvarlak ünlülü olarak kullanılmış ve dudak uyumunu bozmuştur:

varup (5a-7), *çıkarup* (8a-5), *ihmâl idüp* (90b-3), *gidüp* (91b-2), *geçüp* (92b-3)

-dİr, -dUr faktitif eki

Bu ek, eserde hem düz ünlülü hem yuvarlak ünlülü biçimde kullanılmış olup yuvarlak ünlülü olarak düz ünlülü tabanlara da gelmiş ve dudak uyumunu bozmuştur: *yazduran* (5a-9), *itdürüp* (9a-10), *eşitdümek* (73a-2), *itdürse* (91a-8)

Aşağıdaki örneklerde -dUr faktitif eki dudak uyumunu sağlamaktadır: *endirmek* (8a-2), *fâ'idelendirmek* (26a-10), *yapdımağa* (36a-3), *diñlendire* (37b-3), *diðireler* (41b-12), *oğudurken* (23b-11),

Aynı ekin hem düz ünlülü hem yuvarlak ünlülü kullanımları da mevcuttur: *kaldurup* (13a-12), *kaldımağa* (13a-12)

-sIn, -sUn teklik 3. şahıs emir eki

Eserde -sIn, -sUn teklik 3. şahıs emir ekinin genel olarak yuvarlak ünlülü biçimde kullanıldığı, yuvarlak ünlülü tabanlarda dudak uyumunu sağladığı, düz ünlülü tabanlarda ise dudak uyumunu sağlamadığı görülmektedir:

oğusun (89a-12), *dutsun* (93a-6/7), *kılmasun* (26a-2), *ıpranmasun* (77a-4), *ayırmasun* (107a-7), *eylesün* (52b-7/8), *itsün* (62b-9/10), *virsün* (83a-12)

Düz ünlülü az sayıda kullanımın dudak uyumuna girdiği tespit edilmiştir: *yarlıgasın* (108a-2), *döndersin* (26a-2), *kaldırsın* (55b-4)

-dİr, -dUr bildirme eki

Eserde bu ekin hem düz ünlülü hem yuvarlak ünlülü kullanımlarına rastlanmaktadır. Yuvarlak ünlülü biçimde düz ünlülü tabanlara gelen ek, dudak uyumunu bozmuştur:

añadur (14a-13), *bâıldur* (34a-10), *yarlığanmağdur* (103b-8), *vardur* (104b-13), *kaçardur* (101b-4), *câ'izdür* (54a-7), *yeridür* (57a-12), *dibidür* (64b-11), *gibidür* (72b-6), *iledür* (101b-13), *fitnedür* (109b-5)

Eserde hem yuvarlak ünlülü hem düz ünlülü olarak kullanılıp dudak uyumunu sağlayan örnekler şunlardır:

birdir (15a-1), *inkârdır* (18b-12), *şerdir* (19a-5), *yoğdur* (101b-13), *budur* (112b-5), *oldur* (12b-10)

-mur fiilden isim yapma eki

Eserde yalnızca bir örneğine rastlanan bu ekin Türkçede kullanımı pek yaygın değildir.

yağmur (116a-7)

2.2.1.1.2.2.2. Ünlüsü sonradan yuvarlaklaşmış olanlar

+II +IU isimden isim yapma eki

Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrı'd-dîn'de bu ekin yazımıyla ilgili olarak bir tutarlılık yoktur. Ekin yazımıyla ilgili durumlar aşağıda gösterilmiştir.

Eserde düz ünlülü kelimelerden sonra ek de düz ünlüyle yazılmıştır:

saçlı (75a-6), *şabırılı* (59b-2), *şan'atlı* (7a-3), *'ağıllı* (11b-10), *sermâye'li* (7a-2), *sevgülü* (11b-13), *deñli* (23a-9)

Aşağıdaki örneklerde kelime yuvarlak sıradan ünlüler taşımasına rağmen ek düz ünlüyle yazılmış ve dudak uyumunu bozmuştur:

oruçlı (59a-13), *dürli* (13a-13)

Eserde ekin yuvarlak ünlülü yazıldığı iki örnek tespit edilmiş olup bunlar dudak uymuna aykırıdır:

cânlılar (15b-8), *gözlülüğe* (103a-6)

+İñ, +Uñ, +nİñ, +nUñ ilgi ekleri

Bu ek eserde bazı kelimelerde yuvarlak ünlülü bazı kelimelerde düz ünlülü yazılmıştır. Yuvarlak ünlüyle yazılıp dudak uyumuna aykırı olan örnekler aşağıda verilmiştir:

ihrâmuñ (67b-9), *Harem'üñ* (3b-6), *dimenüñ* (4b-9), *menâsikinüñ* (5a-4), *Mışırılınuñ* (8b-8)

Düz ünlüyle yazılıp dudak uyumunu sağlayan örnekler:

anlar^ı*ı* (10a-3), görünenler^ı*ı* (12a-10), enbiyâlar^ı*ı* (14a-9), imân^ı*ı* (23b-1), kimesneⁿⁱ*ı* (98b-6)

Eserde aynı kelimenin hem düz ünlülü hem yuvarlak ünlülü yazıldığı örneklerle rastlanmaktadır:

dimenⁿⁱ*ı* (13a-4), dimen^ü*ı* (12a-8), nesnenⁿⁱ*ı* (17a-4), nesnen^ü*ı* (16b-10), farz^ı*ı* (42a-8), farz^u*ı* (42a-12)

+ImIz, +UmUz, +ImUz çokluk 1. şahıs iyelik eki

Bu ekin eserde bazı kelimelerde düz ünlüyle bazı kelimelerde yuvarlak ünlüyle yazıldığı tespit edilmiştir. Hatta aynı kelimede dahi bazen düz ünlülü bazen yuvarlak ünlülü kullanımlar olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki örnekler hem düz ünlülü hem yuvarlak ünlülü yazılıp dudak uyumunu sağlamıştır:

zamân^ı*ımızda* (2a-9), cinsⁱ*imize* (2a-3), olduğum^{uzda (2a-2)}

Aşağıdaki örnekler yuvarlak ünlüyle yazılmış, dudak uyumunu bozmuştur: peygamberⁱ*ümüz* (14b-6), kitâbⁱ*imizi* (112b-9), hâkimlerⁱ*ümüzü* (6b-1)

Aşağıdaki örneklerde ise aynı kelimenin hem düz ünlülü hem yuvarlak ünlülü yazıldığı tespit edilmiştir:

üzerⁱ*imizde* (87b-5), üzerⁱ*imize* (61b-1), eyledüğ^{ümüz} (107b-5), eyledüğ^{ümüz} (9b-8), eyledüğ^{ümüz} (20a-9)

-Uz çokluk 1. şahıs eki

-vUz eki 'biz' zamirinden türemiş olup b > v değişimi ve /v/ dudak sesinin içteki ünlüyü yuvarlaklaştırmasıyla ortaya çıkmıştır. Daha sonra -vUz ekindeki /v/ sesinin erimesiyle oluşan -Uz eki son sesi ünsüzle biten kiplere ve kelimelere eklenmektedir (Korkmaz, 1964, s. 57). Çokluk 1. şahıs eki eserde sık kullanılmamıştır. Rastlanan kullanımlarda /v/ ünsüzünün düştüğü ve yuvarlak ünlülü olarak kullanılıp düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozduğu görülmektedir:

virmez^{üz} (33a-2), zikrider^{üz} (31a-5)

Bir örnekte kelime kökü ve gelen eklerin yuvarlak ünlülü olması sebebiyle dudak uyumu sağlanmıştır:

olmuş^{uz} (109b-13)

-elüm çokluk 1. şahıs emir eki

Bu ek, eserde tek örnekte yuvarlak ünlülü olarak tespit edilmiştir:

idelüm (12a-6)

-Ir, -Ur, -Ar geniş zaman eki

Eserde bu ekin yazımı konusunda birlik yoktur. Bazı örneklerde yuvarlak ünlüyle yazılan ek, bazı örneklerde de düz ünlüyle yazılmıştır.

Aşağıdaki örneklerde yuvarlak ünlüyle yazılan ek, yuvarlak ünlülü tabanlarda dudak uyumunu sağlarken düz ünlülü tabanlarda bu uyumun dışındadır:

olur (18b-7), *bulur* (25b-13), *tırursa* (63a-5), *yürürse* (77b-10), *alurlardı* (7b-1), *kalurlar* (16a-9), *girür* (18a-3), *gelür* (18a-8), *çekilür* (64b-6), *bilür* (89b-4)

Aşağıdaki örneklerde düz ünlüyle kullanılan geniş zaman eki, düzlük-yuvarlaklık uyumunu sağlamıştır:

yıkılır (97a-1), *gelirse* (17b-11), *konarsa* (62b-2), *geyer* (71b-2)

Yuvarlak ünlülü tabana düz ünlülü ekin geldiği bir örnekte tespit edilmiştir:

konır (64b-7)

gel- fiil kökünün hem yuvarlak ünlülü hem düz ünlülü geniş zaman ekiyle kullanılan örnekleri de vardır:

gelir (115a-2), *gelür* (18a-8)

2.2.1.1.2.2.3. Düz ünlü taşıyan ekler

+(y)I belirtme hâli

Eski Türkçeden beri Türkçede var olan belirtme hâli yükleme hâli olarak da adlandırılmaktadır. “Cümlede geçişli fiilin etkisi altında kalan adın içinde bulunduğu durumdur. Bu durum ya eksiz yahut da *+(y)I* / *+(y)U* ekiyle karşılanır” (Korkmaz, 2009, s. 24).

Eserde bulunan belirtme hâli örnekleri genelde düz ünlülüdür. Yuvarlak ünlü taşıyan tabanlarda dudak uyumunu bozmuş, düz ünlülü tabanlarda ise uyumu sağlamıştır.

ağçayı (93a-7), *ayağı* (104b-8), *başını* (39a-9), *birini* (41b-12), *sürmeyi* (49b-1), *şolunı* (38b-6), *bunı* (76b-3)

+I, +sI, teklik 3. şahıs iyelik eki

Eski Türkçeden beri düz ünlü taşıyan bu ek, eserde de düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmiştir. Genelde düz ünlüyle kullanılan ekin yuvarlak ünlülü örnekleri de vardır.

Aşağıdaki örnekler dudak uyumunu sağlamaktadır:

lisânı (19a-8), namâzı (57a-3), hâkimî (29a-13), ismî (51b-2), yerî (56b-11), anası (10b-9), ma'nâsı (16a-12), nafaçası (17b-1), gitmesi (94a-9), huzûrında (24b-11), hudûdından (43b-4), kıyusına (73a-12),

Aşağıdaki düz ünlülü örneklerde teklik 3. şahıs iyelik eki yuvarlak tabanlı kelimelere gelerek dudak uyumunu bozmuştur:

günü (68a-11), gözü (36a-12), göñlü (36a-13), boğumu (73a-8), kılma (8a-6), kolu (45a-4), şuyı (101a-13), yolmda (62a-11)

Tespit edilebilen tek bir örnekte tabanında düz ünlüler taşıyan bir kelimeye bu ek yuvarlak ünlülü biçimde gelmiştir:

hâtırına (98a-2)

+Ilk, +IUk isimden isim yapma eki

Bu ek, Eski Türkçe'de ünlü uyumuna girmiştir. EAT'de ise Gülsevin'e (2020) göre: "Ünlü uyumuna girmekle birlikte, yuvarlak ünlülü tabanlara düz ünlü ile geldiği örnekler de bulunur: baylık, çıganlık, sayruılık" (s. 127). Kartallıoğlu, (2011) XVII. yüzyıla ait eserlerden yola çıkarak yaptığı değerlendirmede bu ekin o dönemde Türkçe kelimelerde genel olarak dil uyumuna girdiğini ancak alıntı kelimelerin Türkçeye geçiş sürecinde meydana gelen telaffuz kararsızlıklarının bu kelimelere gelen ekleri de etkilediğini ve buna bağlı olarak genellikle alıntı kelimelerde düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulduğunu söylemektedir (s. 86). XVII. yüzyıla ait bir eser olan *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*'de bu ekin düzlük yuvarlaklık uyumuna girdiği görülmektedir.

Aşağıdaki örneklerde düz ünlü kullanılmıştır:

ortalık (63a-10), kurbânlık (71b-3), mezârlığına (74b-8), aralıkdan (81b-1)

Aşağıdaki örneklerde yuvarlak ünlü kullanılmıştır:

güçlük (7b-10), kuşluk (73b-1)

Aşağıdaki örneklerde ekin düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı olduğu görülmektedir:

ucuzluk (8b-13), debbağlık (106-6), kağıtlık (8b-10)

-dİ, -dU bilinen geçmiş zaman

Eserde ekin yuvarlak veya düz ünlülü taban fark etmeksizin düz ünlülü kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak az sayıda da olsa yuvarlak ünlülü kullanım vardır. *oldı* (113a-1), *inandım* (12a-8), *te'lif eyledik* (2a-10), *ilhâk eyledik* (5b-2), *olunmazdı* (113b-6), *buyurdı* (11a-9), *geldi* (107b-6), *dedi* (109a-6), *tertîb eyledik* (2b-3)

Eserde ekin yuvarlak ünlülü kullanımına dair örnekler şunlardır:
oğurdım (89b-10), *çıkdıñuz* (29b-12), *sebeb olduk* (76a-8)

-mİş, -muş öğrenilen geçmiş zaman

Bu ek, Türkiye Türkçesinde duyulan ya da öğrenilen geçmiş zaman eki adıyla anılmaktadır. Geçmişte gerçekleşen bir eylemin söylenen tarafından bizzat görülmediği, birinden duyulduğu durumlarda kullanılır: “Bizim çocuklar yenilmiş.” Ayrıca önceden gerçekleşmiş bir eylemin söyleyen tarafından sonradan fark edildiği durumlarda da kullanılır: “İçim geçmiş.” Ek, Türkiye Türkçesinde *-mİş*, *-mUş* biçiminde hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü kullanılmaktadır.

Ekin tarihi seyrine baktığımızda ise Eski Türkçede *-mİş* biçiminde düz ünlülü kullanım olduğu görülmektedir:

özi ança kergek bolmış “kendileri öylece vefat etmişler.” (Tekin, 2020, s. 24)

Eski Anadolu Türkçesinde ekin duyulan-farkına varılan geçmiş zamanı içeren anlamıyla kullanıldığı ve daima düz-dar ünlü ile kullanıldığı görülmektedir: *geçmesün aglayu kapumdan demişsin şeyh içün / ol garîbe katı bî-dâd eylemişsin eyleme* (Mec.Nez.260a.7) Ayrıca *-(y)Up dUr(u)r* ve *-DUK*’lu yapılar da aynı zamanı anlatmak için kullanılmıştır (Gülsevin, 2020, s. 88).

Kartallıoğlu’na (2011) göre “Bu yüzyıla (17. yüzyıl) ait olan çeviriyazılı metinlerde ek, daima düz ünlülüdür” (s. 137).

Ancak 17 ve 18. yüzyıllarda sınırlı sayıdaki örneklerle de olsa ekin düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmeye başladığı söylenebilir.

Görülmektedir ki Türkiye Türkçesine yaklaştıkça ekin kullanım biçimi düzlük ve yuvarlaklık uyumuna girmektedir.

Öğrenilen geçmiş zaman eki, *Delîlü’l-Huccâc ve’l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî’d-dîn*’de fazla kullanılmamış, rastlanan örneklerde de ağırlıklı olarak düz ünlülü kullanıma rastlanılmıştır. Bu kullanımlar genellikle dudak uyumunu sağlamıştır. *demişler* (69a-4), *itmişler* (77a-5), *dimiş* (88a-8)

Eserde tek bir örnekte yuvarlak ünlülü tabana gelen *-mİş* öğrenilen geçmiş zaman eki, düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmuştur.

buyur*mİş* (91a-9)

Ekin, yuvarlak ünlülü kullanımına yalnızca bir kez rastlanmıştır:
olmuştuz (109b-13)

-sIn teklik 2. şahıs eki

Bu ekin eserde ek-fiil geniş zamanda ve istek kipinde kullanıldığı tespit edilmiş, yuvarlak ünlülü kullanım bulunamamıştır:
münezzeh*sIn* (87a-8), kâdir*sIn* (7a-9), Rabb'imiz*sIn* (97a-12), gide*sIn* (107b-12)

-mİş sıfat-fiil eki

Türkçenin işlek eklerinden *-mİş* sıfat-fiil eki, Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlülü kullanılmıştır. Eserde de bu ekin genel olarak düz ünlülü kullanımını görmekteyiz. Ancak yuvarlak ünlülü örnek de az sayıda bulunmaktadır.

Eserde düz ünlülü tabanlara *-mİş* sıfat-fiil eki gelerek dudak uyumunu sağlamıştır:

Hak Te'âlâ'nın gönderil*mİş* emîn ve ma'şûm sevgülü kuldur (11b-12/13).

Çırıl*mİş* tırnağı gidermek (49b-2/3).

Dikil*mİş* esbâblarını çıkarup (53a-11).

Geleceklerini ve geç*mİş*lerini (8b-1).

Behâya kesil*mİş* kullarını (31a-11).

Eserde *-mUş* sıfat-fiil ekinin geldiği yuvarlak ünlülü tabanların sayısı azdır. Ancak tespit edilebilen örneklerde dudak uyumu sağlanmıştır:

Yedi yunmuştuk pākça taşlar (63b-8).

Ni' metine şâkir olmuştuk ola (6b-5).

2.2.1.2. Ünlü düşmesi

Türkçede ünlü düşmesi örnekleri çoktur. Bu ünlü düşmeleri genelde orta hece düşmesi biçiminde gerçekleşir. Konuyla ilgili önemli bir çalışma yapan Lan Ya Tseng, Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi adlı eserinde orta hece düşmesini şöyle açıklamaktadır:

İkinci veya son hecesinde kısa ve dar ünlü taşıyan Türkçe ya da Türkçeye sonradan girmiş yabancı kökenli kelimelerin bir kısmında, iyelik ekleri olan

+Im, +In, +I, +ImIz, +InIz; durum eklerinden olan +A, +I, +In; isimden isim yapma eklerinden olan +Ak, +Al, +An; isimden fiil yapma eklerinden olan +A, +IA; fiilden isim yapma eklerinden olan -A, -Aç, -Ak, AnAk, -I, -IcI, -Iş, (I)k, - (I)m; çatı eklerinden olan -(I)l-, -(I)n-, -Ir-, -(I)ş- eklerinden birini aldığında iç hece hâline gelen son hecedeki dar ünlünün -nâdir olarak a, e ünlülerinin-vurgusuz kalması ve düşmesidir (Tseng, 2002, s.12).

Konuyla ilgili başka bir tanımda ise düşme olayının türlü ses etkileri altında gerçekleştiği ve düşmenin genelde iç seste olduğu vurgulanmaktadır: “Türlü ses etkileri altında kelimenin bünyesinde bulunan ünlülerden bazıları düşer. Buna ünlü düşmesi denir. Ünlü düşmesi olayı daha çok iç seslerde görülür. Ön ses ve son ses durumunda ünlü düşmesi olayına az rastlanır” (Vural ve Böler, 2014, s. 97). Eserde tespit edilen orta hece düşmesi örneklerinden bazıları şunlardır:

göñli (8a-3), oğlan (10a-10), beñzemez (12a-12), omzı (45a-2), boynına (49b-5), burnına (49b-9), göksüni (56b-5), karnını (59a-12), alnını (95b-9)

“Omuz” kelimesinin ortadaki ünlüsünün düşmediği örnek de vardır: ve şol omuzı üzerine ata (55b-6/7)

2.2.1.3. Ünlü birleşmesi (ünlü kaynaşması)

“Ünlü birleşmesi; ünlüyle biten bir sözcüğün, ünlü ile başlayan bir ek alması ya da sözcük ile birleşmesi durumunda, ilk sözcüğün sonundaki ve ikinci sözcüğün başındaki ünlülerden birinin düşmesidir” (Eker, 2015, s. 233). *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*'de rastlanan ünlü birleşmesi örnekleri şunlardır:

böyle < bu + ile < bu + öyle (62b-7)

eyle < o + ile < ol + ile (87b-1)

nesne < ne + ise + ne (48a-12)

niçün < ne + içün (29b-12)

şol < şu + ol (7a-2)

kimesne < kim + ise + ne (5b-13)

kimse < kim + ise (38a-1)

şöyle < şu + eyle (34b-4)

2.2.1.4. Ünlü türemesi

“Türeme, seslerin kendi yapıları veya birbirleriyle etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir ses olayıdır; fakat ses türemeleri, genellikle, seslerin söyleyiş

kolaylığıyla ilgili görülür. Türkçede hem yapımlık hem çekimlik, hem ünlü hem ünsüz hem de yarı ünlü türemeleri görülür. Türkçenin iç ögelerinde ve iç ses olarak görülen türemeler, tam bir düzenlilik içinde çalışan yardımcı seslerdir” (Karaağaç, 2012, s. 141). Eserde ön seste ünlü türemesi iki örnekte tespit edilmiştir:

ısıcağına (100b-9), ısıtma (76a-5)

2.2.1.5. Ünlü değişimleri

2.2.1.5.1. /i/-/e/ meselesi

Eski Türkçenin ilk dönemlerine kadar dayanan /i/-/e/ meselesi, kelime köklerindeki i’lerin e, e’lerin de i olma eğilimini ifade etmektedir. “Türkçede kelime başında ve ilk hecedeki bazı /e/’lerin /i/, bazı /i/’lerin /e/ olma temayülü vardır. Bu temayülü Eski Türkçenin başından beri görmekteyiz. Bu iki değişmeden /i/’lerin /e/ olması daha çoktur. Bu çokluk bilhassa Batı Türkçesinde görülmektedir” (Ergin, 2013, s. 79). /i/-/e/ meselesi, Türk dilinin en çok tartışılan konularından biridir.³ Eserde /i/ ile yazılıp günümüzde /e/ ile yazılan kelimeler olduğu gibi /e/ ile yazılıp günümüzde /i/ ile yazılan kelimeler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca eserde aynı kelimenin hem /i/ ile hem /e/ ile yazıldığı örneklere de rastlanmıştır.

Eserde /i/ ile yazılıp günümüzde /e/ ile söylenen kelimeler:

gice: Çağ-ı bayrām *gicesinūn* tañ yeri ağarınca (42a-3/4).

Mīnā’ya çıkup ‘arefe *gicesi* anda yatmak (45b-10).

vir-: Haber *vir*diklerine inandım (53a-9/10).

Şağ pāra çıkup mevācib *vir*ecek (7b-13).

Eserde /e/ ile yazılıp günümüzde /i/ ile söylenen kelimeler:

eşit-: Ecnebîlere āvāzını *eşit*dürmek cā’iz degildir (73a-2/3).

Ĥaberi ve mişāllerini *eşit*diklerinde (109b-7/8).

eyü: Tırnaqları kesmek ve *eyüce* kokuşu şey isti‘ māl itmek (44b-8).

³ Konuyla ilgili daha geniş bilgi için bk. Arat, R. R. (1987). Türkçe Metinlerde e/i Meselesine Dair. *Makaleler*. (haz. Osman Fikri Sertkaya). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay. C. 1. 334-341; Yavuz, O. (1991). Türkçede kapalı e. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*. S. 6. 271-306; Yılmaz Ceylan, E. (1991). Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü. *Türk Dilleri Araştırmaları*. 151-165; Duman, M. (1999). Klasik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair. *İlmi Araştırmalar* 7. 65-103; Thomsen, V. (2002). Yenisey Yazıtlarında İyi Değerlendirilmemiş Bir Harf. *Orhon Yazıtları Araştırmaları*. (çev. ve haz. Vedat Köken). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay. 303-313.

gey-: Tırāş olup esbābını *geyer* (71b-1/2).
 ‘Ādet üzere esbāblarını *geyerler* (72b-8).

Eserde aynı kelimenin hem /i/ hem /e/ ile yazıldığı örnekler:

di-: İsmine Delilü’l-Ḥuccāc ve’l-Ümmiyyīn fī-Taḥṣīli Umūri’d-dīn *dīdük* ve otuz iki bāb üzere tertīb eyledik (2b-1/2/3).

Dīmegi anlara öğredeler (11b-1).

de-: Teba‘iyyet ile ol daḥi Müslimān’dır.” *dediler* (10b-8).

“Ḳavl-i ṣaḥīḥ bu ikinci ḳavldır.” *dediler* (11a-1/2).

it-: Ka‘be’ye vāṣıl olmak ve ṭavāf *itmek* (3b-8/9).

Ḳullarını ṭarīḳ-i Ḥakk’a da‘vet *itmek* için (11b-11).

et-: Anlara ta‘līm *etmek* vācib olmaz (10a-1/2).

yir: Gökden *yīre* ve *yīrden* göge (13a-9/10).

Ulu melekler *yīrinden* ḳaldırmağa (13a-12).

yer: Ka‘be’niñ *yerini* niyyet itmek (3b-11).

Her bābıñ *yeri* geldükça (2b-4/5).

2.2.1.5.2. u > ı, u > i, ü > i Değişimi

Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde dar-yuvarlak *u-ü* ünlüsü ile yazılmış bazı kelimeler eserde düz-dar ünlü *ı-i* yazılmıştır. Ancak aynı kelime üzerinde ikili kullanımlara da rastlamak mümkündür.

içeri < içgerü: Ḥarem’iñ ḥudūdundan *içeri* tırāş olmak (43b-4/5).

Rücū‘ ide ve *içeri* girürse (83a-9/10).

dip < tüp / düp: Dutup bir bir andaki dīvārıñ *dibine* rızā-yı Allāh Te‘ālā ve şeytāna körlük ata (63b-12/13-64a-1/2).

Ammā ibtidā dīvār *dibine* düşüp (65a-2).

(EAT) **kemuk > kemik (TT):** Deyüp bıçaḳ *kemuğa* varınca boğazlaya (66a-4).

‘kendi’ kelimesi eserde iki şekilde kullanılmıştır:

kendi < kentü: Mısr-ı Maḥrūse’de yine *kendi*yle mülākī olduğumuzda (2a-2).

Kişi *kendi*‘amelinden sū‘āl olunduğı (2b-11).

kendü: ‘Arefe günü *kendü*nizi menhilerden hıfzıyleñiz (61b-10/11).

Megerki *kendü*si İslām’a gele (10b-12/13).

Eski Türkçede dar yuvarlak ünlü olan u-ü ile yazılan bazı kelimelerin eserde de u-ü ile yazıldığı tespit edilmiştir:

içün < uçun: Fi‘l-i kabîh itmek *içün* Mısır şehriñ eṭrāfında olan ḥarābelerde (8b-3/4).

Mübāheşeyi tenbîh *içün* yazdık (25a-12).

altun < altun: Anlara *altun* ile ve ğuruş ile (7a-7).

Günler qarîb olduğda *altun* toksan pāraya (8a-1).

2.2.1.5.3. ı > u değişimi

kapu < kapıg: Kendinüñ sağına Ka‘be *kapusundan* ṭarafa ṭolaşmak (45a-8/9).

Hacer ile *kapu* arasındaki dīvāra (45a-12/13).

2.2.1.5.4. i > ü değişimi

küçük < kiçig: Eger daḥi büyük veyā daḥi *küçük* olursa (63a-7/8).

2.2.1.5.5. u > a değişimi

boğaz < boğuz: Bıçaq kemuğa varınca *boğaz*laya (66a-4).

Ġayr ehli olan ḥayvānı *boğaz*lamak (50a-6).

2.2.2. Ünsüzler

2.2.2.1. Ünsüz değişimleri

Bir kelimedede bulunan ünsüzün yerini herhangi bir sebeple başka bir ünsüze bırakması ya da tamamen kaybolması gibi olaylar ünsüz değişimini ifade eder. Eserde görülen bazı ünsüz değişimleri şöyledir:

2.2.2.1.1. k > g değişimi

Türkiye Türkçesinde Türkçe kelimelerde kelime başında bulunan /g/ler Eski Türkçede /k/’dir. Türkçenin tarihi seyrine baktığımızda k > g değişiminin Eski Anadolu Türkçesinde sistemli biçimde ortaya çıktığı görülmektedir.

“Bugün Oğuz Türkçesinde kelime başında görülen /k-/ > /g-/ değişimlerinin ilk hecedeki uzun ünlünün kısılması sonrasında ilk hecedeki ton gücüne bağlı

olarak gerçekleştiği görülmektedir” [...] “Başlangıçta sadece uzun ünlülü kelimelerin ilk seslerinde ortaya çıkan ön ses tonlulaşma hadisesi, daha sonraları Oğuz grubu lehçe ve ağızlarının gelişim sürecine bağlı olarak genişlemiştir” (Hunutlu, 2018, s. 171-172).

Eserde rastlanan k > g değişimi örnekleri şöyledir:

- gün** < **kün**: Almağdan ekşer *gün*lerde zarar idüp (7a-4).
gök < **kök**: *Gök*den yire ve yirden *göge* (13a-9).
gör- < **kör-**: Her *gördüğü* şey'e 'ibret göziyle bakup (38a-2).
gice < **kiçe**: Mîna'ya çıkup 'arefe *gicesi* anda yatmak (45b-10).
git- < **kit-**: Mescid-i İbrâhîm'e *gîtmeyenler* (59b-8).
gel- < **kel-**: 'Arafât'a *geñip* esbâblarını (59b-10).
gerek < **kergek**: *Gerek* 'Arafât'da *gerek* ğayride (61b-13).
getür- < **keltür-**: Eyleyüp sonra yine *getürdi* (9b-4).
göñül < **köñül**: Dünyâya *göñül* vermeyeler (97a-2).
gir- < **kir-**: Anıñla ma'an Cennet'e *gîrürler* (97a-6/7).

2.2.2.1.2. k > ħ değişimi

- aħşam** < **akşam**: Üç rek'at olan namâz ki *aħşam* ve vitrdür (39b-3/4/5).
daħi < **taki**: *Daħi* zikrolan ilhvâni ħayr du'â ile yâd idüp (2a-12/13).

2.2.2.1.3. b > v değişimi

- var** < **bar**: Nice hikmetleri *vardır* (21b-1).
var- < **bar-**: Eger izdihâmdan Hacer'e ħarîb *varamazsa* (56a-1).
ev < **eb**: *Eve* girüp çıkdukça (36b-2).

2.2.2.1.4. b > p değişimi

- pek** < **berk**: İmdi namâza *pek* muħayyed olup (38a-8).

2.2.2.1.5. d > y değişimi

- ayağ** < **adağ**: Cehl-i mürekkeb olmağıyla *ayağ* başup ve yüzüme çağırup (24b-2/3).
eyü < **edgü**: *Eyüce* koğulı şey isti'mâl ide (53a-3/4).
gey- < **ked-**: Yemekden ve içmekden ve *geymekden* ve yürümekden (12b-4/5).
koy- < **kod-**: Yollara âdem *koyup* (9a-5).

2.2.2.1.6. d > t değişimi

Farsça kökenli “ümid” kelimesinin sonundaki “d” harfi değişerek “t” olmuştur.
ümīt < ümīd: Hâk Te‘ âlā’ nuñ rahmetinden *ümīt* kesmesünler (112a-8/9).

2.2.2.1.7. t > d değişimi

Eski Anadolu Türkçesinde başladığı düşünülen t > d değişimi tartışmalı bir konudur. Bu konunun tam olarak açıklığa kavuşturulamamış olmasının sebebi Arap alfabesinin Türkçede kullanılmasıdır.

Arap harfleriyle yazılan Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde başında *t* olan ince sıradan Türkçe kelimelerin “dal” (ﺩ) ile yazıldığı görülmektedir: teve > deve, tepe > depe vb. Ancak kalın sıradan Türkçe kelimelerde kelime başı *t* nin “tı” (ﺗ) ile yazıldığı görülmüştür: tavar, tağ vb. Ayrıca çeşitli metinlerde talaş, tağıl- gibi “tı” (ﺗ) ile yazılan kullanımlar olduğu gibi dağı, dut- gibi “dal” (ﺩ) ile yazılan örneklerle de rastlanmıştır.

“Oğuz Türkçesinde ön seste tonlulaşmanın temel sebebi, bu kelimelerin ilk hecede birincil uzun ünlü taşımış olmasıdır. Başlangıçta sadece uzun ünlülü kelimelerde görülen bu ses hadisesi zamanla diğer kelimelere de sirayet etmiş ve asli uzunluk taşımayan kelimeler de ön seste tonlulaşmaya başlamıştır” (Hunutlu, 2018, s. 172).

Delîlü’l-Huccâc ve’l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî’d-dîn’de ortaya çıkan t > d değişimi örnekleri değişimin mahiyetine göre açıklanmaya çalışılmıştır.

Eserde ince sıradan kelimelerde t > d değişimi:

dört < tört: *Dört* rek‘ at kılursa (39b-4/5).

düş- < tüş-: *Zikrolan helâklige düşmeyeler* (110a-6).

dil < til: Her ne *dilce* olursa olsun (19b-9).

Kalın sıradan olduğu hâlde eserde “dal” (ﺩ) ile yazılan kelimeler:

dağı < tağı: *Dağı* zikrolan ihvânı hayr du‘ â ile yâd idüp (2a-12/13).

dağ- < tağ-: Çenberi altına *dağup* ve peçeyi anlarıñ üzerlerinden (72b-11/12).

Kalın sıradan olup eserde “tı” (ﺗ) ile yazılan kelimeler:

tavar: *Tavar* üzerinde Ka‘ be’ye varup gelecek kadar (29a-10).

tolaş: Beytu’llâh’ı yedi kerre *tolaşmak*dır (41a-12).

tağın: *Tağın*lara ke-zâlik tesellî vire (37b-1/2).

Kalın sıradan bir kelime olan “dur-” eylemi ve “dağ” kelimesi, eserde hem “tı” (ط) ile hem de “dal” (د) ile yazılmıştır:

dağ < **tağ**: Ziyāret ide ve *dağ* dibinde Resūlu’llāh’ın diñlenüp (84b-9/10).

tağ: Bir *tağ*ı vayā birkaç *tağ*ı Cibril gibi ulu melekler yirinden kaldırmağa (13a-11/12).

dur- < **tur-**: Kırk sene dünyā ıssız ve harāb *dur*duktan soñra (15b-10).

tur: Hac zamānına dek iħrāmsız *tursa* (92b-7/8).

2.2.2.2. Ünsüz türemesi

/y/ Türemesi

Hak Te’ālā’ya ‘ibādet itme yüp (18b-2).

“Ma’lūm-u ‘izzetiñizdir.” di yeler (108a-4).

Kelime başı ünsüz türemesi

yeriş-: Hac zamānı el *yeriş*mez yere varınca (77a-4/5).

Bilgil ki ‘aklı *yeriş*meyen uřāk (9b-12/13).

/n/ türemesi

Teklik 3. şahıs iyelik ekinde /n/ türemesi

Etrāfındaki halkalarınıza nūrdan zencirler daķup (107b-10/11).

Velilerine daķı anlara (10a-1).

2.2.2.3. Ünsüz düşmesi

g / ğ düşmesi

acı < **acığ**: Lākin biraz *acı*dur (120a-6).

ķapu < **ķapığ**: *ķapu* arasındaki dīvāra (45a-13).

ulu < **uluğ**: *Ulu* melekler yirinden kaldırmağa (13a-12).

Kelime başı y ünsüzünün düşmesi

(EAT) **yıpran-** > **ıpran-**: Bir iki arşun yeri *ıpran*masun deyü (77a-3/4).

ağla- < **yığla-**: Vilāyetine rücū‘ eyleduķda *ağla*maķ (46a-4).

incit- < **yunçit-**: *İncit*duķı ādemler ile (31b-3).

ağaç < **yığaç**: Yerde bir *ağaç* tayaya (39b-12).

Orta hece ünsüzü /nin düşmesi

getür- < **keltür-**: İmān *getürüp* ‘ibādet eylediği hālīka (95b-8).

otur- < **oltur-**: *Oturağ* olurlar (120b-13).

Ünsüz düşmesine uğrayan bazı sözcükler aşağıda gösterilmiştir.

ol- < **bol-**: Bir şey vācib *olmaz* (10a-1).

i- < **er-**: Anlara cā’iz *idüğını* bile (22b-11/12).

2.2.2.4. Ünsüz uyumu

Oluşumu sırasında ses tellerinin titreşmesini sağlayan ünsüzler ötümlü ünsüzlerdir: *b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z*. Geriye kalan ünsüzler ise oluşurken ses telleri titreşmez ve bu ünsüzler ötümsüz ünsüzler olarak adlandırılır: *p, ç, t, k, f, h, s, ş*. Bu ünsüzlerden bazıları aynı yerde boğumlandıkları hâlde ses tellerindeki titreşmeye bağlı olarak ötümlü ya da ötümsüz olarak adlandırılmaktadır. Ses tellerinin titreşmesine bağlı olarak ötümlü ya da ötümsüz olarak adlandırılan ancak aynı yerde boğumlanıp birbirinin karşılığı olan sesler şunlardır:

Tablo 2.1. Birbirinin karşılığı olan ötümlü ve ötümsüz ünsüzler

Ötümlü ünsüzler	Ötümsüz ünsüzler
<i>b</i>	<i>p</i>
<i>c</i>	<i>ç</i>
<i>d</i>	<i>t</i>
<i>g</i>	<i>k</i>
<i>v</i>	<i>f</i>
<i>z</i>	<i>s</i>
<i>j</i>	<i>ş</i>
<i>ğ</i>	<i>h</i>

l, m, n, r, y ünsüzleri ise karşılığı olmayan geniz sesleridir. Korkmaz, (1992) ünsüz uyumunu “Kelimelerin eklerle genişletilmesi sırasında, ötümlü ünsüzlerden ve ünlülerden sonra ötümlü, ötümsüz ünsüzlerden sonra genellikle ötümsüz ünsüzlerin gelmesi temeline dayanan uyum” (s. 163). biçiminde açıklamaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde genel olarak ünsüz uyumunun olmadığı kabul görmektedir.⁴

⁴ Aziz Gökçe, çalışmasında Eski Anadolu Türkçesinde ünsüz uyumunun -çok yaygın olmamakla birlikte- örneklerini göstermektedir. Gökçe, A. (2009). Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine Dudak Uyumu ve Ünsüz Uyumu. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 4/3. 1008-1009.

Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn'de imlası kalıplaşmış eklerin varlığından ötürü ünsüz uyumu görülmez.

2.2.2.4.1. İmlası kalıplaşmış ekler

+dA bulunma hâl eki

olmaduk^{da} (38a-11), şerî^c at^{da} (41a-1), şuret^{de} (48b-9), kıyâmet^{de} (64b-7)

+dAn ayrılma hâl eki

encâs^{dan} (26b-5), vefât^{dan} (102a-3), durduk^{dan} (15b-10), tırâş^{dan} (67b-12), ateş^{den} (104a-1), meclis^{den} (106b-5), cihet^{den} (11b-4)

-dİ öğrenilen geçmiş zaman eki

çık^{dı}ysa (10b-11), düş^{di} (85b-5), ihrâc it^{di} (97a-10)

-dUğ sıfat-fiil eki

olduğⁱ hâlde (41a-7/8), gir^{duğ}i vakıtdan (46a-5), at^{duğ}i gibi (64a-2)

+dUr bildirme eki

muhâlif^{dür} (15a-3), Huleys'^{dür} (117a-1), şâbit^{dür} (30a-7), itâ^c at^{dur} (95b-1), komağ^{dur} (95b-9)

-dUr fiilden fiil yapım eki

yaz^{duran} (5a-9), kal^{durup} (53b-2), it^{dürse} (98b-10)

2.2.2.5. Ünsüz ötümlüleşmesi

Ötümsüz ünsüzlerin çeşitli biçimlerde ötümlü ünsüzlere dönüşmesine ünsüz ötümlüleşmesi denir. Türkçede ötümsüz sesler ve onların dönüştüğü ötümlü ünsüzler şunlardır: p > b, ç > c, t > d, k > g, k̄ > ğ, f > v, s > z, ş > j.

Eserde görülen bazı ünsüz ötümlüleşmesi örnekleri ise şöyledir:

k > g ötümlüleşmesi

didigimizde < didik+imizde: *Didigimizde* “İhelâldir.” didi (24a-5/6).

düştügi < düştük+i: Miskînüñ *düştügi* varıya çok kimesneler vâkı^c dir (25a-13/25b-1).

idüğini < idük+ini: ‘Âşî mü’minlere şefâ^c atleri hağ *idüğini* bile (23a-8/9).

yürümege < yürümek+e: Eger *yürümege* kâdir degil ise (36a-1).

inmege < inmek+e: Tavardan *inmege* kâdir olmadukda (38a-11).

ķ > ğ ötümlüleşmesi

mezârlıġa < mezârlık+a: Vâşıl oldukda ibtidâ *mezârlıġa* uğrayup (102a-11/12).

açġözlulıġa < açġözluluk+a: Ĥubb-ı dünyâya ve *açġözlulıġa* ve ġalb ġararmasına (103a-5/6).

ayaġını < ayak+ını: Cemâ' at mezhebi üzre olan *ayaġını* her ġaldurup (104b-1/2).

eyleduġumuz < eyleduk+umuz: Henüz *zikreyleduġumuz* gibice (71b-7/8).

olduġuñuzda < olduk+uñuzda: Ka'be'ye vâşıl *olduġuñuzda* anuñ ısaġından 'âcizlik getürmeñiz (100b-12/13).

t > d ötümlüleşmesi

ider < it+er: Şevâb iġsân *ider* (104b-3).

okudup < okut+up: Kitâb şâhibi kitâbını aña buña *okudup* (34a-2).

ardından < art+ından: Dâ'ireniñ *ardından* tolaşmak (43a-10).

idüp < it+üp: Varup istilâm *idüp* tavâfa şürû' itmek (45a-7/8).

ç > c ötümlüleşmesi

ucını < uç+ını: Bir bölüġin *ucını* keserse (67a-5).

orucı < oruç+ı: Namâzı ve *orucı* ġazâ itmek (113b-5/6).

p > b ötümlüleşmesi

dibine < dip+ine: Dîvârıñ *dibine* rızâ-yı Allâh Te'âlâ (63b-13).

2.3. Şekil Bilgisi (Morfoloji)

2.3.1. İsim

İsimler; canlı ya da cansız, soyut ya da somut olarak evrende yer alan her varlığın ve her kavramın bildirilmesini sağlayan kelimelerdir. *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*'de isimlere gelen çekim ekleri tespit edilerek uygun başlıklar altında gösterilmiştir.

2.3.1.1. Çokluk ekleri

Türkçede yaygın olarak kullanılan çokluk eki +lAr'dır. Eski Türkçede +An (oğl+an 'oğullar', er+en 'erler'), +t (tig+it 'şehzâdeler') ve +z (oğ+uz 'oklar', bi+z 'ben ve ait olduğum grup') gibi çokluk ekleri mevcuttu. Ancak günümüzde bu ekler ya kullanımdan düşmüş ya da kelimenin köküne yapışarak artık ek olmaktan çıkmıştır. "oğlan" örneğinde olduğu gibi birçok çokluk eki de çokluk anlamını yitirmiştir.

Eserde isimlere gelen +lAr eki kullanılarak elde edilen örneklerden bazıları şunlardır:

vaqıt^{lar} (3b-10), du'ā^{lan} (4b-8), şart^{lan} (4b-13), konağ^{lar} (5a-8), nüsha^{lara} (5b-1), an^{lara} (5b-12), muhtâc^{lara} (6a-3), üstâd^{lan}na (6a-8), cānib^{leri} (106a-12), mişāl^{ler} (107a-5)

+n çokluk eki kalıplaşmış şekilde tek bir örnekte görülmektedir:

oğlan (10a-10)

+z çokluk eki kalıplaşmış şekilde iki örnekte görülmektedir:

bize (19a-2), gözi (97b-6),

2.3.1.2. İyelik ekleri

Gülensoy (2000) iyelik ekleri hakkında "İsmin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye ait olduğunu ifade eden işletme ekleri" (s.385) tanımını yapmaktadır. İyelik eklerinin kökeni Türk dilinin tartışmalı konularındandır. Araştırmacılar konuyla ilgili önemli çalışmalar yapmış, farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Ancak yaygın kanı iyelik eklerinin "şahıs zamirlerinin zayıflamış biçimleri olduğu"dur. Eserde tespit edilen iyelik ekleri ilgili başlıklar altında gösterilmiştir.

+Im teklik 1. şahıs iyelik ekleri

Teklik 1. şahıs iyelik eki eserde yalnızca +Im biçimindedir:

hayâtımda (102a-4), benim (91b-9), vekâletim (91b-7), vekîlim (91b-2)

+İñ, +uñ teklik 2. şahıs iyelik ekleri

Teklik 2. şahıs iyelik eki eserde hem yuvarlak ünlülü hem de düz ünlülü biçimde tespit edilmiştir:

ehlîñ (61a-7), *luţfuñ* (87a-8), *iḥsānıñ* (87a-8), *ķuluñ* (87a-9)

+I, +sI teklik 3. şahıs iyelik ekleri

Ek eserde yalnızca düz ünlülü biçimde tespit edilmiştir. Zira bu ekin Osmanlı Türkçesi devrinde ünlü uyumuna girdiği bilinmektedir. Ancak 17. yüzyıla ait olan eserde, yuvarlak ünlü taşıyan kelimelerde dahi ekin düz ünlüyle kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla teklik 3. şahıs iyelik ekinin *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*'de henüz ünlü uyumuna girmediği tespit edilmiştir:

şevâbmı (6a-11), *gözi* (8a-2), *işlemesi* (2b-3), *emekleri* (2b-6), *olunması* (2b-13), *bedeni* (3a-7), *ef'âli* (4a-4), *ma' nâsı* (4b-10), *olması* (4b-11), *ni' met'ni* (6a-3), *cühelâsı* (8b-8), *devesi* (16a-3), *Tâbüť Korusı* (115a-13), *göl şuyı* (48b-5)

Eserde *ek yıģılması* şeklinde oluşan teklik 3. şahıs iyelik eki örnekleri de mevcuttur. Korkmaz (1960) konuyla ilgili görüşü şöyledir: Bir devirde sık kullanılan bir ekin başka bir devirde işlekliliğini kaybedip yerini aynı işlevi gören başka bir eke bırakması Türkçede sık görülen bir durumdur. Dilde bulunan eski ekin terk edilmesi sırasında yine dilden kaynaklanan birtakım sebeplerden ötürü eski ekin düşmeyip aynı işlevi gören yeni ekin de onun arkasına getirildiği görülmüştür. İlk ek ya kelimeyle kaynaşmış ya da sonradan gelen ekle birleşik bir ek meydana getirmiştir (s. 173).

begisi (6b-11), *kimisi* (111a-6), *birisi* (114a-5)

+mIz +mUz çokluk 1. şahıs iyelik eki

Eserde ekin hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü biçimde kullanıldığı örneklere rastlanmıştır:

cümlemize (2b-7), *didigimizde* (24a-6), *zürriyyetimize* (87b-4), *aķrabāmıza* (87b-4), *eķibbāmıza* (87b-4), *üzerimizde* (87b-5), *kitābımızuñ* (112b-9), *peygamberimiz* (14b-6)

Ayrıca ekin aynı kelime üzerinde hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü kullanımına rastlanmıştır:

eyleduğımız (20a-9) - *eyleduğumuz* (107b-5)

+ñİz, +ñuz çokluk 2. şahıs iyelik eki

Eserde çokluk 2. şahsa ait örnekler genelde düz ünlülüdür. Yuvarlak ünlülü yalnızca iki adet örneğe rastlanmıştır:

kendüñizi (61b-11), cenābıñıza (81a-4), ‘ālīyeñizden (81a-5), ehliñize (89b-6), Rabb’iñiz (97a-12), şabrıñız (101a-2), biriñüz (27b-8), olduğıñuzda (100b-12)

+lArI çokluk 3. şahıs iyelik eki

Bu ek *+lAr* çokluk ekiyle *+I* iyelik ekinin birleşimiyle oluşmuştur.

namāzları (3a-8), farzları (3a-9), ma‘rūflarmı (6b-1), aḥkāmı (6b-2), ḥatırları (8a-8), rızıkı (9a-10), mallarmı (9b-5), anaları (10a-12), babaları (10a-13), işlerine (103b-2)

2.3.1.3. +ki aitlik eki

Aitlik eki olarak kullanılan *+ki* Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde *+kı* ve *+gı* biçiminde de kullanılarak ünlü ve ünsüz uyumlarına girmiştir: aşnukı, tagdakı, atamdagı vb. Ancak bu ekin Farsça’dan dilimize giren *ki* bağlacının etkisiyle zaman içinde tek şekilli bir hâle gelmiş olması muhtemeldir.

A. Von Gabain (1995) *+ki* eki hakkında şunları söylemektedir: “*ki*, nadiren *kı*: Aitlik, içinde bulunma bildirir. Nadiren isim, ekseriya sıfat yapar. ayk *“her ay”*, söki *“eskiden”*, içräki *“içeriki, içerdeki”* vb. Bulunma hâinden sonra gelen şekiller daha çoktur: yirdäki *“yerdeki, dünyadaki”*, tört yınakdağı *“dört gök çevresindeki”* (s. 44-47).

Eker (2015) *+ki* ekini, “Aitlik grubu, aitlik eki *+ki* ile kurulan gruptur. Aitlik eki sözcük gruplarında ve tümcelerde zamir (seninki geliyor) ya da (karşıdaki adam) görevlerinde kullanılır” (s. 359). biçiminde tanımlamıştır.

Delîlü’l-Huccâc ve’l-Ümmiyyîn fi-Tahsîli Umûrî’d-dîn’de *+ki* eki, isim ya da isim soylu sözcüklere gelmiş olup yalnızca *+ki* biçiminde kullanılmıştır:

evvelki (2b-8), erkânları (26b-7), öñündeki (43a-9), tarafındaki (43b-8), yerdekine (43b-9), arasındaki (45a-13), üzerindeki (55b-5), karşısındaki (56b-6), etegindeki (59a-10)

2.3.1.4. Hâl ekleri

2.3.1.4.1. Yalın hâl

Yalın hâldeki sözcük herhangi bir hâl eki almamıştır. Kelimenin üzerinde hiçbir ek yoksa yalın hâledir. Ayrıca yapım eki, iyelik eki, çokluk eki ya da tamlama ekleri

alan sözcükler de yalın hâlde kabul edilir. Eserde yalın hâlde bulunan bazı kelimeler şöyledir:

melek (15b-1), münezzeh (21a-1), Edirneli (26a-5), kişi (26a-7), kitāb (34a-2), deñiz (39a-1), ayak (39a-1), şabırlı (59b-2), ayrık (64a-2), ziyāret (75a-13)

2.3.1.4.2. Belirtme hâli

Belirtme ya da yükleme hâli olarak da anılan bu yapının eki, Türkiye Türkçesinde -ı, -i, -u, -ü'dür. Ek, Eski Türkçede genellikle +(I)G biçiminde yalın hâldeki isimlere, +n biçiminde iyelik eki almış isimlere, +nI biçiminde de zamirlere ekleniyordu. Bu eklerden +(I)G ekinin ünsüzü zamanla kullanımdan düşerek Batı Türkçesine geçmiş ve yardımcı ünlü görevindeki ünlü Batı Türkçesinin belirtme hâli eki olmuştur.

Belirtme hâlini almış olan isimler cümlede geçişli eylemle etkileşime girer. Cümlede ismin almış olduğu belirtme hâli eylemin de geçişli olmasını sağlar. “Yükleme hâli, ismin cümle içindeki geçişli fiilden doğrudan etkilenmesi hâlidir. Yani cümlenin nesnesi yükleme hâlinde bulunur. Ekli nesne ile eksiz nesne arasındaki fark ‘belirlilik’ veya ‘belirsizlik’tir. Belirsiz, genel nesne; ekle belirli hâle getirilir” (Karahana, 1996, s. 610).

Eserde tespit edilen bazı belirtme hâli kullanımları şöyledir:

iḥvānı (2a-12), namāzını (69b-10), esbābını (71b-1), başlarını (72b-7), āvāzını (73a-2), Ḥamza’yı (84b-8), şühedāyı (84b-9), aqçayı (93a-7), şuyı (101a-13)

2.3.1.4.3. Yaklaşma hâli

Fiilin yönünü gösteren ve yakınlık ifade eden yaklaşma hâli eki Türkiye Türkçesinde -a, -e biçimindedir. Eserde tespit edilen yaklaşma eki +(y)A biçimindedir:

Te‘ālā’ya (6a-5), pāraya (8a-1), ‘İsā’ya (14a-7), dünyaya (15b-12), ma‘nāya (19b-11), ‘azāba (20a-12), şevāba (26b-12), size (33a-2), Ka‘be’ye (33b-10), bilene (34a-6)

2.3.1.4.4. Bulunma hâli

Fiilin gösterdiği iş, oluş ve hareketin geçtiği yeri ve zamanı gösterir. Bulunma hâli somut olduğu kadar soyut anlamda bir bulunuşu da ifade eder.

‘ibādetde (2a-5), hükminde (2b-12), beyânında (2b-13), üzerinde (3a-6), gemide (3a-7), ‘Arafāt’da (4a-1), Ka‘be’de (4b-1), ta‘abda (7a-2), şirāda (7a-12), olduğda (7b-5)

2.3.1.4.5. Ayrılma hâli

Eski Türkçenin Köktürk Türkçesi döneminde müstakil bir ayrılma hâli eki yoktur. Orhun kitabelerindeki bulunma hâli eki +DA aynı zamanda ayrılma hâli için de kullanılmıştır. Eski Uygur Türkçesi ile birlikte ayrılma hâli için +DIn kullanılmaya başlanmıştır. Doğu Türkçesinde bu ek, +DIn olarak kullanılmaya devam edilmiş, Batı Türkçesinde ise +DAn olarak kullanılmıştır (Aksu, 2016, 1).

Ayrılma hâli eki Türkiye Türkçesinde +dan, +den, +tan, +ten biçiminde kullanılarak ünlü ve ünsüz uyumlarına girmektedir. Bu ekin *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*'de imlası kalıplaşmış bir ek olarak kullanıldığından ve ünsüz uyumuna girmediğinden bahsedilmişti. Ancak ünlü uyumunu sağladığı görülmektedir. Ekin kullanımını gösteren bazı örnekler şöyledir:

harâmlardan (54a-11), mekrûhlardan (54a-11), Bâb-ı Selâm'dan (55a-8/9), altından (55b-6), arasından (55b-13), yerden (57a-13), Ka'be'den (59a-2), menhîlerden (61b-7), Müzdelife'den (63a-1), refîklerinden (65a-8), girdiğdan (72a-13)

2.3.1.4.6. İlgi hâli

Türkiye Türkçesinde ilgi hâli ekinin ünsüzle biten kelimelerden sonra +In, ünlüyle biten kelimelerden sonra +nIn biçiminde olduğunu görmekteyiz.

Tekin (2013), "Türkçe İlgi Hâli Ekinin Kökeni Üzerine" adlı çalışmasında genel Altaycada bu ekin +(I)n biçiminde olduğunu, zaman içinde 'n'nin nazallaşması sonucu +İn ve +nIn yapısının ortaya çıktığını söylemektedir (s.160).

İlgi hâli ekinin *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*'de hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü biçimleri tespit edilmiştir:

zikrolunanuñ cümlesi (82a-8), zuḡāḡlarınıñ ğubârı (85b-11), anuñ emriyle (91a-5), filānuñ ḥaccı (92b-1), ḡabûllıġınuñ 'alâmetidür (107a-6), Anuñ ḡüsn tedbirleriyle (9a-1), anuñ lisānı (19a-7), ḡuyunuñ içine (76b-5), ğününüñ tañ yeri (41a-6), ḡavlinüñ taşrasına (51b-9), eliniñ baş parmağıyla (63b-11)

2.3.1.4.7. Eşitlik hâli

İsme gelen çeşitli eklerle eşitlik, benzerlik ve gibilik anlamları verir. Eşitlik hâli, Türkiye Türkçesinde +ca/+ce ve +ça/+çe ekleriyle kullanılır: *bence, çocukça* vb.

Türkçenin asıl eşitlik eki +ca/+ce ve +ça/+çe'dir. Bir başka eşitlik eki +cak/+cek, +çak/çek'tir. Ancak bugün birkaç örnekte kalıplaşmış biçimdedir: *çabukcak > çabucak, evcek* gibi. Ayrıca günümüzde artık bir yapım eki olarak

anılan +layın/+leyin eki de eşitlik ekidir: *akşamleyin, sabahleyin* gibi (Karaağaç, 2013, s.346).

Eşitlik hâl eki eserde yalnızca +ca/+ce ve +ça/çe ekleriyle kullanılmıştır. +cak/+cek, +çak/çek ve +layın/+leyin ekleriyle kurulan eşitlik hâline rastlanmamıştır: *yayanca* (78a-11), *ziyâdece* (106b-12), *Türkîce* (24a-8), *pākça* (38b-1), *yavaşça* (50a-7), *pekçe* (78a-10), *Kürdçe* (19b-8)

2.3.1.4.8. Vasıta hâli

Günümüzde vasıta hâli ekinin görevini *ile* edatı görmektedir. *İle* edatı ekleşerek de kullanılmaktadır. Türkçenin asıl vasıta hâli eki *+n*'dir. Ancak günümüzde *+n* eki kullanımdan kalkmış olup yalnızca bazı kelime köklerinde kalıplaşmış hâlde bulunmaktadır. Eserde vasıta hâlinin kullanımları şu şekildedir:

+lA: *yağıyla* (47a-8), *şartıyla* (50a-10), *lisāniyla* (53b-6), *ayasıyla* (56a-5), *parmağıyla* (63b-11), *helâliyle* (68a-6), *ehliyle* (71b-11), *kendiyile* (81a-2), *ğāyetle* (120b-9)

ile: Baş imām *ile* (59b-4), laḳlaḳa *ile* (61a-5), du'ā *ile* (63a-10), oḳumaḳ *ile* (64a-4), hāl *ile* (65a-5)

+n: içün (70a-1), yayan (29b-5)

2.3.1.4.9. Yön gösterme hâli

Günümüzde kalıplaşmış örnekler sebebiyle yapım eki olarak da ifade edilen yön gösterme hâli eki fiildeki oluş ve kılışın yönünü gösterir.

Eski Türkçede yön gösterme hâli eki farklı biçimler de görünmekle birlikte çoğunlukla +GARU'dur ve oldukça sık kullanılır. Ayrıca +rA biçimi de az da olsa bulunur. Karahanlı Türkçesinde ise ekin kalıplaşma süreci başlamıştır. Eski Anadolu Türkçesine geldiğimizde +GARU eki, +ArI, +ArU, +rI, +rU biçiminde karşımıza çıkmıştır: *yukaru, ileri, berü* vb. Ekin +rA'lı biçimi de çeşitli örneklerde kendini göstermiştir: *taşra, sonra* vb (Erdem, 2011, s. 628).

Eylemin yönünü gösteren yön gösterme hâlinin eki günümüzde kalıplaşmış örneklerde bulunmakta olup bu örnekler de genel olarak cümle içinde zarf görevinde kullanılmaktadır: *sonra, dışarı ileri* vb. *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*'de tespit edilen yön gösterme hâli örneklerinden bazıları şunlardır: *içeri* (43b-5), *şoñra* (84b-6), *taşra* (50a-8), *üzre* (94a-3), *yuḳarudan* (64a-7)

2.3.1.5. İsim tamlaması

İsim tamlamaları en az iki isimden oluşan ve kendi içinde bir anlam bütünlüğü arz eden söz öbeğidir. Karahan (2012) isim tamlamasını “İyelik ekli bir unsurun iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur” (s. 42) biçiminde tanımlayarak tamlamalarda bulunan iyelik varlığına vurgu yapmıştır. Tamlamalarda birinci unsur tamlayan ikinci unsur ise tamlanan olarak ifade edilir.

2.3.1.5.1. Belirtili isim tamlaması

Belirtili isim tamlamasında tamlayan unsur ilgi eki alırken tamlanan unsur ise 3. şahıs iyelik ekini alır. Tamlayan unsuru belirtme görevindedir. Eserde tespit edilen belirtili isim tamlaması örneklerinden bazıları şunlardır:

kitābīn müsveddese (5a-13), dimenīn ma‘ nāsı (13a-4), Hāḡ Te’ālā’nın emri (13b-8/9), enbiyānīn dīnleri (15a-1), diriliginün evveli (21b-8), vācib olanların nafaḡalarını (31b-5), ḡacīn farzlarını (33b-10), ḡavlinün taşrasına (51b-9)

2.3.1.5.2. Belirtisiz isim tamlaması

Tamlayanı herhangi bir ek almayan isim tamlamalarına belirtisiz isim tamlaması denir. Eserde tespit edilen belirtisiz isim tamlaması örneklerinden bazıları şunlardır: sular beyānı (5b-4), Mıḡır pārası (6b-12), vilāyet hākimi (29a-13), zeytūn yağı (50a-2), ṡevvāl ayı (51a-6), Hārem ḡudūdına (54b-3), Ka‘ be ḡapusu (55b-7), cemre taşları (65a-13), ṡavāf namāzı (70a-1), Müslimān ḡabri (83b-12)

2.3.1.6. İsimden isim yapma ekleri

“İsimden isim tabanları çoğu asıl üretim ekleriyle yapılmış, birtakımı da çekim eklerinin anlatımlarına uygun bir üretim işleyişi kazanmaları yoluyla meydana gelmiş görünürler” (Banguoğlu, 1995, s. 158). Eserde bulunan isimden isim yapım eklerinden bazıları şunlardır:

+ak: ḡanaḡ (49b-7)

+aru, +eri: yuḡaru (64a-7), iḡeri (43b-5)

+cI: du’ācılara (8a-6), dilenci (104a-5)

+ḡa: aḡḡa (106a-9)

+daṡ: ḡarındaṡları (2a-4)

+ncI, +inci: altıncı (3a-8), yedinci (3a-10), beşinci (38a-5),

+II, +lu: ṡan‘atlı (7a-3), dūrli (13a-13), cān/ular (15b-8)

+**k**: *gökçek* (13b-1)

+**kek**: *erkeklik*den (13a-7)

+**ki**: *evvelki* (15a-3)

+**lik, lük**: *eylik* (5b-5), *kemlik* (6a-13), *kahtlık* (8b-10), *qurbānlık* (71b-3), *büyüklüğü* (38a-1), *kuşluk* (73b-1), *müflisliğe* (103a-6), *ucuzluk* (8b-13)

+**siz**: *yağsız* (9a-7), *peynirsiz* (9a-7), *harfsiz* (13b-7)

+**ra**: *şoñradan* (20b-11), *taşra* (74b-3)

2.3.1.7. Fiilden isim yapma ekleri

Fiil kök ve gövdelerine gelen bu ekler, onlardan isim türetir. Eserde tespit edilen bazı fiilden isim yapım ekleri şunlardır:

-**AcAk**: *çıkacak* (3a-3), *geleceklerini* (8b-1)

-**ak**: *konaqları* (114b-4), *oturaqları* (114b-4)

-**iş**: *iniş* (35b-13),

-(**i**)**k, uk**: *büüklüğü* (38a-1), *eksik* (35b-4), *açık* (45a-4), *artuk* (16b-7)

-**mAk**: *getürmek* (10a-5), *kılmağ* (38a-13), *oğumağ* (34a-6)

-**mAz**: *yaramaz* (8b-5), *görünmez* (57a-9)

-**mİş**: *geçmişlerini* (8b-1), *kırılmış* (49b-2)

-**mur**: *yağmur* (116a-7)

2.3.3. Zamir

Zamirler, nesneleri temsil veya işaret yoluyla karşılayan kelimelerdir. Zamirler, nesnelerin gerçek karşılıkları olmayan fakat gerekince onları ifade edebilen kelimelerdir. (Ergin, 2013, s. 262). Zamirler; şahıs, dönüşlülük, işaret, belirsizlik ve soru zamirleri olmak üzere beşe ayrılır.

2.3.2.1. Şahıs zamirleri

Türkçede şahıs zamirleri teklik ve çokluk olmak üzere iki gruptan ve bu gruplarda bulunan üçer şahıstan oluşur. Eserde tespit edilen şahıs zamirleri: *ben, sen, ol, biz, siz, anlar*'dır.

Teklik 1. şahıs zamiri

Eserde teklik 1. şahıs kullanımları şunlardır:

ben: Hâk Te'ālā'nın *beni* Âdem'den gönderdiği cemî' peygamberlerine inandım (14b-1/2/3).

Ben günehkâr kuluñ bu mübârek maķâmlarda ve zamânlarda enbiyâ ve evliyâ ve melâ'ike ve bu mübârek maķâmlar ve âşhâb maķâmlar hürmetine günâhını 'afveyle (87a-9/10/11/12).

Teklik 2. şahıs zamiri

Eserde teklik 2. şahsa dair örnekler şunlardır:

sen: Eger *senüñ* kalbiñe bunuñ gibi nesne hâtıruña gelürse (98a-1/2).

Ezberden haber virduğıñı ba'zı kimseler kabûl itmeyüp *seni* hacil ider (34b-7/8).

Teklik 3. şahıs zamiri

Eserde *ol* biçiminde görünen teklik 3. şahıs zamiri, işaret zamiri olarak da kullanılmıştır. *ol* kelimesi, -işaret zamiri ya da şahıs zamiri olması fark etmeksizin herhangi bir isim çekim eki aldığı anda ise *an* biçiminde kullanılmıştır: *anüñ* (9a-1), *andan* (13a-1) vb. Eserde çokluk 3. şahıs zamiri olarak tespit edilen *ol* kullanımları şunlardır:

ol: Müslimân'a teba' iyyet ile *ol* dañi Müslimân'dır (10b-8).

Taķdîr-i ezel ne ise *ol* zühûr ider (16b-13).

Bir kişi *amñ* katline iķdâm itmese (17a-12).

Çokluk 1. şahıs zamiri

Teklik 1. şahsın çokluk biçimi eserde şu örneklerde tespit edilmiştir:

biz: *Biz*, Hâk Te'ālā'nuñ âzâdlı kulları imişiz (109b-8).

Lâkin *bizæ* zâhir degildir (19a-2).

Çokluk 2. şahıs zamiri

Eserde bulunan çokluk 2. şahıs zamiri örnekleri şunlardır:

siz: *Siz* şefâ' at eyleñiz (29b-12).

Sizden biriñüz taht-ı hükminde olanlarıñ (27b-8).

Çokluk 3. şahıs zamiri

Türkiye Türkçesinde onlar biçiminde kullanılan çokluk 3. şahıs zamiri, eserde *anlar* biçimindedir. Bu kullanımın Türkçenin çok eski dönemlerine dayandığı söylenebilir. Buna göre *anlar*'daki *n* sesi *zamir n*'sidir. Bu ses günümüzde birçok ek ve sözcükte yaşamaktadır: bu - n - lar, o - n - lar, kapı - sı - n - da vb. Tekin'e (2003) göre "Ana Türkçede isimleri bağımsız olarak izleyerek iyelik ifade eden 3. kişi zamiri *in, yalın hâlde, Moğolca ve Mançu-Tunguzcada olduğu gibi, sonundaki /n/ fonemini yitirmiş ve ekleşmiş olmalıdır. Yalın hâlde, başka bir deyişle söz sonu durumunda, yiten bu /n/ fonemi çekimde yeniden belirir. Aslında bu olay söz içinde /n/ belirmesi değil, *in zahirindeki /n/ foneminin sonses durumunda yitmesidir (s. 135).

anlar: Ancak on beş âdemi var idi ve *anlar* daği kıtâle müheyyâ degiller idi (32b-1/2).

Anlardan çok âdem katleylediler (33a-7).

2.3.2.2. İşaret zamirleri

Eserde rastlanan işaret zamirleri: *bu*, *ol*, *bunlar* ve *anlar*dır. *şu*, *şunlar*, *öteki*, *beriki* gibi işaret zamirlerine rastlanmamıştır.

bu: Hükmleri daği *buna* göre inşâf ve tedbîr üzredir (9b-9/10).

ol: Pes *ol* daği Hâk Te' âlâ'ya ' ibâdetdür (96a-8).

bunlar: Buyurdı ve *bunlardan* vâkı' olan (11a-9).

anlar: *Anlan*ñ günü ve vaktı geldukça halk idüp (16b-3/4).

2.3.2.3. Dönüşlülük zamirleri

Şahıs zamirlerinin daha güçlü biçimde ifade edilmesini sağlayan "kendi" sözcüğü dönüşlülük zamiridir. İyelik eklerinin tümünü alabilen "kendi" zamiri, tamlama ve sözcük grubu oluşturabilir. Türkiye Türkçesinde "kendi" biçiminde olan dönüşlülük zamiri Azerbaycan Türkçesinde "öz" biçimindedir.

Eserde dönüşlülük zamiri olarak *kendi* ve *kendü* kelimeleri kullanılmıştır.

kendi / kendü: Kişi *kendi* ' amelinden sū 'âl olunduğı (2b-11).

Hasence bu mālî *kendü*me hibe eyledim (91b-8).

2.3.2.4. Belirsizlik zamirleri

biri: Miskîn vâ' iziñ *biri* kitâb-ı Kudûrî'nüñ Murâbağa bâbını okudurken (23b-10/11).

biri biri: Ammâ şerî' atları ba' zı âhkâmda *biri birine* muhâlifdür (15a-2/3).

cümlesi: İctihâd ile çalıssalar *cümlesi* ' âciz olup (16b-11/12).

her biri: Ta' līm itmek ile *her biri* kendini meşğul ide (105a-4/5).

şey: Bir şey vâcib olmaz (10a-1).

kimi: *Kimi* hıdmetkâr ve *kimi* dilenci oldu (7a-6).

kimse: Zîrâ bu muşibete çok *kimse* uğradı (57b-6/7).

kimesne: Üzerine hacitmek farz olan *kimesneler* beyânında (29a-5/6).

filân: Bu *filân* için ve bu *filân* için olsun (54a-1).

2.3.2.5. Soru zamirleri

ne: Söyledüğü söz *ne* idüğinden haberi yokdur (86b-7).

kim: Her *kim* ki kendini bu bâtil i' tikâdda bulur ise (25b-12/13).

ķanda: Oķur âdem *ķanda* olursa bulunur (34a-1).

ķandan: Olmazsa *ķandan* esbâbını ve bedenini pāk idüp (74a-4/5).

2.3.3. Sıfat

Sıfatlar, isimlerden önce gelerek onları niteleyen ya da belirten sözcüklerdir. Sıfatlara isimlerden önce gelmelerine baēlı olarak ön ad da denilmektedir. Sıfatlar, bir isimle bir araya gelerek sıfat tamlamasını oluşturur. Bu tamlamada sıfat tamlayan, isim ise tamlanan görevindedir.

2.3.3.1. Niteleme sıfatları

Canlı cansız varlıkların süreklilik bildiren yani renk, boy, aēırlık, tat, koku, huy vb. gibi kolayca deēişmeyen ve varlıkla birlikte anılan vasıflarını bildiren sıfatlara niteleme sıfatı denir (Özkan, 1996, s. 132).

Beyâz peştemâl ķuşanup (53a-12).

‘Ulâ *büyük* ķaşabadır (116a-10/11).

Bir *emîn* yere esbâbını ķoduķdan soñra (55a-6/7).

Ėāyetle *güzel* suyu vardır (116a-4/5).

Yeñi gelin gibi merēüb ve maēbüb olduēı hâlde (97a-4/5).

2.3.3.2. Belirtme sıfatları

Belirtme sıfatları, niteleme sıfatları gibi önüne geldiēi ismin içinde barındırdıēı özelliklerine vurgu yapmaz, daha yüzeyseldir. İsimleri işaret, sayı, belirsizlik ve soru yönünden belirtirler.

2.3.3.2.1. Sayı sıfatları

Eski Türkçede Köktürk, Uygur ve Karahanlı devirlerinde kullanılan sayı sistemleri birbirinden farklıdır. Köktürk ve Uygur Türkçelerinde genel olarak iki farklı sayı sistemi kullanılırken Karahanlı Türkçesinden itibaren günümüz sayı sisteminin kullanıldığını görmekteyiz. Bahsedilen kullanımlarda yine 10'luk sayı sistemi hâkimdir. Ancak 10'luk sistemin kullanımı Köktürk ve Uygur Türkçelerinde günümüzdeki gibi değildir.

“Eski Türkçede genel olarak üç farklı sayı sisteminin olduğu görülmektedir. Bunlar; bir üst onlu sayı sistemi, ilaveli sayı sistemi ve son olarak bugünkü kullandığımız sayı sistemidir. Bir üst onlu sayı sistemi; birler hanesinde bulunan bir sayı ve söylenmek istenen onlunun bir üstündeki onlu söylenerek veya daha kısa söyleyişle önce küçük sayı ardından büyük sayı söylenerek yapılır. Örn: *iki yigirmi = 12*. İlaveli dediğimiz sayı sisteminde ise, önce büyük sayı sonra küçük sayı ve sayı kelimelerinin arasına “artukı, takı, ve” gibi ilave sözler eklenerek yapılır. Örn: *on artukı iki = 12*. Bugünkü kullandığımız sistemde ise; ilaveli sayı sisteminin gelişmiş bir seviyesi olarak ilave sözler atılıp, önce büyük sayı sonra ise küçük sayı söylenerek yapılır. Örn: *on iki = 12*” (Şenaysoy, 2016, s. 23).

Günümüzde 10.000 askerden oluşan askerî birliği ifade “tümen” kelimesi ise Eski Türkçenin sayı sisteminde büyük sayıları ifade etmek adına kullanılırdı. Daşdemir’e (2013) göre 10.000 sayısını ifade eden tümen kelimesi 1 ile 1.000 arasındaki sayılarla çarpma işlemine girerek çok büyük miktarları belirtir: *tokuz tümen* (9 x 10.000 = 90.000). Ayrıca sayılamayacak kadar çok miktarları belirtmek için de kullanılır: *sansız tümen* (sayısız on bin, on binlerce), *öküş tümen* (çok on bin, on binlerce) (s. 325).

Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn'de kullanılan sayı sıfatlarını şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

2.3.3.2.1.1. Asıl sayı sıfatları

Önüne geldiği ismin kaç adet olduğunu kesin olarak belirten sıfatlardır. Eserde asıl sayı sıfatlarının birçok örneği bulunmaktadır. İlk on sayı tam olarak bulunurken diğer sayıların bir kısmı genelde 10'un, 100'ün ve 1000'in katları biçiminde karşımıza çıkmaktadır:

bir: Anda *bir* gice oturağ olurlar (116a-5/6).

iki: Yoluna tırup *iki* gün uğraşıp (33a-10).

üç: Üç rek' at olan namāz (39b-3).

dört: Minā'da *dört* gün tırursa (63a-5).

beş: Beş arşun kadar ya daği uzak tırup (63b-10).

altı: Buña göre *altı* kerre daği tolaşa (56b-1).

yedi: Olunduğı gibice *yedi* taş ata (68b-1).

sekiz: *Sekiz* gün oturağ olurlar (115a-6).

toğuz: *Toğuz* dirhem sağ pāraya (7b-8/9).

on: Hağ Te' ālā aña *on* şevāb ihsān ider (104b-2/3).

yigirmi: Mısır'a gelmeden *yigirmi* sene muğaddem (6b-12).

kırk: *Kırk* sene dünyā ıssız ve ħarāb durduğdan şöña (15b-10/11).

yetmiş: *Yetmiş* taş ala (63a-5/6).

yüz yigirmi: Her gün *yüz yigirmi* rahmet iner (100a-3).

iki yüz: *İki yüz* şevāba nā'il olur (89b-3).

üç yüz: İki yüz ħuruş kifāyet eyleduğda *üç yüz* virürse (91a-11/12).

beş yüz: Şabrideni Allāh Te' ālā *beş yüz* sene Cehennem'den uzak ider (100b-9/10).

yedi yüz: Ka' be yolunda ħarç olan bir aqçanuñ şevābı *yedi yüz* aqça şadaqanuñ şevābı kadardur (99a-9/10/11).

biñ: Müslimān qabrine *biñ* nūr girür (83b-12).

biñ yüz beş: *Biñ yüz beş* senede bi-ħasebi'l-iqtizā ħacdan gelduğdan (5a-11/12/13).

yetmiş biñ: Hağ Te' ālā *yetmiş biñ* melek gönderir (36a-9).

2.3.3.2.1.2. Sıra sayı sıfatları

Eski Türkçede sıra sayılarını karşılamak için birinci ve ikinci sıra sayı kelimeleri dışındaki sayı isimlerine +nç eki getirilmiştir: *törtünç*, *bişinç* vb. Birinci için Köktürkçede *ilki*, ikinci için de *ekinti* kelimeleri kullanılmıştır. Bahsedilen +nç eki de günümüzde kullanılan ve sıra sayı sıfatı eki olan +IncI, +UncU ekinin temeli olmuştur.

Otuz iki babdan oluşan eserde ise her bab için sıra sayı sıfatı kullanılmıştır. Ayrıca haccın şartları ve hac menzilleri de sıra sayı sıfatlarıyla gösterilerek bu sıfatlar geniş biçimde kullanılmıştır. Birinci yerine "evvelki" ifadesi kullanılan eserde sıra sayı sıfatlarının otuz sekize kadar çıktığı tespit edilmiştir:

evvelki: *Evvelki* bāb, ehl-i teklif olanlar (2b-8/9).

ikinci: *İkinci* gün ħuccāc Munşerif'den Re'sü't-Teyh'e giderken (120a-10/11).

üçünci: Bayrāmın *üçünci* günü (68b-8).

dördüncü: *Dördüncü* bâb seferiñ edebleri beyânında (3a-4/5).

beşinci: *Beşinci* gün Müzeyrib'e gider (114b-11).

altıncı: *Altıncı* konak Belka'dır (115a-10/11).

yedinci: *Yedinci* bâb hacciñ vâcibleri beyânında (3a-10/11).

sekizinci: *Zî'l-hiccenîñ sekizinci* günü (72a-4).

toğuzuncu: *Toğuzuncu* şart, ihrâm vaqtı gönderen âdemüñ (92a-10/11/12).

onuncu: *Onuncu* konak Konak-ı Ma'ân Kâl'ası'dır (115b-3/4).

yigirminci: *Yigirminci* bâb tırâş olmak beyânında (4a-7/8).

otuzuncu: *Otuzuncu* konak Hesâ'dır (118b-5).

otuz ikinci: *Otuz ikinci* bâb Mısır'dan Ka'be'ye ve Şâm'dan Ka'be'ye varup gelince konaklar ve oturaqlar ve şular beyânındadır (5a-7/8).

otuz sekizinci: *Otuz sekizinci* konak Maħrûse-i Şâm'dır (119a-2/3).

2.3.3.2.1.3. Üleştirme sayı sıfatları

Üleştirme sayı sıfatları isimleri paylaşırma yoluyla belirtir. ünsüzle biten sayılara +Ar, ünlüyle biten sayılara ise +şAr eki getirilerek üleştirme sayı sıfatları meydana getirilir. Eserde yalnızca bir adet üleştirme sayı sıfatı tespit edilmiştir:

ikişer: İmdi cehd idüp *ikişer* umre getüreler (75a-11/12)

2.3.3.2.2. İşaret sıfatları

İsimleri işaret yoluyla belirten sıfatlardır. İşaret sıfatları, ismin önüne gelmediğinde işaret zamiri olurlar. Eserde rastladığımız işaret sıfatlarından bazıları şunlardır:

bu: *Bu* kitâbı yazup (5a-9), Ol dilce *bu* zikrolur (19b-10).

şol: *Şol* mertebe ki (7a-2), Pes *şol* ağalara ki (104b-12).

ol: Emri ve nehyi *ol* kitâblar ile bilinür (13b-9), *Ol* zamân üzerlerine (109a-3).

2.3.3.2.3. Soru sıfatları

İsimleri soru yoluyla belirten soru sıfatlarının en çok kullanılanları “kaç, nasıl, hangi” gibi soru sözcikleridir. Eserde az sayıda soru sıfatı tespit edilmiştir. Bunun sebebi eserin mahiyetiyle alakalıdır. Müellif eser içinde hem soru-cevap anlatım tarzını tercih etmemiş hem de hac ibadetiyle ilgili bilgiler açık ve detaylı biçimde verilerek okuyucuların aklında oluşabilecek soruların hepsi önceden cevaplanmıştır.

ne: Yâ Ka'betü'llâh, ümmetim *ne* hâldedir? (108b-5)

kaç: *Kaç* tavâf iderse (57a-6).

kanı: *Kanı* sünnet olursa olsun (46b-10).

2.3.3.2.4. Belirsizlik sıfatları

İsimleri belli belirsiz biçimde belirten sıfatlardır.

az: *Az* sermâyeli müsebbibler (7a-2/3).

beş on: Arka kaşağası olup *beş on* âdemde bir silâhlı âdem ancak bulunup (32a-6/7).

bir: Hilâfinca *bir* nesnenün olmasını murâd idüp (16b-10).

birkaç: Hişşelerinden *birkaç* aķça eksilmeye (77a-6).

cümle: *Cümle* konuşularımı lutfıyla yarlığasın (108a-2).

her: *Her* cânibden kalkup (108b-13).

nice: *Nice* hikmetleri vardır (21b-1).

2.3.3.3. Sıfat-fiiller

Cümle içinde sıfat gibi kullanılan fiil şekilleridir.

-An: Üzerine hacitmek farz olan kimesneler (29a-5).

Bedel giden kişi kendi haccidivire (92b-12).

-mAz: Ayak başmaz pākça yere defnide (67a-10).

Gerek Beytu'llāh görünmez yerde olsun (57a-9/10).

-AcAk: Tırāş olacağı vaķt (67a-10/11).

İhrāma girecek mahāller (3b-5).

-mİş: Ağıran dişi çıkarmak ve kırılmış tırnağı gidermek (49b-2/3) .

Ġayr dikilmiş esbabı (49a-1).

-dik: Virdikleri mâlı ve nice hayvānlarını alup (33a-6).

2.3.4. Zarf

Türkçe Sözlük, zarfı “Bir fiilin, bir sıfatın veya bir zarfın anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından etkileyen kelime, belirteç” (TS, 2011, s. 2645). biçiminde tanımlamıştır. Zarfların çoğu isim, sıfat, zamir gibi kelime türlerinden alınan sözcüklerle kurulmuş olup fiil, fiilimsi, sıfat ve kendi türünden sözcükleri etkileyerek cümle içinde zarf görevini yerine getirirler.

2.3.4.1. Hâl (durum) zarfları

Cümle içinde fiil, fiilimsi ya da sıfatı nitelik yönünden etkileyen zarflardır. Genellikle fiil, fiilimsi ya da sıfata sorulan “Nasıl?” sorusunun cevabı hâl (durum) zarfı olur.

Bil ki ol yola *yayan* çıkmak tehlikedir (29b-4/5).

Mucibince ‘amel ideler (31a-3/4).

Diñlene diñlene andan ayak üzere kıbleye karşı içe (76a-12/13, 76b-1).

Andan *gâfil* olmayalar (106a-13).

2.3.4.2. Zaman zarfları

Fiil ve fiilimsileri zaman yönünden etkileyen zaman zarfları, eylemin gerçekleştiği zamanı gösterir.

Vâcib olan tertib üzere *imdi* her bâbın yeri geldükça (2b-4/5).

Ahşam şifâ bula (86a-1).

Pes bu diyârın halkını rāhat ve mesrūr eyledi (8a-12).

Şoñra bir deve ya bir şıgır kurbân idüp (74a-10/11).

Kur’ân bileydin *dâ’imen* okurdum (89b-10).

2.3.4.3. Azlık-çokluk zarfları

Miktar belirten zarflardır. “Ne kadar?” sorusuna cevap verirler.

Bâkî *ziyâde* eyledüğümüz fâ’ideler (9b-10).

İniş yokuş yerlerde *biraz* yürüyüp hayvânı diñlendire (37b-2/3).

Ol fâ’ide gâyetle *az* dañi olursa (24a-11).

İmdi namāza *pek* muqayyed olup terk itmeyeler (38a-8/9).

Ey, luṭfî *bî-nihāye* olan kerîm Allāh! (87b-8/9)

2.3.4.4. Yer-yön zarfları

Fiil ve fiilimsileri yer ve yön bakımından etkileyen yer-yön zarflarının sayısı fazla değildir. *İleri-geri, aşağı-yukarı, içeri-dışarı* gibi kelimeler yer-yön zarflarıdır. Yer-yön zarfları isim çekim eki aldıklarında zarf olmaktan çıkarlar.

Harem’in hüdûdundan *taşra* olan yaş ağacı ve nebâtı kesmek (50a-8/9).

İçeri girürse günehkâr olup haramı irtikâb itmiş olur (83a-10/11).

Doğunup *geri* dönerse cā’iz olmaz (64a-11).

2.3.4.5. Soru zarfları

Fiil, fiilimsi, sıfat ve diğer zarfları soru yoluyla belirten zarflardır.

Siz bu yola *niçün* çıktınız? (29b-12).

Ne zamān olursa olsun tavāf niyyetiyle Beytu'llāh'ı yedi kerre tolaşmağdır (41a-11/12).

Söyledügi söz *ne* idüğinden haberi yokdur (86b-7).

Nice büyük 'ālimleriñ gāyetle zāhir olan mes'elelerde (34b-9/10/11).

Her *ķanda* olursañız gerek 'Arafāt'da gerek ğayrīde (61b-12).

2.3.4.6. Zarf-fiiler

Fiil kök ve gövdelerine belirli zarf-fiil eklerinin getirilmesiyle oluşan zarf-fiiller, zarf göreviyle kullanılan fiil şekilleridir. Zarf-fiiler; çekimli bir fiile dönüşemezler, iyelik ve hâl eki alamazlar. Zarf-fiiler aldıkları ekler vasıtasıyla cümleye süreklilik, zaman ve neden anlamı katarlar.

-ArAķ: Şoñra bu du'ā ile du'ā iderek ğudūd-ı Harem'i geķe (54b-5/6).

-dUķķA: Ayağını her ķaldurup *ķodukķa* Hāķ Te'ālā aña on şevāb ihsān ider (104b-1/2/3).

-dUķdA: Kişi kıbleye niyyet eyle*dukda* (3b-10).

Bu ğaķīr sū'āl olundu*dukda* bi'l-ittifāķ ğarāmdır didikden şoñra (24a-2/3).

-IncA: Maţarasına ve silāhına var*ınca* ğayvān şāhibine göstere (35b-7/8).

Ka'be'ye varup gel*ince* ķonaklar ve oturaķlar ve sular beyānındadır (5a-7/8).

-ken: Çıķarken Āyete'l-Kürsī'i okuya (36a-6).

Atmağa ķādir *iken* vekīle attırmaķ cā'iz degildir (65a-11/12).

-mAdAn: Pes evden çık*madan* anları öğrenib ve mūcibince 'amel ideler (31a-2/3/4).

Ġünü geķ*meden* atmaķ (43b-6).

-Up: Varup istilām id*üp* (45a-7).

Ka'be'ye yönel*üp* ayak üzre zemzem içmek (45b-2/3).

2.3.5. Edatlar

Edatlar, kendi başlarına anlamı olmayıp ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli anlam ilişkileri kurmaya yarayan sözlerdir (Hacıeminoğlu, 2015, s. XIII). Edatlar cümle içinde herhangi bir isim çekim eki almayan kalıplaşmış kelimelerdir.

2.3.5.1. Çekim edatları

Edatlar, kendine has bir kelime grubudur. Cümlede mutlaka ayrı yazılıp isimlerle kurdukları anlam ilişkileri sonucunda sıfat ve zarf grupları oluşturabilirler. “İsimlerden sonra gelerek, bağlı olduğu isimle cümlenin diğer unsurları arasında zaman, mekân, cihet, tarz, benzerlik, başkalık vb. gibi bakımlardan çeşitli ilgiler kuran kelimelere çekim edatı diyoruz” (Hacıeminoğlu, 2015, s. 1). Eserde tespit edilen çekim edatı örnekleri şunlardır:

ancağ: *Zirā ancağ* on beş ādemi var idi (32b-1).

Bir silāhlı ādem *ancağ* bulunup (32a-7).

gibi: *Zikreyledüğümüz gibi* işāret ile bākī rek‘atları kırup (39b-7/8).

Bir hāle dönmek *gibi* şıfatlar daḥi Ḥağ Te‘ālā’da olması (22a-7/8).

içün: *Mübāḥaṣeyi tenbīh içün* yazdık (25a-12).

Ādemün keşret-i nisyānı olduğu-*çün* insān dinildi (34b-1/2).

ile: ‘İbādet ve t̄ā‘at *ile* meşğūl bile (23a-3).

Ecl-i ma‘lūm *ile* virmek ḥükmi nedir? (24a-5).

üzre: *Zamānımızda müsta‘mel olan lisān-ı Türkī üzre* te’lif eyledik (2a-9/10).

Geregi gibi vaṣiyyet *üzre* ola (107a-4).

-A dek: *Sene āḥirine dek* vilāyete kifāyet eyledi (9a-13).

Bu konağa *dek* gelür (116a-2).

-A karşı: *Ayağ üzre kıbleye karşı* içe (76a-13, 76b-1).

-dan gayri: ‘İbādāta müstaḥağ Allāhu Te‘ālā’ *dan gayrī* yokdur (88b-2/3).

Allāh’ *dan gayrī* Ma‘būd-ı bi’l-ḥağ yokdur (88b-11).

2.3.5.2 Bağlama edatları

Gülensoy (2000) bağlaçlar için şunları söylemektedir: “Kelimelerden küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil veya manâ bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında irtibat kuran edatlara bağlama edatları denir” (s. 426). Tuncer Gülensoy⁵, Muharrem Ergin⁶ ve Necmettin Hacıeminoğlu⁷ gibi araştırmacılar eserlerinde bağlacı bir edat çeşidi olarak görmüş, bağlaç terimini kullanmamışlardır. Araştırmacıların bağlaçları bu şekilde değerlendirmelerinin sebebi Türk dilinin ilk

⁵ Türkçe El Kitabı, Akçağ Yay. Ankara 2000, s. 425

⁶ Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yay. İstanbul 2013, s. 606

⁷ Türk Dilinde Edatlar, Bilge Kültür Sanat Yay. 2015, s.112

zamanlarında bağlaç yapısına rastlanılmamasıdır. Hacıeminoğlu (2015) konuyla ilgili şunları söylemektedir:

Eski Türkçede *kaltı*, *ulay* gibi cümle açıcı unsurlar bulunmasına rağmen bunların sayısı ve görev biçimleri yetersizdir. Zira Türkçenin bağlama edatlarının birçoğu yabancı kökenli olup Karahanlı devresinden itibaren kendilerini göstermektedirler. Gelişmiş ve işlek bir dil olan Türkçe, yabancı dilllerden aldığı bağlama edatlarını kendi bünyesinde işlemiş ayrıca kendi içinden de birçok kelimeyi edatlaştırmıştır. Kutadgu Bilig’den itibaren çekim edatlarının azalıp bağlama edatlarının artması da düşüncemizi desteklemektedir (s. 112-113).

Yavuz (2011): “Bir dilin akıcılığını, bağlaçlarla sağlanmış cümlelerin çokluğu daha net ifade etmektedir. Bu da bir bakıma o dilin gelişmişlik seviyesini göstermektedir” (s. 60) diyerek bağlaç ya da bağlama edatlarının önemini vurgulamaktadır. Adlandırmalar farklı olsa dahi Türkçenin bağlayıcı kelimelerdeki zenginliği inkâr edilemez.

Eserde tespit edilen bağlaçlardan bazıları şunlardır:

ammā: İmān getürmede enbiyānıñ dīnleri birdir. *Ammā* şerī‘ atları ba‘zı āhkāmda biri birine muhālīfdür (15a-1/2/3).

Alduğı aqçaya zāmin olur. *Ammā* iḥrāmsız Mīkāt’ı geçüp (92b-5/6).

belki: Eger böyle i‘tikād itmeyüp *belki* kıble Ka‘be’nüñ bināsıdır deyü i‘tikād iderse (57b-1/2).

da, de: Pes bu aralıkda *da* tavāf iderse (57a-4/5).

Bir kendi için bir *de* gönderen ādem için iḥrāmlanmaya (93b-11/12).

daḥi: Ta‘yīn olunan *daḥi* fevt olsa (94b-5).

Pes ol *daḥi* Hāḫ Te‘ālā’ya ‘ibādetdür (96a-8).

elbette: Dutmadıysa *elbette* kurbān vācib olur (70b-7).

Rāfi‘i gibi ki *elbette* qable dūḥūli’l-Cennet’e Cehennem’e girmeleridür (111a-10/11).

eger: Buyurmalarından murād *eger* ḥelāldir deyü içerse (113a-9).

Eyleduğı-çün ve *eger* sa‘y eyledügi ḥayr (17b-7).

egerçi: Dūnyāda ḥayrātı olan kefare *egerçi* āḥretde şevāba nā’il olmazlarsa (18b-5/6).

Egerçi tenhāda daḥi olursa (20a-3/4).

hattā ki: Bedel olup iḥrāmlanmaq, *hattā ki* iki ādemden ötüri iḥrāmlanursa (93b-6/7).

Müslimān olmaq *hattā ki* bedel giden yāḥūd gönderen (93b-13/94a-1).

ki: Virmek ribādır *ki* Türkice māmelehi dirler (24a-8).

Mükellefe vâcibdir *ki* üzerine farz olan (26b-3).

megerki: *Megerki* kendüsi İslâm'a gele (10b-12/13).

Megerki hayvânı turgurup ve maḥaffe altına yerde bir ağaç tayaya (39b-11/12).

lâkin: Anda ebedî kalurlar *lâkin* ba'zı mü'minler nâra girüp (16a-9/10).

Mensûbdur *lâkin* bunuñ daḥi ḥālîkî Allâh Te'âlâ'dır (17a-7/8).

ola ki: Nedâmet ḥaşıl *ola ki* vaşfı kâbil olmaya (109a-4/5).

Anlara şâkir *ola ki* Hâk Te'âlâ'nıñ ve Resûlu'llâh'ın emrine (6b-3/4).

şöyle ki: Yol üzre olan kişi biraz sersem olur: *Şöyle ki* günleri bilmez olur (34b-3/4).

tâ ki: Şoñra dünyâ yıkılır, *tâ ki* dünyâya gönül virmeyeler (97a-1/2).

yâḥûd: Anlarıñ anaları *yâḥûd* babaları Müslimân ise (10a-12/13).

Şevâbını anlara *yâḥûd* cemî' ehl-i imâna hibe ide (37b-9).

zîrâ: Vâcib olmaz bi'l-ittifâk *zîrâ* anlarıñ kâbiliyyeti yokdur (10a-2/3).

Ba'zı maḥallerini taḡyir eyledilerse daḥi. *Zîrâ* taḡyir olmayan ekserdür (14a-12/13).

2.3.5.3 Ünlem edatları

Ünlem, çeşitli duygu durumlarını ya da seslenme biçimlerini ifade eden kelime türüdür. “Sevinme, kızma, korkma, acıma, beğenme, şaşma, üzülme gibi duyguları anlatmaya; karşıda bulunan kimselere seslenmeye, cevap vermeye, onları göstermeye, çağırmaya, onaylamaya, redde veya birtakım tabiat seslerini anlatmaya yarayan kelimelere *ünlem* denir” (Vural ve Böler, 2014, s. 260). Hacıeminoğlu (2015) konuyla ilgili eserinde ünlemleri bir edat türü biçiminde göstererek şunları söylemektedir: Takdir, temenni, dua, hayret, pişmanlık vb. duyguları ifade eden edatlardır. Köken ve yapı bakımından ya tabiat seslerini taklit suretiyle yahut da hislerin yorumlanarak “ses” şeklinde ifade edilmesi sonucunda meydana gelmişlerdir (s.293).

Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn'de tespit edilebilen az sayıdaki ünlem örneği şunlardır:

ey: *Ey*, luṭfî bî-nihâye olan kerîm Allâh! (87b-8/9)

âh: Âh Kûr'ân bileydım dâ'imen okurdım, böyle baṭṭâl tûrmazdım! (89b-9/10/11)

Gerçek bir ünlem taşımayıp ünlem anlamı veren ifadeler:

Mü'min karındaş! (34a-13)

Ne'am Rabb'imizsin! (97a-12)

Ateşden şakınıñız! (104a-1)

İmdi ḥacı kardaş! (101b-7)

2.3.6. Fiil

Dil biliminde kelime türleri, ana hatlarıyla isim soylu sözcükler ve fiil soylu sözcükler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Fiiller; iş, oluş, hareket bildiren kelimelerdir. Aldıkları fiil çekim ekleriyle cümle içinde yüklem görevinde kullanılabilirler. İsim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil eklerini alarak fiilimsi denen yeni bir kelime türüne dönüşebilirler.

“Fiiller; bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan; olumlu ve olumsuz şekillere girebilen kelimelerdir. Buna göre fiilleri nitelikleri bakımından kılış fiilleri, oluş fiilleri ve durum fiilleri diye sınıflandırmak mümkündür. Fiiller, gösterdikleri kılış ve oluşun söz içinde bir şahsı veya bir nesneyi etkileyip etkilememesi bakımından da geçişli ve geçişsiz diye sınıflandırılır. Fiiller çeşitli çatı ekleri alarak aynı fiil kökünün farklı görünüşlerini sergileyen fiil tabanlarını oluştururlar. Buna göre de olumsuz, dönüşlü, edilgen, işteş, ettirgen gibi isimler alırlar. Fiilleri yalnız başına fiil olup olmama özellikleri bakımından da asıl fiiller, yardımcı fiiller ve ek-fiil diye gruplandırabiliriz” (Korkmaz, 1995, s. 61).

Fiillerin aldığı çekim ekleri şunlardır: şahıs ve kip. Fiilere gelen yapım ekleri ise fiilden fiil ve fiilden isim yapım ekleri ile olumsuzluk ekidir.

2.3.6.1. Olumsuzluk eki

Türkçede fiillerde olumsuzluk *-mA* ekiyle yapılırken isimlerde olumsuzluk *değil* kelimesiyle yapılır: “*Kimse bir yere gitmesin.*” “*Artık çocuk değilim.*” vb. *-mA* eki, bir yapım eki olup fiillere kip ve şahıs eklerinden önce gelir.

“Türkçenin bilinen ilk metinlerinden günümüze kadar yüklem olan çekimli fiillerle beraber kullanılan olumsuzluk eki *-mA*’dır. Fiil kök ve gövdelerinden sonra gelip onların manâlarını olumsuzluk yönüyle genişleten *-mA* eki olumsuz fiil cümleleri oluşturulurken kullanılmaktadır” (İlhan, 2005, s. 271).

Delîlü’l-Huccâc ve’l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî’d-dîn, menâsik-i hac türünde bir eser olduğu için hac ibadetiyle ilgili yasaklardan sıkça bahsedilmiş ve buna bağlı olarak olumsuzluk eki *-mA* sıkça kullanılmıştır. Eserde karşımıza çıkan olumsuzluk eki örneklerinden bazıları şunlardır:

Nedâmet hâşıl ola ki vaşfı kâbil ol^{ma}ya (109a-4/5).

Dünyâda nafaqası kalmadı (17b-1/2).

Çağırup rücû‘ itmedi (24b-3).

Sizi evvel Allâh’a emânet qorum ki emâneti zâyî‘ itmez (35a-12/13).

2.3.6.2. Şahıs ekleri

Tablo 2.2. Zamir kökenli şahıs ekleri

Teklik	1. Şahıs	-um / -ın
	2. Şahıs	-sin
	3. Şahıs	-
Çokluk	1. Şahıs	-üz
	2. Şahıs	-siz
	3. Şahıs	-lar, -ler

Tablo 2.3. İyelik kökenli şahıs ekleri

Teklik	1. Şahıs	-m
	2. Şahıs	-
	3. Şahıs	-
Çokluk	1. Şahıs	-k, -k
	2. Şahıs	-ñuz, -ñız
	3. Şahıs	-lar, -ler

Tablo 2.4. Emir kipi şahıs ekleri

Teklik	1. Şahıs	
	2. Şahıs	-
	3. Şahıs	-sun, sün, -sin
Çokluk	1. Şahıs	-k, -k
	2. Şahıs	-ñız, -ñız, -ñüz, -üñ
	3. Şahıs	-sunlar, -sünler

2.3.6.3. Fiil çekimi

Türkçede fiiller, aldıkları kip ve şahıs ekleriyle çekime girerek cümlelerin yüklemi olur. Kip ekleri, eylemlere zaman veya istek, emir, gereklilik gibi anlamlar yükler. Şahıs ekleri ise eylemi gerçekleştiren kişi ya da kişileri belirler.

Banguoğlu (1995) fiil çekimi hakkında şunları söylemektedir: “Fiillerin ağır basan işleyişlerini teşkil edip dilin altyapısını kuran şekilleri çekimli hâlleridir. Onlar bu hâliyle cümlede yüklem olur ve yargıyı tamamlar” (s. 441).

Türkçede fiil çekimi iki şekilde yapılır: 1. Haber ve dilek kiplerinden yalnızca bir tanesiyle çekimlenen fiiller *basit çekimli fiiller* olup fiilin üzerinde tek bir kip eki

bulunur. 2. Üzerinde tek bir kip eki bulunan ve henüz tam olarak çekime girmemiş fiile *i-* ek-fiilinin çekimli şeklinin eklenmesiyle *birleşik çekimli fiil* oluşur.

Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn'de tespit edilebilen *basit çekimli fiiller* ve *birleşik çekimli fiiller* uygun başlıklar altında incelenmiştir.

2.3.6.3.1. Basit çekimli fiil

Üzerinde tek bir kip eki bulunan *basit çekimli fiiller*, *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*'de haber ve dilek kipleri başlıkları altında incelenmiş, eser içinden örnekler tespit edilmiştir.

2.3.6.3.1.1. Haber kipleri

Türkçede kipler haber ve dilek kipleri olmaz üzere ikiye ayrılmaktadır. Haber kipleri genelde zaman bildirirken dilek kipleri istek, emir, gereklilik ve şart bildirir. Kip kavramı Delice (2012) tarafından şöyle tanımlanmıştır: “Kip, fiil cümlelerinde yüklem olan sözcük veya sözcük öbeklerinin zaman, şekil, sürerlilik, bitmişlik, pişmanlık, gerçekleşmemişlik, planlama, küçümseme ve rivayet etme gibi değişik anlamları belli bir kişi düzlemine yaslayarak aktarmak için oluşturulmuş kalıp yapılarıdır” (s. 5).

Haber kipleri görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zamandan oluşmaktadır. *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*'de haber kiplerinden şimdiki zamana dair bir kullanım tespit edilememiştir. Diğer kipler hakkında gerekli açıklamalar yapılmış ve eser içinden örnekler verilmiştir.

2.3.6.3.1.1.1. Görülen geçmiş zaman

Eylemin gerçekleştirildiği zamanın anlatılardan önce gerçekleştiğini bildirir. Eserde görülen geçmiş zamanda teklik 2. şahısa ait bir örnek tespit edilememiştir. Tespit edilen görülen geçmiş zaman kullanımları ise şunlardır:

Teklik 1. şahıs: inandım (12a-8), aytdım (24b-11)

Teklik 3. şahıs: gönderildi (14b-5), zâhir oldu (34a-8)

Çokluk 1. şahıs: te'lîf eyledik (2a-10), ilhâk eyledik (5b-2), tertîb eyledik (2b-3), sebeb olduk (76a-8)

Çokluk 2. şahıs: çıktınız (29b-12)

Çokluk 3. şahıs: kaçırıldılar (33b-1), buyurdılar (88a-9)

2.3.6.3.1.1.2. Öğrenilen geçmiş zaman

Türkçedeki bir başka geçmiş zaman kipi olan öğrenilen geçmiş zaman, görülen geçmiş zamandan farklı olarak anlatılan eylemin içinde bulunmamayı ifade eder. Eserde öğrenilen geçmiş zamana dair az sayıda örnek tespit edilmiştir. Teklik 3. şahısta ve çokluk 1. şahısta birer, çokluk 3. şahısta ise iki kullanıma rastlanmıştır. Teklik 1., teklik 2 ve çokluk 2. şahıslara ait örnek bulunamamıştır.

Teklik 3. Şahıs: *dimiş* (88a-8)

Çokluk 1. Şahıs: *helāk olmuşuz* (109b-13)

Çokluk 3. Şahıs: *demişler* (69a-4), ‘*âdet itmışler* (77a-5)

2.3.6.3.1.1.3. Gelecek zaman

Eylemin henüz gerçekleşmediğini belirten haber kipidir. Tuğluk, (2018) doktora çalışmasında ekin tarihi serüveni hakkında şunları söylemektedir:

“Eski Türkçede gelecek zaman eki -ğay, - gey’di. Zamanla ekin sonundaki y sesi düşmüş ve -ğa, -ge şekline girmiştir. Batı Türkçesinde ekin başındaki ğ ve g sesi de düşmüş ek a, e şekline girip istek ekine dönüşmüştür.

Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan gelecek zaman eki -ısar, -iser’dir. Ek, Eski Türkçenin sonlarında ortaya çıkmıştır. -ısar, -iser Eski Anadolu Türkçesinde kullanıldıktan sonra yerini -açağ, -ecek’e bırakmış böylelikle Batı Türkçesinin eski ve yeni devrelerinde iki ayrı gelecek zaman eki birlikte kullanılmıştır. -acak, -ecek Eski Anadolu Türkçesinin sonlarında ortaya çıktığında -ısar, -iser yaygın gelecek zaman eki olarak kullanılıyordu. Osmanlı Türkçesinde ise -ısar, -iser unutulmuş ve -açağ, -ecek tek gelecek zaman eki olarak kullanılmaya başlanmıştır” (s. 194).

Eserde Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman eki olarak kullanılan *-IsAr* ekine rastlanmamış olup yalnızca -acak, -ecek biçimi görülmüştür:

-AcAğ: *olacağdır* (15b-6), *girecek* (16a-1), *idecek* (96b-3)

Bir örnekte ise gelecek zaman ekinin ilk ünlüsünün daralmaya uğradığı görülmüştür:

olıcağ (30b-5)

2.3.6.3.1.1.4. Geniş zaman

Türkiye Türkçesinin geniş zaman ekleri, *-ı*, *-Ar*, *-Ir* ve *-Ur* biçimleridir. Bu ekler, tarihi Türk lehçelerinde de geniş zaman ekleri olarak kullanılmıştır. Geniş zamanın 2.

ve 3. teklik ve çokluk şahıslarında olumsuzluk *-maz*, *-mez* biçiminde yapılır. 1. teklik ve çokluk şahıslarda ise *-ma*, *-me* olumsuzluk eki kullanılır.

“Geniş zaman, geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanları içine alan belirsiz bir zamandır. Dil kullanımı şimdiki zamanda yapılmakta, geçmiş ve gelecek konu edilmektedir. Şimdiki zamanda gelişen dil kullanımını geçmiş ve geleceğe yayan, geniş zamandır. Geniş zamanı, en çok da şimdiki zamanın yanına koyan gerçek budur ve (bu sebeple) birçok dilde, geniş zaman ile şimdiki zamanı sıkı bir ilişki içinde buluruz” (Karaağaç, 2009 s. 88).

Eserde geniş zaman *-r*, *-Ar*, *-Ir* ve *-Ur* ekleriyle çekimlenmiştir. Rastlanan geniş zaman örnekleri şunlardır:

inanırın (11b-3), şefî^c olurum (102a-9), emānet korum (35a-12), kāfir olur (30a-6), zikrolunur (5b-6), günāha girür (18a-2/3), konır (64b-7), erir (98a-8), çıkar (113a-8), zikriderüz (31a-5), umarsız (97b-12) zanniderler (41b-13), geyerler (72b-8)

2.3.6.3.1.2. Dilek (tasarlama) kipleri

Dilek kipleri, eylemlere zaman anlamı katmayıp istek, gereklilik, şart ve emir anlamları katan eklerle meydana gelir. Gülsevin (2002) dilek kipleri için şunları söylemektedir:

“Bugün ‘Dilek-İstek Kipleri’ başlığı altında verilegelen ‘Emir’, ‘İstek’, ‘Dilek-Şart’ ve ‘Gereklilik’ kiplerini ETTK’de fonksiyonları itibarı ile ayrı ayrı müstakil şekillerde gösterebilmek oldukça güçtür. Bu kiplerin hepsinde ben tarafından istenmesi vardır. ETTK’de tek bir şekil hemen hemen bütün tür ve derecelerde istek bildirebilmektedir. Yani aynı ek hem dilek-istek, hem emir, hem tavsiye yolu ile gereklilik, hem temenni vs. göstermek için kullanılmıştır” (Gülsevin, 2002, s. 38-39).

Delîlü’l-Huccâc ve’l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî’d-dîn’de dört adet dilek kipinden istek, şart ve emir kiplerine ait örnekler tespit edilmiş, gereklilik kipine ise rastlanamamıştır.

2.3.6.3.1.2.1. İstek kipi

İstek kipi fiil kök ve gövdelerine *-a/-e* ekinin getirilmesiyle oluşur. Ancak Türkiye Türkçesinde istek kipinin 1. teklik şahıs ve 1. çokluk şahıs çekimleriyle emir kipinin 1. teklik şahıs ve 1. çokluk şahıs çekimleriyle birbirine karışmıştır: *gideyim*, *gidelim* örneklerindeki 1. teklik şahıstaki *-AyIm* eki, Osmanlı Türkçesindeki emir 1.

teklik şahıs eki *-AyIn*’ın değişmiş hâlidir. 1. çokluk şahısta *-Allm* biçiminde ortaya çıkan yapı ise yine Türkçenin eski devirlerindeki emir kipinin 1. çokluk şahıs ekidir. İstek kipi emir kipinden aldığı yapıları kendi bünyesine katarak günümüzdeki hâlini almıştır. Eserde bulunan istek kipi örnekleri şunlardır:

gidesin (107b-12), gide (108b-2), diñlendire (37b-3), namâz kıla (38b-7), vâşıl olasız (61b-12), idivireler (74b-2), didireler (41b-12)

İstek kipinin olumsuz biçiminin örnekleri şunlardır:

yapdırmaya (36a-3), itdürmeye (92b-13), zâyi‘ itmeyesiz (61a-7), helâk olmayalar (29b-10),

2.3.6.3.1.2.2. Emir kipi

Emir kipi araştırmacılar arasında tartışılan önemli konulardan biridir. Emir kipinin 1. teklik ve çokluk yapılarının istek mi yoksa emir kipi mi olduğu konusunda bir uzlaşma sağlanamamıştır. Zeynep Korkmaz, Muharrem Ergin ve Ahmet Bican Ercilasun gibi araştırmacılar emir kipinin 1. teklik ve çokluk şahıs eklerinin olduğunu savunurken Tahsi Banguoğlu, Haydar Ediskun ve Ahmet Topaloğlu gibi araştırmacılar ise emir kipinde 1. teklik ve çokluk şahıs ekinin olmadığını savunmuşlardır. Banguoğlu (1995) özetle şunları söylemektedir:

Bu kip 2. teklik ve çokluk şahıslardan meydana gelir. Kişinin kendine emir vermesi mantıklı sayılmaz. Ancak kendimizi 2. şahıs sayarak emir verme işini kendimize çevirebiliriz: “Silkin ve sakin ol! dedim avare gönlüme” 1. kişiye dönük en kesin eğilim kipi gereklilik kipidir: “çalışmalıyım, çalışmalıyız” (s. 473).

Öte yandan 1. teklik ve çokluk şahıs ekinin olduğunu savunanlardan Ergin (2013) ise şunları söylemektedir:

“Türkçede bütün şahıslar için emir eki vardır. Böyle olduğu hâlde birinci şahıs kendi kendine emredemez şeklinde yanlış bir düşünce ile öteden beri emir birinci şahıslarının mevcut olmadığı ileri sürülür. Yabancı gramerlerin tesiri ile yerleştiği anlaşılan bu kanâat tamamıyla yanlıştır. Yabancı dillerde emir birinci şahıs olmayabilir. Fakat Türkçede böyle bir durum yoktur” (s. 307).

İstek kipinin 1. teklik ve çokluk şahıs ekleriyle emir kipinin 1. teklik ve çokluk şahıs eklerinin aynı olduğu ve bu iki çekimin birbirine karıştığı “istek kipi” başlığı altında yukarıda ifade edilmişti. Ancak bu konunun tartışmalı olduğunu da söylemek

gerekir. Eserde emir 1. teklik ve çokluk şahıs ekiyle çekimlenmiş bir örneğe rastlanmamıştır. Ayrıca yuvarlak ünlülü ve düz ünlülü kullanımlar da belirtilmiştir: *namāz kılmāsūn* (26a-2), *güç olmasūn* (7b-7), *haber virūñiz* (57b-9/10), *bezediñiz* (107b-8), *getürūñüz* (107b-9), *rücū idīñiz* (24a-13), *ta‘līm idūñ* (89b-8), *kesmesūnler* (112a-9), *oķusūnlar* (89a-11)

Eserde az sayıda örnekte düz ünlülü kullanım bulunur: *döndersin* (26a-2), *yarlığasın* (108a-2)

Eserde Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde 2. tekil şahıs emir eki olarak kullanılıp Osmanlı Türkçesinin son dönemlerinde kaybolan -gII ekiyle örnekler de bulunmaktadır. Ancak bu ek yalnızca *bil-* fiil köküne eklenerek 29 defa kullanılmış, başka bir fiil kökünde kullanılmamıştır: *bilgil* (56b-10), *bilgil* (90b-1) vb.

2.3.6.3.1.2.3. Şart kipi

Fiil kök ve gövdelerine gelen -sA ya da *ise* biçiminde eklenen bu kip, dilek-şart anlamı verir, çekimi ise iyelik kökenli şahıs ekleriyle olur.

Gülsevin (1990) konuyla ilgili bir makalesinde şunları söylemektedir:

Cümlede -birkaç özel örnek dışında- hiçbir zaman yüklem göreviyle kullanılmayan -sA ekinin gramerlerin “fiil kipleri” bölümünde değil fiilden türemiş zarflar olan “gerundiumlar” (zarf-fiil) bölümünde verilmesi gerekir. Ayrıca bu ekin Eski Türkçedeki şahıs eki almadan kullanıldığı örnekler de vardır: *barsar bargıl* (gidersen git!). Bu kanıtlara dayanarak -sA eki gramerlerimizde “şart gerundiumu” (şart zarf-fiili) başlığı altında verilebilir (s.279).

Gülsevin, konu hakkında bu sözleri söyleyerek “Eski Anadolu Türkçesinde Ekler” adlı eserinde -sA ekini “Şart Zarf-Fiilleri” başlığı altında incelemiştir.

Benzer (2010) ise şart eki -sA’nın diğer dilek kiplerinin aksine zaman eklerine eklenebilen tek dilek kipi olduğunu söylemektedir: *geldiyse, gelmişse, geliyorsa, geleceksē* vb (s. 132).

Eserde -sA şart kipi basit çekimli fiillerde ekleşmiş biçimde kullanılmış “ise” biçimi kullanılmamıştır. Ayrıca bu kipi kullanımı genelde teklik 3. şahısla gerçekleşmiş diğer şahıslar hakkında az sayıda örnek tespit edilebilmiştir:

teklik 3. şahıs: *bulunsa* (73b-4), *ihrāmlansa* (92b-10), *fevt olsa* (98b-8), *dise* (41b-11), *geri dönse* (64b-12/13), *gelse* (71b-12), *gönderse* (90b-13), *ğani olsa* (91a-1), *ıtursa*

(92b-8), vefât olsa (94b-4), idivirse (98a-11), itdürse (98b-10), vefât itse (100b-4), girse (113a-8)

çokluk 3. şahıs: vefât itseler (10a-11/12), çalışsalar (16b-11), girseler (110a-10)

Eserde şart kipinin olumsuz biçimlerine örnekler şunlardır:

iğdām itmese (17a-12), zarar olmasa (18a-5), bulunmasa (42a-13), gitmese (90b-13), haccitmese (91a-7/8)

2.3.6.3.2. Birleşik çekimli fiil

Birleşik çekimli fiillerde yardımcı fiil olarak kullanılan *i-* ek-fiili çoğu kez çekim sırasında eriyerek kaybolur: *bakıyor idim > bakıyordum, sevecek idim > sevecektim* vb. Birleşik çekimli fiillerde iki adet kip eki bulunur. Ancak kip ekinin anlamını yüklenen unsur *i-* ek-fiilinin üzerindeki kip ekidir. Örnek vermek gerekirse: “Büyük işler yapacaktık.” cümlesinde esas fiile gelecek zaman kip eki gelmiştir. Ancak yardımcı fiile gelen kip eki geçmiş zamanı belirtmektedir. Cümlenin anlamı da eylemin geçmişte kaldığını ifade etmektedir.

“Birleşik zamanlı fiillerde *i-* ek fiili sadece görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipi ekleri alabilir. Dolayısıyla birleşik kipli fiiller kendi içinde *hikâye, rivâyet* ve *şart* olmak üzere üç gruba ayrılır” (Vural ve Böler, 2014, s. 235). *Delîlü’l-Huccâc ve’l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî’d-dîn*’de hikâye ve şart birleşik çekimine rastlanmış olup rivâyet birleşik çekimine rastlanmamıştır.

2.3.6.3.2.1. Hikâye birleşik çekimi

Kip eklerinden birini almış fiile, görülen geçmiş zaman eki *-DI, DU* dan uygun olanı getirilerek hikâye birleşik çekimi yapılır.

Gelecek zamanın hikâyesi

Gelecek zamanın hikâyesine dair tek bir kullanım tespit edilmiştir:

zuhûr idecek *idi* (96b-3)

Geniş zamanın hikâyesi

Eserde geniş zamanın hikâye çekimi genelde düz ünlüyle yapılmış, tek bir örnek bu durumun istisnası olmuştur. Ayrıca hikâye kipinin hem ek biçiminde hem de “idi” yapısıyla kullanılan örneklerine rastlamakatayız:

zulmolurdu (7a-12), çıkardı (32a-1), bey' iderdi (7a-8), diñlerdi (8b-10), girürler idi (119a-12), virürlerdi (7b-3)

Geniş zamanın hikâyesinin yuvarlak ünlülü kullanımı tek bir örnekte saptanmıştır:

oğurdum (89b-10)

Bu ekin olumsuz biçimine dair örnekler de şunlardır:
turmazdm (89b-11), te'lif itmezler idi (34a-13)

İstek kipinin hikâyesi

Eserde istek kipinin hikâye kullanımına çok az rastlanmıştır:
bileydin (89b-10), tevekküllikden olaydı (31b-13)

Eserde istek kipinin hikâyesinin olumsuz hâline yalnızca bir kez rastlanmıştır:
hâcet olmayaydı (34a-11)

2.3.6.3.2.2. Şart birleşik çekimi

Tek bir kip eki almış olan fiile şart *i-* ek-fiilinin şart kipiyle çekimlenmiş hâlinin getirilmesiyle oluşur. Şart birleşik çekimi iyelik kökenli şahıs eklerini alır.

Geniş zamanın şartı

Eserde geniş zamanın şartı genelde -sa/-se biçimi kullanılmış, “ise” yapısı pek tercih edilmemiş, teklik 2. ve çokluk 3. şahsa ait örnek de tespit edilememiştir:

teklik 1. şahıs: gidersem (29b-3), vefât idersem (111b-10)

teklik 3. şahıs: terk iderse (44a-6/7), çıkarsa (8a-9), rāzı olursa (36a-5), oğursa (36a-8), gelirse (54b-4), tutarsa (63b-12), şabāhlarsa (68b-11), bulunursa (106b-3), ibkâ olunursa (109b-4)

çokluk 1. şahıs: rāst gelürsek (97b-12/13)

çokluk 2. şahıs: kanda olursanız (61b-12)

Yalnızca bir örnekte “ise” biçiminde kullanım vardır: bulur ise (25b-13)

Geniş zamanın şartının olumsuz biçimine dair örnekler şunlardır:

nā'il olmazsa (18b-6), kâdir olmazsa (65a-6), çıkarmazsa (41b-8), varılmazsa (56a-4), bulunmazsa (90b-10), hiç olmazsa (101b-8), mālı virmezseñiz (33a-2)

Görülen geçmiş zamanın şartı

Eserde görülen geçmiş zamanın şartına dair örnekler şunlardır:
yıkıld^ıysa (120b-4), izin vir^{di}yse (93a-6), tağyir eyle^dlerse (14a-12)

Sınırlı sayıda görülen geçmiş zamanın şartı örneklerinden bir tanesinde “ise” ayrı biçimde yazılmıştır: götür^{di} ise (71b-4)

Görülen geçmiş zamanın şartının olumsuz biçimleri şunlardır:
‘ibadet itmed^{di}yse (19b-6), emritmed^{di}yse (50a-1), yardım itmed^{di}yse (50a-1),
getürmed^{di}yse (71b-3), kalmad^ıysa (64a-13), dutmad^ıysa (70b-7), dime^{di}yse (94b-8)

2.3.6.4. Ek-fiil

Ek-fiilin Türkçede iki görevi vardır: 1. Basit çekimli fiillere gelerek birleşik çekimli fiilleri meydana getirir, 2. Ad soylu sözcüklere eklenerek onların fiil gibi kullanılmasını sağlar. Ek-fiilin birleşik çekim görevinden yukarıda bahsedilmiştir.

Ek-fiil ad soylu sözcükleri fiil durumuna getirirken bütün kip ekleriyle çekime girmeyip geniş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipi olmak üzere dört adet kip ekiyle kullanılır. Ek-fiil, Eski Türkçedeki er- “olmak” yardımcı fiilinin er > ir > i biçiminde değişimiyle meydana gelmiştir.

“Ek-fiilin tek başına kök olarak bugün kesin ve belirli bir anlamı yoktur. Onun için *imek* şeklinde fiil ismi de kullanılmaz” (Vural ve Böler, 2014, s. 231).

2.3.6.4.1. Ek-fiilin görülen geçmiş zamanı

Eserde ek-fiilin görülen geçmiş zamanı “idi” yapısıyla meydana getirilmiştir. Görülen geçmiş zamanın ek biçim, olan -DI/DU yapısı ek-fiillerde görülmemiştir:
nâdir *idi* (7a-1), var *idi* (8b-6), ta‘abda *idi* (7a-2), mubāḥ *idi* (15a-4), kıble *idi* (15a-6),
i‘tikādda *idi* (57b-4/5), evi *idi* (80b-8), üzre *id*ler (14b-13), üzre *id*ler (14b-13)

Eserde ek-fiilin görülen geçmiş zamandaki olumsuz hâline ait bir adet örnek tespit edilmiştir:
müḥeyyā degiller *idi* (32b-2)

2.3.6.4.2. Ek-fiilin öğrenilen geçmiş zamanı

Eserde ek-fiilin öğrenilen geçmiş zamanına dair tek bir örnek tespit edilmiştir:
kulları *imişiz* (109b-9)

2.3.6.4.3. Ek-fiilin geniş zamanı

Ek-fiil geniş zaman ekinin hem *-dır* hem *-dür* biçiminde kullanımlarına rastlanmıştır:

vācibdir (6a-7), *batılđır* (8b-8), *münāfıklardanđır* (20a-1), *helāldir* (25b-9), *müşküldür* (26b-2), *vācibdür* (27a-3), *şābitdür* (30a-7), *muḥālifdür* (31b-9), *cā'izdür* (40a-2), *kādirlerdir* (13b-2), *gibilerdir* (99b-7), *mevcüdlardır* (13a-5), *kimselerdür* (110b-3), *gibilerdür* (99b-7), *Hāricilerdir* (111a-9)

Eserde ek-fiilin geniş zamanının olumsuzu *degil+dir/dür* biçiminde hem düz ünlülü hem yuvarlak ünlülü biçimde yapılmış olup aynı kelime üzerinde dahi farklı kullanımlara gidilmiştir:

mümkün *degildir* (42b-3), *vācib degildir* (65b-3), *cā'iz degildir* (50a-4), *cā'iz degildür* (72b-9), *lāzım degildür* (40a-1), *cināyet degildür* (67a-1/2)

2.3.6.4.4. Ek-fiilin şartı

Eserde ek-fiilin şartına dair kullanımlarda belli bir düzen bulunmaktadır. Fiillere gelen basit çekimli *-sA* şart kipinin ek biçiminde yazıldığı gözlenmiştir. Ancak ek-fiil örneklerinde *ise* yapısının kullanıldığı gözlenmektedir.

Müslimān *ise* (10a-13), köle *ise* (10b-6), şālīḥ *ise* (23a-10), yok *ise* (30a-1), meçhül *ise* (91b-12), 'İbādet *ise* (95b-6), koḡulı *ise* (120b-6)

Eserde ek-fiilin şartının olumsuz biçimi de “degil” yapısıyla gösterilmiştir: mekrūḥ *degil ise* (35a-5), kādir *degil ise* (36a-1), Oruçlı *degil ise* (59a-13), 'aḡlı başında *degil ise* (65a-7/8)

Eserde ek-fiilin şart eki *ise*'nin kalıplaşması yoluyla oluşan bir adet örnek de tespit edilmiştir:

kimse (57b-7)

2.3.6.5. İsimden fiil yapma ekleri

+A: beñzemez (12a-12), oynamaḡ (105b-1), uğraduḡı (37a-11)

+ar: aḡarınca (42a-4), ḡaramasına (103a-6)

+da: aldanmañız (31b-12)

+lA: baḡ/aya (65b-5), boḡaz/aya (65b-6), gice/lemek (46a-3), ilik/lememek (49a-3), iş/lemek (73b-11), ḡap/layu (38b-6) yeñi/lemek (42b-2), yük/edacaḡı (35b-6)

+(e)l: yöne/sün (40a-5), diri/üp (15b-13), toḡru/a (39a-12), eksi/meye (77a-6)

+et: gözetmek (29b-9)

+ır: çağırıp (24b-3)

+ür: üfürmek (66a-13)

2.3.6.6. Fiilden fiil yapma ekleri

-Ar: çıkarmazsa (41b-8), gidemek (48a-8), koparmak (49b-4)

-dUr: eşitdümek (73a-2), itdürdi (8a-5), kaldurup (53b-2), yazduran (5a-9)

-Il: ayrılmaya (34b-6), bozıldılar (33b-2), kesilmiş (31a-11), viri/sün (32b-13), yazılan (5b-1), yıkılıp (15b-9)

-Un, -n: bulunduğı (90a-3), bürümek (50a-11), görümmez (57a-9), olunduğı (2b-11), yummuş (63b-8)

-İş, -Uş: değişmege (40a-11), döğüşmek (50a-12), incinişduğı (53a-6), yapışup (35a-11), yetişmeyenler (59b-8)

2.3.6.7. Birleşik fiiller

Birleşik fiiller, iki fiilin bir araya gelmesiyle, bir isim ve bir fiilin bir araya gelmesiyle ya da anlamca kaynaşıp deyimleşme yoluyla meydana gelirler. Birleşik fiilin isim + fiil ya da fiil + fiil biçiminde kurulan yapısında sondaki fiil yardımcı fiil olarak anılır. Türkçede en çok kullanılan yardımcı fiiller: *etmek*, *eylemek* ve *olmaktır*.

Vural ve Böler (2014) ise en az iki unsurla kurulan birleşik fiilin tek bir kavrama karşılık olduğunu vurgulamıştır: “Bir isim ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da isim soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiillerdir” (s. 244).

bul-: nihāyet bul- (57a-13), şifā bul- (86a-1)

kıl-: namāz kıl- (3b-9), öli kıl- (20b-6)

eyle-: ‘ādet eyle- (119b-1), ‘afveyle- (87a-12), āzād eyle- (108a-5), beyān eyle- (14b-11), emreyle- (95b-11), esir eyle- (32a-12), fehmeyle- (86b-11), hārāb eyle- (120b-3), hārām eyle- (67b-10), hıfzeyle- (61b-11), hibe eyle- (91b-8), ‘ibādet eyle- (95b-8), ibrām eyle- (24a-13), ibtāl eyle- (8b-7), ihāta eyle- (51a-10), ihdā eyle- (3b-11/12), ihtişār eyle- (109a-8), ihsān eyle- (87b-7), iktizā eyle- (72b-10), i‘lām eyle- (108a-7), ilhāk eyle- (5b-2), imtişāl eyle- (17b-6/7), istimā‘ eyle- (9b-8), irtikāb eyle- (17b-13), kıtāleyle- (33a-7), kifāyet eyle- (91a-11), haber eyle- (9a-8), maḥrūm eyle- (77a-7/8), maḥveyle- (7b-12), ma‘mūr eyle- (87b-12), manşūr eyle- (87b-10), men‘ eyle- (106b-4/5), mesrūr eyle- (8a-12), mu‘āmele eyle- (31b-3), murād eyle- (58a-11), mübāşeret eyle- (17a-9), müṭāla‘a eyle- (112b-12), müyesser eyle- (52b-7/89), naḳleyle- (5a-5),

nehyeyle- (106a-11), nesheyle- (13b-12), niyyet eyle- (3b-10), rāḥat eyle- (8b-2), raḥmet eyle- (87b-8), rüçü' eyle- (46a-4), şarf eyle- (26a-8), sa'y eyle- (17b-3), şefā' at eyle- (81a-7), tağyir eyle- (109a-9), ṭaleb eyle- (32b-6), ta'lim eyle- (105b-9), ṭard eyle- (98a-5/6), ta'yin eyle- (94b-2), telbiye eyle- (46a-7/8), te'lif eyle- (2a-10), tertib eyle- (2b-3), terk eyle- (46b-6), tevfiḳ eyle- (95a-3), va'ad eyle- (107b-4/5), yaşaḳ eyle- (8b-9/10), zāyi' eyle- (105b-3), zikreyle- (75a-5), ziyāde eyle- (9b-10)

it-: 'amel it- (28b-4), bey' it- (9a-10), da'vet it- (11b-11), def' it- (49b-7), du'ā it- (5b-12), edā it- (30b-4), eziyyet it- (62a-6), faḳir it- (21a-8), fark it- (32a-9), fehmit- (19a-7), ḡālib it- (21a-10), ḡuslit- (44b-7), ḥaccit- (29a-7), ḥalk it- (19a-1), hibe it- (6a-11), ictināb it- (18a-10), idḥāl it- (48b-4), ihtirāz it- (26b-2), iḳdām it- (17a-12), işāl it- (6a-3), isti' māl it- (49b-1), işāret it- (45a-11), i'tibār it- (18b-10), ḳabūl it- (34b-8), ḳanā' at it- (32b-12), ḳatlit- (47b-13), ḳazā it- (42b-5), kesb it- (17b-5/6), ḳurbān it- (72a-7), maḳhūr it- (61a-13), men' it- (28a-8/9), naşbit- (9a-10), nehyit- (18a-6), niyyet it- (3b-11), rüçü' it- (24b-3), sa'y it- (3b-12), sebb it- (23b-7), seyrit- (61a-5), şirā it- (7a-5), şüru' it- (17a-5), ṭaleb it- (30b-8), ta'lim it- (28a-5), ṭavāf it- (73b-13), te'ḥir it- (38b-12), te'lif it- (34a-13), terk it- (38a-9), teyemmüm it- (3a-6), yardım it- (47b-6/7), zāyi' it- (61a-7), zikrit- (6a-12), ziyāret it- (4b-5)

ol-: bāliḡ ol- (11a-7), cā'iz ol- (3b-4), dilenci ol- (7a-6), efdāl ol- (78a-4), evlā ol- (19a-8), fā'idesi ol- (18a-6), farz ol- (109a-3), fevt ol- (6a-7), güç ol- (7b-7), güneḥkār ol- (83a-10), ḥafif ol- (18b-7), ḥarām ol- (3b-1), ḥaste ol- (38b-12), ḥāşıl ol- (82a-6), helāk ol- (15b-9), ḳādir ol- (31b-7), ḳaḥṭlik ol- (8b-10), ḳā'im ol- (13b-7), ḳarīb ol- (8a-1), ḳible ol- (15a-9), ma'lūm ol- (84a-2), me'mūr ol- (18b-8), menhi ol- (17b-13), meşḡul ol- (37b-13), mevcūd ol- (6a-7), muhtāc ol- (12b-8), muḳadder ol- (18a-7), muḳayyed ol- (9a-2), murād ol- (12a-5), mülāḳi ol- (2a-2), müsta' mel ol- (2a-9), nā'il ol- (17b-10), nāzil ol- (13b-10), rāḥat ol- (9a-1), rāzı ol- (36a-5), şaḥiḥ ol- (30b-10), sersem ol- (34b-3), sünnet ol- (3a-4), şākir ol- (6a-4), şart ol- (3b-11), tamām ol- (17b-1), telef ol- (5a-11), tırāş ol- (43b-5), turāb ol- (16a-6), ümmi ol- (2a-4),) vācib ol- (2b-4), vāşıl ol- (108b-10), zāhib ol- (10-9), zāhir ol- (34a-8), zāyi' ol- (2a-5)

3. ÇEVİRİ YAZILI METİN

[2a] (1) ‘Ali Paşa Hâzretleri güninde gelüp ve tekrâr (2) Mısr-ı Maḥrûse’de yine kendiyle mülâkî olduğumuzda (3) mezkûrlara vesâ’ir ebnâ-yı cinsimize muḥabbeten ve (4) ümmî olan karındaşlarıñ dînlerini bâtıl i’tikâddan (5) şıyâneten ve ‘ibâdetde emeklerini zâyî‘ olmakdan (6) taḥaffuẓan ḥuṣûṣan ḥuccâcuñ ve ḥuṣûṣan ḥacca (7) gidenleriñ kâşîdan li-vechî’llâhî Te‘âlâ bu (8) ‘azîmü’n-neff’ ve keşîrû’l-fevâ’id kitâb-ı şerîfî (9) zamânımızda müsta‘mel olan lisân-ı Türkî üzre (10) te’lif eyledik ki ‘ale’d-devâm inşâ’llâhü’l-meliki’l-‘allâm (11) ‘ibâdu’llâh anuñla nef’lenüp ve bu (12) ḥaḳîrî ve daḥî zikrolan ihvâmı ḥayr du‘â ile (13) yâd idüp şevâba nâ’il olalar [2b] (1) ve ismine *Delîlü’l-Huccâc ve’l-Ümmiyyîn fî-Taḥşîli* (2) *Umûrî’d-dîn* didük ve otuz iki bâb (3) üzre tertîb eyledik. Hâc ef‘âlini işlemesi (4) vâcib olan tertîb üzre imdi her bâbıñ (5) yeri geldukça müṭâlâ‘a idüp ve mücibince (6) ‘amel ideler ki emekleri zâyî‘ olmaya. (7) Hâzret-i Allâh cümlemize tevfiḳ eylesün bi-luṭfîhi (8) âmîn Rabbe’l-‘âlemîn. Evvelki bâb (9) ehl-i teklîf olanlar ve olmayanlar ve daḥî ehemmi’l- (10) umûr olan ‘aḳâ’id-i İslâm’ıñ mühim (11) mesâ’îli ve kişi kendi ‘amelinden sū’âl olunduğı (12) gibi taḥt-ı ḥükminde olanlardan daḥî sū’âl (13) olunması beyânında. İkinci bâb [3a] (1) ḥac farz olan kimseler ve ḥaccı inkâr idenler (2) ve terk idenler ve te’ḥîr idenler beyânında. (3) Üçüncü bâb ḥacca çıkacak âdem üzerine (4) vâcib ve sünnet olanlar beyânında. Dördüncü (5) bâb seferiñ edebleri beyânında. Beşinci (6) bâb teyemmüm itmek ve ḥayvân üzerinde ve (7) gemide ve ḥasteler ve bedeni ve esbâbı nâ-pâk (8) olanlarıñ namâzları beyânında. Altıncı bâb (9) ḥaccıñ ta’rîfî ḥaccıñ farzları ve ḥaccı ifsâd (10) idenler beyânında. Yedinci bâb ḥaccıñ (11) vâcibleri beyânında. Sekizinci bâb (12) ḥaccıñ sünnetleri beyânında. Tokuzuncı bâb (13) ḥaccıñ edebleri beyânında. Onuncı bâb [3b] (1) iḥrâmda olana ḥarâm olan eşyâ beyânında. (2) On birinci bâb iḥrâmda olana mekrûh (3) olan eşyâ beyânında. On ikinci bâb (4) iḥrâmda olana câ’iz olan eşyâ beyânında. (5) On üçüncü bâb iḥrâma girecek maḥaller (6) ve daḥî Harem’üñ ve Hill’iñ ve Āfâḳ’iñ mişâlleri (7) beyânında. On dördüncü bâb sünnet üzre (8) iḥrâma girmek ve Haremeyn ve Ka’be’ye vâşıl (9) olmak ve tavâf itmek ve namâz kılması mekrûh (10) olan vâḳtlar ve kişi kıbleye niyyet eyledukda (11) Ka’be’niñ yerini niyyet itmek şart olması (12) beyânında. On beşinci bâb sa’y itmek (13) beyânında. On altıncı bâb Ka’be’den [4a] (1) Mînâ’ya çıkmak ve ‘Arafât’da vâḳfeye ṭurmak (2) beyânında. On yedinci bâb ‘Arafât’dan (3) Müzdelife’ye rücû‘ itmek ve Müzdelife’niñ (4) ef‘âli beyânında. On sekizinci bâb (5) Müzdelife’den Mînâ’ya göçmek ve ‘Aḳabe cemreleri

(6) atmak beyânında. On toközuncı bâb (7) kurbân itmek beyânında. Yigirminci bâb (8) tırâş olmak beyânında. Yigirmi birinci bâb (9) tavâf ziyâreti itmek ve bâkî cemreleri atmak (10) ve Ka‘be’ye göçmek beyânında. Yigirmi ikinci bâb (11) hacc-ı kırân beyânında. Yigirmi üçüncü bâb (12) temettü‘ beyânında. Yigirmi dördüncü bâb (13) ‘avretler ihramı beyânında. Yigirmi beşinci bâb [4b] (1) ‘umre getürmek ve Ka‘be’de olan ziyâretgâhlar (2) beyânında. Yigirmi altıncı bâb tavâf-ı şadri (3) itmek ve Ka‘be’den çıkmak beyânında. Yigirmi (4) yedinci bâb Resûlu’llâh ‘aleyhi’s-salâtu (5) ve’s-selâmı ziyâret itmek beyânında. Yigirmi (6) sekizinci bâb Medine Mezârlığını ve ğayr (7) ziyâretgâhları ziyâret itmek beyânında. Yigirmi (8) toközuncı bâb mervî olan du‘âlarıñ (9) hükmi ve fazîleti ve Lâ-ilâhe illa’llâh” dimenüñ (10) ma‘nâsı ve fazîleti ve Kır’ân okumak fazîleti (11) ve her kişi Kır’ân okumağa kâdir olması (12) beyânında. Otuzuncı bâb bedelü’l-hacc (13) şartları beyânında. Otuz birinci bâb [5a] (1) def‘-i vesvese ve fezâ’ilü’l-hacc ve’z-ziyâreti ve daği (2) ile’l-mevti mükellef üzerine vâcib ve lâıyık (3) olan ba‘zı umûr-ı mühimme ve merhûm Sinân (4) Efendi menâsikinüñ âhîrinde haccidenler ve haccı (5) terk idenler hakkında nakleylediği haberin (6) şerhi beyânında. Otuz ikinci bâb (7) Mısır’dan Ka‘be’ye ve Şâm’dan Ka‘be’ye varup (8) gelince konaqlar ve oturaqlar ve şular beyânındadır (9) ve bu kitâbı yazup ve yazduran ihvâna (10) emânetdir ki ba‘de’l-kitâbeti mu‘âbele ideler ki (11) kitâb telef olmaya ve’s-selâm. Ve bilgil ki (12) biñ yüz beş senede bi-hasebi’l-iktizâ hacdan (13) geldikdan soñra bu kitâbın müsveddesine [5b] (1) ve andan yazılan nüshalara birkaç mühim fâ‘ideler (2) ve mes‘eleler daği ilhâk eyledik bi-tevfîki’ (3) İlâhi Te‘âlâ. Biri henüz işâret olan (4) konaqlar ve şular beyânı ve biri eyliği bilüp (5) eylik idenlere şâkir olması vâcib olmak (6) beyânına zikrolunur. Kâle Resûlu’llâhi şallâ’llâhu (7) ‘aleyhi ve sellem “*Men-lem yeşkürî’n-nâse lem-yeşkürî’l-İllâhe* (8) *Te‘âlâ eħreçeħu’t-Buħâriyyu ve ğayruhu ve zâlike* (9) *le-ennehu lem-tu‘tihi fi-imtişâli emrihi bi-şükri’llezîne* (10) *hum vesâyihi fi-işâli ni‘ami’llâhi Te‘âlâ ve’s-şükri* (11) *innemâ yetümmü bi-mu‘âv‘etihî* ” ya‘nî: “Âdemlerin eyleğini (12) bilmeyüp anlara ğayr du‘â itmek ile ve şâkir (13) olmayan kimesne Allâh Te‘âlâ’nın ni‘metine daği [6a] (1) şâkir degildir.” buyurdi Resûlu’llâh şallâ’ (2) İlâhu ‘aleyhi ve sellem. Zîrâ eylik idiciler Hâk (3) Te‘âlâ’nın ni‘metini muhtâclara işâl itmede (4) vâsıtaadır. Pes anlara şâkir olan Hâk (5) Te‘âlâ’ya şâkirdir ve anlara şâkir olmayan (6) Hâk Te‘âlâ’ya şâkir degildir. Pes her mü‘mine (7) vâcibdir ki mevcûd olan ve fevt olan (8) vâlideynine ve üstâdlarına vesâ’ir kendine (9) ihsân ve yardım idenlere ve gölgesinde (10) olduğı İslâm pâdişâhlarına ve hâkimlere (11) ba‘zı ‘ibâdetleriniñ şevâbını hibe itmek ile (12) ve ğayr du‘â ile

zikritmek ile ve ba'zı (13) kimseler anları kemlik ile zikreylediğinde [6b] (1) hâkimlerimizün ma'rûflarını ve 'âmme-i nâsa (2) nef'i olan ba'zı aḥkâmlarını zikritmek ile (3) anı karşılamak ile anlara şâkir ola ki (4) Hâk Te'âlâ'nın ve Resûlu'llâh'ın emrine imtişâl (5) ve Hâk Te'âlâ'nın ni'metine şâkir olmuş ola (6) huşûşan Ka'be'de ve 'Arafât'da ve ğazâ yüzinde (7) ve ğurbetlikde ve evkât-ı mübârekede du'â itmek (8) Huşûşan karîb zamânda 'ayâlu'llâh'a şâdıkâne (9) hıdmet iden merhûm Muştafâ Paşa ki ba'zı (10) fi'lü'l-hayrı zikrolundu ve hâlâ Mısır (11) begler begisi olan Sipâhî-zâde Hâlim 'Alî Paşa ki (12) Mısır'a gelmeden yigirmi sene muḳaddem Mısır pârası (13) züyûf ve kesik olup sağ pâra ğâyetle [7a] (1) nâdir idi ve Mısır halkı ol sebeb ile ğâyetle (2) ta'abda idi. Şol mertebe ki az sermâyeli (3) müsebbibler ve alçaḳ şan'atlı âdemlerin şaḳat pârâyı (4) sağ yerine almaḳdan ekşer günlerde zarar idüp (5) ve bey' u şirâ itmekden birazı ferâğat idüp (6) kimi hıdmetkâr ve kimi dilenci oldu. Zîrâ (7) getürici rızḳı anlara altun ile ve ğuruş ile (8) bey' iderdi ve anlar züyûf ile bey' iderdi. (9) Pes her bârı ehl-i şan'ata ve müsebbiblere ve (10) ücret ile işleyenlere eziyyet ve zulmolurdu (11) ve ke-zâlik bâzîrgâna ve daḫi ra'ıyyeye her (12) bârı zulmolurdu. Zîrâ bey' u şirâda (13) altını toḳsan beşe ve esedî ğuruşu [7b] (1) kırk beşe alurlardı ve ğümrüke vesâ'ir (2) mîrî mâla altını toḳsana ve ğuruşı kırka (3) virürlerdi. Pes merḫametli Hâlim 'Alî Paşa (4) yessere'llâhu Te'âlâ lehü mine'l-hayrâtı mâ-yeşâ' (5) bu hâle muṭṭali' olduğda külliyyet ile taḳayyüd (6) ve erbâb-ı ma'rifet ile meşveret idüp (7) sağ pâra kesdirüp ve fuḳarâya güç olmasun (8) deyü züyûf pârânın on dirhemini toḳuz dirhem (9) sağ pâraya ḍarb-hâneye alup mu'âmele (10) sağ olup beyne'n-nâs olan güçlük (11) ve nizâ' bi-keremi'llâhi't-Te'âlâ maḫvoldı. Hâzret-i (12) Allâh anın daḫi günâhını maḫveylesün bi-luṭfihi (13) âmin ve sağ pâra çıkup mevâcib virecek [8a] (1) günler karîb olduğda altını toḳsan pâraya (2) endirmek iḳtizâ eyledikda gözi toḳ (3) ve gönli ğanî kerimü't-tab' mezbûr vezîr Hâlim (4) 'Alî Paşa, ibtidâ altını toḳsana nidâ (5) itdürdi soñra 'ulûfe çıkarup ve Mısır (6) kûlûna ve kendi itbâ'ına vesâ'ir du'âcılara (7) si'rü'n-nâs altını toḳsana virdi ki anların (8) daḫi ḫatırları hoş ola. Eger ḳable'n-nidâ (9) 'ulûfe çıkarsa birkaç kîse kendine (10) fâ'ide-i dünyeviyye olurdu lâkin *ḳaşede bi-zâlike* (11) *mâ 'inde'l-llâhi mine'n-ni'ami'l-bâḳiyeti taḳabbele'llâhu minhu.* (12) Pes bu diyârın halkını râḫat ve mesrûr eyledi. (13) Hâk Te'âlâ anı ve mevcûd olan zürriyyetini [8b] (1) ve geleceklerini ve geḫmişlerini ma'-sâ'iri'l-Müslimîn (2) dâreynde râḫat eylesün bi-iḫsânihi'l-'amîm (3) âmin Rabbe'l-'alemîn. Ve fi'l-i ḳabîḫ itmek için (4) Mısır şehrin eṭrâfında olan ḫarâbelerde âşikâre (5) yaramaz 'avretler ṭururlardı ve şehir içinde (6) mey-ḫâneler ve buz-ḫâneler var idi. Mezbûr (7)

vezir cümlesini yaşaḳ ve ibtāl eyledi. Ve ile'l- (8) ān battāldır ve Mısrılının ba'zı cühelâsı (9) “Filân sene yaramaz ‘avretleri yaşaḳ (10) eyledikleri-çün vilâyet ḳaḫḫlık oldu.” dirlerdi. (11) Pes anlar daḫi bu bâḫıl sözlerden ve (12) î' tiḳâddan rücû eylediler. Zîrâ mezbûr vezir (13) bu diyâre gireli yıl yıldan ucuzluk oldu. [9a] (1) Anuñ hüsn-ü tedbiriyle ra'yye rāḫat olup ve (2) işlerine muḳayyed olup biri birine düşmemek (3) sebebiyle ve'l-ḫamdü li'llāhi ‘alā-ḫazîhi’n-ni’emi (4) mezbûruñ güninde bu sene birkaç ağır sermāyeli (5) muḫtekirler zuḫûr idüp ve yollara âdem ḳoyup (6) Mısır’a gelen yağı ve peyniri cem’ ve ḫazen idüp (7) ve ekşer ehlü'l-Mısır yağsız ve peynirsiz ḳalup (8) şikāyet ve ḫaber eylediklerinde Ḥalim ‘Alî Paşa (9) Ḥazretleri anları ḫabsidüp ve anlara (10) rızıklarını bey’ itmege vekil naşbitdürüp (11) ve kendi tarafından emîn âdemler ta’yîn (12) idüp cüz’ice fā’ide ile bey’ itdürüp (13) sene âḫirine dek vilâyete kifāyet eyledi. [9b] (1) Zîrâ yalınız bir âdemde birkaç biñ ḳantâr peynir (2) ve yağ çıktı ve müvâlisler ricāsına (3) bakmayup ba’de'l-ḫabs anları ta’zîre’n-nefyü'l-beled (4) eyleyüp soñra yine getürdi ve bî-ḳuşûr (5) mallarını ellerine virdi. *Fe-cezāhu'llāhu Te'ālā* (6) ‘ani'l-Müslimîne ḫayru'l-cezā’i bi-ḫürmeti'l-Enbiyā’i (7) ve ālihim ‘aleyhimü’s-ṣalātu ve’s-selāmu āmîne. (8) *Rabbe'l-‘ālemîn*. Vesā’ir istimāc eyledüğümüz (9) ḫükmleri daḫi buna göre inşāf ve tedbîr (10) üzredir ve bâḳî ziyāde eyledüğümüz fā’ideler (11) gelecek ebvāblarda mündericdir ve’s-selām. (12) el-Bābü'l-evvelü, bilgil ki ‘aklı yerişmeyen (13) uşāḳ ve daḫi mecnûn kişi üzerine [10a] (1) bir şey vācib olmaz ve velîlerine daḫi anlara (2) ta’lim etmek vācib olmaz bi'l-ittifāḳ (3) zîrâ anlarıñ ḳābiliyyeti yokdur ammā ‘aklı (4) yerişen nā-bāliḡ uşāḳ üzerine imān (5) getürmek vācib olur mı olmaz mı? İki (6) ḳavl vardır: Evvelki ḳavl, anlarıñ üzerine (7) imān getürmek vācibdir. Zîrâ ‘illetü'l-vücûb ki (8) ‘akıldır, mevcûddur⁸ ve ikinci ḳavl: Vācib (9) degildir. Ḥattā ki bu ḳavle zāḫib olan (10) ‘ulemā buyurdılar ki: “Akıllı yerişen nā-bāliḡ oḡlan (11) ve kız imān getürmekden ḡāfil vefāt (12) itseler eger anlarıñ anaları yāḫûd (13) babaları Müslimān ise aña teba’iyyet ile ol [10b] (1) nā-bāliḡ oḡlan ve kız şer’en Müslimāndır.” (2) dediler. “Akıllı yerişmeyen uşāḳ ve mecnûn (3) kişi gibi. Gerek ol vaḳt ol Müslimān olan (4) ana yāḫûd baba diri olsun gerek meyyit (5) olsun ve eger ol nā-bāliḡ uşāḳ yāḫûd (6) mecnûn köle ise yāḫûd cārîye ise (7) anı dār-ı ḫarbden iḫrāc iden Müslimān’a (8) teba’iyyet ile ol daḫi Müslimān’dır.” dediler. (9) “Eger ol kölenüñ ve mecnûnuñ anası yāḫûd (10) babası ma’an çıḳmadıysa. Ve eger ana (11) yāḫûd baba ma’an çıḳdıysa ol şaḡiriñ (12) İslām’ına ḫükmolunmaz. Megerki

⁸ şaḫḫ kaydıyla der-kenarda yazılmış: “Pes anlarıñ velîleri üzerine vācibdir. Anlara umûr-u dîni ta’lim ideler.”

kendüsi (13) İslām’a gele yāhūd dār-ı harbden ma‘an [11a] (1) çıkan ana yāhūd baba İslām’a gele.” ve “Kavl-i (2) şahih bu ikinci kavldir.” dediler ekser ‘ulemā’i’l- (3) muhakkiğin. Zira Resūlu’llāh şallā’llāhu ‘aleyhi (4) ve sellem: “*Rufi‘e’l-ķalemü ‘an-şelāşetin ‘ani’ş-şabiyyi (5) ĥattā yeĥtelimun ve ‘ani’l mecnūni ĥattā yufiķa (6) ve ‘ani’n-na’imi ĥattā yesteyķiķa.*” Ya‘nī şabiden (7) bāliĝ olunca ve mecnūndan ‘aqlı gelince (8) ve uyuyandan uyanınca ķalem ķalkmıřdur (9) buyurdı ve bunlardan vāķi‘ olan (10) ĝaflet ve ihmāl ĝünāhı bunlara ĥukmiden (11) velileriyle kā’imdir zira nā-bāliĝ oĝlan (12) ve kıız ve velileri üzerine vācibdir ki (13) anlara “*Eřhedü en lā-ilāhe illa’llāh ve eřhedü [11b] (1) enne Muhammeden Resūlu’llāh*” dimegi anlara öğredeler (2) ve ma‘nāsı anlara egledeler ki budur: “*Eřhedü (3) en lā-ilāhe illa’llāh*” ya’nī: “Ben inanırın ki evveli (4) ve āhiri olmayan daĥi cihetden ve mekāndan ve (5) cemī‘ ‘aqla ve fikre gelen řekillerden ve (6) nāķıř řıfatlardan mūnezzeh ve berī olan (7) Allāh Te‘ālā’dan ĝayrı Ma‘būd-ı bi’l-ĥaķ yokdur.” (8) demekdir ve “*Eřhedü enne Muhammeden abduhu ve (9) resūlü*” ma‘nāsı daĥi: “Ben inanırın ki taĥķiķan (10) Muhammed aleyhi’s-selām Ĥaķ Te‘ālā’nıñ ‘aķıllı (11) ķullarını tarīķ-i Ĥakk’a da‘vet etmek için (12) Ĥaķ Te‘ālā’nıñ ĝönderilmiş emīn ve ma‘şūm (13) sevgüli ķulıdır.” demekdir bu imān [12a] (1) icmālīdür ve imān-ı tafşıl *Āmentu bi’llāhi (2) ve melā’iketihı ve kütübihı ve rūsūlihı ve’l-yevmi’l-āhiri (3) ve bi’l-ķaderi ĥayrihi ve řerrihi mine’llāhi Te‘ālā (4)* ma‘nāsıyla bilmekdir. Zira elfāzdan (5) murād olan ma‘nādan imdi muĥtařarca (6) müfid ‘ibāret ile ma‘nālarını beyān idelüm: (7) “*Bi-‘avni’llāhi Te‘ālā pes āmentü bi’l-llāhi*” (8) dimenüñ ma‘nāsı inandım ki: “Allāhu Te‘ālā (9) mevcūddur ve birdir. Evveli ve āhiri yokdur. (10) Cemī‘ ĝöze ĝörünenleriñ ve ‘aqla ve fikre (11) gelenleriñ ĥilāfınca bir mevcūddur ki ařlen (12) bir nesneye beñzemez ve bir nesne aña beñzemez (13) ve ĥayāt ve ‘ilm ve sem‘ ve bařar [12b] (1) ve irādet ve ķudret ve kelām ve taĥliķ (2) ve daĥi sā’ir kemāl řıfatlar ile mevşūf ve (3) cemī‘ ‘ayblardan ve nāķıř řıfatlardan ve (4) taĝayyürden ve yemekden ve içmekden ve geymekden (5) ve yürümekden ve ĥurmaķdan ve oturmaķdan (6) uyumaķdan ve ĝafletden ve ‘aczdən (7) ve yorulmaķdan ve bedenden ve ā‘zādan ve (8) ve daĥi sā’ir maĥlūķuñ muhtāc oldukları (9) nesnelerden berīdür. Celle celālüh. Ve cemī‘ (10) ‘ibādāta müstaĥiķ ancak oldur. Sağda (11) ve řolda öñde ve ardda altda (12) ve üstde degildir. Bu mekānları ve cehetleri (13) ve bāķi maĥlūķātı yokdan var iden ve ba‘de’l- [13a] (1) vücūd yok iden oldur. Andan ĝayrı (2) var idici ve yok idici yokdur ve olmaķ (3) daĥi mümkün degildir. ve “melā’iketihı” (4) dimeniñ ma‘nāsı daĥi: “Ĥaķ Te‘ālā’nıñ (5) meleklerine inandım ki mevcūdlardır ve (6) peyĝamberler gibi ma‘şūmlardır.

Yemekden (7) ve içmekden ve cimā‘ dan ve erkeklikden (8) ve dişilikden ve cünūndan ve cehlden (9) berilerdür. Ve fi’l-hāl gökden yire ve yirden (10) göge ve ğarbdan şarka gidüp gelmege (11) ve bir tağı veyā birkaç tağı Cibrīl gibi (12) ulu melekler yirinden kaldırmağa ve āhir yere (13) götürmege ve tağıtmağa ve dürli dürli [13b] (1) gökçek şüretlere girmeye ve maḥlūka (2) görünmege ve görünmemeye kâdirlerdir (3) Hâk Te‘ālā’nın iḳdāriyla.” “*ve kütübihî*” (4) dimenün ma‘ nāsı daḥi inandım ki: “Cibrīl (5) ‘aleyhi’s-selām ile enbiyā ‘aleyhimü’s-selāma (6) inen kitāblar Hâk Te‘ālā’nın zāt-ı şerīfiyle (7) kâ’im olan ḥarfsiz ve şavtsız ve luğatsız (8) kelām-ı kıdemine dâldır ve Hâk Te‘ālā’nın (9) emri ve nehyi ol kitāblar ile bilinür ve Qur’ân (10) cümlesinden şoñra nâzil oldu ve (11) kıyāmete dek ḥükmi bāḳidür ve sâbıkan inen (12) kitābların ba‘zı ahkāmlarını nesḥeyledi. (13) Qur’ân’ın ba‘zı âyetleri ba‘zı âyetlerinin ḥükmini [14a] (1) nesḥeylediğini ve nāsih ve mensüh (2) cümlesi vâcibü’t-ta‘zīm kelām-ı Rabbi’l-‘alemindir (3) lâkin mensüh olan ahkām ile ‘amel (4) câ’iz degildir ve maḥlūk ḥarfsiz ve şavtsız (5) tekellüme kâdir olmadığı için ḥarfle Musā’ya (6) Tevrât, luğat-ı ‘İbrānî ve Dāvud’a Zebūr, Kıbtî (7) lisānı ve ‘İsā’ya İncil, luğat-ı Süryānî ve (8) Muhammed’e Furḳān ‘Arab lisānı ve bāḳi şuhufar (9) nâzil oldukları enbiyâların lisānı üzre (10) nâzil oldılar ve cümlesi vâcibü’t-ta‘zīm (11) ve tekrîmdir. Egerçi Yehūdu Naşārā (12) ba‘zı maḥallerini tağyir eyledilerse daḥi. Zîrā (13) tağyir olmayan ekserdür ve ta‘zīm aḥadur.” [14b] (1) “*ve resūlihî*.” dimenün ma‘ nāsı daḥi: “Hâk (2) Te‘ālā’nın beni Âdem’den gönderdiği cemī‘ (3) peygamberlerine inandım ki Hâk peygamberlerüdür (4) ve anların evvelleri Ḥazret-i Âdem’dır. Evlâdlarını (5) da‘vet itmege gönderildi ve āhirleri (6) ve efdalleri peygamberimiz Muhammed’dır. Mükellefleri (7) tarīḳ-i müstaḳıme da‘vet itmek için (8) Hâk Te‘ālā anları dünyāya gönderdi ve (9) anlar Hâk Te‘ālā’nın emrini ve nehyini ve ğayrı (10) zālîke murādu’llāh üzre ḳullara teblīğ ve (11) beyān eylediler ve āhirete intikāl idinceye (12) ictihādıyla fi’lü’l-ḥayrāt ve ḥalkı aña (13) da‘vet itmek üzre idiler ve Hâk Te‘ālā’ya [15a] (1) imān getürmede enbiyânın dīnleri birdir. (2) Ammā şerī‘atları ba‘zı ahkāmda biri birine (3) muḥālifdür. Evvelki şerī‘atlarda ğazā mālî (4) ḥarām ve şarāb içmek mubāḥ idi ve bu (5) şerī‘atda ğazā mālî ḥelāl ve şarāb ḥarāmdır (6) ve ba‘zı şerī‘atlarda Beytü’l-Maḳdis kıble idi (7) ve ke-zālîk on yedi ay miḳdārı bu şerī‘atda (8) kıble idi. Şoñra Ka‘be’nün yiri (9) kıble oldu. Ammā zinā ve livāṭa ve bühtān (10) ve zulm ve yalan ve emşālleri cemī‘ şerī‘atlarda (11) ḥarāmdır ve enbiyā üzerine zevāl-i imān (12) ḥavfı ve azāb ḥavfı ve peygamberliginden (13) ma‘zūl olmak ḥavfı yokdur. Zîrā [15b] (1) Hâk Te‘ālā’nın emīn ve ma‘şūm melek (2) ṭabī‘atlı ve meleklerden efdāl ḳullarıdır. (3) “*Şalevātu’llāhî Te‘ālā ‘aleyhim*

ecmāine. (4) *Ve'l-yevmi'l-āhiri*.” dimeniñ ma'nası dañi: (5) “Dünyanın şon günine ki - kıyāmet kopaçağı (6) gündür- inandım ki olacaqdır. İsrāfil (7) boynuz hey'etinde olan şūri çalup (8) ve ol günde mevcūd olan cemī' cānlular (9) helāk olup ve tağlar ve gökler yıkılup (10) kırk sene dünyā ıışsız ve ħarāb durdukdan (11) şoñra Hāk Te'ālā İsrāfil'i dirildüp (12) bir dañi şūri çalup ve dünyāya gelüp (13) giden cemī' cānlular dirilüp şoñra Cennet'e [16a] (1) girecek Aşhāb-ı Kehf'iñ kelbi ve İsmā'il peygamber (2) 'aleyhi's-selāmuñ koçı, Şālih (3) peygamber aleyhi's-selāmuñ devesi ve 'Üzeyir (4) peygamber 'aleyhi's-selāmuñ ħimārı ve peygamberimiz (5) Muhammed 'aleyhi's-selāmuñ Burāk'ından mā-'adā (6) ħayvānlar tekrār turāb olurlar ve ins ve cīn (7) keferesi ve şeytānlar nāra girüp anda (8) ebedī qalurlar ve ins ve cīn mü'minleri (9) Cennet'e girüp anda ebedī qalurlar lākin (10) ba'zı mü'minler nāra girüp çıkdıkdan şoñra (11) Cennet'e girürler. “*Ve'l-kaderi ħayrihi ve şerrihi* (12) *mine'llāhi Te'ālā*” dimeniñ ma'nası dañi: (13) “İnandım ki ħayrñ ve şerriñ taqdiri [16b] (1) Allāh Te'ālā'dandır.” Ya'nī cemī' olup olacağ (2) ħayırları ve şerleri vücūda gelmeden gelecekdir (3) deyü taqdīr iden ve anlarıñ günü ve vaqtı (4) gelduğça ħalk idüp iẓhār iden (5) Allāh Te'ālā'dır. Andan ħayrī ħālīk yoğdur (6) ve olmağ dañi mümkün degildir. Taqdīrden (7) artuğ ve eksik veyā taqdīrūñ ħilāfınca (8) şey olmağ mümkün degildir. Cemī' melā'ike (9) ve ins ve cīn vesā'iri'l-mağlūkāt taqdīriñ (10) ħilāfınca bir nesnenūñ olmasını murād idüp (11) icthād ile çalıssalar cümlesi 'āciz (12) olup ve emekleri zāyi' olup ve (13) taqdīr-i ezel ne ise ol zühūr ider ve ma'a [17a] (1) ħazā mükellef-i me'mūrdur ki ħayrñ tağşiline (2) sa'y ide ve şerden ictināb ide ve (3) aña Hāk Te'ālā irāde-i cüz'iyeyi virdi ki (4) bir nesneniñ tağşiline qaşd ve iqdām ve (5) şūru' itmekdir. Zīrā irāde-i cüz'iyeye (6) sebebiyle vücūda gelen ħayr ve şer qula (7) mensūbdur lākin bunuñ dañi ħālīkı Allāh (8) Te'ālā'dır. Görülmez mi ki qan iden kişi (9) ol fi'le iqdām ve mübāşeret eyledüğü-çün (10) şer'en qatlolunur. Ĥālbuki maqtūlde (11) mevti ħalk iden Allāh Te'ālā'dır. Ĥattā ki (12) bir kişi anñ qatline iqdām itmese yine ol (13) sā'atde ol maqtūl fevt olurdu. [17b] (1) Zīrā 'ömri tamām olup ve dünyāda nafaqası (2) qalmadı. Pes kişi irāde-i cüz'iyeye ile ħayrı (3) ve şerri kesb ider. Pes ħayra sa'y eyleduğda (4) eger taqdīre muvāfiğ gelürse Hāk Te'ālā ol (5) ħayrı ħalk ider ve mükellef anı kesb (6) itmek ile şevāba nā'il olur imtişāl (7) eyledüğü-çün ve eger sa'y eyledüğü ħayr (8) taqdīre muvāfiğ gelmezse ol ħayr vücūda (9) gelmez ve lākin mükellef aña sa'y itmek ile (10) yine şevāba nā'il olur ve eger şerre sa'y idüp (11) muqaddere muvāfiğ gelirse Allāh Te'ālā şerri (12) ħalk ider ve kesb iden günāha girür (13) menhi olanı irtikāb eyledüğü-çün ve eger [18a] (1) taqdīre muvāfiğ gelmezse ol şer

vücûda gelmez (2) lâkin ol kişi şerre sa'y itmek ile günâha (3) girür. Mü'min karındaş! Eger kuluñ hayra (4) çalışmasında fâ'ide ve şerre çalışmasında (5) zarar olmasa peygamber ve kitâb gelüp kullara (6) emr ve nehyitmegin fâ'idesi olmazdı. Pes (7) saña zâhir oldı ki muḳadder olan başa (8) gelür ve 'ibādâtıñ vesâ'ir ḫayrâtıñ (9) fâ'idesi yokdur deyüp ve anları terk (10) idüp ve menhiyyâtdan ictinâb itmeyenleriñ (11) sözleri bâtıl ve 'aḳîdeleri fâsid mülhîdlerdür. (12) Zîrâ emre imtişâl farzdur ve ke-zâlik (13) tâ'atda ihlâş farzdur ve ihlâş oldur ki [18b] (1) Cehennem ḫavfindan ve Cennet tama'ından ötüri (2) mükellef, Ḥaḳ Te'âlâ'ya 'ibâdet itmeyüp belki (3) Ma'bûd-ı bi'l-ḫaḳ olduğı-çün 'ibâdet ide. (4) Şihâb Efendi Tefsîr-i Beyzâvî ḫaşıyesinde (5) dir ki: "Dünyâda ḫayrâtı olan kefere egerçi (6) âḫretde şevâba nâ'il olmazlarsa daḫi (7) 'azâbları ḫafîf olur. Eşahḫ-ı kavilde ḳanda (8) ḳaldı ki ḫayrâtı işlemege me'mûr olan (9) mü'min bi'llâh anuñ fâ'idelerini görmeye." (10) Pes irâde-i cüz'iyye-i i'tibâr itmemek (11) kütüb-i münzeleyi tekzîb ve şerî'at-ı muṭahharayı (12) inkârdır. "*Ne'üzü bi'llâhi Te'âlâ min-zâlike* (13) *ve min sâ'yiri's-şürûr.*" ve bilgil ki Ḥaḳ Te'âlâ'nıñ [19a] (1) şerleri ḫaḳ itmesinde fâ'ideler ve hikmetler (2) vardır lâkin bize zâhir degildir. 'Abeş yere (3) şey ḫaḳ itmekden münezzehtir. Rabbe'l-âlemîn. (4) Pes şerri ḫaḳ itmek kemâldir ammâ şerri (5) kesb itmek şerdir. Zîrâ irtikâb-ı menhîdür. (6) Bu ise kesb idene zarardur. Bilgil ki (7) 'Arabî lisânı fehmitmeyen kişiye ki anuñ (8) lisânı Türkicedür, evlâ olan böylece îmân (9) getüre ve âḫara ta'lîm ide, diye ki "Cemî' peygamberleriñ (10) âḫiri olan Ḥabîbu'llâh Te'âlâ Muhammed bin (11) 'Abdu'llâh bin Âbdu'l-muṭṭalib 'aleyhi's-şalâtü (12) ve's-selâm Ḥaḳ peygamber idüğüne⁹ ḳalbim ile (13) inandım. *Eşhedü en lâ-ilâhe illa'llâh ve eşhedü* [19b] (1) *enne Muhammeden Resûlu'llâh.*" der. Zîrâ bu iki üç (2) kelime ile icmâlen cemî' i'tikâdı vâcib (3) olanlara îmân getürmüş olur. Pes (4) bu i'tikâd üzre vefât iden kişi ehl-i Cennet (5) mü'min-i bi'llâhdır. *Ve bi-sâ'yiri mâ-yecibu bihi'l-* (6) *îmân.* Egerçi aşlen 'ibâdet itmediyse daḫi (7) ehl-i Cennet'dir ve eger lisânı Fârisice yâḫûd (8) Kürdçe yâḫûd Rûmca veyâ ḡayrı dilce (9)¹⁰ her ne dilce olursa olsun. Eger çingen (10) dilince daḫi olursa ol dilce bu zikrolur. (11) Ma'nâya dâll olan elfâzıyla îmân getürsün. (12) Bilâ-ḫilâf îmânı şaḫîḥdir. Eger ḳalbinde (13) taşdıḳı var ise ve eger taşdıḳı yok ise [20a] (1) esfelü's-sâfilin olan münâfıklardandır (2) ve taşdıḳ dâ'imen müstemir gerekdir. Ammâ (3) iḳrâr-ı ömrinde bir kerre kifâyet ider. Egerçi (4) tenhâda daḫi olursa. Ve eger kendinden (5) küfr şâdir olursa ba'de't-tevbe tekrâr (6) iḳrâr lâzımdur ve bir ḳulda taşdıḳü'l-ḳalb (7) kāfidür.

⁹ Der-kenarda yazılmış: "ve anıñ cemî' emr ü nehyi idüğü Ḥaḳ Te'âlâ'dan idüğini"

¹⁰ Der-kenarda yazılmış: "olursa"

İkrāra hācet yokdur. Bu (8) kavil daḥi İmāmü'l-A'zam'da mervîdür. (9) Daḥi bilgil ki diger eyledüğümüz imān (10) getürmeklige şıfat-ı imān dirler ve ḥaḳıḳata (11) imān ve zāt-ı imān yine oldur. Daḥi (12) bilgil ki bu mertebede kalan kişi 'āşî ve 'azāba (13) müstahıḳ mü'mindür. Zîrâ her mükellef [20b] (1) üzerine vâcibdir ki Ḥaḳ Te'âlâ ḥaḳḳında (2) vâcib olan şıfatlarıña Ḥayât (3) ve 'İlm ve Başar ve İrâdet (4) ve Kudret ve Kelâm ve Tahlîḳ ve (5) Terzîḳ ve İhyâ ve İmâte ya'nî (6) öliyi diriltmek ve diriye öli kılmak ve (7) zāt-ı şerîfiyle kâ'im olmak ve ulu hey'etde yalnız (8) olmak şıfatlarıyla mevşûf idüğünü bile. (9) Daḥi bile ki bu şıfatlar Ḥaḳ Te'âlâ'nın zāt-ı (10) şerîfinün ne 'aynıdır ve ne ğayrıdır ve (11) ne soñradan olmadır ve ne andan infişâli (12) mümkündür ve zāt-ı şerîfi şekilden ve hey'etden (13) ve tağayyürden ve fânî olmağdan ve ğayr âfâtıdan [21a] (1) münezzeh olduğı gibi şıfatları daḥi bu âfâtıdan (2) berîlerdür ve daḥi Ḥaḳ Te'âlâ ḥaḳḳında câ'iz (3) olan şıfatları bile ki her mümkün olanı (4) ḥaḳk itmek ve itmemek gibi. Meşelâ kişiye (5) evlâd virmek ve virmemek gibi ve (6) 'āşîye 'ikâb itmek ve 'afvitmek, gibi (7) ve muṭî'a şevâb virmek ve virmemek gibi (8) ve faḳîri ğanî itmek ve ğanîyi faḳîr itmek (9) gibi ve şâlihi tâlih itmek ve tâlihi (10) şâlih itmek gibi ve muḥıḳḳı ğalîb itmek ve (11) mağlûb itmek gibi şıfatlar şıfât-ı câ'ize (12) idüğünü bile. Zîrâ Ḥaḳ Te'âlâ'nın üzerine (13) bir şey' vâcib olmaz ve her işledüğü işde [21b] (1) nice ḥikmetleri vardır. Ba'zısı kullara zâhirdir (2) ve ba'zısı zâhir degildir ve daḥi Ḥaḳ Te'âlâ (3) ḥaḳḳında müstehîl olmayan şıfatları (4) bile ki bunlardur: Ḥaḳ Te'âlâ diri olmamak (5) mümkün degildir. Zîrâ diri olmayan 'âcizdür (6) lâkin diriligi yemek ile ve içmek ve nefeslenmek (7) ve beden ile degildir ve diriligi kendindendir, (8) ğayrdan degildir. Diriliginün evveli ve âhiri (9) yokdur. Nitekim cemî' şıfatları böyledür. (10) Böylece bilüp ve i'tikâd itmek vâcibdür (11) ve ke-zâlik Ḥaḳ Te'âlâ cemî' olacağı bilmemek (12) ve eşitmesi ve görmesi ve dilemesi (13) olmamak ve ḥarfsız ve şavtsız kelâmı [22a] (1) olmamak ve her mümkün kâdir olmamak (2) gibi şıfatlar ile mevşûf olmak mümkün (3) olmadığını bilmek vâcibdür ve ke-zâlik (4) gitmek ve gelmek ve mekânda olmak ve (5) cihetde olmak ve yatmak ve kalkmak ve (6) oturmak ve uyumak, bir hâlden (7) bir hâle dönmek gibi şıfatlar daḥi Ḥaḳ Te'âlâ'da (8) olması mümkün olmadığını bile ve ke-zâlik (9) enbiyâ ḥaḳḳında vâcib ve müstehîl ve câ'iz olan (10) şıfatları bilmek vâcibdür. Pes anları dâ'imen (11) Ḥaḳ Te'âlâ'nın emrine imtişâl ve nehyinden (12) ictinâb üzre bilmek ve tebliğıyle emr (13) olundukları emri ve nehyi kullara tebliğ [22b] (1) itmekde emîn bilüp i'tikâd itmek vâcibdür (2) ve daḥi enbiyâ ḥaḳḳında mümkün olmayan şıfatları (3) bilmek vâcibdür. Pes enbiyâ Ḥaḳ Te'âlâ'nın (4) emrine imtişâl itmemek ve nehyinden ictinâb (5) itmemek ve umûr-ı dinde câhil olmak

ve (6) tebliğ-i ahkāmda hıyānet itmek ve ğayrı fışk (7) icāb ideni işlemek anlarıñ hakkında (8) mümkün olmaduğın bilüp i'tikād itmek (9) vācibdür ve daği enbiyā hakkında cā'iz olan (10) şıfatları ki evlenmek ve ticāret itmek (11) ve şan'at işlemek şıfatları anlara cā'iz (12) idüğını bile ve ke-zālik melā'ike hakkında (13) vācib olan şıfatları bilmek vācibdür. **[23a]** (1) Pes anları daği enbiyā gibi emre imtişāl ve (2) nehyden ictināb üzre olup ve dā'imen (3) 'ibādet ve tāt ile meşğül bile. Daği (4) vācibdir ki kerāmet-i evliyā ve sū'āl-i kabr (5) ve 'azābü'l-kabr ve na'imü'l-kabr ve Cennet ve (6) Cehennem ve Şirāt ve mizān ve kıyāmet günüñ (7) izdiḥāmı ve enbiyā ve şühedā ve 'ulemā-yı 'āmilin (8) 'āşī mü'minlere şefā'atleri ḥaḳ idüğını (9) bile. Pes seksiz i'tikād ile bu deñli (10) bilgisi olan kişi eger şālih ise veliyyü'- (11) llāh'dır. Egerçi kendinden kerāmet zuhūr (12) itmezse daği ve eger fāsık ise nefsinin (13) mağlūbi mü'min-i kāmildir. **Faşl: [23b]** (1) Ve daği mükellef üzerine vācibdir ki imānıñ (2) zıddını ki küfrdür bile ve imānı kişiden (3) def' iden ef'āl-i mükeffireleri bile ki puta (4) ṭapmak veya ğayrı maḥlūka ṭapmak, kişi (5) ve zarüretsiz keferi şapkasını giymek gibi (6) ve akvāl-i mükeffereleri bile ki mezāhib-i marziyyeye (7) sebb itmek gibi ve bi'l-icmā' i delil-i ḳaṭ' ile (8) ḥelāl olana ḥarām demek ve ḥarām olana (9) ḥelāl demek gibi. Bu sene Mısır gibi şehirde (10) miskīn vā'iziñ biri kitāb-ı Kudūrī'nüñ (11) Murābaḥa bābını okudurken dersinde "Ecl-i (12) ma'lūm ile onı on bir buçuğa aḳçayı (13) aḳçaya virmek ḥelāldir." deyüp ḥelāk oldu **[24a]** (1) ve niceleri daği müteḥayyir olup 'ulemāya sū'āl (2) ider oldılar ve bu ḥaḳır sū'āl olunduğda (3) bi'l-ittifāḳ ḥarāmdır didikden soñra ol (4) miskīne varup "Aḳçayı aḳçaya onı on bir (5) buçuğa ecl-i ma'lūm ile virmek ḥükmi nedir?" (6) didigimizde "Ḥelāldir." didi. Pes bu ḥaḳır (7) aña luṭfiyle ayıtdı ki aḳçayı aḳçaya fā'ide ile (8) virmek ribādır ki Türkice mā-melehi dirler. (9) Ribā ise kitābu'llāh ile sünnet-i Resūlu' (10) llāh ile ve icmā'-ı ümmet ile harāmdır. Egerçi (11) ol fā'ide ğāyetle az daği olursa. Aşlen (12) bu mes'elede kimsenüñ ḥilāfı yokdur. "İmdi (13) bundan rücū' idiñiz." deyü çok ibrām eyledik. **[24b]** (1) Megerki miskīnüñ cehli, cehl-i basit olmayup (2) cehl-i mürekkeb olmağıyla ayak başup ve yüzüme (3) çağırup rücū' itmedi. Soñra bize (4) sükūti cā'iz olmaduğı ecilden 'ālim-i muḥaḳḳık (5) ve nāşih *munşife'l-lezī yedūru me'āl-ḥaḳḳi ve bihi* (6) *yeḳūlu lā-yeḥāfu levmete lā'im* şıfatlarıyla (7) ve emşalleriyle mevşūf olan Antākiyyeli (8) Mevlānā Ḳanbūr Şeyḫ Muhammedī Hafızhu'llāhu Te'ālā (9) min-küllü sū'in ve ce'ale minhu zürriyyeten şāliheden (10) bi-Muḥammedin ve ālihi ma'an alup yine ol miskīne (11) varup cemā'at ḥuzūrunda aytdım ki onı (12) on bir buçuğa ecl-i ma'lūm ile aḳçayı aḳçaya (13) virmek ḥelāldir dedi bu kişi bu ādemlerin **[25a]** (1) önünde. Pes fāzıl

müttaķi *cezāhu'llāhu Te'ālā* (2) *ḥayrān diyāneten li-‘aķīdeti ihvānihi'l-mü'minīne şerāḥeten* ol cemā' at ḥuzūrunda aytdı ki (4) fā'ide ile aķçayı aķçaya virmek ribādır (5) ve ribāya ḥelāl demek yāḥūd ḥelāl i' tiķād (6) itmek ķavlen ve aḥden' cemī' mezāhib-i marziyye (7) ittifāķıyla küfürdür. Pes ol miskīn (8) ḥaṭāsına muķırr olup rücū' eyledi (9) 'Afe'llāhu Te'ālā 'annā ve 'anhu ve 'an-sā'iri'l- (10) *Müslimīne āmin Rabbe'l-‘ālemīn bi-ḥürmeti'l-* (11) *enbiyā'i ecma'in* ve bu maḥalde bu bārid (12) mübāḥaşeyi tenbīh içün yazdık. Zīrā (13) bu miskīnün düştüğü varṭaya çok [25b] (1) kimesneler vāķi' dir. Ḥuşuşan ba'zı büyük (2) şarıķlı imāmlar ve mü'ezzinler ve tekke (3) şeyḫleri ki ellerinde vakf-ı aķça vardır (4) ve ḥelāli ḥarāmdan temyīz ider 'ilimleri yokdur (5) ve ke-zālik ellerinde yetīm mālı olan ba'zı (6) vaşiler ve cāhil kādılar ki bilā-naķl ve (7) senedin yetīm aķçasını ve vakf-ı aķçayı onı (8) on bire onı on ikiye aķçayı aķçaya (9) virmek ecl-i ma'lūm ile ḥelāldir deyüp (10) helāk olurlar. "Ne'ūzu bi'llāhi Te'ālā min-zālike (11) ve min-sā'iri mā-yūcibu'l-küfre ve'd-delāl." İmdi (12) her kim ki kendini bu bāṭıl i' tiķādda (13) bulur ise imānını ve nikāhını yeñleyüp [26a] (1) ve bu i' tiķādda olan hocanın ardında (2) namāz kılmason ve kıldıklarını döndersin. (3) Zīrā dār-ı İslām'da riyā muṭlaķen ḥarāmdır. (4) Merhūm Minķār-zāde Yahyā Efendi'nün tilmizi (5) Medīne-yi Münevvere mollası Edirneli Muhammed Efendi (6) buyurdu ki: "İllā ribā ile yetīm mālını vaşisinden (7) alan kişi aķça fā'idesini vaşiyye rızasıyla (8) virüp 'Bunu yetime şarf eyle.' deye." didi (9) ve yetīm mālı ve vakf mālı ve daḫi ğayr mālı (10) fā'idelendirmek vech-i şer'isi oldur ki (11) muḍārebeye vireler yāḥūd ol māl ile (12) rızķ şatın alup ve ecl-i ma'lūm ile (13) fā'ide ile şatolar ucunda aķça olmamaķ [26b] (1) şartıyla. Pes küfr icāb idenleri bile nice (2) küfrden ihtirāz itmek müşküldür. (3) Daḫi mükellefe vācibdir ki üzerine farz olan (4) namāzları ve vācib olan namāzları ve (5) şartlarını ki incāsdan ve ihḍasdan pāk (6) olmaķ gibi ki şıḫḫatü'l-ibāde anlarıñ bulunmasına (7) mevķūfdur ve erkānlarıñkı kırā'at (8) kıyām rükū' sücūd gibi ki 'ibādet (9) anlarıñ vücūdiyle ḥāşıl olur ve (10) vāciblerini ki kırā'atü'l-fātiḫeti ve's-sūreti (11) ve kırā'atü't-teşehüdi gibi ki anlarıñ vücūdiyle (12) namāz kemāl bulup fā'ili şevāba nā'il olur (13) ve ol 'ibādetde ḥarām ve mekrūh olanları [27a] (1) daḫi bile ki anlara düşüp emegi zāyi' olmaya. (2) Ke-zālik bāķi 'ibādetleri ve şartlarını (3) ve vāciblerini bilmek vācibdür ve ke-zālik (4) bey' ve şirā vesā'ir mu'āmele-i cā'izeleri (5) ve cā'iz kārları bilmek ve anlarıñ ahkāmlarını (6) bilmek ve daḫi ḥarām olan ve mekrūh olan (7) kārları ve işleri ve sözleri bilmek daḫi (8) vācibdir ki ḥuķūķü'l-vālideyn ve şilā-i raḥm (9) ve mu'aşeretü'n-nās ve ekli ve şürbi ve geymesini (10) cā'iz olanları ve cā'iz olmayanları bile ve (11) mücibince 'amel ide ve ke-zālik taḥt-ı

hükminde (12) olan ‘avretine ve evlādına ve yetime ve ücretiyle (13) dutduğu hıdmetkâra ve yanaşmaya ve kula [27b] (1) ve cāriyeye egerçi şatlık yāḥūd kendinde (2) emānet daḥi olursa ‘ilm-i ḥālī ta‘līm (3) itmek ve cebr ile anlara işletmek vācibdir. (4) Zīrā mükellef kendi ā‘zāsından sū‘al (5) olunduḡı gibi bunlardan daḥi sū‘al olunur. (6) Nitekim Resūlu’llāh ṣallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem (7) “*Küllüküm rā‘in*” buyurdu ilā-ahiri’l-ḥadīṣ. (8) Ya‘nī: “Sizden biriñüz taḥt-ı hükminde olanlarıñ (9) güdüci çobanıdır ve her çoban (10) gütdüḡı şeyden sū‘al olunur.” dedi. (11) Pes “Her kiṣi ḡalbinüñ ve gözinüñ ve daḥi (12) bāḡī ā‘zāsınüñ ve daḥi taḥt-ı hükminde (13) olan ḡayvānıñ ve insānıñ ve mālıñ olduḡı [28a] (1) mālınüñ güdüci çobanıdır ve anlarıñ (2) ḡālīḡı ve mālīki olan Rabbü’l-‘ālemīn celle (3) celālühü her güdüciye gütdüḡı şeyden (4) sū‘al ıder.” dedi Seyyidü’l-kāyināt. Ve (5) eger ta‘līm itmezse kiṣinüñ ‘iyālī daḥi (6) kiṣiye ḡıyāmetde da‘vācı olur ki “Bize (7) umūru’d-dīni ta‘līm itmedi.” deyü ve daḥi taḥt-ı (8) hükminde olanları cemī‘ menhiyyātdan men‘ (9) itmek velīleri üzerine vācibdür. ‘İlm-i (10) ḡāl didikleri ki her mükellefe taḡṣīl idüp (11) ve mūcibince ‘amel itmesi vācib olan (12) ‘ilm budur. Ve bilgil ki ṭālibü’l-‘ilm gibi ḡavā‘id (13) ve i‘rāb ile kitābdan okumaḡ şart degildir. [28b] (1) Bil ki vācib olan oldur ki her bey‘iñ ve (2) ṣīrānıñ her işiñ ve terkiñ vācib olanını (3) ve cā‘iz olanını ve mekrūh olanını ‘ulemāya sū‘al (4) itmek ile bilüp ‘amel itmekdir. Nitekim ehl-i (5) taḡvā olan ümmī mü‘minleriñ de’bi böylecedir. (6) Bir işe iḡdām itmezler illā ‘ulemāya sū‘al (7) idüp cevāzını ḡaber aldıḡdan ṣoñra (8) “*Ve’l-ḡamdü li’llāhi’llazī sehhele ‘aleyni’l-umūri* ve (9) *eṣābenā ‘aleyhā bi’l-ucūri* *Ḥazreti Allāh celle celāluhu* (10) cümlemizi dīnine ve ‘ırzına muḡayyed olanlardan (11) eyleye.” “*bi-ḡaḡḡi ismihi’l-a‘ḡam* ve *ḡürmeti’l-enbiyā’i* ve *ālihim āmīn āmīn* *Rabbe’l-‘alemīn*.” (13) Ve bu kitāb-ı ṣerīf her kimüñ eline girürse [29a] (1) gerekdir ki bu bābı tenbīh iḡün tekrār ve tekrār (2) iḡvāna okuya. Zīrā ḡayetle mūhim (3) mesā’ildir ki anları bilmemek ‘ayn-ı ḡaḡādır (4) İkinci Bāb: (5) Üzerine ḡaccitmek farz olan kimesneler (6) beyānında. Pes zikrolunanlar her kiṣi üzerine (7) farzdır ammā ḡaccitmek her kiṣi üzerine (8) vācib olmaz. Bil ki cemī‘ borḡlarından (9) mā-‘adā ve kendine ḡeçineceḡi levāzımından mā-‘adā (10) ṭavar üzerinde Ka‘be’ye varup ḡelecek ḡadar (11) aḡḡası olan mükellef ḡürri Müslim üzerine (12) bir kerre ba‘de’l-bülūḡ ḡaccitmek farz olur. (13) Eger kendini pādīṣāḡ ya vilāyet ḡākimi men‘ [29b] (1) itmezse ve yollar emīnlik olup ḡālīb ḡuccāc (2) selāmet ile gidüp ḡelirse. Ammā “Ḥacca (3) gidersem mansībım gider.” ḡavfı ‘özür degildir. (4) Bininge ḡādir olmayanlara farz olmaz. Bil ki (5) ol yola yayan ḡıḡmaḡ tehlikedir. Pes (6) anları yayan ol yola ḡıḡmaḡdan men‘ itmekden (7) ḡādir oluna, vācibdir ki men‘ ide. Lākin (8) yola

çıkıldıkdan sonra yayan olan fuḳarāyı (9) bi-ḥasebi'l-imkān gözetmek vācibdir ki (10) çölde ḳalup helāk olmayalar ve (11) taḳdīru'llāh'a nazar idüp ba'de'l-ḥurūc (12) “Siz bu yola niçün çıḳduñuz?” dimeyeler (13) ve eger kişinüñ geçinmesi ticāret ile olup [30a] (1) şan'atı yok ise ve ḡayr yüzden geçineceği (2) yok ise Ka'be'ye varup gelecek ḳadar (3) aḳçadan mā'-adā geçinecek ḳadar elinde (4) sermāye artmayınca anıñ üzerine ḥaccitmek (5) farz olmaz ve's-selām. Ve ḥaccin farziyyetini (6) inkār iden kāfir olur. Zīrā naşş-ı Ḳur'ān ile (7) ve ḥadīş ile ve icmā'-ı ümmet ile şābitdür (8) ve inkār itmeyüp terk iden ḳudreti olan (9) kişi fāşık ve merdūdü's-şehāde güneḥkār (10) olur ve ke-zālik bilā-özr te'hīr iden (11) çaḳ-ı ḥaccidinceye dek Resūlu'llāh 'aleyhi's (12) - şalātu ve's-selām buyurdı ki: “Ḳudreti (13) olup ḥaccitmeyen gerek Yahūdi ölümüyle [30b] (1) ölsün gerek Naşrānī ölümüyle ölsün, (2) teraḥḥum olunmaya.” İbni 'Abbās dir ki: “Her (3) kimüñ üzerine ḥac ve zekāt vācib olup (4) edā itmeye, vefāt iderken āḫiretdeki (5) ḥālī kendine 'ayān olıcaḳ. Dünyāya rücū' (6) idüp anları edā itmegi taleb ider. Bu ise (7) muḥāldir ve bunları edā idenlere Cennet (8) beşāreti olunmaḳ ile rücū' itmegi taleb itmezler.” (9) dedi. Bilgil ki ḥarām māl ile ḥac (10) ideniñ ḥaccı şaḫīḥ olur ammā şevāba nā'il (11) olmaz. Ebū Ḥanīfe ve Mālik ve Şāfi'ī ḳavlince. (12) Ammā Aḥmed bin Ḥanbel ḳavlince ḥaccı şaḫīḥ olmaz. (13) **Üçüncü Bāb:** [31a] (1) Ḥacca çıkacaḳ ādem üzerine vācib ve (2) sünnet olan eşyā beyānında. Pes evden (3) çıḳmadan anları öğrenüb ve mūcibince 'amel (4) ideler ve anlarıñ mühimm olanlarını bu bābda (5) zikriderüz. Bi-i'āneti'llāhi Te'alā. Pes (6) ḳable'l-ḥurūc vācibdir ki üzerinde olan (7) ḥuḳūḳu'llāhı ve ḥuḳūḳu'n-nāsı edā ide (8) ve ol vaḳt edāsı mümkün olmayanları şāliḥ (9) ādemler ḥuzūrunda beyān ve vaşıyyet ide (10) ve ke-zālik kendinüñ el üzerinde olan (11) mālını ve daḫi āzādı ve müdebber ve behāya kesilmiş (12) ḳullarını ve kendinden toḡran ve düşen (13) ümmü veledini beyān itmek vācibdür ve mālı [31b] (1) ve 'iyālī üzerine ve vaşıyyetini icrā ider bir metīn (2) emīn ādemi vekīl ve vaşī naşbitmek vācibdir (3) ve incitduḡı ādemler ile ve mu'āmele eyledüḡi (4) ādemler ile ḥelāllaşmaḳ ve üzerine nafaḳası (5) vācib olanlarıñ nafaḳalarını alıḳomaḳ ve (6) ḥelālca mālından kifāyet miḳdārı ḥarçlık (7) ma'an almaḳ ve isti'mālına ḳādir olduḡı (8) silāḫı ma'an almaḳ daḫi vācibdür. Silāḫsız (9) yola çıḳmaḳ sünnete muḥālifdür ve tehlikedir (10) silāḫsız yola çıḳmaḡı tevekküllikden 'addiden (11) ba'zı cāhil 'ālim hey'etlilerin fi'line ve sözüne (12) aldanmañız zīrā silāḫsız yola çıḳmaḳ (13) tevekküllikden olaydı Resūlu'llāh şallā'llāhu [32a] (1) 'aleyhi ve sellem silāḫsız yola çıḳardı. (2) Silāḫ selāmete sebebdir. Biñ yüz üç (3) tāriḫiniñ Şām'dan Ka'be'ye giden ḥuccāc (4) tiryākiler ḳahve-ḥāneye gider ki kimisinüñ (5) elinde tütün çubuḡı ve kimisinüñ elinde

(6) arka kaşığı olup beş on âdemde (7) bir silâhlı âdem ancak bulunup ve emîr-i hacları (8) kıtâle müheyyâ olmamak sebebiyle hakı (9) bātıldan fark itmez. Tahâretsiz ‘Aneze (10) ‘Arabları yollarına tırup bu deñli (11) hayvânlarını ve mâllarını alup ve âdemlerini (12) katl ve esîr eylediler hattâ ki Kırım Hânı’nın (13) çok mâlini alup ve birkaç âdemini katl [32b] (1) eylediler. Zîrâ ancak on beş âdemi var idi (2) ve anlar dañi kıtâle müheyyâ degiller idi ve (3) irtesi sene huccâc ve emîr-i hac kıtâle (4) müheyyâ ve hacıların gâlibleri silâhlı (5) çıkup ve ‘Aneze ‘Arabları önlerine tırup (6) şurrelerini taleb eylediklerinde merhûm Şâlih (7) Paşa yegeni emîr-i hac ‘Assâf Paşa (8) şurrelerini virdi ve anlar aña kanâ‘at (9) itmeyüp dañi taleb eylediler. Def‘-i fesâd (10) içün emîr-i hac birkaç biñ guruh dañi (11) huccâcdan cem‘ idüp virdi. Aña dañi (12) kanâ‘at itmeyüp “Tatar Han, her sene filân (13) kadar biñ guruh ‘âdetden ziyâde virilsün.” [33a] (1) deyü bize kâğıd virdi. İmdi ol deñli (2) mâlî virmezseñiz size yol virmezüz.” (3) deyüp karşı durduklarında merhûm (4) ‘Assâf Paşa, silâhlı olan huccâc anlarla (5) idüp ve ol mezhebsiz ‘Arabları bozup (6) ve virdikleri mâlî ve nice hayvânlarını alup (7) ve anlardan çok âdem katleylediler (8) dañi irtesi sene ki biñ yüz beş târihinde (9) ol câhil mezhebsiz ‘Arablar yine huccâc-ı (10) Müslimînün yoluna tırup iki gün uğraşıp (11) ve mezbûr emîr-i hac ve ekşer huccâc silâhlı (12) ve kıtâle müheyyâ olmak ile döğüşüp ol (13) habîs ‘Arabları bozup birazını katl [33b] (1) ve birazını kaçırdılar ve tekrâr yine cem‘ (2) olup geldiler ve yine bozıldılar bi-luñfi‘ (3) İlâhi Te‘âlâ sünnet-i Resûlu’llâh’ı icrâ idüp (4) ekşer huccâc silâhlı olmak sebebiyle (5) ve dañi şâlih âdemler ile refîk ola (6) ve anlar ile konuşa. “*Er-refîk kable’t-tarîk*” (7) buyurdi Resûlu’llâh şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem. (8) Ve okumak bilürse bir şâhihce menâsik (9) kitâbı ma‘an ala ve ‘ulemâyâ mülâzemet idüp (10) Ka‘be’ye vâsıl olmadan haccın farzlarını (11) ve vâciblerini ve haccı ifsâd idenleri (12) ögrene ve evlâ olan oldur ki okumak (13) bilmezse dañi ma‘an kitâb götüre. Zîrâ [34a] (1) okur âdem kanda olursa bulunur ve (2) kitâb şâhibi kitâbını aña buña okudup (3) tekrâr ve tekrâr dinlemek ile ‘âlim âdem (4) gibi mes‘elelerini ve bâblarını ‘aqlına alup (5) vañt-i hacetde okumak bilmez iken “Bu mes‘ele (6) bu bâbdadır.” deyü okumak bilene haber virür. (7) Kitâb böyle ni‘metdir. Pes mü‘min olan (8) anı tahkîr itmez. Pes saña zâhir oldı ki (9) kitâba hacet yokdur diyen bahîl ma‘kûslar (10) ahmağdır ve sözleri bātıldur. Eger (11) kitâba hacet olmayaydı mezâhib-i erba‘a (12) ‘uleması bu deñli hisâbsız menâsik kitâblarını (13) te’lif itmezler idi. Mü‘min qarındaş! [34b] (1) Âdemün keşret-i nisyânı olduğı-çün (2) insân dinildi ve bundan mâ‘adâ (3) yol üzre olan kişi biraz sersem olur: (4) Şöyle ki günleri bilmez olur. İmdi (5) ezberiñde olan aħkâma mağrûr olup (6)

kitābdan ayrılmaya ve bir daği oldur ki (7) ezberden haber virduğıni ba'zı kimseler (8) kabûl itmeyüp seni hacil ider. Hâk ile (9) yâhûd bâıl ile nice büyük 'âlimleriñ (10) gâyetle zâhir olan mes'elelerde yol (11) sersemliğiyle yânilup ve ba'de'l-i'tirâz (12) "Ne'am öyledir." didiklerini gördük. (13) Pes kitâb ikinci silâhdır ve fuķarâya [35a] (1) ihsân ve ğanilere it'âm ve ihdâ için (2) zağire ve harçlığı kifâyetden ziyâdece (3) ma'an getüre ve menzilinden çıkacağı vaķt (4) iki rek'at namâz kıla. Eger ol vaķt (5) namâz kılmak mekrûh degil ise ve evvelki (6) rek'atda ba'de'l-fâtiha kûl yâ eyyuhe'l-kâfirûn (7) ve ikincide Kûl huva'llâhu ehad okumak daği (8) müsteħabdır ve ğayr sûreler okursa (9) câ'izdir. Şoñra du'â idüp ve ehlini (10) ve mâlını Allâh Te'âlâ'ya emânet koyup ve anlarıñ (11) ve hâzır olan eħibbânuñ ellerine yapışup: (12) "Sizi evvel Allâh'a emânet korum ki emâneti (13) zâyî' itmez." diye ve evden çıkarken [35b] (1) yâhûd kable'l-hurûc yâhûd ba'de'l-hurûc (2) biraz şadaķa ihsân ide. Selâmete (3) sebebdır ve evlâ oldur ki şadaķa (4) virduğı kimseler yediden eksik olmaya (5) ve artuķ olursa evlâdır ve kirâ ile (6) hayvân dutarsa yükledacağı şeyleri (7) maţarasına ve silâhına varınca hayvân (8) şâhibine göstere ve andan şoñra bir şey (9) ziyâde itmeye ve ziyâde itmek iktizâ iderse (10) anı daği göstere. Ba'zı selef-i şâlihine (11) emânet mektûb virdiklerinde hayvân (12) şâhibine göstermeyince almazdı ve (13) iniş yokuş yirlerde inüp yürüye [36a] (1) ve eger yürümege ķâdir degil ise bu hâlini daği (2) hayvân şâhibine haber vire ve 'âdetden (3) büyük maħaffe yapıdırmaya ve 'âdetden (4) ziyâde yüklenmeye eger hayvân şâhibi (5) râzı olursa daği. Ve daği evden (6) çıkarken Âyete'l-Kürsî'i okuya. Resûl'llâh (7) şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem buyurđ ki: "Her kim ki (8) evinden çıkarken Âyete'l-Kürsî'i okursa (9) Hâk Te'âlâ yetmiş biñ melek gönderir ki (10) anı şerlerden hıfzıdeler. Çak-ı rücû' (11) idüp evine gelince ve gelduķda evine (12) girerken okursa Hâk Te'âlâ anıñ gözi (13) öninden fakırlığı giderir ve gönli ve gözi [36b] (1) ğanî olur." dedi. İmdi mü'min karındaşlar! (2) Eve girüp çıkduķça li'llâhi Te'âlâ Âyete'l-Kürsî'i (3) okıñuz ki bu 'âlî mertebeye nâ'il olasız (4) ve şağ ayağıyla evinden çıķa.... (5) **Dördünci Bâb:** (6) Ba'de'l-hurûc seferiñ müsteħabları beyânında. (7) Anlar çokdur. Biri oldur ki tavra bindiķda: (8) "Bismi'llâh." diye ve bindiķden şoñra: (9) "Sübħâne'l-lezî seħħara lenâ hâzâ ve mâ künnâ lehu (10) muķrinîn" diye ve gemiye girse: "Bismi'llâhi (11) mecrâhâ ve mursahâ inne Rabbî le-ğafûru'r-raħîm." (12) diye ve yüce yirlere çıkduķça tekbîr ide (13) ve alçaķ yirlere indiķda: "Subħânallâh." diye [37a] (1) ve ķonağa vardiķda: "Rabbî enzilnî münzelen (2) mübâreken ve ente ğayru'l münzilin Allâhümme' (3) u'tinî ğayra hâzâ'l-menzili ve ğayra mâ fihi ve (4) ikfinî şerrehu ve şerre mâ fihi." diye ve göçduķda: (5) "Allâhümme kemâ eħrectenâ min-

menzilinā hāzā bi-sālīmīna (6) *bellignā ğayrahu āminīn*” diye. Her kondukça (7) ve göçdukça böyle ide ve konduğı (8) menzilde: “*E‘ūzū bi-kelimāti’llāhi’t-tāmmāti* (9) *min-şerri mā-ħalaķ.*” dirse ol menzilden (10) gidince maħlūkdan kendine zarar gelmeye (11) inşā’allah Te‘ālā ve uğraduğı (12) mü’mine güler yüz ile bakup selām vire (13) ve yorgunlara şevāb-ı cezīl ile beşāret idüp [37b] (1) ve ğayret vire ve tārġınlara ke-zālik tesellī (2) vire ve iniş yokuş yerlerde biraz yürüyüp (3) ħayvānı diñlendire ve eger yol düz ise (4) bir kerre öyleden evvel ve bir kerre öyleden şoñra (5) ine. Gerek tavar kendiniñ olsun gerek (6) kirā ile olsun. Zīrā ħayvānıñ ħaķķıdır (7) ve uğraduğı Müslimān mezārıġına selām (8) vire ve Fātiħa ya ğayr sūre okuyup (9) şevābını anlara yāħūd cemī‘ ehl-i imāna hibe ide (10) ve eħibbāyı yoklaya. Ĥuşūşan ħasteleri (11) ve ‘acizleri ve dā’imen kırā’at-ı Kūr’ān ile ve (12) zikru’llāh ile ve şalavāt ile ve istiġfār (13) ile meşġul olup mā’layānī musaħħar [38a] (1) olmaya ve kimse üzerine gönli büyüklüğü (2) itmeye ve her gördüğü şey’e ‘ibret (3) göziyle bakup Ĥaķ Te‘ālā ħudretini (4) ve maħlūkuñ ‘aczini fikride. (5) **Beşinci Bāb:** (6) Teyemmüm itmek ve ħayvān üzerinde ve gemide (7) namāz kılmak beyānında. Bilgil ki namāz, ħacdan (8) efdaldır. İmdi namāza pek muķayyed olup (9) terk itmeyeler ve ħazāya ħomayalar ve şu (10) ‘aziz olan yirde teyemmüm ile kıllalar ve (11) tavadan inmege ķādir olmaduķda ħayvān (12) üzerinde işāret ile kıllalar. Teyemmüm (13) oldur ki namāz kılmak ħaşdına teyemmüm itmege [38b] (1) niyyet idüp iki eli ayalarını pākça (2) turāb yāħūd ħum yāħūd taş üzerine (3) urup ve ħaplayu bir kerre yüzini ħulaķdan (4) ħulaġa meşħ ide. Şoñra bir kerre daħi (5) ellerini yere urup ve şol eliyle şaġını ve (6) şaġıyla şolunı dirsekleriyle ma‘an ħaplayu (7) bir kerre meşħ idüp namāz kıla. Cünub daħi (8) olursa ve ħayzdan ve nifāsdan kesilmiş (9) ‘avret daħi olursa böylece teyemmüm (10) idüp namāzı kıla. Ėusle ve ābdeste (11) ķādir olunca böylece kıla ve kılmayup (12) te’ħīr itmek ħarāmdır ve kişi ħaste olup (13) ayak üzre tırmaġa ķādir olmazsa [39a] (1) ya deryāda deñiz tıutup ayak üzre tırmaġa (2) ķādir olmazsa ya tavar üzerinde olup (3) inmege ķādir olmazsa imā ile kılsun. (4) Ya’nī bunlara daħi kıyām ve rükū‘ ve sūcūda (5) ķādir olunca işāret ile kılmayup te’ħīr (6) itmek ħarāmdır ve işāret ile namāz kılmak (7) keyfiyyeti oldur ki namāza niyyet ve tekbīr idüp (8) ve şenā ve ta‘avvūz ve tesmiye ve Kūr’ān okuduķdan (9) şoñra rükū‘ içün başını ve arķasını (10) aşıġa egüp üç kerre: “*Sübħāne rabbiye’l-‘azīm*” (11) diye. Şoñra: “*Semi‘a’llāhu limen ħamideh*” deyüp (12) tıġrula. Şoñra secde içün evvelkiden (13) daħi ziyādece egile ve yine tıġrula [39b] (1) ve ikinci rek‘at içün Kūr’ān okuyup ve aña (2) göre ikinci rek‘atı kıllup et-teħiyyāt okuyup (3) selām vire ve üç rek‘at olan namāz ki (4) aħşam ve vitrdür yāħūd dört rek‘at

(5) kılursa bu Tehiyyât'dan sonra kıyâm tekbirini (6) idüp ve üçüncü rek'at için Fâtîha (7) okuyup ve zikreyledüğümüz gibi işaret ile (8) bâkî rek'atları kılup selâm vire. Maḥaffe (9) içinde daḥi olursa yine böylece kılsun. (10) Rükû' ile ve sücüd ile kılmak câ'iz degildir. (11) Megerki ḥayvânı turgurup ve maḥaffe altına (12) yerde bir ağaç tayaya. Pes bu şüretde (13) secde ile câ'iz olur. Lâkin elbette [40a] (1) böyle olmak lâzım degildir. Bil ki işaret ile (2) kılmak câ'izdür ve sücüd işareti rükû' (3) işaretinden daḥi alçak olmazsa namâz câ'iz (4) olmaz ve maḥaffe içinde kalan kişi kıbleye (5) yönelsün ve ke-zâlik ḥayvân arkasında (6) olan kişi farzı kılınca ḥayvânı kıbleye (7) tutar âdemi var ise ve illâ ḥayvânın başı (8) her ne cānibe ise ol cānibe kılsun (9) ve eger kişinin üzerindeki esbābı münecces (10) olup ve ol vakt yumağa kâdir olmazsa (11) esbāb deḡişmege daḥi kâdir olmazsa (12) ve ol esbābı çıkarup gömlekce kalmağa kâdir (13) kâdir olmazsa ol münecces esbāb içinde [40b] (1) kılsun câ'izdür ve ke-zâlik gevdesi münecces (2) olursa ve kezâlik ḥaste kişi münecces (3) esbāb üzerinde yatup ve pāk yere (4) intikāle kâdir olmazsa ve kezâlik bindügi (5) ḥayvân üzerinde olan eger yāḥūd üzengi (6) münecces olup ve inmege kâdir olmazsa (7) namâz câ'izdir ve te'ḥîr itmek ḥarāmdır (8) ve bu özlere ile zikreyledüğümüz gibice namāzı (9) kılan kişi ābdeste ve gusle ve esbābı (10) yumağa kâdir olduğda bu namāzları tekrār (11) kılmak bid'atdır. İmdi döndermeyeler, (12) ve's-selām. **Altıncı Bāb:** (13) Bilgil ki ḥac, luḡatda muṭlak ḡaşda dirler [41a] (1) ve şerī'atda mekân-ı maḡşüş, zamān-ı maḡşüşda (2) fi'l-i maḡşüş ile ziyāret itmekden 'ibāretdir. (3) Mekân-ı maḡşüşdan murād Beytu'llāh ile (4) 'Arafāt'dır ve zamān-ı maḡşüşdan murād (5) 'Arafāt ḡaḡkında 'arefe günün zevāl-i şemsinden (6) bayrām gününün ṭaḡ yeri aḡarındadır. (7) Fi'l-i maḡşüşdan murād kişi muḡrim olduğ (8) ḡâlde zikrolan zamānda cüz'ice vakt (9) 'Arafāt'da bulunmaḡdır ve Ka'be ḡaḡkında (10) bayrām gününün ṭaḡ yeri aḡardıḡdan sonra (11) ne zamān olursa olsun ṭavāf niyyetiyle (12) Beytu'llāh'ı yedi kerre ṭolaşmaḡdır ve bu (13) ziyāret her kime müyesser olursa aḡa ḡacı [41b] (1) dirler ve ḡaccin farzları üçdür: Evvelkisi, (2) iḡrāmıdır. Pes iḡrām yerine vāşıl olduğda (3) ya daḡi evvel ḡac ef'āline şürü' idüp (4) ve ḡaccı edā itmek ḡaşdına iḡrāma girmek (5) niyyet idüp ve 'aḡabınca: *"Lebbeyk Allāhümme (6) lebbeyk lebbeyke lā-şerīke leke lebbeyk inne'l-ḡamde (7) ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk lā-şerīke lek."* demekdir (8) iḡrām. Egerḡi aşlen esbāblarını çıkarmazsa (9) daḡi ve eger ba'de'n-niyyet *"Lebbeyk ilā-aḡire."* dimeyüp (10) lâkin anın yerine: *"Lā-ilāhe illa'llāh."* yāḡūd (11) *"Allāhu ekber."* dise iḡrāmı şaḡiḡ ve ḡaccı câ'izdir. (12) İmdi dili dönmeyenlere bunların birini didireler. (13) Ümmi ādemler zānniderler ki iḡrām iki beyāz [42a] (1) peştemālları geymekden 'ibāretdir ve farzın (2) ikincisi, 'arefe

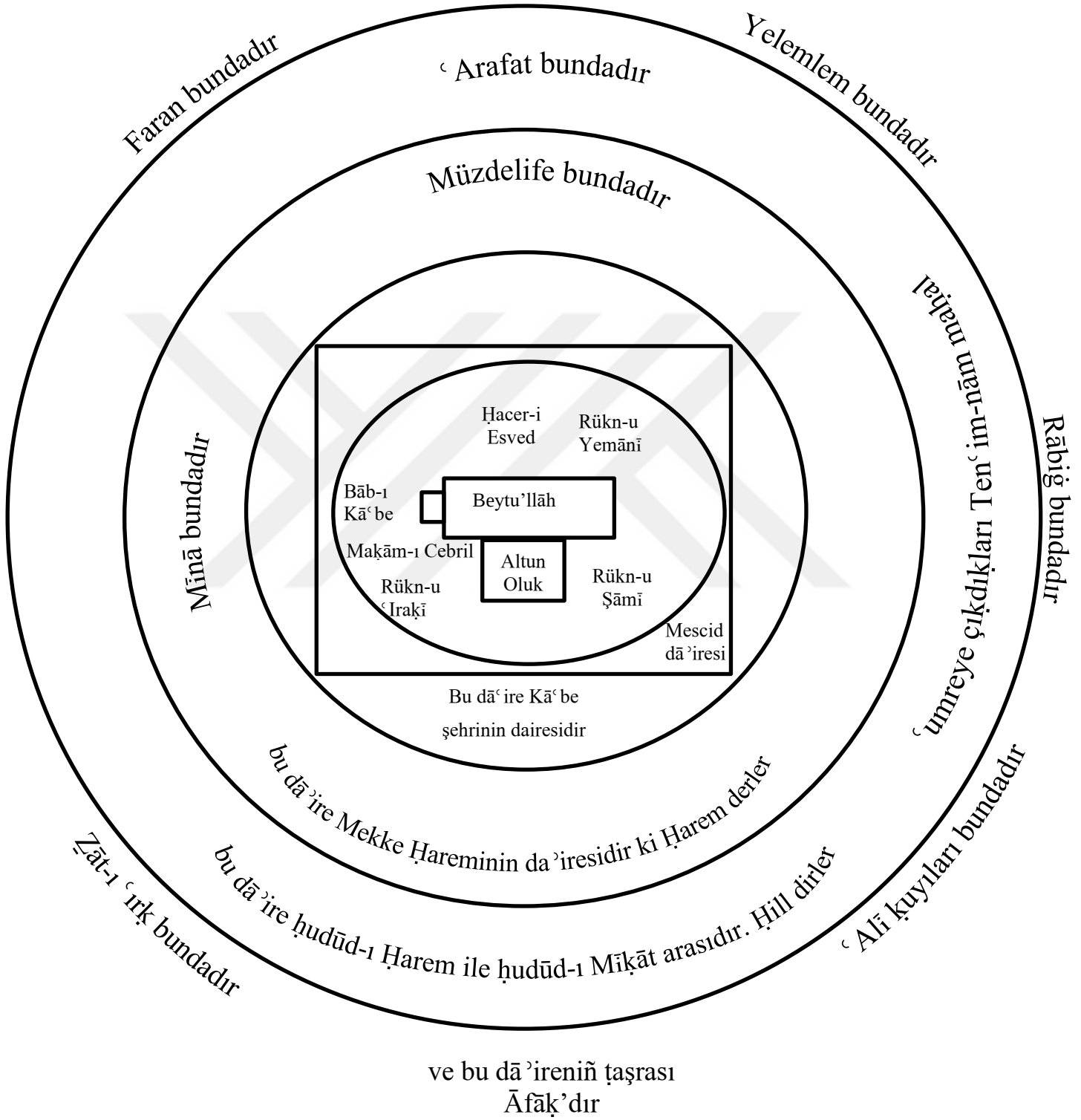
günü güneş garb tarafına meyl (3) itdikdan sonra çaķ-ı bayrām gicesinüñ (4) tañ yeri aġarınca bu aralıkda kiři muħrim (5) olduġı hālde göz açup yumacaķ (6) kadar daġı olursa ‘Arafāt’da bulunmaķdır. (7) Uyurken ve bayılmış veyā mecnün daġı (8) olursa vaķfesi cā’izdür ve farzıñ (9) üçüncisi, tavāf ziyāretidir ki evvel vaķti vaķfeye (10) tırduķdan soñradır. Ammā soñı maħdūd (11) degildir. Her ne zamān iderse ol zamān (12) iħrāmdan çıkar ve bu üç farzuñ biri (13) bulunmasa hac şaħiħ olmaz ve ke-zālİK ba‘de’l- [42b] (1) iħrām vaķfeye tırmadan cimā‘ itmek daġı (2) hacı ifsād ider ve ol sene anı yeñilemek (3) mümkün degildir ve fāsİd olduġı hālde (4) anı itmām idüp ve āħir senede tekrār (5) każā itmek farz olur ve ke-zālİK mürted (6) olmaķ daġı hacı ifsād ider. Kırk seneden (7) soñra daġı olursa imdi küfr icāb (8) ider. Aķvālden ve ef’ālden ve bāṭıl i‘tikaddan (9) dā’İmen hażer oluna. Zİrā küfr cemī‘ ‘ibādātlanıñ (10) şevāblarını daġı İbtāl ider. *E‘āzene’llāhu Te‘ālā* (11) *me‘a cemī‘i’l-Müslimİne min-zālİke āmİn.* (12) **Yedinci Bāb:** (13) Ve hacıñ vācİbleri taķrİban yİgİrmi dördtür: [43a] (1) Biri Mİķāt’a gelduķdan iħrāmlanup ol maħalli (2) iħrāmsız geķmemek ve ‘ādet üzre esbāb (3) ve şārİķ ve taķıyye ve ayak üzerİni örter (4) ayakķabı geymemek ve cemī‘ mekrūhları (5) ve menhİleri terk itmek ve hacda ve ‘umrede (6) tavāf-ı ķable’s-sa‘y olmaķ ve tavāf iderken (7) İhdāşdan ve İncāşdan tāħir olmaķ ve (8) ‘avret yeri mestūr olmaķ ve maħmūlen (9) tavāf İtmemek ve altun oluķ önündeki (10) dā’İrenİñ ardından tolaşmaķ ve sa‘y itmek (11) ve tavāfa Hacer-i Esved’den ve sa‘ya Şafā’dan (12) şürū‘ itmek ve yürürken sa‘y itmek ve (13) ‘Arafāt’da güneş batınca tırmaķ ve aġşamı [43b] (1) ve yatsıyı ‘Arafāt’da ve yolda kılmaķ Müzdelİfe’de (2) kılmaķ ve bayram günİnün tañ yeri aġardıkda (3) Müzdelİfe’de bulunmaķ ve cemreleri atmaķ (4) ve tırāş olmaķ ve Harem’İñ ġudūdundan (5) İçeri tırāş olmaķ ve her günün cemrelerini (6) günİ geķmeden atmaķ ve İkİncİ gün ve üçüncİ (7) gün cemreleri atduķda İbtidā Mescİdü’l- (8) Hayf tarafındaki cemreye soñra orta (9) yerdekİne soñra ‘Aķabe’ye atmaķ ve bayram (10) günleri geķmeden tavāf ziyāreti itmek ve kāmİl (11) yedi şavṭ itmek. Zİrā farz olan anuñ (12) dörd tolaşmaġıdır ancaķ. Ve her tavāfdan (13) soñra İki rek‘at tavāf namāzını kılmaķ ve ķarİn [44a] (1) ve mütemetti‘ olana ķurbān itmek ve bunlara (2) İbtidā ‘Aķabe’ye cemreleri atmaķ soñra (3) ķurbān itmek soñra tırāş olmaķ ve (4) Mİķāt’İñ taşrasından gelüp gİdeceklere (5) tavāf-ı ziyāretten soñra tavāf-ı şaderİ (6) itmek ve eger muħrim ‘özürsüz vācİb terk (7) iderse hacı nāķış ve kendİ güneħķār olur (8) ve vācİb başına bir koyun ķurbān itmek (9) vācİb olur ve eger ‘özriyle terk iderse (10) güneħķār olmaz. Ammā ķurbān itmek vācİb (11) olur. Lākin ba‘zı vācİbler terkiyle ķurbān (12) vācİb olmaz. Tavāfda maħmūl tavāf (13) itmek gibi ve sa‘yda rākİben sa‘y

itmek gibi [44b] (1) ve hayz ve nifās ‘özriyle tavāf ziyāreti (2) bayram günleri geçince te’ḥīr itmek gibi (3) ve bayrām günleri geçince ‘özriyle tırāşı (4) te’ḥīr itmek gibilerde bir şey vācib olmaz. (5) **Sekizinci Bāb:** (6) Ve ḥaccīn sünnetleri takrīban yigirmidir: İhrām (7) vakti guslitmek ve ustura dutunmak (8) ve tırnakları kesmek ve eyüce koçulu (9) şey isti‘ māl itmek ve iki rek‘at namāz (10) kılmak ve niyyeti lisānıyla zikritmek ve (11) Bāb-ı Mu‘allā’dan Ka‘be şehrine girmek (12) ve Bāb-ı Selām’dan Harem’e girmek ve Ka‘be (13) görüldüğde üç kerre “*Allāhu ekber, lā-ilāhe illa’llāh* [45a] (1) ve *Allāhu ekber*” deyüp du‘ā itmek ve ihrām bezini (2) sağ koltuğu altından alup sol omzu (3) üzere atup tavāfda ve sa‘yda sağ (4) kolu açık olmak ammā tavāf namāzını kıılırken (5) ihrām bezini omuzları üzre almak sünnetdir (6) ve Harem’e girildiğinde bilā-te’ḥīr Hacer-i Esved’e (7) varup istilām idüp tavāfa şürū‘ (8) itmek ve kendinün sağına Ka‘be (9) kapusundan tarafa tolaşmak ve üç tolaşmağı (10) yele yele itmek ve Hacer-i Esved’e geldiğçe (11) anı istilām itmek yāḥūd işāret itmek (12) ve yedi tolaşmak tamām olduğda Hacer ile (13) kapu arasındaki dīvāra göksiyle dayanup [45b] (1) Ka‘be örtüsüne şarılup ve niyāz ile du‘ā (2) itmek ve zemzem kuyusuna varup Ka‘be’ye (3) yönelüp ayak üzre zemzem içmek ve başına (4) ve yüzüne dökmek ve sa‘y iderken ikisi (5) arasında segirtmek ve Şafā ile Merve’ye (6) vardıkça soffalarına çıkup ve Ka‘be’ye (7) yönelüp du‘ā itmek ve zī’l-ḥiccenin yedinci (8) günü ba‘de zevālī‘ş-şems Harem’de ḥutbe okumak (9) ve aña ḥāzır olmak ve zī’l-ḥiccenün sekizinci (10) günü Mīnā’ya çıkup ‘arefe gicesi anda yatmak (11) ve ba‘de tūlū‘ü’ş-şems ‘Arafāt’a gitmek ve anda (12) guslitmek ve ba‘de gūrübü’ş-şems ‘Arafāt’dan (13) rücū‘ olundüğde imāmdan soñra rücū‘ [46a] (1) itmek ve ‘arefe günü ‘Arafāt’da ve bayram günü (2) Müzdelife’de ve ayın on birinci günü Mīnā’da (3) ḥutbe okumak ve Mīnā günleri Mīnā’da gicelemek (4) ve vilāyetine rücū‘ eyledüğde ağlamak ve ihrāma (5) girildiğ vaktiden çaķ-ı ‘Aķabe cemrelerini (6) atıncaya dek eksiksiz telbiye itmek, illā tavāf (7) iderken ve sa‘y iderken degil ve telbiye (8) eyledüğde üç kerre tekrārlamak daḥi “*Allāhümme* (9) *ṣalli-‘alā cemī‘i’l-enbiyā’i ve ālihim.*” demek ve (10) eksiksiz nāfile tavāf itmek ve ‘arefe (11) günü Mescid-i İbrāhīm’e varup baş imām ile (12) öyle vaktinde evvel öyleyi, soñra ikindi (13) kılmak ve kārīn ve mütemetti‘ olmayana kurbān [46b] (1) itmek ve andan yimek ve ke-zālik kurbān ve mütemetti‘ (2) kurbānından şāhibine yemek ve Müzdelife (3) vakfesini güneş çıkınca uzatmak ve Mīnā’dan (4) Ka‘be’ye göçdüğde Muḥaṣṣab-nām maḥalde inüp (5) diñlenmek daḥi sünnetdir ve sünnet-i mü’ekked (6) özürsüz terk eylemek kerāheti taḥrīmiyle (7) mekrūhdur ve mü’ekked olmayan sünnet-i (8) müsteḥabeleri ‘özürsüz terk itmek kerāhet-ı (9) tenzīhidir ve ‘özr ile terk itmek mekrūh

(10) degildir, kağı sünnet olursa olsun. (11) **Tokuzuncı Bâb:** (12) Ve hacciñ edebleri çokdur. İhrāma gireceği (13) vakt refikleriyle helâllaşmak ve imānını [47a] (1) yeñilemek ve tırāş olmak ve kıltuk (2) yolumak ve bıyık kırkma ve Ka‘be şehrine (3) girmek için guslitmek ve ke-zālik (4) Ka‘be’ye girmek için ve cemreleri atmak (5) için ve tavāf ziyāreti itmek için ve (6) tavāf-ı şaderi itmek için guslitmek (7) ve ihrāma girdeğinde ehli ma‘an ise cimā‘ itmemek (8) ve zeyt yağıyla yağlanmamak ve cemre taşlarını (9) ‘Arafāt’dan Müzdelife’ye gelürken yāhūd (10) Müzdelife’de ya andan Minā’ya gelürken almak (11) ve anları yumağ daği müsteḥabdır ve daği (12) on dördüncü bâbdan yigirmi birinci bâba varınca (13) zikrolunacak ef‘āl ki farz [47b] (1) ve vācib ve sünnet olmaya. Cümlesi hacciñ müsteḥablarıdır. (2) **Onuncı Bâb:** (3) Ba‘de’l-ihrām cimā‘ itmek ve şehvet ile (4) öpmek ve yapışmak ve fuḥuş söylemek (5) ve fışk ve cidāl itmek ve karada olan avı (6) dutmak ve avcıya göstermek ve yardım (7) itmek ve avı satın almak ve satmak ve (8) yumurdasını incitmek ve tıb isti‘māl (9) itmek ve tırnak kesmek ve saç ve şaḳal (10) vesā’ir beden kıllarından gidermek ve baş (11) ve yüz örtmek ve ‘ādet üzere dikilmiş (12) esbāb geymek ve ayak üstünü örter (13) ayakḳabı geymek ve kehle ḳatlitmek [48a] (1) ve atmak ve başını ve şaḳalını hoş ḳoḳulı şey ile (2) yumağ ve hınna yakınmak ve Harem’iñ ḥudūdundan (3) içeri olan yaş ağacı ve azḳirden (4) ḡayrī nebātı kesmek ḥarāmdır. Bunlardan (5) ihtirāz itmek farzdır. Ğaflet olunmaya ve’s-selām. (6) **On birinci Bâb:** (7) Ve muḥrime bedeni gireni sidr ve şābūn gibi (8) şey ile gidermek mekrūhdur ve ke-zālik (9) saç ve şaḳal daramak ve ḳopacak (10) ḳadar ve kehle ḳatlolacak ḳadar şiddetle (11) ḳaşınmak mekrūhdur ve ke-zālik ‘özürsüz (12) ihrām bezlerinüñ uçlarını bağlamak ve bir nesne (13) ile ilişdirmek ve yüzi üzere [48b] (1) yaşıḳ veyā ḡayr esbāb üzerine yatmak (2) ve hoş ḳoḳulı şey’ ḳoḳmak ve hoş (3) ḳoḳulı nebātı yemek ve kendini bezemek ve Ka‘be (4) örtisinüñ altına başı idḥāl itmek ve (5) içinde misk gibi ve gül şuyı gibi hoş (6) ḳoḳulı nesne olan ta‘āmı ve şerbeti yimek (7) ve içmek mekrūhdur. Megerki ol yeyecek (8) ve içecek hoş ḳoḳulı nesne ile ma‘an (9) ḳaynanmış ola. Pes bu şurette mekrūh (10) degildir ve bunlardan ihtirāz itmek vācibdir. (11) **On İkinci Bâb:** (12) muḥrime cā’iz olan eşyā beyānında Kenz-i (13) Şerḫi Zeyle‘i’de ve ḡayrīde dir ki: “İhrāmda [49a] (1) olana ferāceyi ve ḡayr dikilmiş esbābı ‘ādet (2) üzere omuzları üzerine almak mubāḥdır. (3) Ellerini yeñlerine geçürmemek ve iliklememek (4) şartıyla ve *Tuḥfetü’l-Fuḳahā*’da zikrolunan (5) keyfiyetiyle geymek ḥarāmdır.” dedi ve ba‘zı ‘ulemā (6) mekrūhdur dimiş. Lākin evvelki ḳavl (7) eşaḥdur ve Molla Sindī Raḥmetu’llāhi ‘aleyh (8) Menāsikinde ve daği ḡayrlar dediler ki muḥrime (9) zarūretsiz ḥammāmda ve ḡayrıda

guslitmek (10) ve şuya dalmak ve balık dutmak ve (11) gölgede turmak ve akça kemerini ve silâh (12) ve bağlamaksızın kuşak kuşanmak (13) ve hâtem taşmak ve tıbsız olan [49b] (1) sürmeyi çekmek ve misvâk isti‘mâl etmek (2) ve ağırın dişi çıkarmak ve kırılmış tırnağı (3) gidermek ve kan almak ve sünnet olmak (4) ve gözde biter kılı kıparmak ve yarayı ve (5) çibani bağlamak ve boynına muşhaf ve kitâb (6) ve kîse aşmak ve berdi ve ısıcağı ve (7) yağmuru def‘ etmek için başına çanak (8) ya kalkan gibi nesne kırmak ve ellerini başına (9) ve burnına kırmak ve kâh yüzünü ve (10) kâh bir yüzünü yastık üzerine koyup (11) yatmak ve kulaıklarını örtmek ve ihrâmda (12) olmayanın tutup boğazladığı av etinden (13) yemek daği mubâhdır. Eger muhrim dutmağa [50a] (1) emritmediyse ve aña yardım itmediyse (2) ve ke-zâlik zeytûn ve zeytûn yağı yemek mubâhdır (3) ammâ zeyt yağıyla ve şırlağan ile yağlanmak (4) câ‘iz degildir. Megerki ağır için ola (5) ve avlanmak ve tavuk ve koyun ve sığır (6) ve gayr ehli olan hayvânı boğazlamak ve (7) kıl kıpmayacak kadar yavaşça kaçınmak (8) ve Harem’in hudûdundan taşra olan yaş (9) ağacı ve nebâtı kesmek ve başını ve yüzünü (10) örtmemek şartıyla yorgan ve velense (11) gibi esbâb içine bürünmek ve aynaya (12) bakmak ve düşmân ile döğüşmek ve (13) pire ve çaylak ve kuduz kelb ve yılan [50b] (1) ve ‘akreb ve sıçan ve sivrisinek ve tahta (2) biti ve kene ve muhrim üzerine gelen canavârı (3) bilâ-katl def‘i mümkün olmazsa katlitmek (4) mubâhdır. *Va’llâhu Te‘âlâ e‘lemu hedânî li’llâhi Te‘âlâ* (5) ve *ıyyâküm me‘a sâ’iri’l-Müslimîne limâ yuhibbu ve yerâhu* (6) *âmîn Rabbe’l-‘âlemîn*. (7) **On Üçüncü Bâb:** (8) Mikâtlar ve daği Harem’in ve Hill’in ve Âfâk’uñ (9) mişâlleri beyânındadır. Bilgil ki Şâm (10) cānibinde Ka‘be’ye gelenler ‘Alî kuyılarına yâhûd (11) Râbiğ’e vâsıl olduklarında ve Mısır cānibinden (12) gelenler daği Râbiğ’e geldiklerinde ve Yemen cānibinden (13) gelenler Yelemlem’e geldiklerinde ve ‘Irâk cānibinden [51a] (1) gelenler Zât-ı ‘Irq’a geldiklerinde ve hilâf (2) yerden gelenler bunların birinüñ berâberine (3) geldiklerinde ihrâmlanup Mikât’ı ihrâmsız (4) geçmemek vâcibdür ve eger Mikât’a gelmeden (5) ihrâmlanursa daği evlâdır şabrı olanlara. (6) Lâkin şevvâl ayı girduktan sonra olmak (7) şartıyla ve şevvâlden evvel ihrâmlanmak (8) mekrûhdur ve bilgil ki Beytu’llâh’ın ‘inde’llâhi (9) Te‘âlâ kadri ‘azîm olduğu-çün Hâk Te‘âlâ (10) anı iki havl ile ihâta eyledi ki biri (11) Harem’dır ki Ka‘be’den ‘umre getürmege (12) çıkdıkları Ten‘im-nâm maḥalden çaḳ-ı ‘Arafât’a (13) qarîb olan millere varınca pes Mînâ [51b] (1) ve Müzdelife, Harem’dedir ve Cidde tarafında (2) Bîr-i Şümeys’e varıncaya dekdir aşl ismi (3) Hudeybiye’dır ve Vadi’l-‘Abbas tarafında (4) Ci’râne’ye varıncaya dekdir. Huneyne yolundan (5) ve bu hudûdlardan zikrolunan Mikâtlar (6) ba‘zı ihrâma girecek yerlere

varınca (7) Mekke'niñ iki havlidür ve evvelki havlinüñ (8) ismi Harem' dir ve ikincinüñ ismi Hill'dür (9) ve ikinci havlinüñ taşrasına Āfāk (10) dirler. Mişālî budur: [52a]

Görsel 3.1. Kâbe ve çevresinin planı

[52b] (1) ve Şām ve Rūm ve Mısır cānibinde olan kimesne (2) bu mişālī āhara aňlatmak murād eyleduğda kendisi (3) kıbleye tura ve bu şahıfeyi önüne koyup (4) altun oluđ dāi’resi kendinden tarafa ola. (5) Şoñra bir bir Mīkātları ve ğayrları parmağıyla (6) göstere ve’s-selām. Hāzret-i Allāh celle celālühü (7) görmeyenlere ve görenlere yine görmek müyesser (8) eylesün *bi-luţfihī āmīn Rabbe’l-‘ālemīn*. (9) **On Dördünci Bāb:** (10) Bilgil ki sünnet üzre iħrāmlanmađ oldur ki (11) ibtidā ābdest ala ve ğuslitmek efdaldır. (12) Egerçi hayz ve nifās üzre ‘avret dağı (13) olursa ve tırnağlarını kese ve bıyıklarını [53a] (1) kırka ve kıltuğ ve kısağ kıllarını izāle (2) ide ve ğatunı ma’an ise kıble’l-ğusl (3) cimā’ ide ve eyüce kıokulu şey isti’māl (4) ide ve zeyt yağıyla yağlana ve misvāk (5) dutuna ve saçını ve şağalını daraya (6) ve incinişduğı ādemler ile barışup ğelāllaşa (7) ve cemī’ ğünehlerden rücū’ idüp tevbe ide (8) ve imānını yeñileye: “Āmentü bi’llāhi ilā-āhirihi.” demek ile (9) yāĥūd “Peyğamberimiz Muĥammed şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem (10) ĥāzretlerinüñ cemī’ ğaber virdiklerine inandım.” (11) demek ile dikilmiş esbāblarını çıkarup (12) ve bir beyāz peştemāl kıuşanup ve birini (13) omuzları üzerine ala. Şoñra Allāh Te‘ālā’ya [53b] (1) iki rek‘at yāĥūd dağı ziyāde namāz kıla (2) ve el kıaldurup Ħađ Te‘ālā’ya ĥamd ü şenā (3) ve enbiyāya şalavāt ve kendine vesā’ir (4) mü’mirlere ĥayr du‘ā ide. Şoñra iħrāmına (5) ğirüp ĥacca şürū’ itmegi kıalbiyle niyyet (6) idüp ve lisānıyla: “*Allāhümme innī ürīdül-ĥacce* (7) *fe-yesserehü lī ve teĥabbelehü minnī Allāhümme lebbeyk lebbeyke* (8) *lebbeyke lā-şerīke leke lebbeyk. İñne’l-ĥamde* (9) *ve’n-ni‘mete leke ve’l-mülk, lā-şerīke lek.*” diye (10) ve eger ol vađt namāz kıılmağ mekrüh ise (11) namāz kıılmayup du‘a ile iktifā ide ve (12) bilgil ki iħrāma ğirüldüğü yerde ve (13) ‘Arafāt’da ‘avāmīñ elleriyle kıum cem‘ idüp [54a] (1) “Bu filān içün ve bu filān içün olsun.” (2) deyüp ve anları çağırmaları kıtāba (3) muĥālif fi’ldir. Meşrū’ ve maţlūb olan (4) du‘ādır ve eger: “*Lebbeyk ilā-āhirihi*” dimeyüp (5) lākin anuñ yerine: “*Lā-ilāhe illa’llāh*” dise yāĥūd (6) “*Subĥāna’llāh*” yāĥūd “*Allāhu ekber*” dise (7) cā’izdür. Nitekim zikrolundu. Ħuşuşan (8) dili dönmeyenlere pes niyyet idüp “*Lebbeyk*” (9) didüği sâ’at iħrāmlanmış olur. İmdi (10) onuncı bābda ve on birinci bābda zikrolunan (11) ĥarāmlardan ve mekrühlardan ĥazer üzre ola (12) ve şabāĥ vağtı ve aĥşam vağtı ve yüce (13) yerlere ve alçağ vādilere ve ādemlere [54b] (1) uğraduğça ve namāzlar ardınca ref’-i şavtla (2) çok çok telbiye iderek Ka’be’ye ğide (3) ve Ħarem ĥudūdına vāşıl olduğda kıolayına (4) ğelirse ğuslidüp ve namāz kılup (5) du‘ā ide. Şoñra bu du‘ā ile du‘ā iderek (6) ĥudūd-ı Ħarem’i ğeçe: “*Allāhümme inne ĥāzā ĥarāmüke* (7) *ve emnüke fe-ĥarramenī ‘ale’n-nāri ve āminni min-‘azābike* (8) *yevme teb’aşü ibādeke vec’alnī min-evliyā’ike* (9) *ve ehli tã’atike bi-ĥürmeti’l-Enbiya’i*

‘aleyhimü’ş- (10) *şalātu ve’s-selām.*” diye ve Ka‘be şehrini (11) gördüğde: “*Allāhümme’c-c‘allī bihā qarāren* (12) *verzuḡnī fihā rızḡen ḡalālen Rabbenā ātinā* (13) *fi’d-dünyā ḡaseneten ve fi’l-āhireti ḡaseneten veḡinā* [55a] (1) ‘*azābe’n-nārī. Allāhümme innī es’elūke min-ḡayri* (2) *māes’eleke minhu Muḡammedü şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem.*” (3) diyüp ve Beytu’llāh’ı celāllığını mülāḡaza (4) idüp ve ḡuşū‘ ile ve tevāzu‘ ile ve (5) tekbīr ve tehlīl ve enbiyāya şalavāt ve telbiye (6) iderek şehre girüp bir emīn yere esbābını (7) ḡoduḡdan şoñra ḡuslidüp yāḡūd (8) ābdest alup ve i’tikāf niyyetine Bāb-ı (9) Selām’dan Ḥarem-i Şerīf’e gire. Telbiyeyi ḡatı‘ (10) ide ve Beytu’llāh’ı gördüğde üç kerre: (11) “*Allāhu ekber*” ve üç kerre: “*Lā-ilāhe illa’llāh*” diye (12) şoñra: “*Allāhümme zid beyteke ḡazā teşrifēn ve* (13) *ta’zīmen ve mehābeten ve zid men-şerrefehu ve ‘aẓẓemehü* [55b] (1) *teşrifēn ve ta’zīmen ve mehābeten.*” deyüp ve kendine (2) vesā’ir ehl-i imāna ḡayr du‘ā ide ve bu du‘āda (3) “El ḡaldırmasun.” dedi ba‘zı ‘ulemā ve ba‘zı (4) ‘ulemā “Ḡaldırsın, cā’izdir.” dedi. Şoñra (5) üzerindeki iḡrām bezüñ bir ḡarafını sağ (6) ḡoltuḡı altından alup ve şol omuzu (7) üzerine ata. Şoñra Ka‘be ḡapusına (8) ḡarīb olan Ka‘be’nüñ köşesine vara ki (9) Ḥacer-i Esved ol köşededir ve namāza el (10) ḡaldurur gibi el ḡaldurub daḡı “*Allāhu ekber* (11) *lā-ilāhe illa’llāh Allāhümme şalli ‘alā cemī‘i’l-enbiyā’i* (12) *ve ālihim*” deyüp ve ellerini Ḥacer üzerine (13) ḡoyup ve iki eli arasından Ḥacer’i öpe [56a] (1) ve eger izdiḡāmdan Ḥacer’e ḡarīb varamazsa (2) elini uzadup ve Ḥacer’e degire ve elini (3) öpüp yüzüne süre daḡı ziyāde izdiḡām (4) olup ādemler eziyyet itmeyince Ḥacer’e varılmazsa (5) uzaḡdan elleri ayasıyla işāret (6) idüp ve ellerini öpüp ve ḡavāf itmege (7) niyyet idüp kendinüñ sağına Ka‘be (8) ḡapusından ḡarafa gidüp oluḡ öñündeki (9) dā’irenüñ ardından: “*Subḡāna’llāhu ve’l-ḡamdü* (10) *li’llāhi ve lā-ilāhe illa’llāh ve Allāhu ekber ve* (11) *lā-ḡavle ve lā-ḡuvvete illā bi’llāhi’l-‘aliyyi’l-‘aẓīm*” (12) diyerek ḡolaşup yine Ḥacer’e gele ve (13) evvelki gibi Ḥacer’i öpe yāḡūd işāret [56b] (1) ide. Şoñra buña göre altı kerre daḡı ḡolaşa. (2) Üç evvelki ḡolaşmaḡı yele yele ve sağ (3) ḡolını şala şala ide ve dördünü te’enniyle (4) ide. Şoñra Ḥacer ile ḡapu arasındaki (5) dīvāra gele, göksünü dayayup du‘ā ide. (6) Aña mültezem dirler. Şoñra ḡapu ḡarşusındaki (7) Maḡām-ı İbrāḡīm’e vara ve iḡrām bezini iki (8) omuzları üzre alup iki rek‘at ḡavāf (9) namāzı kıla. Evlā budur ve ḡayr yirde (10) ḡılursa cā’izdür ve bilgil ki şabāḡ (11) yeri aḡardıḡdan şoñra ḡaḡ-ı ḡüneş (12) ḡoḡup bir mızrāḡ boyı ḡalkınca ve (13) daḡı ḡüneş zevāldē iken ve kişi ikindi [57a] (1) ikindi namāzını ḡıldıḡdan şoñra ḡaḡ-ı (2) ḡüneş batup aḡşamı ḡılınca nāfile (3) namāzı ḡılmaḡ ve ḡavāf namāzını ḡılmaḡ (4) cā’iz degildir. Pes bu aralıḡda da ḡavāf (5) iderse ḡavāf namāzını te’ḡīr idüp (6) vaḡt-

ı mubāhda kıla. Kaç tavāf iderse (7) her tavāfa iki rek‘at namāz kıla daği (8) bilgil ki kişi gerek Beytu’llāh’ın yanında (9) olsun gerek Beytu’llāh görünmez yerde (10) olsun Beytu’llāh’a teveccüh idüp (11) namāza tırdıkda böyle i‘tikād itmek (12) gerek ki kıble Ka‘betu’llāh’ın yeridür. Yeriñ (13) nihāyet bulduğı yerden çaķ-ı göke varınca [57b] (1) ve eger böyle i‘tikād itmeyüp belki kıble (2) Ka‘be’nün bināsıdır deyü i‘tikād iderse (3) bu i‘tikād bātıldur. Pes andan rücū‘ itmek (4) vācibdür ve mādāmki ol i‘tikādda (5) idi, kılduğı farzları tekrār kılmak farz (6) olur, ğaflet olunmaya. Zīrā bu muşibete (7) çok kimse uğradı. Hattā ba‘zı ‘ulemā (8) daği uğradı. İmdi bu mes‘eleği eşiden (9) mü‘min karındaşlar eşitmeyenlere haber (10) virüniz. Şevāb-ı ‘azīmdür ve tavāf namāzını (11) kıldıktan soñra yine vara, Hacer’i öpe (12) ve izdiḥām ise işāret ide. (13) **On Beşinci Bāb: [58a]** (1) Soñra iḥrām bezini yine sağ koltuğı (2) altından alup sol omuzı üzre (3) ata ve Mescid-i Harem’in Şafā kapusından (4) çıkup Şafā’ya vara. Üzerine çıka.¹¹ (5) Ka‘be’ye teveccüh ide ve üç kerre: “*Lā-ilāhe illa’llāh.*” (6) diye ve bir kerre: “*Lebbeyk ilā-āḥirihi*” diye. Soñra: (7) “*Allāhümme şalli ‘alā-cemī‘i’l-enbiyā’i ve ālihim*” deyüp (8) ve el kıaldurup du‘ā ide. Soñra: “*Subḥāna’ (9) llāh ve’l-ḥamdü’llāh ve lā-ilāhe illa’llāh ve Allāhu (10) ekber ve lā-ḥavle ve lā-kuvvete illā bi’llāhi’l-‘aliyyi’l- (11) āzīm.*” diyerek ve daği murād eyledüğü (12) du‘ā ile du‘ā iderek te’enniyle Merve cānibine (13) gide ve Ka‘be Hareminün dīvārına muttaşıl [58b] (1) olan iki mīlleriñ evvelkisine vāşıl olduķda (2) andan çaķ-ı ikinci mīle varınca segirderek (3) geçe. Soñra yine te’enniyle gide ve Merve’ye (4) vāşıl olduķda anıñ daği üzerine çıka (5) ve üç kerre: “*Allāhu ekber*” ve üç kerre “*Lā-ilāhe illa’ (6) llāh.*” diye ve telbiye ide ve enbiyāya şalavāt (7) getüre ve el kıaldurup du‘ā ide. Buña (8) bir şavṭ dirler. İmdi buña göre altı daği (9) şavṭ ide. Pes yedincisi Merve’de tamām (10) olur ve ba‘de’l-itmām du‘ā idüp menziline (11) gide, iḥrāmda tura ve eksiksiz telbiye (12) ide ve nāfile tavāf ide. Zīrā Āfāķ’dan (13) gelenler ḥaķķında namāzdan efdāldır ve bu tavāflarda yelmeye. [59a] (1) **On Altıncı Bāb:** (2) Ka‘be’den Mīnā’ya çıkmaķ ve ‘Arafāt’da vakfeye (3) tırmaķ beyānında ve zī’l-hiccenin yedinci (4) günü Mescid-i Harem’de öyle namāzını kıla (5) ve ḥutbeyi diñleye ve sekizinci günü ba‘de (6) tūlū‘ü’ş-şems Mīnā’ya gidüp Mescid-i Ḥayf’a (7) karīb kona. Öyleyi ve ikindiye ve aḥşamı (8) ve yatsıyı ve ‘arefe günün şabāhını anda kıla (9) ve ba‘de tūlū‘ü’ş-şems ‘Arafāt’a giderken (10) sağda olan tağ etegindeki yoldan (11) ‘Arafāt’a gidüp anda kona ve ḥayvānına (12) şu virüp ve kırnını tıoyura ve kendi (13) kırnını daği tıoyura. Oruçlı degil ise [59b] (1) ve

¹¹ Der-kenarda yazılmış: “üç kerre ‘Allāhu ekber’ diye”

anda olana oruç tutmak mekrûh degildir. (2) Eger şabırlı âdem ise ve ba‘de zevâli’s-şems (3) guslidüp yâhûd âbdest alup Mescid-i (4) İbrâhîm’e gide. Baş imâm ile evvel öyleyi (5) sonra ikindiye öyle vaktında kıla. Bir (6) ezân ve iki kâmet ile ve aralarında sünnet (7) ve nâfile kılmaya. Zîrâ mekrûhdur ve imâma (8) yetişmeyenler ve Mescid-i İbrâhîm’e gitmeyenler (9) ikindinün vakti girmeyince ikindiye kılmayalar. (10) Şöñra ‘Arafât’a gelüp esbâblarını cem‘ idüp (11) yüklede ve hayvânına binüp Cebel-i ‘Arafât’a (12) karîb kıbleye yönelüp vakfeye tura. El (13) kaldurup Hâk Te‘âlâ’ya hâmd ü şenâ ve bu ni‘mete [60a] (1) vâsıl olduğına şükride ve daği tekbîr (2) ü tehlîl ü telbiye ide ve enbiyâya şalavât (3) getüre ve kuvvet-i recâ-yı icâbetle du‘â ide. (4) Kendi için vesâ’ir akrabâ ve aşdikâ ve kendi (5) üzerine hakkı olanlar ve eyliği olanlar (6) için ve ‘asker-i İslâm selâmetliği için (7) ve kâfir elinde esîr olanlar hâlâşî için (8) ve imânları mahfûz olmak için ve daği (9) sâ’ir ehl-i imânın ihyâsı ve emvâtı için (10) hayr du‘â ide ve kendi kabâyihlerini ve (11) takşîrâtını tezkîr idüp ağlaya, ‘Alâmet-i (12) kabûldur ve eger hayvânı yok ise kâdir (13) olduğu kadar ayak üzre tura ve Hâk Te‘âlâ’ya [60b] (1) hâmd ü şenâ ve enbiyâya şalavât getürdükdan (2) sonra: “*Lâ-ilâhe illa’llahu vahdehu lâ-şerîke leh* (3) *lehü’l-mülkü ve lehü’l-hamdü ve hüve ‘alâ külli şey’in* (4) *kadîr. Allâhümme’c‘al fî-sem‘î nûran ve fî-* (5) *başarî nûran ve fî kalbî nûran. Allâhümme’s-rah* (6) *şadrî ve yessirlî emrî. Allâhümme innî* (7) *e‘üzü bike min-vesvâsî’s-şudûr. Ve min-* (8) *şettâtî’l-umûr. Ve min-şerri fitneti’l-Kabri* (9) *ve min-şerri mâ-yelicu fî’l-leyli ve’n-nehâri ve min-* (10) *şerri mâ tuhibbu bihi’r-riyâhî ve min-şerri bevâfî’l-d-* (11) *duhûri Resûlu’llâhî ‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâm.*” (12) ve daği cem‘ enbiyânun ‘arefe günü etdükleri (13) du‘â budur dedi ve gürûh gürûh zikrolunanlara [61a] (1) du‘â ide ve kable’d-du‘â Qur’ân okuyup (2) şevâbını anlara hibe ide. Zîrâ icâbete (3) akreb ve şevâbı ezyeddür. Huşûşan üç (4) İhlâş okursa. Tütün içmek ile (5) ve lağlağa ile ve etrâfı seyritmek ile ve (6) gâflet ile ol iki üç sâ‘at zamânı (7) zâyî‘ itmeyesiz. Zîrâ ehliñi sefîl ve (8) kendünî gârib idüp ve bu deñli mâlî harc (9) idüp ve bu deñli hayvânları yormak ve bu (10) deñli meşakkatı çekmek bu murâda irmek için (11) idi. Pes bunun biraz vakti zâyî‘ olmak (12) büyük ziyândır ve şeytân ‘aleyhi’l-la‘ne’nün (13) hâzzı köşesidür ve anı mağhûr itmek [61b] (1) üzerimüze vâcib ve anı mesrûr idüp (2) sevindirmek haram olduğu saña ma‘lumdur. (3) Resûlu’llâh ‘aleyhi’s-selâm hâzretleri ümmetine (4) beşâret idüp buyurdi ki: “*Men-hafîze* (5) *lisânehu ve sem‘ehu ve beşerahu yevme ‘arafeti gûfire* (6) *lehu min-‘arafeti ilâ-‘arafeti*” ya‘nî: “Her kim ki (7) ‘arefe günü dilini ve gözünü ve kulağını menhîlerden (8) hıfziderse tâ gelecek ‘arefe gününe (9) varınca yarlıganur.” dedi. İmdi bu beşâreti (10) kabûl ve bu

mertebeye nâ'il olmak kaçına 'arefe (11) günü kendüñizi menhilerden hıfzıyleñiz ki (12) bu ni' mete vâşıl olasız. Her kanda olursanız (13) gerek 'Arafât'da gerek ğayrîde, zîrâ Resûlu'llâh'ın [62a] (1) kelâm-ı şerîfi muṭlaḳdır. Hâzret-i Allâh cümlemize (2) tevfiḳ eylesün, bi-luṭṭıfıhı âmîn (3) **On Yedinci Bâb:** (4) Ve ba'de ğurûbı's-şems Müzdelife'ye rücû' (5) idüp te'enniyle gide ve ğâyetle hâzer (6) idüp kimseye eziyyet itmeye ve 'Arafât'ın (7) ḥudûdı içün naşbolunan mîller arasından (8) geçmege cehd itmeyeler. Zîrâ anlarıñ arasından (9) geçmek sünnet degildir. Anlar soñradan (10) ihdâşdır ve aḥşamı 'Arafât'da ve Müzdelife (11) yolında kılmayup Müzdelife'de yatsı vaktında (12) kıla ve telbiye ve zıkrı'llâh ve şalavât (13) iderek Müzdelife'ye varup anda olan [62b] (1) Mescid-i Şerîf'ın tarafındaki Cebel-i Ḳuzaḥ'a (2) qarîb kona ve ğayr yirde konarsa (3) câ'izdür. İllâ Mînâ ile Müzdelife arasındaki (4) Baṭın-ı Muḥasser-nâm maḥalde câ'iz degildir (5) ve bir ezân bir kâmet ile evvel aḥşamı (6) soñra yatsıyı kıla. Yalñız daḥi kılsa (7) böyle kılsun ve aralarında sünnet ve nâfile (8) kılmaya ve eger kılsa yâḥûd bir şey' ile (9) meşğûl olursa yatsıya daḥi kâmet (10) itsün ve kâdir olduĝı kadar ol (11) mübârek giceyi ol mübârek mekânda ihyâ ide. (12) Bir sâ' at daḥi olursa ve kırk tokuz (13) cemre taşlarını 'Arafât'dan gelürken [63a] (1) yâḥûd Müzdelife'de ya Müzdelife'den Mînâ'ya (2) giderken almak müstehabdır ve Mînâ'da (3) alursa be'is yokdur. Lâkin cemreler 'indinde (4) almak mekrûhdur ve eger ehl-i Mekke gibi (5) Mînâ'da dört gün tursaydı yetmiş taş (6) ala ve her taş orta bakla dânesi kadar (7) ola ve eger daḥi büyük veyâ daḥi küçük (8) olursa câ'izdür ve tañ yeri ağardıĝda (9) şabâhı anda kılop vakfeye tura. (10) Ya'nî du'â ile meşğûl ola ve ortalıĝ (11) ağardıĝda Mînâ'ya rücû' ide. Baṭın-ı Muḥasser'e (12) uğradıĝda pek pek sür' at ile geçe. (13) **On Sekizinci Bâb: [63b]** (1) Ve Mînâ'ya vâşıl olduĝda: *"Allâhümme inne hâzâ (2) minen ḳad eteytuhâ ve ene 'abduke ve ebnu 'abdike (3) es'elüke en-temünne 'aleyye bimâ menente bihi 'alâ (4) evliyâ'ike Allâhümme innî e'üzü bike mine'l-ḥirme (5) ve'l-muṣîbeti fî-dîni yâ erḥeme'r-râḥimîn (6) el-ḥamdüli'l-İllâhi'l-Ilezi bellegenî minen mu'âfen"* deyüp (7) ve anda konup tavarınıñ kaydını görduĝdan (8) soñra yedi yunmuş pākça taşlar ma'an (9) alup ve telbiye iderek 'Aḳabe'ye gide. (10) Beş arşun kadar ya daḥi uzak tırup (11) sağ elinüñ baş parmaĝıyla ve şalavât (12) parmaĝıyla her ne şekl tırtarsa dutup (13) bir bir andaki dîvârın dibine rızâ'en li'llâhi Te'âlâ [64a] (1) ve şeyṭâna körlük ata ve evvelki taş (2) atduĝı gibi: *"Lebbeyk"* dimegi ḳat' idüp ayrıĝ (3) dimeye. Ğayr ezḳarıyla ve şalavât ile (4) ve Ḳur'ân okumak ile meşğûl ola ve (5) her taşı atarken: *"Bismi'llâhi Allâhu Ekber (6) raĝmen li's-şeyṭâni ve ḥizbihi ve rızan li'r-Raḥmân"* (7) diye ve yuḳarudan aşaĝa atmak mekrûhdur (8) ve beş arşundan daḥi

karīb turub atarsa (9) cā'iz degildir. Zīrā bu bırakmaqdır, atmak (10) degildir ve atduğı taş insāna ya hayvāna (11) dokunup geri dönerse cā'iz olmaz. Pes (12) anuñ yerine ğayr taş atsun ve eger elinde (13) taş kalmadıysa anda olan taşlardan [64b] (1) alup ata. Be'is yokdur ve izdiḥāmdan (2) elindeki taşlar düşerse daḥi andaki (3) taşlardan alup ata, cā'izdür. Ammā oraya (4) taşsız gidüp ve andaki taşlardan (5) alup atmak mekrūhdur. Zīrā rivāyet (6) olunur ki maḳbūl olan taş göke çekilür (7) ve kıyāmetde şāḥibinüñ mizānına konır. (8) Pes bu rivāyete göre anda kalan taşlar (9) merdūddur ve niyyeti anda olan dīvārın (10) dibine atmak ola. Zīrā ol dīvār 'alāmetdir (11) ve Maḥalli'r-Remy anuñ dibidür. Ḥattā ki (12) atduğıñ taş dīvāra urup geri (13) dönse eger bir arşun kadar uzak [65a] (1) düşerse cā'iz olmaz ve andan yakın düşerse (2) cā'izdür. Ammā ibtidā dīvār dibine düşüp (3) geri dönerse cā'izdür. Egerçi bir arşundan (4) daḥi uzak olursa ve eger kişi pek (5) ḥaste olup bir ḥāl ile varup cemreleri (6) atmağa kâdir olmazsa bir ādemi vekīl naşb (7) idüp taşları attura ve 'aḳlı başında (8) degil ise refiklerinden biri andan ötüri (9) atsun ve ḥasteyi anda iḥzār itmek (10) lāzım degildir. Kezā fi'l-muḥiṭ ammā kendi (11) atmağa kâdir iken vekīle attırmak cā'iz (12) degildir.

On Tokuzuncı Bāb: (13) Ve cemre taşlarını atdıktan soñra konağa [65b] (1) gele ve murād iderse ḳurbān itsün. (2) Zīrā yalnız hac iḥrāmıyla gelene ḳurbān (3) itmek vācib degildir ve müsteḥab oldur ki (4) ibtidā hayvāna şu vire ve ön ayaklarıyla (5) bir ard ayağını bağlaya ve kıbleye yönelde (6) ve elinden gelirse kendi boğazlaya ve illā (7) ğayra boğazladup ve kendi ḥāzır ola (8) ve ezberinde ise: *"İnnī veccehtu vecchiye li'llezi (9) feṭara's-semāvāti ve'l-arḍa ḥanīfen muslimen (10) ve mā-ene mine'l-müşrikīn. İnne şalāti ve (11) nusukī ve maḥyāye ve memātī li'llāhi Rabbi'l-'ālemīne. (12) Lā-şerike lehu ve bi-zālike umirtu ve ene mine'l- (13) Müslimīn. Allāhümme teḳabbel minnī ḥāze'n-nusuke [66a] (1) vec'alhā ḳurbānen livechike'l-kerīm ve azzim (2) ecri 'aleyhā."* diye ve yüzinden okursa (3) cā'izdür. Soñra: *"Bismi'llāhi Allāhu ekber"* (4) deyüp bıçak kemuğa varınca boğazlaya (5) ve yalnız: *"Bismi'llāh"* demek cā'izdür ve: (6) *"Bismi'llāhi Allāhu ekber"* demek evlādur (7) ve zikrolunan: demek (8) daḥi evlādır ve boğazlamadan fuḳarāya virmek (9) cā'iz degildir ve fuḳarā yedi olmak ve Ka'be (10) fuḳarāsı olmak şart degildir ve aḳan ḳanı (11) turāb ile örte ve hayvān ölmeden (12) dalağını kesmek ve ḳangırub gerdānını kırmak (13) ve ayağından çekmek ve soymak ve üfürmek [66b] (1) ve fuḳarāya virmek ve ğayr hayvān bakarken (2) boğazlamak ve ḳarşusunda bıçak biletmek (3) ve kesmez bıçak ile boğazlamak mekrūhdur. (4) Bunları iden güneḥkār olur ve bu ḳurbāndan (5) şāḥibine yemek ve ğaniye virmek ve faḳire (6) virmek cā'izdür ve bayrām ḳurbānı gibi (7) bu ḳurbān ve daḥi sā'ir müte'alliḳ olan (8)

ķurbānlar ‘ayblardan berī olmak şartdır ve’s-selām. (9) **Yigirminci Bāb:** (10) Ķurbāndan şöıra tırāş ola ve bilgil ki (11) berber kendisi tırāş olup iħrāmdan (12) çıkımadan ‘Aķabe’ye cemreleri atup iħrāmdan (13) çıkımağı murād idenleri tırāş itmek cā’izdür [67a] (1) bilā-ħilāf zīrā bu tırāş vācibdür, cināyet (2) degildür ve eger saçlı kişı ise parmak (3) boğımı boyınca saçın ucundan kese. (4) Tırāş yerine ķā’imdür ve eger saçın dört (5) bölüginün bir bölügin ucını keserse yāħūd (6) başının rub’unı tırāş iderse kifāyet (7) ider ve eksik olursa kifāyet itmez. (8) Egerçi ‘avret daħi olursa ve müsteħabdur ki (9) tırnaķların daħi kese ve saç ile ma’an (10) ayak başmaz pākķa yere defnide ve tırāş (11) olacağı vaķt: *“el-ħamdulillāhi ‘alā mā-hedānā* (12) *ve en‘ame ‘aleynā Allāhümme hāzihi nāşiyetī bi-yedike* (13) *fē-teķabbel minnī veğfirlī zunūbī. Allāhümmeķ’tublī* [67b] (1) *bi-küllī şe‘retin ħaseneten vemħu ‘annī seyyi’eten verfe‘lī* (2) *bihā dereceten. Allāhümmeğfirlī ve’l-muħallikīne* (3) *ve’l-muķaşşirīne yā vāsi’e’l-Mağfireti āmin.”* diye (4) ve tırāşdan şöıra: *“el-ħamdülillāhi’l-lezī ķazā* (5) *‘annā nusukenā Allāhümme zidnā imānen ve yakīnen”* (6) diye ve eger bu du‘ā ile du‘ā itmeyüp kendi (7) dilince Ħaķ Te‘ālā’ya ħamd ü şenā ve şükridüp (8) du‘ā iderse cā’izdür ve tırāş olduķdan (9) şöıra cimā‘ ile tıbden mā-ada iħrāmuñ (10) ħarām eyledüğü cemī‘ eşyā kendine ħelāl olur. (11) **Yigirmi Birinci Bāb:** (12) Ve tırāşdan şöıra ol gün ki bayrāmın (13) evvel günidür yāħūd irtesi gün ya daħi [68a] (1) irtesi gün Ka’be’ye vara. Farz olan tavāf (2) ziyāreti ide ve bu tavāfda yelmeye ve Şafā (3) Merve arasında sa’y itmeye. Megerki taşradan (4) geldiķda tavāf ve sa’y itmeden doğı (5) ‘Arafāt’a çıķmış ola ve bu tavāfdan şöıra (6) ħelāliyle cimā‘ itmek ve tıb isti‘ māl (7) itmek daħi ħelāl olur ve zikrolan (8) üç günden şöıra bu tavāfı iderse (9) ķurbān vācib olur ve evvelki gün tavāf (10) itmek evlādır ve ba‘de’t-tavāf yine Mīnā’ya (11) gele ve bayrāmın ikinci günü ba‘de zevālī’s- (12) şems yigirmi bir taş ma’an alup Mescidü’l- (13) Ħayf tarafındaki cemreye vara ve zıkr [68b] (1) olunduğı gibice yedi taş ata. Şöıra (2) el ķaldurup Ħaķ Te‘ālā’ya ħamd ü şenā (3) ve enbiyāya şalavāt ve daħi du‘ā ve istiğfār (4) ide. Şöıra ol cemre ile cemre-i ‘Aķabe (5) beynindeki cemreye vara. Yedi taş ata (6) ve öylece du‘ā ide. Şöıra cemre-i ‘Aķabe’ye (7) vara. Yedi taş ata ve du‘ā itmeyüp (8) menziline gide ve bayrāmın üçüncü günü (9) ba‘de zevālī’s-şems yine böylece ata ve ol (10) gün güneş batmadan Ka’be’ye göçe ve (11) dördüncü gün Mīnā’da şabāħlarsa yine (12) böylece ata. Lākin dördüncü gün ķable (13) zevālī’s-şems atmak cā’izdür ve dördüncü gün [69a] (1) anda ķalmamak ile nesne lāzım gelmez ve cemre-i (2) ‘Aķabe’ye rākiban bākīlere yayanca atmak (3) müsteħabdır, aşlında lākin “fi-zemāninā (4) cümlesine yayan atmak evlādır.” demişler. (5) Zīrā ħuccāc çokdır ve

ol maḥal ʔar yerdir. (6) Pes ḥayvān ile giden ‘İbādu’llāh’a eziyyet (7) ider. Pes yalnız hac iḥrāmıyla gelenleriñ (8) hac ef’ālī tamām oldı. Buña müfred bi’l-hac dirler. (9) **Yigirmi İkinci Bāb:** (10) Ve bilgil ki ḥacc-ı kırān zikrolunan müfred bi’l-hacdan (11) efdaldır ve ke-zālik zikrolunacak mütemetti’den (12) efdaldır ve ḥacc-ı kırān oldur ki kişi (13) Miḳāt’a gelduḳda ‘umre ile ḥacca birden [69b] (1) niyyet idüp ve lisānıyla: “*Allāhümme innī urīdu’l- (2) ḥacca ve’l-‘umrete fe-yesserhumā lī ve teḳabbelehemā minnī.*” (3) deyüp ve bir kerre: “*Lebbeyke bi-‘umretin ve ḥaccetin Allāhümme (4) lebbeyk lebbeyke lā-ṣerike leke lebbeyk inne’l-ḥamde (5) ve’n-ni’mete leke ve’l-mülke lā-ṣerike.*” diyüp (6) iḥrāmlanur ve zikrolunduḳı gibice (7) telbiye iderek Ka’be’ye gidüp Mescid-i Ḥarem’e (8) girüp ve ibtidā ‘umre içün zikreyledüğümüz (9) gibi iḥrām bezini geyüp ve üç ʔolaşmaḳı (10) yele yele ṭavāf ider ve ṭavāf namāzını (11) kılop ve du‘ā idüp Şafā’ya çıkup (12) zikreyledüğümüz gibice sa’y ider ve tırāş (13) olmayup yine Ḥarem’e girür ve yine öylece [70a] (1) hac içün ṭavāf ider ve ṭavāf namāzını (2) kılop ve du‘ā ider ve yine Şafā’ya çıkar. (3) Hac içün sa’y ider ve eger biri birinüñ (4) ardınca iki ṭavāf biri ‘umre içün (5) ve biri hac içün idüp sonra buña göre (6) iki sa’y iderse cā’izdür. Lākin mekrūhdur. (7) Şonra iḥrāmda ʔurup ve zikreyledüğümüz (8) gibice zī’l-ḥiccenin sekizinci günü Mīnā’ya (9) ve Mīnā’dan ‘Arafāt’a gidüp vaḳfeye ʔurup (10) Müzdelife’ye ve Müzdelife’den Mīnā’ya gelüp (11) ‘Aḳabe’ye cemreleri atup ve ḳurbān idüp (12) ve tırāş olup iki iḥrāmdan çıkar ve (13) ḳurbān itmege ḳudreti yok ise bayrāmdan [70b] (1) evvel üç gün ve ef’āl-i hacdan fāriḡ (2) olduḳdan sonra yedi gün oruḳ ʔutmaḳ (3) vācib olur ve evlā oldur ki üç (4) günün evveli zī’l-ḥiccenin yedincisi ve (5) āḫiri ‘arefe günü ola ve daḫi evvel dutarsa (6) cā’izdür ve eger bayrāmdan evvel üç gün (7) dutmadıysa elbette ḳurbān vācib olur (8) ve eger ḳārin müfred bi’l-hac olana bir ḳurbān (9) icāb ider. Cināyet iderse iki ḳurbān (10) vācib olur zīrā ḳārin iki iḥrāmıyla mütelebbis (11) **Yigirmi Üçüncü Bāb:** (12) Ve ke-zālik mütemetti’ müfred bi’l-hacdan efdaldır (13) ve temettü’ oldur ki kişi Miḳāt’a gelduḳda [71a]¹² (1) yalnız ‘umre içün iḥrāmlanur. Pes ba’de (2) şalāti’l-iḥrāmī ‘umreye niyyet idüp ve (3) lisānıyla: “*Allāhümme innī urīdū’l-‘umrete fe-yesseruhā (4) ve teḳabbeluhā minnī lebbeyke bi-‘umretin. Allāhümme lebbeyke (5) lebbeyke lā-ṣerike lebbeyk inne’l-ḥamde ve’n- (6) ni’mete leke ve’l-mülke lā-ṣerike*” diyüp (7) iḥrāmlanur ve telbiye iderek Ka’be’ye gidüp (8) şevvāl ayı girduḳdan sonra Mescid-i Ḥarem’e (9) girür ve ṭavāfa şürū’ idüp telbiyeyi (10) ḳaṭ’ ider ve bu daḫi sağ ḳolı açık (11) olduḳı

¹² Der-kenarda yazılmış: “neveytü’l-‘umrete ve eḫramtu bihe li’llāhi Te’ālā

hâlde üç tolaşmağı yele yele (12) ider ve tavâf tamâm olduğda namâzını (13) kılar ve du‘â ider ve Şafâ’ya çıkar sa‘y ider. [71b] (1) Lâkin ba‘de tamâmi’s-sa‘y tırâş olup esbâbını (2) geyer. Eger ihrâmlandığı yerden ma‘an (3) kurbânlık hayvân getürmediyse ve eger ma‘an (4) kurbanın götürdi ise müfred bi’l-hac gibi (5) ve kârin gibi bu daği haccı tamâm ider. Cemre-i (6) ‘Ağabe’ye cemreleri atınca ihrâmdan çıkamaz (7) ve ‘umre ihrâmında iken henüz zikreyledüğümüz (8) gibice zî’l-hiccenün sekizinci günü Ka‘be’de (9) hac ihrâmına daği girür ve haccider ve eger (10) mütemetti‘ ‘umre tavâfını itdikden soñra vilâyetine (11) dönüp ehliyle kavuşup ve yine ol sene (12) hac ihrâmıyla Ka‘be’ye gelse eger sâbıkan (13) ‘umre ile Ka‘be’ye geldüğda ma‘an kurbân getürse [72a] (1) temettü‘ i bozılmaz ve eger getürmediyse bozılır (2) ve ihrâmın harâm eyledüğü cemî‘ eşyâ kendine (3) helâl olur ve ol sene vilâyetine gitmeden (4) zî’l-hiccenün sekizinci günü Ka‘be’den (5) ihrâmlanup ve tavâf ve sa‘y idüp soñra (6) müfred bi’l-hac gibi haccider ve ‘Ağabe’ye cemreleri (7) atduğda buña daği kurbân itmek vâcib (8) olur ve kudreti yok ise bayrâmdan (9) evvel üç gün ve hac ef‘âlinden soñra (10) yedi gün oruç dutmak vâcib olur ve (11) evlâ oldur ki üç günün âhiri ‘arefe (12) günü ola ve daği evvel dutarsa câ’izdür. (13) Lâkin ‘umre ihrâmına girdikdan soñra olmak [72b] (1) şartıyla ve bayrâmdan evvel üç gün (2) dutmadıysa elbette kurbân vâcib olur. (3) **Yigirmi Dördünci Bâb:** (4) ‘Avretler ihrâmı beyânında ve bilgil ki (5) zikrolunan cemî‘ ef‘âlde ‘avretler, erler (6) gibidür. İllâ şoyunup ihrâm bezlerini geymek (7) ve başlarını açmak anlara câ’iz degildir. Bil ki (8) ‘âdet üzre esbâblarını geyerler ammâ (9) yüzlerini örtmek câ’iz degildür erler gibi (10) ve yüz örtmek iktizâ eyledüğda üç dört (11) kalem kadar çubuklar başındaki çenberi altına (12) dağup ve peçeyi anların üzerlerinden (13) şarkıda ki yüzine degmeye ve telbiye eyledüğda [73a] (1) kendi eşidecek kadar ide. Zîrâ (2) zîrâ ecnebîlere âvâzını eşitdürmek câ’iz (3) degildir. Zîrâ zarûret yokdur. Cevâb alup (4) virmegin hilâfınca ve tavâfda yelmek (5) ve sa‘yda iki mîller arasında segirtmek (6) tırâş olmak daği anlara câ’iz degildir. (7) Lâkin saçın dört bölüğinden bir bölüğün (8) ucından parmak boğumu kadar kesmek vâcibdür (9) ve izdiham vaḳti Hacer-i Esved’e ve Mültezem’e (10) ve Ka‘be kapısına ve Maḳâm-ı Cibril’e ve rûkn-i (11) Yemânî’ye ve Maḳâm-ı İbrâhîm’e ve altun oluḳ (12) altına ve zemzem kuyusuna karîb olmak daği (13) anlara câ’iz degildir. Tenhâca vaḳt [73b] (1) gözedeler ki kuşluk vaḳtıdır ve öyle ile (2) ikinci arasıdır. Ve bilgil ki ‘avret (3) ihrâma girecek vaḳtı aybaşı üzre (4) bulunsa pâkça esbâblarını geyüp ihrâmlana. (5) Ya‘nî ihrâmlanup hacca şürû‘ itmegi niyyet (6) idüp telbiye ide ve Ka‘be’ye vâsıl (7) olduğda aybaşı üzre bulunsa tavâf-ı (8) kudümü ve sa‘y itmeye. Ammâ ‘Arafat’da hayz

(9) üzre bulunursa vakfesi cā'izdür (10) ve ke-zālik Müzdelife vakfesi ve Mīnā ef'ālī (11) hayz hālinde işlemek cā'izdür. Ammā (12) tavāf-ı ziyāret ki farzdır. Aybaşından (13) arınmadan tavāf itmek cā'iz degildir. Zīrā [74a] (1) hayz üzre iken mescide girmek (2) haramdır ve eger arınmadan hac kâfilesi çıkarsa (3) ve kâfileden kalmak ol 'avrete mümkün (4) olmazsa kandan esbābını ve bedenini pāk (5) idüp ve Harem'e girüp tavāf ide ki (6) hacca tamām ola ve tavāf namāzını te'hīr (7) idüp arındıkda kıla. Her kanda olursa (8) cā'izdür ve Harem'e girdüğü sâ'at tavāfa (9) şürū' ide ve ba'de't-tavāf Harem'de (10) durmayup çıka. Şoñra bir deve ya bir (11) şıgır kurbān idüp fuḳarāya vire. Kendi (12) andan yimeye ve ğanīlere virmeye ve kudreti (13) yok ise vilāyetine varduḳdan şoñra [74b] (1) bahāsını peydā idüp Ka'be'ye göndere ki (2) kurbānı anda idivireler. Zīrā hacca müte'allik (3) olan kurbān Harem hudūdundan taşra (4) kesmek cā'iz olmaz ve toğuran nüfesā (5) 'avretiñ hükmi hayzıñ hükmi gibidür ve's-selām. (6)

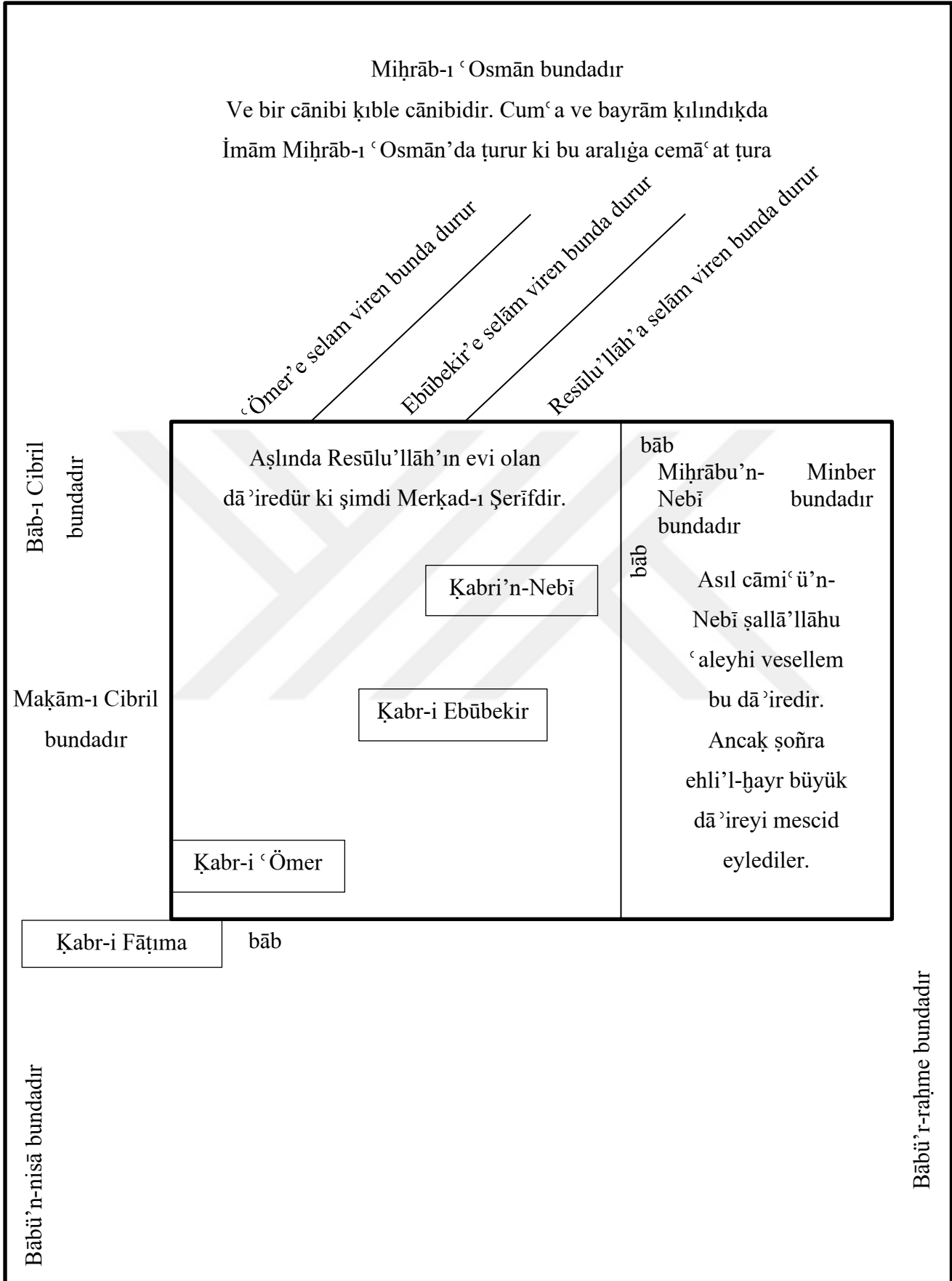
Yigirmi Beşinci Bāb: (7) Ve Mīnā'dan Ka'be'ye göçduḳda müsteḥabdır ki (8) Ka'be mezārılgına karīb gelduḳda Şām Emīr-i (9) Haccıñ otağı kurulduğı yerde veyā etrāflarında (10) inüp bir cüz'ice diñlene. Şoñra şehre (11) gire. Şoñra sünnet-i mü'ekkeddür ki Ten'im-nām (12) maḥalle vara. 'Umre için iḥrāmlana ve telbiye (13) iderek Mescid-i Harem'e gele. İḥrām bezini [75a] (1) sağ koltuğı altından alup sol omuzı (2) üzerine ata. 'Umre tavāfına şürū' (3) idüp telbiyeyi kaṭ' ide. Üç tolaşmağı (4) yele yele ide. Yedi şavṭ tamām olduḳda (5) çıkup zikreyledüğimiz gibice sa'y ide. Şoñra (6) tırāş olup esbābını geye ve saçlı ise (7) ucından kese ve 'umre için daḫi (8) iḥrām şartdur ve tavāf rükündür ve sa'y (9) ve tırāş vācibdür. Resūlu'llāh şallā'llāhu 'aleyhi (10) ve sellem: "İki 'umre şevābı bir hac şevābı kadardır." (11) buyurdi. İmdi cehd idüp ikişer (12) 'umre getüreler. Şoñra Ḥazret-i Ḥadice'niñ (13) türbesini ve evini ziyāret ide ve Şafā [75b] (1) kurbındaki Beytül-Hayr ... ve Resūlu'llāh'ıñ (2) mevlidini ya'nī toğduğı yeri ve Kūbe-i (3) Ömer'i ve Sūḳ-ı Hacer'de Ebū Bekir'ıñ evini (4) ve ğayr ziyāretgāhları ve Ka'be Mezārılgını (5) ziyāret ide ve anda zikrolunan yerlerde (6) muntazır olan fuḳarāya biraz şadaḳa iḥsān (7) ide. *Eḥsene'llāhu Te'ālā 'ākibetenā me'a sâ'iri'l-* (8) *iḥvāni āmīn yā ḥennānu yā mennānu.* (9)

Yigirmi Altıncı Bāb: (10) Ve sünnet-i Resūlu'llāh'dır ki ehli-çün ve (11) eḫibbā için Ka'be'den ve Medine'den (12) hediyyelik şeycağan ala ve şifā ve teberrük (13) için zemzem ala ve zemzem kanda giderse [76a] (1) zemzemdır, esaḥḥ ḳavl budur, tebdil olmaz. (2) **Fā'ide** bilgil ki tavāf yerinde izdiḫāmdan (3) ḥalk birbirine sürünmeden esbāblarından (4) dökülen kıllı ğubārlar ki güneş doğduḳda (5) anı süpürüp iḥrāc iderler. Isıtmalı (6) ādemleri sıtma dutduḳda anuñla buḫūrlayalar (7) Bi-izni'llāhi Te'ālā sıtmadan ḥalāş olur. (8) Nitekim

ba‘zılara sebep olduk. İmdi (9) andan daği alalar ve Ka‘be’den çıkacağı (10) vakt Mescid-i Harem’e gire, tavāf-ı şaderi (11) ide. Tavāf namāzını kıla ve ictihādla (12) du‘ā ide. Şoñra zemzem kuyusına vara, (13) diñlene diñlene andan ayak üzre kıbleye [76b] (1) karşı içe: “*Ve ba‘de’s-şurbi Allāhümme innī es’elūke* (2) *‘ilmen nāfi‘en ve rizқан vāsi‘en ve şifā‘en* (3) *min-küllī dā’in.*” diye ve bunu bilmezse kendi (4) dilince du‘ā ide ve üzerine serpe ve (5) kuyunun içine bağa. Şoñra vara, Beytu’ (6) llāh’ın aşağını öpe daği “*Allāhümme lā-tec‘al* (7) *hāzā āhire’l-‘ahdi min-beytike’l-vedā‘i yā ka‘bete’* (8) *llāhi*” diye ve kapu ile Hacer-i Esved arasındaki (9) Ka‘be divārına göksünü ve yüzünü tayayup (10) ve cemī‘ günehlere tevbe idüp ve Hāḫ Te‘ālā’dan (11) mağfired taleb ide ve cemī‘ ehl-i imāna (12) du‘ā ide ve kabāyihlerini tezekkür idüp (13) ve Beytu’llāh’dan firāḫını tezekkür idüp [77a] (1) ağlaya ve bu du‘āda Ka‘be örtisine (2) şarılmağ daği müsteḫabdır. Velākin aña (3) hişsedār olan tama‘ kār, bir iki arşun (4) yeri ıpranmasun deyü hac zamānı el yerişmez (5) yere varınca kaldırmağı ‘ādet itmişler ki (6) hişşelerinden birkaç akça eksilmeye ve (7) ve huccāc-ı Müslimīni müsteḫabdan mahrūm (8) eyledeler ve ‘avām bunu fehmitmeyüp Ka‘be’yi (9) ihrāma ḳodılar dirler ve *lā-ḫavle ve lā-ḳuvvete* (10) *illā bi’llāhi’l-‘aliyyi’l-‘azīm.* Şoñra edeb ve (11) sükun üzre yüzi kıbleye olduğu (12) hālde: “*Allāhümme lā-tec‘al āhire’l-‘ahdi min-* (13) *beytike’l-ḫarāmi ve in-ce‘altehü fe-‘avva žanī ‘anhu* [77b] (1) *el-Cennete yā erḫeme’r-rāhimīne ā’ibüne tā’ibüne* (2) *li-rabbīnā ḫāmidüne ve li-raḫmetihi ḳāşidüne* (3) *Şadeḳa’llāhu ve‘dehu ve neşera ‘abdehu ve hezeme’l-* (4) *eḫzābe vaḫdehu velā ḫavle velā ḳuvvete illā bi’llāhi’l-* (5) *‘aliyyi’l-‘azīm.*” diyerek ardın ardın (6) Harem’in vedā‘ kapusından çıkup menziline (7) gidüp esbāblarını yükledüp Resül (8) u’llāh’ın ziyāreti ḳaşdına Medīne’ye teveccüh (9) ide. Müsteḫab budur ve eger öñüne (10) yürürse ya ğayr kapudan çıkarsa cā’izdür (11) ve şehrden çıkarken biraz şadaḳa ide (12) ve çok çok şalavāt iderek Medīne’ye gide. (13) **Yigirmi Yedinci Bāb: [78a]** (1) Resulu’llāh sallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḫazretlerini (2) ziyāret etmek beyānındadır. Pes Medīne (3) göründüğda anuñ şerefini ve Mekke’den şoñra (4) cemī‘ dünyādan efḫal olduğunu ve anı (5) müşerref iden efḫal-i cemī‘ ü’l-maḫlūḳāt peygamberimiz (6) Muhammed ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām idüğünü (7) ‘aḳlına getürüp ve bu ni‘mete kendini işāl (8) iden Hāḫ Te‘ālā’ya ḫamd ü şenā ve enbiyāya (9) şalavāt ve ‘asker-i İslām’a vesā’ir (10) ihvāna du‘ā iderek pekçe pekçe yürüye (11) ve ḳolayına gelirse şehre yayanca gire (12) ve sevindüğından ağlaya ve girerken: (13) “*Bismi’llāhi ve ‘alā-milleti Resulu’llāhi Rabbi* [78b] (1) *edḫilnī müdḫale şidḳin ve eḫricnī muḫrace şidḳin* (2) *vec‘allī min-ledünke sulṫānen neşiren.* (3) *Allāhümme şalli ve sellim ‘alā cemī‘i’l-enbiyā’i ve* (4) *ālihim*

veğfirlî zunübî veftehlî ebvâbe (5) *rahmetike ve fazlike yâ erḥeme'r-rāḥimîne. Allāhümme* (6) *hāzā ḥaremu resūlike fe-‘c‘alhu lî āminen min-* (7) *azābıke.*” diye ve bir emîn yere konduktan (8) sonra kolayına gelirse guslide ve illâ (9) âbdest ala ve pākça esbâbını geye ve (10) Zikru’llāh ve şalavât iderek ḥuşū‘ ve (11) tevāzu‘ ile Bâb-ı Rahmet’den ya Bâb-ı Selâm’dan: (12) “*Allāhümme ṣalli ‘alā seyyidınā Muḥammedin ve ‘alā āli Muḥammedin* (13) *veğfirlî zunübî Allāhümmevtehlî ebvâbe* [79a] (1) *rahmetike ve fazlike yâ fettāḥ*” diyerek itikâf (2) niyyetine Resûlu’llāh’ın mescidine gire. Qabr-i (3) Şerîf ile minber arasında iki rek’at ya (4) daḥi ziyâde namâz kıla. Eger ol vakt namâz (5) kılmak mekrûh degil ise ve illâ bir baş (6) Qabr-i Şerîf’e gide ve namâzdan sonra bu (7) ni’metiñ şükrânesi-çün bir secde-i şükr (8) idüp ve Qabr-i Şerîf’e gidüp arkası (9) kıbleye yüzi qabre olduğu hâlde dört (10) arşun kadar qabrdan uzak edeb ve sükûn (11) üzre Resûlu’llāh’ın mübârek başı berâberinde (12) tûrup: “*Es-selâmu ‘aleyke yâ Resûlu’llāh.* (13) *Es-selâmu ‘aleyke yâ ḥayre ḥalkı’llāh. Es-selâmu* [79b] (1) *‘aleyke yâ ḥâtıme’l-Enbiyâ’i es-selâmu ‘aleyke ve* (2) *‘alâ-âlike ve eşḥâbike ve ‘alâ-sâ’iri’l-Enbiyâ’i* (3) *ve âlihîm. Eşhedü enneke belleğte’r-risâlete ve eddeyte’l-* (4) *emânete ve neşḥte’l-ümmete fe-cezâke’llāhu Te‘âlâ* (5) *‘annâ efḍale mâ-cezâ rasûlen ‘an-ümmetihi*” diye (6) ve pek çağırmaya. Şöñra bir arşun kadar (7) sağına gide. Ebû Bekir’iñ başı berâberinde (8) tûrup: “*Es-selâmu ‘aleyke yâ Ebâ Bekiri’ş-şıddık,* (9) *Ḥalîfete Resûlu’llāh ‘ale’t-taḥkik ve tânihi fi’l-* (10) *ğâdi bi-şehâdeti’l-ḥâliki cezâke’llāhu Te‘âlâ* (11) *‘an-ümmetihi ḥayran*” diye ve yine bir arşun kadar (12) sağına gide. ‘Ömer’iñ mübârek başı (13) berâberinde tûrup: “*Es-selâmu ‘aleyke yâ emîre’l-* [80a] (1) *mü’minîn ‘Ömerü’l-Fârûke’l-llezî e‘azza’llāhu* (2) *Te‘âlâ bike’l-İslâme cezâke’llāhu ‘ani’l-* (3) *İslâmi ve ehlihi ḥayran.*” diye. Şöñra bir (4) arşun kadar şolına dönüp evvelki yerine (5) gele ve Ebû Bekir ve ‘Ömer’i ve vesîle idinmek (6) qaşdına ikisine birden böylece selâm (7) vire. “*Es-selâmu ‘aleykümâ yâ ḍacı‘ay Resûlu’llāh* (8) *şallâ’llāhu ‘aleyhi ve sellem ve refîḳayhi ve vezîrihi* (9) *cezâküme’llāhu Te‘âlâ ‘ani’l-Müslimîne eḥsene’l-* (10) *cezâ’i ci’nâ netevesselü bikümâ ilâ-rasûli’llāhi* (11) *li-yeşfe ‘e lenâ ve yes‘ele Rabbenâ en-yeteḳabbele minnâ* (12) *ve yuhyinâ ‘alâ-milletihi ve yumîtinâ ‘aleyhâ ve yehşurenâ* (13) *fî-zümretihi ve yec‘ale sa‘yenâ meşküren* [80b] (1) *ve ziyâdetenâ maḳbûleten*” deyüp ve ictihâd ile (2) du‘â idüp mağfîret taleb ide ve eger: (3) “*Es-selâmu ‘aleyke yâ Resûlu’llāh, es-selâmu* (4) *‘aleyke yâ Ebâ Bekrin, es-selâmu ‘aleyke yâ ‘Ömer.*” (5) dirse câ’izdür. Lâkin evvelki daḥa evlâdur (6) ve qabirleriñ etrâfındaki dâ’ire tuçdan (7) qafaşdır. Aşlında ol dâ’ire Resûlu’llāh’ın (8) evi idi ve minber tarafı Mescid-i Şerîf idi. (9) Bir cānibi eve muttaşıl idi. Şöñra ehli’l-ḥayr (10)

cāmi‘i büyüdüp cemī‘ etrafları cāmi‘ olup (11) Qabr-i Şerīfler, cāmi‘ içinde kaldı ve (12) ol kafaşa el degirmek ve kapusını öpmek (13) ve eşik öpmek ve rükū‘ ider gibi egilüp [81a] (1) kabre doğru tapınmak bid‘ atdır. Bunları (2) itmeyeler. Şoñra kendiyle Resūlu’llāh’a (3) selām göndermiş var ise: “Es-selāmu (4) ‘aleyke yā Resūlu’llāh, benimle cenābıñıza selām (5) gönderenlerden cenāb-ı ‘ālīyeñizden şefā‘ at (6) recā iderler. Pes anları ve dañi sā’ir ehl-i (7) imānı şefā‘ at eyleñiz yā şefī‘ e’l-müznibīn” (8) diye ve Ebū Bekir’e ve ‘Ömer’e selām göndermiş (9) var ise: “Es-selāmu ‘aleyküme yā Ebā Bekrin ve ‘Ömer, (10) benimle sizlere selām gönderenler; anlar, sizleri (11) vesīle idenler ki Resūlu’llāh’a recā (12) idesiz ki anları şefā‘ at ide.” diye. (13) Şoñra Qabr-i Şerīfleriñ ayakları ucındaki [81b] (1) aralıqdan arkası kıbleye olduğı hālde (2) gidüp ‘Ömer’iñ kabri ardında Fāṭimatü’z- (3) Zehrā’niñ kabrini ziyāret ide ve kabre (4) vāşıl olmadan ol aralığın orta yerine (5) varduğda kıbleye dönüp du‘ā ide. Ol (6) maḳām, Cibrīl maḳāmıdır ve yine ardını (7) kıbleye dönüp Fāṭıma’nuñ kabrine gidüp (8) ziyāret ide. Şoñra yine kendi şağına (9) tolaşup minber ile Qabr-i Şerīf arasına gele (10) Ebā Lübābe diregi yanında namāz kılup ve güneşlerine (11) tevbe ide ve du‘ā ide ve dañi anda (12) olan eşerler ile teberrüklene ve du‘ā ide. (13) Rivāyet olunur ki bir kimse Resūlu’llāh’iñ [82a] (1) Qabr-i Şerīf’i yanında тұrup bir kerre: “İnne’llāhe (2) ve melā’iketehū yuşallüne ‘ale’n-nebīyyi yā eyyuhe’l (3) -lezīne āmenū şallū ‘aleyhi ve sellimū teslīmen” (4) diye. Bir melek aña nidā ider ki “Şallā’llāhu (5) ‘aleyke yā fülān” deyü beşāret ider (6) ve bir hāceti qalmaya, hāşıl ola ve (7) Mescid-i Şerīf’iñ ve Qabr-i Şerīfleriñ mişālleri (8) böylecedür ve zikrolunanuñ cümlesi (9) bu mişālden fehmlunur: [82b]

Görsel 3.2. Mescid-i Şerif'in planı

[83a] (1) Ve Resûlu'llâh 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm ziyâretine (2) gelen hatun aybaşı üzre bulunup ve (3) arınmadan kâfile kalkmalı olursa Bâb-ı (4) Selâm'a gele. Eşigin taşrasında тұrup (5) ve Qabr-i Şerîf'e teveccüh idüp ve zikreyledüğümüz (6) gibice Hâk Te'âlâ'ya hamd ü şenâ ve Resûlu'llâh'a (7) şalavât idüp ve selâm vire ve daği Ebû Bekr'e (8) ve 'Ömer'e ve Fâtıma'ya durduğu yerde selâm (9) virüp ve du'â idüp rücû' ide (10) ve içeri girürse günehkâr olup haramı (11) irtikâb itmiş olur. İhtirâz oluna (12) ve dilerse Bâb-ı Cibrîl'den selâm virsün. (13) Zîrâ Qabr-i Şerîfler bu kapuya qarîbdir ve's-selâm. [83b] (1) **Yigirmi Sekizinci Bâb:** (2) Şoñra Bâbu Nisâ'dan çıkup Bakî'a'ye (3) ya'ni Medîne Mezârlığı'na gide. Mezârlığa (4) vâşıl olduğda: *"Es-selâmu 'aleyküm dâre kavmin (5) mü'minîne ve innâ inşâ'allâhu biküm lâhiķûne. (6) Allâhümme'ğfir lenâ ve lehüm ecme'in. Yâ (7) erḥeme'r-râḥimîn"* deyüp ve Âyete'l-Kürsî'yi okuyup (8) şevâbını cemî' ehl-i imân emvâtına ihdâ ide. (9) Zîrâ Resûlu'llâh şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki: (10) "Kişi mezârlık arasında bir kerre Âyete'l-Kürsî'yi (11) okuyup şevâbını emvât-ı Müslimîne ihdâ (12) eyledüğda her Müslimân kabrine biñ nûr girür (13) ve okuyan kişi vefât idüp defnolundüğda [84a] (1) anuñ da kabrine biñ nûr girür." dedi. Şoñra (2) anda kabirleri ma'lûm olanları ki Hâzret-i (3) 'Abbâs ve 'Osmân bin 'Affân ve Hâsan bin (4) 'Alî ve İbrâhîm bini'n-Nebî şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem (5) ve Ruķiyye binti'n-Nebî 'aleyhi's-selâm ve Resûlu' (6) llâh'ın hatunları ve 'Uķeyl bin Ebî Tâlib (7) ve 'Osmân bin Maz'un ve 'Abdu'r-raḥman bin 'Avf (8) ve 'Abdu'llâh bin Mes'ûd, Sa'd bin Ebû Vaķķaş (9) Ebû Sa'id el-Ḥudrî ve Hâlîme Resûlu'llâh'ın (10) sūd anası ve deyzesi Şafya ve İbni Zürâķe (11) 'Alî bin Ebû Tâlib'in vâlidesi ve imâm Mâlik'dir. (12) Pes bunları bir bir ziyâret itdükden şoñra (13) mezârlıķdan çıkmadan on bir kerre İḥlâş [84b] (1) Sûresi'ni okuyup şevâbını cemî' ehl-i imâna (2) hîbe ide. Şoñra yine üç İḥlâş ve bir (3) kerre Qul e'ûzu bi-rabbi'l-felaķ ve bir kerre Qul e'ûzu (4) bi-rabbi'n-nâs ve bir Fâtîḥa okuyup şevâbını (5) ḥaşşâ-yı Medîne'de medfûn olan ehl-i imâna (6) hîbe idüp menziline gide. Şoñra birkaç (7) yoldaş cem' olursa silâḥlanup Uḥud'a (8) gideler. Anda olan Hâzret-i Ḥamza'yı ve bâķi (9) şühedâyı ziyâret ide ve dağ dibinde Resûlu' (10) llâh'ın *diñlenüp "İzâ ķile leküm tefesseḥû fî'l- (11) meclisi'l-âyeti"* nâzil olan maḥalli ve meydânda (12) Resûlu'llâh'ın mübârek dişi şehîd olan (13) yeri ziyâret ideler. Bir âdem iki âdem gitmeyeler. [85a] (1) Zîrâ yolda kuttâ'-i tarîķ vardır. Ğâliben (2) böylece selâm vire: *"Selâmun 'aleyküm bimâ (3) şabertüm fe-n'ime 'uķbe'd-dâri. Selâmun 'aleyküm (4) dâre kavmin mü'minîne ve innâ inşâ'allâhu biküm (5) lâhiķûne."* diye ve bir kerre Âyete'l-Kürsî'yi okuyup (6) şevâbını cemî' ehl-i imâna hîbe ide. Şoñra (7) üç İḥlâş ve bir kerre Qul e'ûzu bi-rabbi'l-

felaḳ (8) ve Ḳul e'uzu bi-rabbi'n-nās ve Fātiḥa okuyup (9) şevābını anda medfūn olan şühedāya hibe (10) ide ve du'ā idüp Medīne'ye gele. Şoñra (11) Mescid-i Ḳubā'ya vara ki 'avāmü'n-nās aña (12) Ḳubbeti'l-İslām dirler, namāz kıla, du'ā ide (13) ve Mescid-i Ḳıbleteyn'e vara, namāz kıla, du'ā ide [85b] (1) ve ba'zı cühelānuñ anda Ka'be'ye yönelüp namāz (2) kıldıḳdan şoñra Ḳudüs'e doḡrı daḫi (3) namāz kılmaları büyük ḫaṭādur, iḥtirāz oluna. (4) Ve Bi'r-i Erīs ki Resūlu'llāh'ın ḫātemi, 'Oşmān (5) elinden ol kıuyıya düşdi ve daḫi (6) ğayr ziyāretgāhları ziyāret ide ve ḳādir (7) olanlar vaḳt namāzını mādāmki Medīne'dedir, (8) Resūlu'llāh şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem Ḥaremi'nde (9) kıla ve Medīne'den daḫi ehli içün ve eḫibbā (10) içün hediyyelik şeycağanlar ala. **Fā'id:** (11) Ḥadīş-i şerīfde buyuruldı ki Medīne zuḳāḳlarınıñ (12) ğubārı cüzām marāzına devādur. İmdi andan (13) alup cüzāmların yaralarına ekeler şabāḫ [86a] (1) ve aḫşam şifā bula inşā'allāhu Te'ālā (2) ve Medīne'den çıkacaḡı zamān Ḥarem-i Şerīf'e (3) varup namāz kıla ve du'ā ide. Şoñra Ḳabr-i (4) Şerīf'e vara. Resūlu'llāh'a şalavāt getüre (5) ve evvelki gibi selām vire ve Ebū Bekr'e ve 'Ömer'e (6) ve Fāṭıma'ya daḫi selām virüp ve selāmet-i (7) dāreyn ile kendine ve sâ'ir ehli-îmāna du'ā (8) ide ve şehirden çıkarken: *"Ā'ibūne tā'ibūne (9) li-rabbinā ḫāmidūne."* diye ve ba'de'l-ḫurūc (10) mādāmki Resūlu'llāh'ın ḳubbesi ve Mescid-i (11) Şerīf'i ve mināreleri görünür eksiksiz, (12) dönüp naẓar ide. Zīrā anlara bakmaḡ daḫi (13) 'ibādetdir *"Ce'aleni'llāhu Te'ālā ve iyyāküm mine'l-'ābidine'l- [86b] (1) mütteḳine'l-fā'izine bi-raḫmetihi āmin Rabbe'l-'alemīn āmin (2)* **Yigirmi Tokuzuncı Bāb:** (3) Ve bilgil ki zıḳrolunan 'Arabī du'ālar ile (4) ve emşālleri ile du'ā itmek müsteḫabdır. (5) Eger dürüstce okuyup ve zāhir ma'nalarını (6) fehmiderse. Ammā fehmitmez ādemler ki (7) söyledüḡi söz ne idüğinden ḫaberi yoḡdur. (8) Anları okumaḡ ile du'ā itmiş olmaz ve her (9) kişi du'ā itmek ile me'mürdur. *"Kāle'llāhu (10) Te'ālā ud'ünī estecib leküm"* Pes her kişiye (11) vācibdir ki fehmeyledüḡi dilce du'ā (12) ide ki du'ā itmiş ola. Pes lisānı Türkīce (13) olup 'Arabī luḡatı fehmitmeyen mü'min böylece [87a] (1) du'ā ide. Ḥaḳ Te'ālā'ya ḫamd ü şenā ve enbiyāya (2) ta'zīm ve mü'minlere du'ā ḳaşdına: (3) *"Bismi'llāhi'r-raḫmani'r-raḫīm el-ḫamdü'llāhi Rabbi'l-'alemīn (4) şallā'llāhu 'ālā-cemī'i'l-enbiyā'i ve ālihim."* diye. (5) Şoñra: "Ey evveli ve āḫiri olmayan ve cemī' (6) göze görünenlerin ve fikre gelenlerin ḫilāfinca (7) olan mevcūd Allāh ki mekāndan ve cihetden (8) münezzehsin ve luṭfuñ ve iḫsānıñ dā'imdir (9) ve her mümkinke ḳādirsin. Ben güneḫkār ḳuluñ (10) bu mübārek maḳāmlarda ve zamānlarda enbiyā (11) ve evliyā ve melā'ike ve bu mübārek maḳāmlar (12) ve āşḫāb maḳāmlar ḫürmetine günāhını 'afveyle (13) ve zālim nefis şerrinden ve şeytān şerrinden [87b] (1) ve daḫi cemī'

şerlerden hıfzıyla ve imān (2) üzere āhrete göçmek müyesser eyle yā erḥeme'r- (3) rāḥimīne bi-ḥaḥḳḳı ismike'l-a' zām ve bu luṭfı (4) cemī' zürriyyetimize ve akrabāmıza ve eḥibbāmıza ve (5) üzerimizde eyliği olanlara ve ḥaḥḳḳı olanlara (6) ve İslām pādīşahlarına ve 'asker-i İslām'a (7) ve bākī mü'min karındaşlara daḥi iḥsān eyle (8) ve geçmiş ehl-i imāna rahmet eyle. Ey, luṭfı (9) bī-nihāye olan kerīm Allāh! Ve ā'dā-yı dīni (10) dā'imen maḥḥūr ve 'asker-i İslām'ı manşūr eyle (11) Yā Ḳahhār ve İslām vilāyetlerini 'adl ile (12) 'ibādet ile ve berekāt ile ma'mūr eyle. (13) *Yā raḥīm Allāh āmīn āmīn āmīn Rabbe'l-'ālemīn*, [88a] (1) *ve şallā'llāhu 'alā-cemī'i'l-enbiyā'i ve ālihim ve'l-ḥamdü'llāhi'r-* (2) *Rabbe'l-'ālemīne.*” diye. Her kaṅḡı maḥāmda ve (3) mekānda olursa ve namāzlar ardınca ve (4) daḥi cemī' du'ā meşrū' olan yerlerde bu (5) du'ā ve bunun emşāli du'ā kāfīdür. “Her ne (6) dilce olursa olsun ve ke-zālik zikru' (7) llāhīn ma'nāsını fehmitmeyenler daḥi zikru'llāh (8) itmekle şevāba nā'il olmaz.” demiş ba'zı 'ulemā (9) ve lākin ba'zı 'ulemā buyurdılar ki: “Zikru'llāh (10) iden mü'min şevāba nā'il olur, egerçi (11) ma'nāsını fehmitmezse daḥi du'ānuñ (12) ḥilāfınca ümizimiz oldur ki bu ḳavl (13) eşaḥdur ve bilgil ki efḍalü'l-zikri: [88b] (1) *“Lā-ilāhe illa'llāh”* demekdir ve bunun ma'nası: (2) “Ma'būd-ı bi'l-ḥaḳ ve cemī' 'ibādāta müstaḥaḳ (3) Allāhu Te'ālā'dan ḡayri yoḳdur.” demekdir. (4) Nitekim kitābuñ evvelinde zikrolundı ve bu (5) deñli ma'nāsını fehmiden kişi bi'l-ittifāḳ (6) şevāba nā'il olur. Ḥaberde geldi ki şıdḳla (7) mü'min bir kerre: *“Lā-ilāhe illa'llāh”* didükde (8) dünyāda ne ḳadar mevcūd kāfirler var ise er (9) ve 'avret anlarıñ 'adedlerince Ḥaḳ Te'ālā (10) aña şevāb iḥsān ider ve ḥikmeti oldur ki (11) mü'min: “Allāh'dan ḡayri Ma'būd-ı bi'l-ḥaḳ yoḳdur.” (12) didükde ne deñli kāfirler var ise cümlesi (13) tekzīb itmiş olur ve bāṭıl i' tiḳādlarını [89a] (1) redditmiş olur. Pes iḥsānı bī-nihāye olan (2) Rabbe'l-'ālemīn daḥi aña bu reddi muḳābilinde (3) anlarıñ 'adedlerince şevāb iḥsān ider (4) ve'l-ḥamdü'llāh 'alā-ni'meti's-selām ve 'alā-sā'iri'n- (5) ni'am ammā Ḳur'ān-ı 'aẓīm okuyan mü'mine (6) Ḥaḳ celle ve 'alā luṭf u kereminden her ḥarf (7) başına on şevāb iḥsān ider. Egerçi (8) aşlen ma'nāsını fehmitmezse daḥi. Buyurdi (9) Resūlu'llāh şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem: “İmdi (10) zikru'llāh'ıñ ma'nāsını fehmitmeyenler dā'imen (11) Ḳur'ān okusunlar. Bir sūreden ḡayrı (12) bilmezse tekrār ve tekrār ol sūreyi okusun (13) ve ke-zālik bir āyet bilen *“el-ḥamdü'llāhi Rabbi'l-'ālemīn.*” [89b] (1) Ḳur'ān'dan bir āyetdir ve yigirmi ḥarfdür. Pes (2) Ḳur'ān ḳaşdına anı bir kerre okuyan mü'min (3) iki yüz şevāba nā'il olur ve *“Bi-ḥamdihī subḥānehu* (4) *ve Te'ālā”* bu āyet-i kerīmeyi her kişi bilür. Pes (5) mü'min karındaşlara bu ḡāyetle büyük beşāretidir. (6) İmdi mü'min karındaşlar! Birbiriñize ve ehliñize (7) ve 'iyāliñize bu

beşâreti idüñ ve bilmeyene (8) ta‘lîm idüñ ve bu ‘azîm fâ‘ideyi ifâde idüñüz. (9) Zîrâ ‘âlem halkı bundan gâfildür. Hemân: “Âh (10) Kûr‘ân bileydîm dâ‘îmen okurdum, böyle batîâl (11) tûrmazdîm.” demek ekşer halkıñ ‘ömürleri geçer (12) ve Kûr‘ân bildüğinden gâfil olup her (13) bârî tilâvet-i Kûr‘ân’dan kendülerini mahrûm iderler [90a] (1) hâlbuki *“el-ḥamdüli’llâhi Rabbi’l-‘âlemîn”* âyeti (2) okumağı bilmez ümmî gemiciler ve çobânlar daḥî bilürler (3) ve bu âyet-i kerîmeyi bilmez âdem bulunduğı taḳdîrce (4) bir cüz’ice vâḳtda üç dörd kerre ta‘lîm (5) ile öğretir ve lâkin taḳşîrlik ve ihmâl ve (6) gâflet ve kesellik ve şeytân iğvâsı ve (7) telebbüsliği insânî tilâvet-i Kûr‘ân’dan ve daḥî (8) nice ḥayrâtdan mahrûm ider. *“Fe-lâ ḥavle ve (9) lâ-ḳuvvete illâ bi’llâhi’l-‘aliyyi’l-‘azîm. Allâhümme nebbihnâ (10) ‘alâ-umûri’d-dîni veḥfîznâ mine’s-şurûri ecme‘îne (11) me‘a-sâ’iri’l-Müslimîne bi-câhi’n-nebiyyi seyyidi’l-evvelîne (12) ve’l-âḥirîne âmîn âmîn âmân yâ ekreme’l-ekremîne.”* (13) **Otuzuncı Bâb: [90b]** (1) Ḥacca bedel gitmek şartları beyânında. Bilgil ki (2) kişinüñ ḥacca gitmege ḳudreti var iken (3) ihmâl idüp gitmese soñra ‘özü-i dâ‘îme (4) mübtelâ olsa, a‘mâ olmak ve kötürüm olmak (5) gibi. Yerine âdem göndermek farz olur ve âdem (6) göndermeden fevt olursa vaşîyyet itmek (7) farz olur ve farz olan ḥac için bedel (8) idüp gönderen âdem için ḥac şaḥîḥ (9) olup farz sâḳıṭ olmak şartları yigirmidir. (10) Biri bulunmazsa farz sâḳıṭ olmaz. Evvelki (11) şart-ı bedel, gönderenüñ üzerine ḥac farz (12) olduğdan soñra göndere. Ḥattâ ki fakîr iken (13) borç ile aḳça alup bedel gönderse soñra [91a] (1) ḡanî olsa tekrâr bedel göndermek farz olur. (2) İkinci şart mübtelâ olduğu ‘özüñ zevâlî (3) umulmamaḳ. Üçünci, ba‘de zuhûri’l-‘özü (4) bedel göndermek. Dördünci, bedel gönderen (5) sağ ise anuñ emriyle bedel göndermek (6) ve ammâ vaşîyyetsiz vefât idüp soñra bir (7) ‘âḳıl ve bâliḡ Müslimân andan ötüri ḥac (8) itmese ya âḥara itdürse câ‘izdür. İnşâ’ (9) allâhu Te‘âlâ buyurmuş ‘ulemâ’u’d-dîn. (10) Beşinci şart, bedel gideni ücret ile dutmayalar. (11) Meşelâ iki yüz ḡuruş kifâyet eyleduḳda (12) üç yüz virürse “İki yüzi yol ḥarçlığı (13) ve yüzi saña ücret.” dimeyeler ve lâkin yüzünü [91b] (1) ayırup aña baḡışlayalar yâḥûd Ka‘be’ye (2) gidüp gelduḳdan soñra: “Vekîlim ol (3) ziyâdesini kendüñe hîbe itmege.” diyeler. (4) Pes ol daḥî gidüp gelduḳdan soñra (5) ve eger Ka‘be’de ḳalursa ya âḥar diyâra giderse (6) ḥaccı tamâm itdükden soñra artancayı cem‘ (7) idüp öñüne ḳoya daḥî diye ki: “Vekâletim, (8) ḥasence bu mâlî kendüme hîbe eyledim.” ve (9) eger vaşîyyet iderse diye ki “Benim için (10) her kim ḥacciderse artanı anuñ olmaḡa vaşîyyetim (11) olsun.” bu daḥî câ‘izdür. Zîrâ vâḳtû’l- (12) vaşîyyete ol kişi meḥḥûl ise daḥî bedelü’l- (13) ḥac için ta‘yîn olunduḳdan soñra [92a] (1) ma‘lûm olur kezâ fi’l-muḥḥîti. Altıncı şart, (2) bedel giden bedelü’l-ḥac için alduğı (3) aḳçadan

harc iderek gitmek, yolun (4) cemî'inde yâhūd ekşerinde kirāya vesā'ir (5) levāzıma. Yedinci şart, yolun cemî'inde (6) ya ekşerinde rākiben gitmek, gönderen âdemün (7) tavarıyla ya anuñ aqçasından kirā ile. (8) Sekizinci şart, gönderen âdemün vilâyetinden (9) yâhūd anuñ ta'yîn eylediği yerden hac (10) olunmak. Tokuzuncu şart, ihram vakti (11) gönderen âdemün haccını edâ itmek niyyetine (12) ihramlanmak ve daği evlâ oldur ki ba'de'n- (13) niyyeti ibtidâ ki lebbeyki böylece ide: "Beni [92b] (1) hacca gönderen filānuñ haccı için, '*Lebbeyk* (2) *Allāhümme lebbeyk.*'" diye. Onuncu şart, Mikât'dan (3) ihramlanmak ve eger ihram yerini ihramsız geçüp (4) sonra ihramlansa hac kendi için olur (5) ve bedel için aldığı aqçaya zâmin olur. (6) Ammâ ihramsız Mikât'ı geçüp ve dâhlinde (7) ihramlanmayup ve Mekke'de veyâ gayride hac zamânına dek (8) ihramsız tursa ve hac zamânı geçdiği (9) Mikât'a yâhūd gayr Mikât'a varup gönderen (10) âdem için ihramlansa câ'izdür ve kezâ (11) *fî-fi'li'l-hayrâtı le'alla'l-kârî*. On birinci şart, (12) bedel giden kişi kendi haccidivire, (13) gayriye itdürmeye. Megerki māl şâhibinün [93a] (1) izniyle ola ve bedel giden yolda vefât (2) iderse yine hükm böyledür. Ya'nî vefât (3) itdüğü yerden öteye kendi yerine gönderen (4) âdem haccı-çün bâkî kalan aqça ile âhar (5) âdem dutmağa māl şâhibi yâhūd anuñ (6) vaşisi izin virdiyse kendi yerine âdem (7) dutsun ve illâ bâkî kalan aqçayı şâhibine (8) tebliğ itmege vaşî naşbitmek vâcib olur. (9) On ikinci şart, bedel giden ba'de'l-ihram (10) haccı ifsâd itmemek, hattâ ki haccı ifsâd (11) idüp ve âhar senede kazâ itse ol (12) hac, gönderen âdem için vâkî' olmaz. (13) Bil ki hacciden bedel âdem için olur [93b] (1) ve aqçaya zâmin olur. On üçüncü şart, (2) yalnız hac ihramına gire, hac ile 'umreye (3) girüp kârin olmaya, İmâmü'l-âzam (4) 'indinde illâ gönderen âdemün izniyle. (5) On dördüncü şart, yalnız bir âdem için (6) bedel olup ihramlanmak, hattâ ki iki (7) âdemden ötürü ihramlansa ol hac (8) kendi için olur ve ol iki âdemden (9) aldığı aqçalara zâmin olur. On beşinci (10) şart, yalnız gönderen âdem için (11) ihramlanup bir kendi için bir de gönderen (12) âdem için ihramlanmaya. On altıncı şart, (13) bedel gönderen ve bedel giden Müslimân [94a] (1) olmak hattâ ki bedel giden yâhūd gönderen (2) imâna hâlel virür, bir bâtıl i'tikâd üzre (3) bulunsa sonra andan rücû' itse tekrâr (4) haccitdürmek lâzım olur. On yedinci (5) şart, bedel giden ve gönderen 'âkıl olmak. (6) On sekizinci, bedel gönderen bâliğ olmak. (7) Ammâ bedel giden bulûğa qarîb mürâhiq olup (8) hacca 'aklı yerişürse ve ef'âlini mübâşeret (9) iderse bedel gitmesi câ'izdür. On tokuzuncu (10) şart, ba'de'l-ihram hac fevt olmamak ve (11) fevt olması bedel gidenün takşirinden (12) ise aqçaya zâmin olur ve illâ zâmin (13) olmaz ve her hâlde tekrâr haccitdürmek [94b] (1) lâzım olur. Yigirminci şart, māl şâhibinün (2) ta'yîn

eyledüğü kimse hacctmek hattâ ki (3) ta'yîn idüp andan ğayrî kimse hac (4) itmesün deyüp vefât olsa ve hac (5) itmeden ta'yîn olunan daği fevt olsa (6) vaşiiyet daği bâtıl olup ve âhar kimse (7) göndermek vâcib olmaz ve eger “Ġayrısı (8) hacctmesün.” kelimesini dimediyse ğayrısını (9) göndermek vâcibdür ve zikrolunan (10) şartlar üzre haccolundukda eşahh-ı kavî (11) oldur ki ol hac gönderen âdem içün (12) ölür ve hacdiviren bedel kişi içün (13) nâfile hac şevâbı hâşıl olur. Nitekim qarîban [95a] (1) zikrolunacak hadîş beyân ider: “Hâzret-i Allâh (2) celle celâlühü fi'li'l-hayrâta i'ânet itmege (3) cümlemize tevfiķ eylesün, bi-cüdihi ve keremihi âmîn.” (4) **Otuz Birinci Bâb:** (5) Def'-i vesvese ve feżâ'ilü'l-hacc ve'z-ziyâreti ve (6) ba'de'l-hacc ile'l-mevt mükellef üzerine vâcib (7) ve lâıyık olan ba'zı umûr-ı mühimme ve hacctdenler (8) ve hacctı terk idenler hakkında vârid olan haberin (9) şerhi beyânındadır. Bilgil ki mü'minler, (10) Allâhu Te'âlâ'ya taparlar ve aña 'ibâdet iderler, (11) ancak kâfirlerin hilâfınca ve Ka'be'ye (12) yönelmeleri Allâh Te'âlâ'nun emrine imtişâl (13) içündür. Emre imtişâl ise yine emridene [95b] (1) niyâz ve itâ' atdur ve Ka'be'ye yönelmege emr (2) olunmamızun hikmeti oldur ki Hâk Te'âlâ, (3) 'uķalâyı halk itmedi illâ kendine imân (4) getürüp ve 'ibâdet itmek içün. Nitekim “*Ve mâ (5) ħalektü'l-cinne ve'l-inse illâ li-ye'budün.*” kavî-i (6) şerîfi bu ma'nâyı muşarrahdur. 'İbâdet ise (7) izhâr-ı tezellüldür ve tezellüllüğün ğâyeti oldur ki (8) imân getürüp 'ibâdet eyledüğü hâlîķa (9) tapup rükû' idüp daği alnını yere ķomaķdur. (10) Anın-ķün Hâk Te'âlâ “Verke'ü vescudü.” (11) buyurup rükû' ve sücüd ile emreyledi (12) ve lâkin Zât-ı şerîfi mekândan ve cihetden (13) münezzeh olup bir vechle aña yönelmek mümkün [96a] (1) olmaduğı eclden kıbleye yönelmek ile emridüp (2) ve “*Ġaysu mâ-küntüm fe-vellü vucūheküm şetrehu.*” (3) buyurdu. Pes bundan zâhir oldu ki mü'minler (4) Allâh'dan ğayriye tapmazlar ve 'ibâdet itmezler (5) ve Ka'be'ye yönelmeleri ve ta'zîm itmeleri ve (6) daği ğayr şer'an ta'zîm olanlara ta'zîm itmeleri (7) Hâk Te'âlâ'nun emrine imtişâl içündür. (8) Pes ol daği Hâk Te'âlâ'ya 'ibâdetdür (9) ve bilgil ki aşhâbü'l-fil Ka'be'yi yıķmak ķaşdına (10) Yemen'den gelüp Müzdelife ile Mînâ arasında (11) Baṭın-ı Muḥasser'e vâşıl olduklarında helâk (12) olup Ka'be'yi yıķmağa ķâdir olmadıklarının (13) hikmeti oldur ki ol diyârın halkı Ka'be'ye [96b] (1) ta'zîm itmede idi ve gereği gibi aña ta'zîm (2) idecek Peyġamberimiz Muḥammed şallâ'llâhu 'aleyhi (3) ve sellem ümmetiyle zühür idecek idi ve ba'de (4) ħurûc-ı Ye'cüc ve Me'cüc kırķ sene ziyâret (5) olunup soñra ehl-i imândan kimesne ķalmayup (6) Ḥabeşe keferesi anı yıķup taşlarını (7) Cidde Deñizi'ne atmağa mütemekkin olup aşhâbü'l- (8) fil gibi helâk olmadıklarının hikmeti (9) oldur ki eķeri maḥvolup istihzâ olunmaya. (10) Zîrâ ta'zîm

idenlerden kimse kalmadı ve (11) zühür idecek yokdur. Pes mahvolması (12) Ka'be'ye ta'zîmdür ve işâretdür ki Hâk Te'âlâ'nın (13) 'indinde bir şey olmaduğundan ibtidâ mükerrerem [97a] (1) Beytû's-şerîfî yıkılır, sonra dünyâ yıkılır, tâ ki (2) dünyâya gönül virmeyeler ve's-selâm. Resûlu'llâh (3) şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki: "Ka'be-i Mükerreme (4) kıyâmet günü yeñi gelin gibi mergûb ve maħbûb (5) olduğı hâlde haşrolunup ve hacciden (6) mü'minler etrâfında tavâf iderek anınla (7) ma'an Cennet'e girürler." dağı Resûlu'llâh 'aleyhi's- (8) şalâtu ve's-selâm buyurdu ki: "Hâk Te'âlâ (9) Âdem 'Aleyhi's-selâm'ın zürriyyetini arkasından (10) ihrâc itdi, zerreler gibi zâhir oldılar (11) ve anlara 'aql virüp dağı buyurdu ki 'Ben (12) Rabb'iniz degil miyim?" anlar dağı 'Ne'am Rabb'imizsin!' " (13) didiler ve anların bu sözleri yazılup Hacer-i [97b] (1) Esved'e emânet kındı. Hacer dağı anı yutdı (2) ve hâlâ kendinde durup mü'minlerin anı (3) öpmesi ve ta'zîm ile el degirmeleri (4) ol 'ahdi tezkîr ve yeñilemek içündür, (5) dağı Resûlu'llâh şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki: (6) "Hacer-i Esved kıyâmet günü iki gözi ve lisânı (7) olduğı hâlde haşr olur ve şıdkla (8) dünyâda kendüni istilâm idenlerin eyliğine (9) şahidlik ider ve istihzâ iden Râfîzîlerin (10) 'aleyhlerine şahidlik ider." dedi. İmdi (11) imdi "Kâfirler puda tapar gibi bu taşdan (12) ve binâdan ne umarsız?" dir, bir âdeme râst (13) gelürsek bilmiş ol ki anın 'aķidesi [98a] (1) fâsiddür ve eger senün kalbine bunuñ gibi nesne (2) hâtıruña gelürse bilmiş ol ki şeytân (3) vesvesesidir. Pes andan istiğfâr ile (4) ta'avvüz eyle ve Resûlu'llâh'a şalavât getürmek (5) ile 'aleyhi'l-la'ne'i maħhûr idüp tard (6) eyleñüz. Rivâyet olunur ki mü'min Resûlu' (7) llâh'a şalavât getürdukdâ anın yanında (8) bulunan şeytân kurşun gibi erir. Şoñra (9) yine cem' olup kalķar dağı Resûlu'llâh (10) 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm buyurdu ki: "Bir kişı (11) bir meyyitiñ haccını idivirse ol meyyitden (12) hac farzı sâķıt olur ve haccidivirene (13) yedi hac şevâbı yazılır ve nârdan âzâd ola." [98b] (1) deyü 'atıķ-nâme yazılır dağı Resûlu'llâh 'aleyhi's- (2) şalâtu ve's-selâm buyurdu ki: "Bir hacdan (3) öturi üç kişı Cennet'e gider. Ol haccı vaşıyyet (4) iden kişı ve ol vaşıyyeti yerine getüren vaşı (5) ve ol haccı idiviren hâcı." dağı Resûlu'llâh (6) şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki: "Bir kimesneniñ (7) babasına yâķud anasına hac farz olup (8) ve haccitmeden fevt olsa ve ol veled (9) babasınıñ yâķud anasınıñ haccını idivirse (10) yâķud itdürse her ķangısı içün itdürse (11) andan hac farzı sâķıt olur ve bir hac (12) şevâbı yazılır ve anların rûķları ğâyetle (13) şâd olur ve bu veled 'inde'llâhi Te'âlâ şâliķler [99a] (1) zümresinde haşrolur." buyurdu. "Revâhu (2) Dâruķutnî." dağı Resûlu'llâh şallâ'llâhu 'aleyhi (3) ve sellem buyurdu ki: "Taķķıķan hayvâna binüp Ka'be'ye (4) giden hac içün adım başına yetmiş biñ (5) ĥasene vardır."

dedi. İmdi yürümege (6) kâdir olan hacı karındaşlar! Bu ‘azîm şevāba (7) nā’il olmak kaşdına gāhice inüp yürüye.” (8) daği Resūlu’llāh şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki: (9) “Göñül hoşluğuyla Ka‘be’de ve Ka‘be yolunda (10) harç olan bir akçanuñ şevābı yedi yüz akça (11) şadaķanuñ şevābı kadardur.” daği Resūlu’llāh (12) ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām buyurdu ki: “Her (13) kim ki bir gün muħrim ve mülebbi olduğı hâlde [99b] (1) şabaħlaya, çaķ-ı güneş batınca güneşleri daği (2) ma‘an batup anadan toğma olur. Revāhu’l- (3) İmāmu Aħmed ya‘ni hūķūķ-u nāsdan mā-‘adā (4) ve kazā itmek ile emrolunmadığı şavm ü şalāt (5) gibi ‘ibādetlerden mā-‘adā güneşlerden anadan (6) toğma olur ki fuħş ve yalan söylemek (7) gibi hamr içmek gibilerdir. Daği Resūlu’llāh (8) şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki: “Bir telbiye (9) idici yok ki telbiye ider. İllā anuñ sağında (10) ve şolunda olan taşlar ve ağaķlar ol (11) yerleriñ nihāyetine varınca ma‘an telbiye iderler.” (12) Revāhu’l-Hāķim ve şaħħaħahu ibn ‘Abbās buyurdu ki: (13) “Bir kerre Şafā ile Merve arasında sa‘y itmek [100a] (1) şevābı yetmiş kul āzād itmek kadardur.” daği (2) ibn ‘Abbas buyurdu ki: “Beytu’llāh üzerine (3) her gün yüz yigirmi rahmet iner. Altmışı (4) tavāf idenler üzerine ve kırkı namāz (5) kılanlar üzerine ve yigirmisi Ka‘be’ye yönelüp (6) ta‘zīm ile nażar idenler üzerine.” daği (7) Resūlu’llāh şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki: (8) “Ka‘be’de bir gün haste olanıñ Haķ Te‘ālā (9) etini ve cesedini ateşe harām ider.” daği Resūlu’llāh (10) ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām buyurdu ki: “Haķ (11) yolunda giderken ya gelürken fevt olanı (12) Allāhu Te‘ālā yarlıgar ve aña ehl-i beytinden (13) yetmiş kimesneye şefā‘at itmegi iħsān [100b] (1) ider ve şefā‘at itmege izn virür ve (2) şefā‘atını kabül ider daği Resūlu’llāh ‘aleyhi’s- (3) şalātu ve’s-selām buyurdu ki: “Bir kimesne (4) hacciderken ya ‘umre iderken vefāt itse (5) ol kişi kıyāmetde ‘arz olunmaz ve hīsāb (6) olunmaz ve kendine ‘udħulu’l-Cennet’e me‘a’l-āmīnīn’ (7) dinilür.” Daği Resūlu’llāh ‘aleyhi’s-şalātu ve’s- (8) selām buyurdu ki: “Bir sā‘at Ka‘benüñ (9) ısıcağına şabr ideni Allāh Te‘ālā beş yüz (10) sene Cehennem’den uzak ider ve iki yüz (11) sene Cennet’e qarīb ider.” dedi. İmdi (12) selāmet ile Ka‘be’ye vāşıl olduğınuзда (13) anuñ ısıcağından ‘ācizlik getürmeñiz [101a] (1) ve birbiriñize şikāyet itmeñiz ki ni‘mete vāşıl (2) olası şabriñiz sebebiyle bi-iħsānihi (3) sübhānehu ve Te‘ālā daği Resūlu’llāh ‘aleyhi’s- (4) şalātu ve’s-selām buyurdu ki: “Ka‘be’yi tavāf (5) idene Haķ Te‘ālā adım başına yetmiş biñ (6) derece mertebesini yüce ider ve yetmiş biñ (7) şefā‘at itmegi iħsān ider.” el-Hādīs. (8) Daği Resūlu’llāh ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām (9) buyurdu ki: “Yeryüzinde olan şularıñ hayırlısı (10) zemzem şuyıdır. Açlık içün ta‘āmdır (11) ve maraz içün şifādır.” daği Resūlu’llāh (12) şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki: “Zemzem (13) şuyı her ne

niyyete içilürse nâfi‘dür.” [101b] (1) ya‘nî umûr-u dünyâ ve umûr-u âhiretten daği (2) Resûlu’llâh şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki: (3) “Mekke’de olan bir hasene gayrî yerde olan (4) yüz biñ hasene kadardur.” Ya‘nî şevâbı (5) gerek namâz gerek oruç gerek Kûr’ân okumağ (6) gerek tesbîh gerek şalavât gerek şadağa (7) gerek gayr zâlik. İmdi hâcî kardaş! (8) Hiç olmazsa Mekke’de bir gün oruç dut (9) ve her dürli ‘ibâdetden bi-kadri’l-imkânî işleyüp (10) İblis’den ba‘îd ve Hâzret-i Allâh’a ve enbiyâya (11) ve evliyâyâ karîb olagör. Zîrâ yakînlık (12) ‘ibâdetle ve emre imtişâl ve nehyden ictinâb (13) iledür. Gayr yüzden kurbete tarîk yokdur [102a] (1) Resûlu’llâh şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki: (2) “*Men-zâre kabri ba‘de vefâtî kâne ke-men zârenî* (3) *fî-hayâtî, revâhu’l-Beyhâkî*” Ya‘nî: “Ba‘de’l-hacc vefâtdan (4) soñra kabrimi ziyâret iden hayâtımda beni (5) ziyâret itmiş gibidir.” daği Resûlu’llâh ‘aleyhi’ş- (6) şalâtu ve’s-selâm buyurdı ki: “Her kim (7) beni Medîne’de şevâb ve hayr umucı olduğı (8) hâlde ziyâret iderse kıyâmetde (9) ben aña şâhid ve şefî‘ olurum.” didi. (10) **Faşl:** Ve ba‘de’l-hacc ve’z-ziyârete selâmetle (11) vilâyetiñe vâsıl olduğda ibtidâ mezârlığa (12) uğrayup ve bir kerre Âyete’l-Kürsî’yi ve on bir (13) kerre İhlâş Sûresi’ni okuyup şevâbını [102b] (1) cemî‘ ehl-i imâna hibe ide. Soñra mahallesinde (2) ya kaşabasında olan mescid-i şerîfe (3) varup i‘tikâf niyyetine gire. Vağt, mubâh (4) ise namâz kıla ve pâdişâh-ı İslâm’a ve (5) ‘asker-i İslâm’a vesâ’ir ehl-i imâna el-ağyâ’ı (6) ve’l-emvâta hayr du‘â ide ve ziyâretine (7) gelenleri ‘izzetiyle qarşulayup ve kendilerine (8) du‘â ide ve gelmekden ‘âciz olanlara vara, (9) buluşa ve zarûreti yok ise kırğ güne dek (10) keşret-i ‘ibâdetle ve ‘ulemâ ve şulehâ meclisine (11) ve mescidlere mülâzemet ile ve ta‘lîmü’l-hayr (12) ve naşîhat ile meşğûl olup iş işlemeye. (13) Lâkin işlerse câ’izdür ve ol mübârek [103a] (1) yerleri da’imen tezkîr ide ve dâ’imen ‘ulemâ-ı (2) ‘âmiline ve şulehâyâ mülâzemet ide ve (3) yaramazlar ile konuşmaya ve zarûretsiz (4) ağalara ve hâkimlere varmaya ve zarûretsiz (5) borca girmeye. Zîrâ hubb-ı dünyâyâ ve aç- (6) gözlülüğ ve kalb qararmasına ve müflisliğa (7) sebebdır, varken tûrmaya zîrâ mahall-i (8) töhmetdir ve kalblerde mağzûbdur ve çok (9) söylemeye ve çok hûrağa itmeye. Zîrâ (10) mahall-i hağâdır ve bilâ-izini’ş-şer‘ kimseye buğuz (11) itmeye ve kem şanmaya ve üzerine tefâhurluk (12) ve tekebbürlük itmeyüp uğraduğına selâm (13) vire ve merhametli olup akrabâlarını ve konuşularını [103b] (1) ve ehibbâsını ve hasteleri ve yetimleri ve (2) garîbleri bi-hasebi’l-imkân yoklaya ve işlerine (3) buluna. Resûlu’llâh şallâ’llâhu ‘aleyhi ve sellem (4) buyurdı ki: “Her kim ki bir mü’minüñ bir hâcetini (5) kazâ iderse Hâk Te‘âlâ lutf ve kereminden (6) anuñ yetmiş dünyevî ve uhrevî hâcetlerini (7) kazâ idivirir ki anlarıñ eñ ednâsı (8) yarlığanmağdur. İmdi kişiyê lâyığ

olan (9) oldur ki muhtâclara şadâkayı kat‘ itmeyüp (10) her gün şadâka ide ki günde bunun gibi (11) ni‘mete vâşıl ola. Günde bir akça ya bir pâra (12) ya mangır ya bir loğma ekmek daği olursa. (13) Resûlu’llâh ‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâm buyurdi ki: **[104a]** (1) “Ateşden şakınıñız! Yarım hurma şadâka (2) itmek ile daği olursa.” Pes bu hadîş-i (3) şerîfden şadâkanuñ fazîleti ve her kişi (4) aña kâdir olması gâyetle zâhirdür. (5) Hattâ ki dilenen dilenci daği olursa şadâka (6) virmege kâdirdür ve mülâyim söz ile (7) emr-i bi’l-ma‘rûf ve nehy-i ‘ani’l-münker ide ve küfr (8) icâb iden mükefferâtı ‘ulemâdan öğrenüp (9) dâ’im anlardan hâzer üzre ola ve taklîd ile (10) ‘ibâdet ve mu‘âmele itmeyüp ‘ilm-i hâli ehl-i (11) sünnetden olan ‘âlimden tahşil idüp (12) ve mucibince ‘amel ide. Resûlu’llâh ‘aleyhi’s-şalâtu (13) ve’s-selâm buyurdi ki: “Her kim ki ehl-i sünnet **[104b]** (1) ve cemâ‘at mezhebi üzre olan ayağını her (2) kaldurup kodukça Hağ Te‘âlâ aña on (3) şevâb ihsân ider ve on derece mertebe (4) yüce ider kezâ fî-nişâbi’l-ağbâri ve qalbi (5) dâ’im umûr-u âhret ile ve halka hayr şanmak (6) ile ve lisânı zikru’llâh ile ve şalavât ile (7) ve kulağı Qur’ân ve ‘ilm diñlemek ile ve (8) eli ve ayağı helâl kesb ile ve ‘ibâdu’llâh’a (9) yardım itmek gibi hayra isti‘mâl itmek ile (10) meşgûl olup eşyâ-yı muharreme ile meşgûl (11) olmaya ve battâl tûrmaya. Zîrâ battâl Allâh (12) ve Resûlu’llâh sevmez. Pes şol ağalara ki (13) geçinecekleri vardur ve iş işlemegi **[105a]** (1) kendülerine alçaklık ‘addiderler. Vâcibdir ki (2) muşhaf ve kitâb yazmağıyla ve hizmetinde (3) olanlara ve yârânlarına Qur’ân ve umûr-u dîni (4) ta‘lîm itmek ile her biri kendini meşgûl (5) ide ve buña ehliyeti olmayana vâcibdir ki (6) kendine yine hoca peydâ idüp okumak ile (7) meşgûl olup Allâhu Te‘âlâ’nuñ ve Resûlu’ (8) llâh’ıñ sevmeduğı kimseler dâ’iresinden (9) çıka ve lâkin zamânemiz ağaların çoğı (10) bu tarîka sülûk itmeyüp belki âhret (11) müflisleri tarîkına sülûk idüp zaleme (12) koltuğunda mûzîlik ve anlara mu‘âvenet (13) itmek ile ve rüşvet almak ile ve çalgı **[105b]** (1) diñlemek ile ve tavla ve santrânc oynamak ile (2) ve emsâleri fişklar ile ‘ömürlerini ve (3) devletlerini ve ‘ırzlarını zâyî‘ eylediler. (4) Hattâ ki ekşer şürefâ ve meşhûr evliyâ (5) ve ‘ulemâ ve meşâyih ve ocağ-zâdelerin zürriyyetleri (6) daği çoğı bu fişk dâ’iresindedür. (7) “*Fe-lâ-havle ve lâ-quvvete illâ bi’llâhi’l-‘aliyyi’l-‘azîm.*” (8) Pes evlâdına şefkat iden kişi oldur ki (9) aña umûr-u dîni ta‘lîm eyleduğdan soñra ‘ilm (10) okumak ile ya okutmak ile yâhûd (11) şan‘at ve ticâret gibi bir helâl kesb ile (12) anı meşgûl idüp battâllar dâ’iresinden (13) ihrâc ider ve kendini âhret müflisi **[106a]** (1) ve evlâdını zâyî‘ iden oldur ki: “Evlâdım (2) râhat olsun.” deyü yırtıcılık ile ve (3) hîle ile mâl cem‘ ider. Allâhümme’h-faznâ (4) min-sâ’iri’s-surûri me‘a-sâiri’l-ihvâni âmîn (5) yâ hennânu yâ mennânu ve zarûretsiz mekrûh (6) kesbleri işlemeye. Debbağlık gibi

ve kefen (7) alup şatmak gibi ve ücret ile meyyit yumağ (8) ve götürmek gibi ve zalemeye hıdmetkâr olmak (9) gibi ve çalup çağırmak ile akça kazanmak (10) gibi. Ammā mizān dutmak ve kahtar dutmak (11) cā'izdür. Bundan nehyelemek cehldir. (12) Lākin Rūm diyāri kahtarlarınıñ ağır cānibleri (13) fi'l-ğālib saķatdır. Andan ġāfil olmayalar. [106b] (1) Bu haķır ağır taraflı dürüstce bir kahtar (2) rāst gelmedi ve fışk işlenen meclisde (3) bulunursa fışkdan ve mā-lā-ya'niden men' (4) eylesün, men'e kādır olmazsa ol (5) meclisden kalkup gide. Buña daħi kādır (6) olmazsa *"Allāhümme inne hāzā münkerin lā-arzāhu."* (7) deyüp ve ihfā ile zikru'llāha meşġül ola. (8) Anların fışklarına müdārā idüp münāfık- (9) şıfat olmaya ve riyādan ve 'ucbdan berk (10) şaķına. Zīrā bunlar daħi 'ibādetün şevābını (11) ibtāl iderler ve beyne'l-havf ve'r-recā ola (12) ve 'inde'l-mevt recāsı ziyādece ola (13) ve ni'meti'l-İslām'a dā'im şākir ola ve bu ni'metiñ [107a] (1) zevālinden Haķ Te'ālā'ya şıġınup imān üzre (2) āhrete göçmegi her du'āsında Haķ Te'ālā'dan (3) taleb ide ve dā'imen āhrete göçmek içün (4) müheyyā olup gereġi gibi vaşıyyet üzre ola. (5) Pes bu şıfatlar ile ve mişāller ile mevşūf (6) olmak haccın kabūllıġınınñ 'alāmetidür ve daħi (7) hātimetü'l-hayr 'alāmetidür. Gerek bu şıfatlar ile (8) mevşūf olan mü'min hacitmiş olsun (9) gerek itmemiş olsun Hażret-i Allāh celle (10) celālehu cümlemizi tarık-i müstaķimden ayırmasun. (11) *Bi-hürmeti enbiyā'ihī ve ālihimi't-tāhirine āmīn* (12) *āmīn yā mucibe's-sā'ilīne bi-raħmetike yā erħeme'r-* (13) *rāħimīne ve'l-ħamdü'llāhi Rabbi'l-ālemīne* [107b] (1) *ve's-şalātu ve's-selāmü 'alā-sā'iri'l-enbiyā'i* ve (2) *ālihim ecme'ine. Ve lā-ħavle ve lā-ķuvvete illā bi'llāhi'l-* (3) *'aliyyi'l-aẓīm.* **Faşl:** Merħūm Sinān (4) Efendi Menāşiki'nün āħirinde şerħ itmege va'ad (5) eyleduġumuz budur ki zikrolunur. Haberde (6) geldi ki kıyāmet ġünü olduķda Hażret-i Allāh (7) celle celālehü meleklerle emride ki: "Varın Ka'be'yi (8) Cennet kumāşlarıyla bezediñiz ve maħşer yerine (9) getürüñüz" anlar daħi gelüp Beytu'llāh'ı bezeyüp (10) ve eṭrāfindaki halkalarına nürdan zencirler (11) daķup: "Yā Ka'betu'llāh, Haķ Te'ālā emreyledi ki (12) maħşer yerine gidesin." Beytu'llāh daħi (13) *"Semi'nā ve eṭe'nā."* ya'nī: "Giderin ve lākin [108a] (1) gitmeden Rabb'dan dilerin ki eṭrāfımda yatan (2) cümle kōnşularımı luṭfıyla yarlıġasın." (3) diye, melekler daħi: "Yā Rabbenā Ka'be'niñ didüġi (4) ma'lūm-u 'izzetiñizdir." diyeler. Haķ celle ve 'alā (5) daħi: "Anları nārdan āzād eyledim." buyura ve (6) melekler daħi bu beşāreti Ka'be'ye i'lām eylediklerinde (7) tekrār Ka'be diye ki: "Bir murādım daħi oldur ki (8) ehillerini ve diyārlarını terk idüp ve (9) kendilerine ta'ab virüp ve māllarını şarf (10) idüp Haķ Te'ālā Hażretinün rızāsı içün (11) gelüp beni ziyāret idenleri daħi yarlıġayup (12) luṭfıyla āzād eylesün." didikde yine Haķ Te'ālā'dan meleklerle cevāb gele ki:

[108b] (1) “Daḥī āzād eyledim.” soñra Ka‘betu’llāh yürüyüp (2) gide. Medīne’ye geldukda Resūlu’llāh’ın (3) kabri-i şerīfine uğrayup Resūlu’llāh’a selām (4) vire. Resūlu’llāh şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem daḥi (5) selāmını alup: “Yā Ka‘betu’llāh, ümmetim ne ḥāldedir?” (6) diye. Beytu’llāh daḥi: “Beni ziyāret idenleri (7) konşuluğında olanları şefā‘at eyledüm. (8) Bākīlerini daḥi siz şefā‘at eyleñiz yā Ḥabība’llāh” (9) diye. Soñra Beytu’llāh daḥi maḥşer yerine (10) vāşıl olup orta yere kona ve bir münādī (11) nidā ide ki “Ka‘betu’llāh’ı ziyāret idenler (12) kalksunlar.” Pes anlar daḥi: “*Lebbeyk Allāhümme* (13) *lebbeyk*” diyerek her cānibden kalkup Ka‘be

[109a] (1) önünde cem‘ olalar. Soñra nidā gele ki: “Yā Ka‘betu’llāh (2) bu cümle ehliñ ile Cennet’e dāḥil ol.” Pes (3) ol zamān üzerlerine ḥaccitmek farz olup (4) ḥaccitmeyenlere ḥasret ve nedāmet ḥāşıl ola ki (5) vaşfi kābil olmaya. Soñra “Anları yüzleri (6) üzre süriyüp nāra atarlar.” dedi merḥūm (7) Sinān Efendi. Lākin bundan evsa‘ ‘ibāretle (8) ancak bu ḥaḳīr ihtişār eyledi ve ba‘zı (9) bārid elfāzlarını taḡyir eyledi. Daḥi bu ḥaḳīr (10) dir ki Türkice te’līf olan kitābları (11) fi’l-gālib te’vile kādir olmayan mübtedī (12) ādemler olur. Öyle āyetleri ve (13) ḥadīşleri ve ḥaberleri tercüme iden ‘ālim [109b] (1) üzerine vācibdür ki āyetden ve ḥadīşden (2) ve ḥaberdan murād olan ma‘nāyı beyān idüp (3) ıtlākı üzre tercüme itmemek vācibdür. (4) Zīrā ıtlāk üzre ibkā olunursa ümmīlere (5) fitnedür. *E‘āzene’llāhu Te‘ālā minḥā me‘a sā’iri’l- (6) ihvāni āmīn*. Zīrā ümmī ḥācılar ve Ka‘be (7) konşuları zikrolan ḥaberi ve mişallerini (8) eşitdiklerinde: “Biz, Ḥaḳ Te‘ālā’nuñ āzādli (9) kulları imişiz.” deyüp ḥavfdan emīn olurlar. (10) Bu ise küfürdür. *Ne‘ūzu bi’llāhi Te‘ālā min-zālike* (11) ve ke-zālik ḥacca kudreti olup ḥaccitmeyen (12) ümmīler ḥacca gitmege kudretleri kalmadıḳda bu (13) mişilli ḥaberi eşitdiklerinde: “Biz helāk olmuşuz.” [110a] (1) deyüp Ḥaḳ Te‘ālā’nuñ rahmetinden ümiz keserler (2) ve bu daḥi küfürdür. *Ne‘ūzu bi’llāhi Te‘ālā min-hāzā (3) eyden*. Pes bu müfsidi def‘ etmek içün (4) ḥaberdan murād olan ma‘nāyı beyān ideler ki (5) şübhe zā’il olup ve eşiden ümmīler (6) zikrolan helāklige düşmeyeler. İmdi (7) bilgil ki peygamberimiz Muḥammed şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem (8) buyurdi ki: “Ümmetimden yetmiş biñ kimesne (9) luṭf-ı Ḥaḳḳ’la bilā-‘azāb ve lā-ḥisāb Cennet’e (10) girseler gerekdir ve ben Rabb’imden anlarıñ ziyāde (11) olmalarını taleb eyledim. Pes Rabb’im anlarıñ her (12) biriyle yetmiş biñ kimesne iḥsān eyledi.” (13) dedi, Resūlu’llāh ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām [110b] (1) ve anda ḥāzırü’l-meclis olan ba‘zı şaḥābe: “Anlar (2) kimlerdir, yā Resūlu’llāh?” dediler. Resūlu’llāh (3) aytdı ki: “Ol kimselerdür ki fāl itmezler (4) ve marazlarına devā itmezler ve cemī‘ umūrlarında (5) Ḥaḳ Te‘ālā’ya tevekkül olurlar.” dedi. Bu ḥaḳīr (6) dir ki: “Bu mertebede şālih

mütedeyyin mü'minler (7) her cinsde ve her diyârda mevcûdlardur. (8) Yalnız Ka'be
 konuşulğında olanlara ve (9) hâcılara mahşûş degildir.” Pes Ka'be'ye (10) mahşerde
 “Ehliñ ile Cennet'e gir.” dinilduğda (11) ehilden murâd, şerîfleri bu gürûhdan olan (12)
 Ka'be konuşuları ve bu gürûhdan olan (13) hâcılardur ancak cemî' konuşuları ve cemî'
 [111a] (1) hâcılar murâd degildir ve eger bir aḥad dirse ki (2) zikrolan ḥaberiñ luṭfindan
 cemî' hâcılar (3) ve cemî' Ka'be konuşuları fehmolunur. İmdi (4) “Taḥşîşüñ vechi
 nedir?” cevâb oldur ki (5) Ka'be konuşulğında olanlarıñ ve ḥaccidenleriñ (6) kimisi
 mülhid-i bî-dîndir ki ebedî Cehennem'de (7) ḳalup Mubâḥîler ve Ḥulûlîler gibi ve
 münkerü'l-Cenneti (8) ve'n-nâr gibileri egerçi kendülerini Müslimân (9) 'addiderlerse
 daḥi ve kimisi Ḥâricîlerdir. (10) Mu'tezilî ve Râfîzî gibi ki elbette ḳable düḥûlî'l- (11)
 Cennet'e Cehennem'e girmeleridür ve kimisi zâlim (12) ve fâsık sünñidir ve bunlarıñ
 daḥi birazı (13) ḳable düḥûlî'l-Cehennem'e girüp mu'azzeb [111b] (1) olmaları eḥâdiş-i
 şaḥîḥa ile şâbitdür. (2) Ḥattâ ki Ka'be konuşularından ve ḡayrlardan (3) ba'zı sünñileriñ
 Ka'be mezârlığında ve ḡayrıda (4) ba'de'l-ḥacc ve'l-vefât 'azâb olunduḳları (5) ba'zı
 evliyâyâ zâhir olup görüldi. Nitekim (6) Tezkire-i Ḳurtûbî'de ve Budûr-ı Sâfire'de ve
 (7) ḡayrılarda mezkûrdur. Pes mü'min-i bi'llâh (8) ol kişidir ki: “Ben 'azâbsız Cennet'e
 girürin (9) yâḥûd nâra girürin.” deyü ḥükmitmeye ve lâkin (10) “İmân üzre vefât
 idersem bilâ-şekk Cennet'e (11) girürin yâ ḳable'l-'azâb yâḥûd ba'de'l-'azâb.” (12)
 diye. İmdi Ka'be konuşulğında olan (13) ḳarındaşlar ve ḥacı ḳarındaşlar ve mücâhid
 ḳarındaşlar [112a] (1) vesâ'ir ehli'l-ḥayr olan ihvân zikrolan (2) mişilli ḥaberi
 eşitdiklerinde: “Biz Cennetligiz.” deyü (3) ḥükmidüp ḥavfla recâ beyninden çıḳmayalar.
 (4) Zîrâ ḥavfla recâ İslâm dâ'iresidür, ḡaflet (5) olunmaya ve ke-zâlik ḳudreti olup
 ḥaccitmeyenler (6) ve daḥi sâ'ir mürtekeb-i kebâ'ir mü'minler zıkr (7) olan ḥaberi ve
 emşâllerini eşitdiklerinde: “Biz (8) helâk olmuşuz.” deyü Ḥaḳ Te'âlâ'nun rahmetinden
 (9) ümît kesmesünler ve lâkin ḥavfla recâ beyninde (10) olalar ki İslâm dâ'iresidür. Zîrâ
 (11) ḥaccı terk iden mü'minleriñ vesâ'ir mürtekeb-i (12) kebâ'ir ve şaḡâ'ir olan
 mü'minleriñ birazınıñ (13) günâhlarını Ḥaḳ Te'âlâ 'afvider ve bilâ-'azâb [112b]¹³ (1)
 Cennet'e girürler ve birazı daḥi enbiyânun ve daḥi (2) sâ'ir şefâ'atçıleriñ şefâ'atiyle
 bilâ-'azâb (3) Cennet'e girürler ve birazı daḥi nâra girüp (4) soñra Cennet'e girürler.
 İşte mizân-ı (5) şerî'at-ı muṭaḥhara budur. İmdi bundan ḡaflet (6) olunmayup her kişi
 Ḥaḳ Te'âlâ'nun rahmeti (7) ve maḡfireti ümîtinde ola, nâ-ümît olmaya (8) ve's-selâm.

¹³ Der-kenarda yazılmış: ” ... soñra ḥacc ... yüzleri üzre sürüyüp ... atarlar ... daḥi itlâḳ üzre degildir. belki
 anlardan günâhı 'afvolmayup şefâ'at olamayanlardır. Ancak bu ise ḥaccı terk idenler mahşûş degildir.
 Belki cemî' güneḥkârlar ... ḥâlleri ... ki biriniziñ günâhı 'afvolunur ... nâra girer. Soñra nârdan çıkar,
 Cennet'e girer.” (şahḥ)

Ve *Delîlû'l-Mütehayyirîn fi-Dâ'i Hacci'l-* (9) *Qâdirîn ve'l-Âcizîn-nâm* kitâbımızuñ âhîrinde (10) bu haberi naklidüp ve gâyetle çok (11) fevâ'id zikreyledik. Murâd iden anı bulup (12) mü'tâlâ'a eylesün ve Resûlu'llâh'ın "*Men* (13) *tereke's-salâte fe-ğad kefera.*" ya'nî kaçd ile [113a] (1) "Namâzı terk iden taḥkîkan kâfir oldu." (2) dimesi daḥi bu kabildendir. Ya'nî şalâtı (3) taḥkîr idici olduḡı ḥâlde terk iderse (4) yâḥûd farziyyeti inkâr idici olduḡı (5) ḥâlde terk iderse kâfir olur dimekdir (6) ve ke-zâlik Resûlu'llâh 'aleyhi's-salātu ve's-selâm (7) "Şarâb ki içmesi ḥarâm olan ḥamrdur, her (8) kimüñ karnına girse andan imân çıkar." (9) buyurmalarından murâd eger ḥelâldir deyü içerse (10) yâḥûd "*Bismi'llah*" deyüp içersedür (11) yâḥûd murâd-ı şerîfleri oldur ki imânın (12) nûrı andan çıkar, imânın kendi degil. (13) Zîrâ eger şarâb içmek ile ve namâz terk [113b] (1) itmek ve ġayr kebâ'ir işlemek ile ıtlâk (2) üzre imân gitse Resûlu'llâh zamânında (3) ḥamr içene ve namâz terk idene ve zinâ (4) idene tecdîd-i imân ile emridüp yalınız (5) ḥad urmaḡ ile ve recmitmek ile ve namâzı (6) ve orucı kaẓâ itmek anlara iktifâ olunmazdı (7) ve daḥi zâhiriyle 'amel mümkün olmayan bâkî (8) ḥadîşler ve âyetler ve kelâm-ı meşâyîḡ bunlara göre (9) mü'evveldir. İmdi ḥazer üzre olup anların (10) zâhiriyle maḡrûr olup kimseyi tekfir (11) itmeyesiz. Ba'zı yalın kat vâ'izler gibi (12) mādâmki kişiden şudûr iden kebîre (13) küfr icâb ider kebâ'irden olmaya naşş-ı [114a] (1) kaṭ' ile veyâ icmâ'-ı ümmet ile ḥarâm-ı la'în (2) olana ḥelâl demek ve ḥelâl olana ḥarâm (3) demek ve şer'en mu'azzam olanı taḥkîr itmek (4) gibi ve daḥi sâ'ir küfrolan aḳvâllerden (5) ve ef'âllerden ve bâtıl i'tikâdlardan birisi (6) kişiden zuhûr itmedikçe tekfiri câ'iz (7) degildir. Zîrâ kişi âḡiri küfre nisbet itmek (8) katlitmekden daḥi eşeddür ve mü'minüñ (9) kâfir olmasını dileyen kişi üzerine ve (10) daḥi mü'mini küfre nisbet iden kişi üzerine (11) küfr ḳorḳılır. Ḥazret-i Allâh celle celâlehu (12) cümlemizi cemî' şerlerden ḥıfzeylesün (13) *bi-luṭfihi ve iḥsânihi âmin Rabbe'l-âlemîn* [114b] (1) *bi-ḥürmeti'l-Enbiyâ'i ve âlihîm ecme'in* (2) **Otuz İkinci Bâb:** (3) Şâm'dan ve Mısır'dan Ka'be-yi Mu'azzama'ya varınca (4) ḳonakları ve oturaḳları ve şuları beyân (5) ve dönüşde ba'zı ḳonakları taḡyîr ve Mısırınıñ (6) Medîne'ye şapmalarını daḥi beyân ider. Bilgil ki (7) Şâm-ı Şerîf'den maḡmil, şevvâl ayınıñ on yedinci (8) gün merḥûm Aḡmed Paşa Ḳubbesi'ne çıkar (9) ve irtesi gün Ḥân-ı Zanûn'a gider ve üçüncü (10) gün Şanamayn'a ve dördüncü gün Kudayf'a (11) gider ve beşinci gün Müzeyrib'e gider ve (12) bu ḳonaklarda şu vardır ve köyler daḥi (13) vardır ve Müzeyrib'in ḳal'ası vardır ve ekin [115a] (1) ocaḡı yerdir. Şâm'ın ekşer zaḡîresi andan (2) gelir. Cümle ḥuccâc anda cem' olur ve Şâm (3) ḡalkı anları anları göndermege anda çıkarlar (4) Şâm'dan üç ḳonak yerdür lâkin zıkr (5) olunduḡı gibice te'enniyle giderler ve anda (6)

sekiz gün oturağ olurlar ve şevvāliñ (7) ahirinde Müzeyrib'den kalkıp dördüncü konağa (8) varur ki Mefrak'dır, anda şu yokdur. Beşinci (9) konağ 'Ayn-ı Zerķā'dır ve 'Ayn-ı Zerķā, (10) andaki şuyın ismidir. Altıncı konağ (11) Belķa'dır. Anda şu yokdur. Yedinci konağ (12) Kaṭrnān Kal'ası'dur. Anda şu vardır. (13) Sekizinci konağ Hīsā'dır. Tābūt Korusı [115b] (1) dağı dirler. Anda şu vardır. Toğuzuncı konağ (2) 'Aneze'dür. Anda şu vardır lākin iki sā'atlik (3) yirdedür ve ağır koğulıdır. Onuncı konağ (4) Konağ-ı Ma'ān Kal'ası'dur. Anda şu vardır ve (5) şenlikdir ve anda bir gice oturağ olurlar. (6) On birinci konağ 'Aķabe başıdır. Anda şu (7) yokdur. On ikinci konağ Coğıman (8) Kal'ası'dur. Anıñ şuyı iki sā'atlik (9) yirdedür. On üçüncü konağ Zātü'l-Hac'dur (10) ve Eşmeler Kal'ası dağı dirler. Anda şu (11) vardır lākin biraz kükürdlidir. On dördüncü (12) konağ Tebük'dür, 'Āşī Hürmā dağı dirler. (13) Anda şu vardır. Huccāc ba'de'l-hacc Şām'a [116a] (1) gelürken Şām'dan zağire ile anlara karşı (2) bu konağa dek gelür. On beşinci konağ (3) Meğāyir'dür. Anda şu yokdur. On altıncı konağ (4) Haydar Kal'ası'dur. Anda şu vardır. Ğāyetle (5) güzel şuyı vardır ve anda bir gice oturağ (6) olurlar. On yedinci konağ Mu'azzam Kal'ası'dur. (7) Anda kāh şu bulunur ve kāh bulunmaz. Zīrā yağmur (8) şuyıdır. On sekizinci konağ Şaḳķü'l-'Acüz'dur (9) Anda şu yokdur. On toğuzuncı konağ (10) 'Ulā'dır. Anda şu vardır. 'Ulā büyük (11) kaşabadır. Yigirminci konağ Zumerred (12) Kuyusu'dur. Anda kāh şu vardır ve kāh (13) yokdur. Yigirmi birinci konağ Şa'āb-ı Na'am'dır. [116b] (1) Anda şu vardır. Yigirmi ikinci konağ Hedeyye (2) eşmeleridir. Anda şu vardır lākin alçağ (3) şudur, kükürdlidir. Karında tırmaz. (4) Yigirmi üçüncü konağ Fuḫleteyn'dir. Anıñ şuyı (5) iki sā'atlik yirdedür. Ğāyetle güzel şudur. (6) Yigirmi dördüncü konağ Vādi'l-Kurā'dır. Anda (7) şu vardır. Yigirmi beşinci konağ Medīne-i (8) Münevvere'dür. Anda iki gice oturağ olurlar. (9) Yigirmi altıncı konağ Bī'r-i 'Alī'dür. Anda dağı (10) şu vardır ve ekşer huccāc anda iḫrāmlanur (11) ve ba'zılar ikinci Mīķāt'da iḫrāmlanur ki (12) Rābiğ'dir, Mışırılınuñ iḫrāmlandığı yerdür. (13) Yigirmi yedinci konağ Kubūr-ı Şühedā'dır. Anuñ [117a]¹⁴ (1) Huleys'dür ve anda dağı bir gice yatarlar. (2) Dördüncü konağ Kudeyr'dir. Beşinci konağ (3) Rābiğ'dir ve bu beş konağlarda şu vardır. (4) Altıncı konağ Kā'-ı Bezve'dir. Anda şu yokdur. (5) Yedinci konağ Bedr'dür. Anda şu vardır. (6) ve anda bir gice yatarlar. Sekizinci konağ (7) Cedīde'dür. Anda şu vardır ve anda bir gice (8) yatarlar. Toğuzuncı konağ Kubūr-ı Şühedā'dır. (9) Anuñ şuyı iki sā'atlik yirdedür.

¹⁴ Bu sayfanın 116b sayfasının devamı olmadığı muhtemeldir. Çünkü anlam bütünlüğü yoktur. Devam eden sayfa kayıp olabilir. Ancak yeni sayfada menziller hakkında bilgiler verilmeye devam edildiğinden bir veya iki sayfanın kayıp olabileceği düşünülmektedir.

Onuncu (10) konak Medīne-i Münevvere'dür. Anda üç gün (11) ve kâh dört gün oturak olurlar. On (12) birinci konak Cüruf'dur. Anda şu vardır ve (13) anda bir gice yatarlar. On ikinci konak [117b] (1) Vādi'l-Ḳurā'dır. Anda şu vardır. On üçüncü (2) konak Fuḥleteyn'dir. Anda şu vardır. (3) On dördüncü konak Hedeyye'dir. Anda şu (4) vardır ve anda bir gice yatarlar. On beşinci (5) konak Şa'b Na'am'dır. Anda şu vardır (6) On altıncı konak Zumerred'dür. Anda kâh şu (7) vardır ve kâh kuyı kurur. On yedinci (8) konak 'Ulā Kaşabası'dur. Anda iki gice (9) yatarlar. On sekizinci konak Medā'in Şālih'dür. (10) Anda şu vardır ve anda bir gice yatarlar. (11) On toktuzuncu konak Şakku'l-'Acüz'dur. (12) Anda şu yokdur. Yigirminci konak Mu'azzam (13) Ḳal'ası'dur. Anda kâh şu bulunur ve kâh [118a] (1) bulunmaz. Yigirmi birinci konak Ḥaydar'dır. Anda (2) şu vardır ve anda bir gice yatarlar. Yigirmi (3) ikinci konak Meğāyir'dür. Anda şu vardır. (4) lākin iki sâ'atlik yirdedür. Yigirmi üçüncü (5) konak Tebük'dür. Anda şu vardır ve anda (6) iki gice yatarlar ve Şām'dan anlara zaḥīre ile (7) karşıcı anda gelür. Yigirmi dördüncü konak (8) Ḳā'i'dür. Anda şu yokdur. Yigirmi beşinci (9) konak Zātü'l-Ḥac'dır. Anda şu vardır ve (10) anda bir gice yatarlar. Yigirmi altıncı konak (11) Çoğımān'dır. Anda şu vardır lākin iki (12) sâ'atlik yirdedür. Yigirmi yedinci konak (13) Zahrü'l-'Aḳabe'dir. Anda şu yokdur. Yigirmi [118b] (1) sekizinci konak Ma'an'dır. Anda şu vardır (2) ve anda bir gice yatarlar. Yigirmi toktuzuncu (3) konak 'Aneze'dür. Anda şu vardır lākin (4) iki sâ'atlik yirdedür ve ağır koḳulıdır. (5) Otuzuncu konak Ḥesā'dır. Anda şu vardır. (6) Otuz birinci konak Kaṭrāne'dür. Anda şu (7) vardır. Otuz ikinci konak Belkā'dır. (8) Anda şu yokdur. Otuz üçüncü konak (9) Zerḳā'dır. Anda şu vardır ve anda bir gice (10) yatarlar. Otuz dördüncü konak Mefrak'dır. (11) Anda şu yokdur. Otuz beşinci konak (12) Müzeyrib'dir. Anda şu vardır ve anda bir gice (13) yatarlar. Otuz altıncı konak Şanamayn'dır. [119a] (1) Anda şu vardır. Otuz yedinci konak (2) Kisve'dür. Anda şu vardır. Otuz (3) sekizinci konak Maḥrüse-i Şām'dır. (4) Ḥeresehu'llāhu Te'alā min-sā'iri's-şurūri bi-ḥürmeti'l- (5) enbiyā'i ve's-şalihine āmin Rabbe'l-'ālemin. (6) Şafer ayuñ kâh on ikisinde ve kâh (7) on üçünde Şām'a girürler. Ḳadīman (8) Şām'dan çıkmaları ve girmeleri ve Ka'be'ye (9) vāşıl olmaları ve Medīne'de turtmaları (10) ğayr tertīb üzre idi ve şaferiñ yigirmi (11) altısında ve kâh yigirmi yedisinde (12) Şām'a girürler idi ve bu leziz ve (13) hafif 'ādeti Şām emīr-i ḥaccı merḥūm [119b] (1) Şālih Paşa 'ādet eyledi. Raḥmetu'llāhi (2) 'aleyhi ve 'alā-sā'iri emvāti'l-Müslimīne. (3) **Faşl:** Bu faşl Mışır'dan Ka'be'ye (4) varınca konakları beyān ider ve Maḥrüse-i (5) Mışır'dan daḥi maḥmil şevvāl ayınuñ on yedinci (6) ğünü Sebīl-i 'Alām'a gider. İki sâ'atlik (7) yirdedür. Anda beş ğün turtur soñra (8)

Hac Bürkesi'ne gider. Mısır'dan dört (9) sâ'atlik yeredir ve anda huccâc cem' (10) olur ve Mısır halkı anları göndermege (11) anla çıkarlar. Anda şu vardır ve anda (12) daği beş gün tıururlar ve şevvâliñ (13) yigirmi yedinci günü kuşluk vağtı kaıkup [120a] (1) ikinci vağtı Dâr-ı Muşayy'a varirlar ve anda (2) aışsama dek istirâhat idüp soñra (3) kaıkup şabâh vağtı ikinci konağa (4) varur ki Dâr-ı Hamrâ'dır. Anda şu yoğdur. (5) Üçünci konağ 'Acrût'dur. Anda şu (6) vardır lâkin biraz acıdur. Dördünci konağ (7) Re'sü'l-Munşarîf'dır. Anda şu yoğdur. Beşinci (8) konağ Re'sü't-Teyh'dir. Anda daği şu yoğdur (9) lâkin 'Acrût'dan huccâc kaıkduğa saıışalar (10) neb'a gidüp şu alup ve ikinci gün (11) huccâc Munşarîf'dan Re'sü't-Teyh'e giderken (12) Hartûbiyye Deresi'nde kavışirlar. Altıncı (13) konağ Naııl'dur. Anda şu vardır ve anda [120b] (1) bir gün oturağ olurlar. Yedinci konağ (2) Bi'r-i 'Alâye'dür. Anuñ kal'asını 'Arab (3) harâb eyledi ve kuyusunuñ egerçi etrâfi (4) yıkıldıysa daği ili alan şuyı vardır. (5) Ba'zı muıhtâc fuıarâ andan şu alurlar. (6) İşlemedüğinden ağırca koıulı ise daği. (7) Sekizinci konağ 'Aıabe başıdır. Anda (8) gâhıce yağmur şuyı bulınur ve iki (9) sâ'atlik yerde gâyetle güzel şuyı (10) vardır. Toıuzuncı konağ 'Aıabe'nüñ (11) aşağasıdır. Anıñ daği kal'a içindeki (12) kuyı güzel şudur ve anda iki gün (13) oturağ olurlar. Onuncı konağ Zahr-ı [121a] (1) Hımâr'dır.

4. SÖZLÜK

4.1. Metin Sözlüğü

- A -

ā‘ dā-yı dīn: (<Ar.) Din düşmanları (87b-9).

āfāt: (<Ar.) Afetler, belâlar (20b-13).

ağır: Rahatsız edici, yoğun (115b-3).

aḥad: (<Ar.) Şahıs, kimse (111a-1).

āḥar: (<Ar.) Diğer, başka (19a-9).

āḥir: (<Ar.) Sonunda, sonda olan (5a-4).

aḥkām: (<Ar.) Hükümler, yöneticilerin halkla ilgili verdikleri kararlar (6b-2).

aḳreb: (<Ar.) Yakın (61a-3).

aḳvāl: (<Ar.) Sözler (114a-4).

akvāl-i mükeffere: (<Ar.) Kişiyi kâfir edecek söylemler (23b-6).

a‘ mā: (<Ar.) Görme engelli, kör (90b-4).

ardın ardın: Geri geri, arkayı dönmeden yürüme (77b-5).

arşun: Altmış sekiz santimetreye yaklaşık uzunluk ölçüsü birimi (63b-10).

aşdikā: (<Ar.) Sadık olanlar, dostlar (60a-4).

Aşhâb-ı Kehf: (<Ar.) Hristiyanlığın ilk dönemlerinde Kıtmir adındaki köpekleriyle birlikte Hristiyan olmayan hükümdarın baskısından kaçarak bir mağarada üç yüz küsur sene uyuduktan sonra hiçbir şeyden haberdâr olmadan uyanan yedi kişi (16a-1).

aşhâbü’l-fil: (<Ar.) Fil sahipleri, Kâbe’yi fillerle yıkmaya gelen Ebrehe’nin ordusu (96a-9).

aşağ(a): Aşağı, alt kısım (64a-7).

aya: Avuç içi (38b-1).

āyet-i kerīme: (<Ar.) Kur’an’ın her bir ayeti (89b-4).

ay(ı)t: Söyleme, deme (24a-7).

ayrık: Farklı, başka (64a-2).

ā‘ zā: (<Ar.) El, kol. ayak gibi vücut uzuvları (27b-4).

āzād: (<Far.) Serbest kalma, özgür olma (98a-13).

- 'A -

- ‘**abeş**: (<Ar.) Saçma, anlamsız, boş (19a-2).
- ‘**âcizlik**: (<Ar.+T.) Bıkkınlık, yorgunluk (100b-13).
- ‘**addit**: (<Ar.+T.) Saymak, düşünmek (105a-1).
- ‘**adl**: (<Ar.) Hak, adalet (87b-11).
- ‘**ahd**: (<Ar.) Ant, söz, yemin (97b-4).
- ‘**aķab**: (<Ar.) Art, arka, geri, peşi sıra (41b-5).
- ‘**akā'id-i İslām**: (<Ar.) İslām'ın kuralları (2b-10).
- ‘**akīde**: (<Ar.) Benimsenen inanç, düşünce yolu (18a-11).
- ‘**alā**: (<Ar.) Yüce, üstün, azâmetli (108a-4).
- ‘**alāmet-i kabūl**: (<Ar.) Kabul edilmenin işareti (60a-11/12).
- ‘**ālī**: (<Ar.) Yüce, ulu, büyük, yüksek (36b-3).
- ‘**ālim-i muḥakkık**: Hakikatin peşinde koşan, araştıran âlim (24b-4).
- ‘**ale'd-devām**: (<Ar.) Devam eden, sürekli (2a-10).
- ‘**āmme-i nās**: (<Ar.) Halkın geneli, toplumun büyük bir kısmı (6b-1).
- ‘**arż**: (<Ar.) Sunma, meydana çıkarma (100b-5).
- ‘**atıķ-nāme**: (<Ar.) Belge, bağışlanma belgesi (98b-1).
- ‘**avām**: (<Ar.) Sıradan halk kesimi (53b-13).
- ‘**avāmü'n-nās**: (<Ar.) Sıradan halk kesimi (85a-11).
- ‘**avret**: (<Ar.) Kadın (4a-13).
- ‘**avret yeri**: (<Ar.+T.) Vücutta görülmesi ayıp sayılan yer, edep yeri (43a-8).
- ‘**ayān**: (<Ar.) Göz önünde, belli, aşikâr (30b-5).
- ‘**ayb**: (<Ar.) Ayıp, kusur, eksiklik (66b-8).
- ‘**ayn-ı ḥaṭā**: (<Ar.) Hatanın kendisi (29a-3).
- ‘**azīmü'n-neff**: (<Ar.) Büyük fayda (2a-8).

- B -

- bāb**: (<Ar.) kitabın bölümlerinden her biri (2b-2).
- ba'de**: (<Ar.) Sonra (5a-10).
- ba'de'l-itmām**: (<Ar.) Tamamladıktan sonra (58b-10).
- ba'de'l-ḥabs**: (<Ar.) Hapsettikten sonra (9b-3).

ba‘de’l-ḥacc ve’l-vefāt: (<Ar.) Hac vazifesini yerine getirdikten ve öldükten sonra (111b-4).

ba‘de’l-ḥurūc: (<Ar.) Dışarı çıktıktan sonra (29b-11).

ba‘de’l-kitābet: (<Ar.) Yazıldıktan sonra (5a-10).

ba‘de’l-vücūd: (<Ar.) Var ettikten, yarattıktan sonra (12b-13/13a-1).

ba‘de’t-tevbe: (<Ar.) Tövbe ettikten sonra (20a-5).

bahā: (<Far.) Paha, değer, ücret (74b-1).

baḥīl: (<Ar.) Cimri, pinti, eli sıkı (34a-9).

ba‘īd: (<Ar.) Uzak (101b-10).

bāḳī: (<Ar.) Geriye kalan, artan (39b-8).

bālīg: (<Ar.) Bülûğ çağına erişmiş olan, ergin (11a-7).

bār: (<Far.) Defa, kere, kez, sefer (7a-9).

bārid: (<Ar.) Hoş olmayan, nâhoş (25a-11).

bāṭıl: (<Ar.) Doğru olmayan, geçersiz, hükümsüz (2a-4).

baṭṭāl: (<Ar.) Terk edilmiş, kullanılmayan, işe yaramaz (8b-8).

bāzīrgān: (<Far.) Ticaretle uğraşan, tüccar, tacir (7a-11).

begler begi: Büyük bir merkezi yöneten kişi, vâli (6b-11).

behāya: (<Ar.) Dört ayaklı hayvanlar (31a-11).

be’is: (<Ar.) Sakınca, mahzur (63a-3).

berd: (<Ar.) Soğuk (49b-6).

berekāt: (<Ar.) Bereketler, bolluk (87b-12).

berī: (<Ar.) Temizlenmiş, arınmış olan (11b-6).

berk: Sıkı, sağlam (106b-9).

beşāret: (<Ar.) Müjde, güzel haber (30b-8).

bey’: (<Ar.) Alım-satım işi (7a-8).

bey’ u şirā: (<Ar.) Alış veriş (7a-5).

beyān: (<Ar.) Açıklama, izah etme (2b-13).

beyn: (<Ar.) Ara (68b-5).

beyne’l-ḥavf ve’r-recā: (<Ar.) Allah’ın rızasını kazanmak adına umutla korku arasında bir hâlde bulunma (107a-11).

beyne’n-nās: (<Ar.) Halk arasında (7b-10).

Beytü’l-Maḳdis: (<Ar.) Kudüs (15a-6).

beze-: Süslemek (48b-3).

bid'at: (<Ar.) İslam'da Hz. Peygamber döneminde olmayıp sonradan ortaya çıkan uygulamalara verilen isim (40b-11).

bi-ḥasebi'l-iktizā: (<Ar.) Gerektiğinde (5a-12).

bi-ḥasebi'l-imkān: (<Ar.) İmkânlar yettiğinde (29b-9).

Bi-izni'llāhi Te'ālā: (<Ar.) Allah Teâlâ'nın izniyle (76a-7).

bi-ḥadri'l-imkān: (<Ar.) İmkân yettiğinde (101b-9).

bilā-ḥilāf: (<Ar.) Yalansız, şüphesiz, gerçek (19b-12).

bilā-izni's-şer': (<Ar.) Şeriatın izni olmadan (103a-10).

bilā-özr: (<Ar.) Özürsüz, mazeretsiz (30a-10).

bilā-şekk: (<Ar.) Şüphesiz (111b-10).

bilā-te'ḥir: (<Ar.) Ertelemeden, gecikmeksizin (45a-6).

bilet-: Keskinleştirmek (66b-2).

bi'l-icmā'i: (<Ar.) Özetle, kısaca (23b-7).

bi'l-ittifāk: (<Ar.) Fikir birliğiyle (10a-2).

bi'llāh: (<Ar.) Allah için (18b-9).

bi-keremi'llāhi't-Te'ālā: (<Ar.) Allah'ın yardımıyla (7b-11).

bī-ḫuşūr: (<Far.+Ar.) Kusursuz, eksiksiz (9b-4).

bī-nihāye: (<Far.+Ar.) Sonsuz, sınırsız (87b-9).

bi-tevfīki'llāhi Te'ālā: (<Ar.) Allah'ın izniyle (5b-2/3).

boğazla-: Boğazını kesmek (65b-6).

boğum: Ölçü birimi olarak da kullanılan parmak üzerinde çepeçevre şişmiş gibi görünen kısım (67a-3).

buğuz: (<Ar.) Gizli nefret, kin (103a-10).

bühtān: (<Ar.) İftira (15a-9).

Burāk: (<Ar.) Hz. Peygamber'in miraca yükselirken binek olarak kullandığı at (16a-5).

- C -

canavār: (<Far.) Yırtıcı hayvan (50b-2).

cā'iz: (<Ar.) Yapılmasında dinen sakınca bulunmayan eylem (3b-4).

cānib: (<Ar.) Yön, taraf (40a-8).

cebel: (<Ar.) Dağ (59b-11).

cebr: (<Ar.) Zorlama, zor kullanma (27b-3).

cehd: (<Ar.) Gayret etme, uğraşma (62a-8).

- cehl-i basîf:** (<Ar.) Bilgisiz olduğunu kabul eden, cehaletinden haberdâr olan (24b-1).
- cehl-i mürekkeb:** (<Ar.) Cehaletinden haberdâr olmayan, bilgisizliğini kabullenmeyen (24b-2).
- celâl:** (<Ar.) Yücelik, ululuk, büyüklük (55a-3).
- cem':** (<Ar.) Toplama, bir araya getirme (9a-6).
- cemî':** (<Ar.) Bütün, hepsi, tamamı (11b-5).
- cenâb:** (<Ar.) Din büyükleri için kullanılan hazret manasında saygı sözü (81a-4).
- cevâz:** (<Ar.) İzin, müsaade (28b-7).
- cidâl:** (<Ar.) Kavga, dövüş, savaş (47b-5).
- cihet:** (<Ar.) Yön, taraf (11b-4).
- cühelâ:** (<Ar.) Cahiller, bilmezler (8b-8).
- cünub:** (<Ar.) Boy abdesti alma durumu (38b-7).
- cünûn:** (<Ar.) Delilik, akıl noksanlığı (13a-8).
- cüzâm:** (<Ar.) İnsan vücudunda yaralara sebep olan bulaşıcı bir cilt hastalığı (85b-12).
- cüz'ice:** (<Ar.+T.) Az miktarda (9a-12).

- Ç -

- çaķ-ı hac:** (T.+Ar.) Hac vazifesinin tamam olması (30a-11).
- çaķ-ı rücû':** (T.+Ar.) Geri dönüşü tamamlamak (36a-10).

- D -

- dâ'im:** (<Ar.) Devam eden, bitmeyen (87a-8).
- dâ'imen:** (<Ar.) Dâima, sürekli olarak (20a-2).
- dâl:** (<Ar.) İşaret eden, gösteren (13b-8).
- dane:** (<Far.) Tane, adet (63a-6).
- däreyn:** (<Ar.) Dünya ve âhiret (8b-2).
- dâr-ı harb:** (<Ar.) Savaş alanı (10b-7).
- dâr-ı İslâm:** (<Ar.) İslâmî hükümlerin geçerli olduğu her yer (26a-3).
- de'b:** (<Ar.) Usûl, tarz, yol (28b-5).
- debbâglik:** (<Ar.+T.) Dericilik, deriyi çeşitli biçimlerde kullanılabilir hâle getirerek icra edilen meslek (106a-6).
- def'-i fesâd:** (<Ar.) Belâyı def etmek, kovmak (32b-9).

def-i vesvese: (<Ar.) Vesveseyi kovma, uzaklaştırma (5a-1).

degir-: Değdirmek (56a-2).

delil-i kaṭʿī: Şüpheye yer bırakmayan kanıt (23b-7).

deñli: Kadar (61a-8).

devlet: (<Ar.) Mutluluk, huzur, rahatlık (105b-3).

dirhem: (<Ar.) Okkanın dört yüzde birine denk gelen ağırlık birimi (7b-8).

dīvār: (<Far.) Duvar (45a-13).

dühūli'l-cehennem: (Ar.) Cehennem'e girmek (111a-13).

dühūli'l-cennet: Cennet'e girmek (111a-10/11).

- E -

ebnā: (<Ar.) Oğullar, çocuklar, evlatlar (2a-3).

ebvāb: (<Ar.) Baplar, bölümler (9b-11).

ecl: (<Ar.) Sebep, neden (24a-5).

ecl-i ma'lūm: (<Ar.) Malūm sebep, bilinen neden (23b-11/12).

ecnebī: (<Ar.) Yabancı, el (73a-2).

ednā: (<Ar.) Aşağı, düşük, küçük (103b-7).

ef āl: (<Ar.) Eylemler, hareketler, işler (2b-3).

ef āl-i mükeffire: (<Ar.) Kişiyi kâfir edecek eylemler (23b-3).

efḍal: (<Ar.) Üstün, yüksek (14b-6).

efḍal-i cemī'ü'l-mahlūkāt: (<Ar.) Cümle yaratılmışlardan üstün olan (Hz. Peygamber için kullanılır) (78a-5).

eglet-: Belletmek, ezberletmek (11b-2).

ehādiş-i şahiha: (<Ar.) Sahih hadisler, Hz. Peygamber'in gerçekten söylemiş olduğu sözler (111b-1).

ehemmi'l-umūr: (<Ar.) Önemli emirler, buyruklar (2b-9/10).

ehibbā: (<Ar.) Yakın dost çevresi, sevilen kişiler (35a-11).

ehl-i imān: (<Ar.) İman edenler, müminler (55b-2).

ehl-i teklif: (<Ar.) Mükellefler, sorumluluklarını yerine getirmesi gerekenler (2b-9).

ehli'l-hayr: (<Ar.) Hayır ehli, hayır yapmak için çalışanlar (80b-9).

ehliyyet: (<Ar.) Yeterlilik, bir işi yapabilme gücü (105a-5).

ekli ve şürbi: (<Ar.) Yeme ve içme (27a-9).

ekşer: (<Ar.) Çok, fazla, birçok (7a-4).

el-ahyā'ı ve'l-emvāt: (<Ar.) Diriler ve ölüler (102b-5/6).

elfāz: (<Ar.) Laflar, söylenenler (12a-4).

emīnlik: (<Ar.+T.) Güvenli, tehlikesiz (29b-1).

emr-i bi'l-ma'rūf ve nehy-i 'ani'l-münker: (<Ar.) İyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalışma (104a-7).

emşāl: (<Ar.) Benzer, eş, aslının yerini tutan (86b-4).

emvāt: (<Ar.) Ölümler (60a-9).

enbiyā: (<Ar.) Nebiler, peygamberler (14a-9).

erbāb-ı ma'rifet: (<Ar.) Marifet sahipleri, işi bilenler, uzmanlar (7b-6).

erkān: (<Ar.) Önemli unsurlar, esaslar, direkler (26b-7).

eşahh: (<Ar.) Daha doğru, sahih, yalansız (18b-7).

eşahh-ı kavī: (<Ar.) Sözüün esası, özü (94b-10).

esbāb: (<Ar.) Kıyafet, giysi (3a-7).

esedī: (<Ar.) Üzerinde aslan çizimi bulunan ve Osmanlılar tarafından da kullanılmış Felemenk parası (7a-13).

esfelü's-sāfilīn: (<Ar.) Cehennem'in en aşağı tabakası (20a-1).

eşed: (<Ar.) Şiddetli, vahim (114a-8).

eşit-: İşitmek, duymak (57b-9).

eşme: Kumluk yerdeki su kaynağı, pınar, kuyu (116b-2).

eşyā: (<Ar.) Şeyler, işler, eylemler (3b-3).

eşyā-yı muḥarreme: (<Ar.) Kesin olarak yasaklanmış, haram kılınmış şeyler (104b-10).

evḳāt-ı mübāreke: (<Ar.) Mübârek vakitler, kutsal zamanlar (6b-7).

evlā: (<Ar.) Daha iyi, yeğ, üstün (19a-8).

evsa': (<Ar.) Geniş, detaylı (109a-7).

evvel: (<Ar.) Önceki, ilk (2b-8).

eylik: İyilik (5b-4).

eyüce: İyice, hoş, güzel (44b-8).

ezkār: (<Ar.) Zikirler (64a-3).

ezyed: (<Ar.) Çok fazla (61a-3).

- F -

fā'ide-i dünyeviyye: (<Ar.) Dünyalık fayda (8a-10).

fāl it-: (<Ar.+T.) Falla meşgul olmak, fal bakmak ya da baktırmak (110b-3).

- fāriğ:** (<Ar.) Vazgeçmiş, uzaklaşmış, el çekmiş olan (70b-2).
- farziyyet:** (<Ar.) Farzlar, kesinlikle yapılması gerekenler (113a-4).
- fāsīd:** (<Ar.) Fesatlık içeren, bozuk, kötü (18a-11).
- fāsīk:** (<Ar.) Yoldan çıkmış, günaha batmış (23a-12).
- fāzıl:** (<Ar.) Faziletli, erdemli, ahlakî yönden üstün insan (25a-1).
- feh̄m:** (<Ar.) Anlamak, kavramak, vâkıf olmak (19a-7).
- ferāce:** (<Ar.) Omuz üstüne atılan örtü biçimindeki elbise (49a-1).
- ferāgat:** (<Ar.) Hakkı olandan vazgeçme, zarara uğrama (7a-5).
- fevā'id:** (<Ar.) Faydalar, yararlar (2a-8).
- fevt:** (<Ar.) Ölü, hayatta olmayan (6a-7).
- fısk:** (<Ar.) Yoldan çıkma, fesatlık, günaha batma (22b-6).
- fi'l-i kabīh:** (<Ar.) Kötü, ahlaksız eylem, zinâ (8b-3).
- fi'l-i maḥṣūṣ:** (<Ar.) Bir işe has eylem (41a-2).
- fi'lü'l-ḥayr(at):** (<Ar.) Hayırlı işler, faydalı ameller (6b-10).
- fi'l-hāl:** (<Ar.) Hemen, şimdi, derhâl (13a-9).
- fırāk:** (<Ar.) Ayrılık, kopuş (76b-13).
- fitne:** (<Ar.) Bozma, yoldan çıkarma (109b-5).
- Furkān:** (<Ar.) Kur'an-ı Kerim (14a-8).

- G -

- ḡaflet:** (<Ar.) Farkına varamama, dalgınlık, dikkatsizlik (57b-6).
- ḡāhī:** (<Far.) Bazen, zaman zaman (99a-7).
- ḡanī:** (<Ar.) Zengin, gözü tok (8a-3).
- ḡarb:** (<Ar.) Batı (42a-2).
- ḡarīb:** (<Ar.) Çaresiz, düşkün (61a-8).
- ḡayr(i):** (<Ar.) Başka diğer (4b-6).
- ḡazā:** (<Ar.) İslam yolunda yapılan savaş (15a-5).
- ḡerdān:** (<Far.) Boyun (66a-12).
- ḡider-:** Yok etmek, kesmek (48a-8).
- ḡökçek:** Güzel, hoş, şirin (13b-1).
- ḡubār:** (<Ar.) Toz (76a-4).
- ḡurübü's-şems:** (<Ar.) Güneşin batışı (45b-12).
- ḡuruş:** (<Alm.) Osmanlı Devleti'nde bir para birimi (7a-7).

ğusl: (<Ar.) Yıkanma, boy abdesti alma (38b-10).

gün: Yirmi dört saatlik zaman dilimi, zaman, çağ (2a-1).

gürüh: (<Far.) Topluluk, grup, zümre (60b-13).

- H -

Ḥabība'llāh: (<Ar.) Allah'ın habibi (Hz. Peygamber) (108b-8).

ḥabīş: (<Ar.) Kötü, fesat, zâlim kimse (33a-13).

ḥācet: (<Ar.) İhtiyaç, gerekli olan (82a-6).

ḥacil: (<Ar.) Mahçup olmuş, utanmış olan (34b-8).

ḥad ur-: (<Ar.+T.) Düzeni bozan bir suça karşılık cezalandırmak (113b-5).

ḥafif: (<Ar.) Kolay, yapılmasında zorluk olmayan (119a-13).

ḥakîr: (<Ar.) Kulunuz, bendeniz, tevazu sözü (2a-12).

ḥalâş: (<Ar.) Kurtulmak, özgür kalmak (60a-7).

ḥalel: (<Ar.) Eksiklik, bozukluk (94a-2).

ḥālîk: (<Ar.) Halk eden, yaratıcı, yaratan (16b-5).

ḥamd ü şenâ: (<Ar.) Allah'a şükredip onu övme (53b-2).

ḥamr: (<Ar.) Şarap, içki (99b-7).

ḥarām-ı la'în: (<Ar.) Lanetlenmiş haram olan (114a-1).

Ḥārîcî: (<Ar.) Sıffin Savaşı'nda yaşananlardan ötürü Hz. Ali'ye isyan edenler (111a-9).

ḥasen: (<Ar.) Güzel, iyi, hoş (91b-8).

ḥasene: (<Ar.) Güzellik, iyilik, hoşluk (99a-5).

ḥāşıl: (<Ar.) Ortaya çıkma, açık olma (82a-6).

ḥaşşâ-yı Medîne: (<Ar.) Medine'ye has, Medine'de bulunan (84b-5).

ḥaşiye: (<Ar.) Bir eseri açıklamak üzere yazılan başka bir eser (18b-4).

ḥaşr olun-: (<Ar.+T.) Toplanma, bir araya gelme (97a-5).

ḥātem: (<Ar.) Yüzük (49a-13).

ḥatun: Kadın (83a-2).

ḥavf: (<Ar.) Korku (15a-12).

ḥavl: (<Ar.) Çevre, alan, bölge (51a-10).

ḥayrât: (<Ar.) Hayırlar, iyilikler, hayırlı işler (90a-8).

ḥayz: (<Ar.) Kadınların aybaşı durumu (38b-8).

ḥazâ: (<Ar.) Bu, şu, o anlamında işaret zamiri (17a-1).

ḥazen: (<Ar.) Saklamak, stok yapmak (9a-6).

hazer: (<Ar.) Çekinmek, uzak durmak, sakınmak (42b-9).

hâzirü'l-meclis: Mecliste hazır bulunan (110b-1).

hey'et: (<Ar.) Görünüş (15b-7).

hıdmet: (<Ar.) Hizmet (6b-9).

hıfz: (<Ar.) Koruma, saklama, muhafaza etme (36a-10).

hınna: (Ar.) Kına (48a-2).

hıbe: (<Ar.) Bağışlama, karşılıksız olarak verme (61a-2).

hilâfinca: (<Ar.+T.) Zıtlık, karşı olma durumu, tersine (12a-11).

himâr: (<Ar.) Eşek, merkep (16a-4).

hisâb: (<Ar.) Hesap (100b-5).

horağa: (<Yun.) Şaka, lâtife (103a-9).

hubb-ı dünyâ: (<Ar.) Dünya malına duyulan sevgi, bağlılık (103a-5).

hukûk-u nâs: (<Ar.) Kul hakkı (99b-3).

hukûkü'l-vâlideyn: (<Ar.) Ana-baba hakkı (27a-8).

Hulûlî: (<Ar.) Allah'ın insan gibi görüldüğüne inanan mezhebe mensup kişi (111a-7).

huşûşan: (<Ar.) Hususi olarak, özellikle (2a-6).

huşû': (<Ar.) Karşısındaki şeyin varlığından etkilenmek, ilahi huzurla dolmak (55a-4).

- I -

ıpran-: Yıpranmak (77a-4).

ısıcak: Sıcak (100b-9).

ısıtma: Sıtma, sivrisinek ısırmasıyla bulaşan ateşli hastalık (76a-5).

ıtlâk: (<Ar.) Salıverme, üzerinde düşünmeme (109b-3).

- İ -

ibādât: (<Ar.) İbadetler (12b-10).

ibâdu'l-llâh: (<Ar.) Allah'ın kulları (2a-11).

ibkâ: (<Ar.) Olduğu gibi, değiştirmeden (109b-4).

İblis: (<Ar.) Şeytan (101b-10).

ibrām: (<Ar.) Israrla söyleme, defalarca tekrar etme (24a-13).

ibtâl: (<Ar.) İptal, hükümsüz bırakma (42b-10).

ibtidâ: (<Ar.) Öncelikle, ilk olarak (8a-4).

icābet: (<Ar.) Emre uyma, çağrışı kabul etme (61a-2).

icmālī (<Ar.) Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği her şeyi kabul etmek, hepsine inanmak (12a-1).

icmā' -ı ümmet: (<Ar.) Aynı dönemde yaşayan din âlimlerinin Kur'an'da ve sünnette açıkça belirtilmemiş bir mesele üzerinde fikir birliğine varmaları (30a-7).

ictihād: (<Ar.) Çalışma, gayret gösterme (14b-12).

ictināb: (<Ar.) Çekinme, sakınma, uzak durma (17a-2).

idhāl: (<Ar.) Dahil etme, içine koyma (48b-4).

igvā: (<Ar.) Yoldan çıkarma, aklını çelme (90a-6).

ihāṭa: (<Ar.) Çevirme, etrafını sarma (51a-10).

ihdā: (<Ar.) Hediye verme (35a-1).

iḥdāṣ: (<Ar.) Ortaya çıkma, meydana gelme (26b-5).

iḥfā: (<Ar.) Saklama, gizleme (106b-7).

iḥlās: (<Ar.) Saf, katkısız, doğal, samimi (18a-13).

iḥrāc: (<Ar.) Dışarı çıkarma, atma (10b-7).

iḥsān: (<Ar.) İyilik, lütuf (6a-9).

iḥtişār: (<Ar.) Kısaca açıklama, özetleme (109a-8).

iḥtirāz: (<Ar.) Uzak tutma, geri çekme (26b-2).

iḥvān: (<Ar.) Arkadaşlar, kardeşler, aynı tarikattan olanlar (2a-12).

iḥyā: (<Ar.) Canlılık kazandırma, diriltme (60a-9).

iḥzār: (<Ar.) Hazır tutma, hazırlama (65a-9).

‘iḫāb: (<Ar.) Azap, ceza, eziyet (21a-6).

iḫdām: (<Ar.) Gayretle ve sabırla çalışma (17a-4).

iḫdār: (<Ar.) Güç, kuvvet verme (13b-3).

iḫrār-ı ömr: (<Ar.) Ömürlük söz, dönülmeyecek karar (20a-3).

iktifā: (<Ar.) Ardı sıra devam edip gitme (53b-11).

iḫtizā: (<Ar.) Gerekli olan, lüzumlu (8a-2).

i‘lām: (<Ar.) Bildirme, ilân etme (108a-6).

ile'l-ān: (<Ar.) Hâlâ, içinde bulunduğumuz zaman itibarıyla (8b-7).

ile'l-mevt: (<Ar.) Ölmek üzere olan (5a-2).

ilhāk: (<Ar.) Ekleme, ilâve (5b-2).

illā: (<Ar.) Ne şartla olursa olsun, kesinlikle (62b-3).

‘illetü'l-vücüb: (<Ar.) Gerekli olan (10a-7).

‘ilm-i ḥāl: (<Ar.) Dinî kurallar kitabı (27b-2).

īmā: (<Ar.) İşaret (39a-3).

īmān-ı tafşıl: (<Ar.) Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği her şeyi ayrı ayrı kabul etmek (12a-1).

imāte: (<Ar.) Öldürme, canını alma (20b-5).

imtişāl: (<Ar.) Boyun eğme, kabullenme (17b-6).

incās: (<Ar.) Kirlilik, pislik (26b-5).

inciniş-: Karşılıklı biçimde incinmek (53a-6).

‘ind: (<Ar.) Kat, nezd (63a-3).

‘inde’l-mevt: (<Ar.) Ölüm katı, ölüme yaklaşmak (106b-12).

infışāl: (<Ar.) Ayrılma, terk etme, çıkıp gitme (20b-11).

ins: (<Ar.) İnsan (16a-6).

inşā’allahü’l-meliki’l-‘allām: (<Ar.) Her şeyi bilen, hükmeden Allah dilerse (2a-10).

intikāl: (<Ar.) Bir yerden hareket etme, başka bir yere geçme (40b-4).

i‘rāb: (<Ar.) Arapça kelimeleri kurallara uygun okuma (28a-13).

irāde-i cüz’iyye: (<Ar.) Allah’ın insana verdiği seçim yapma, karar alma gücü (17a-3).

irtikāb: (<Ar.) Kötü bir iş yapma (17b-13).

işāl: (<Ar.) Ulaştırma, yetiştirme, eriştirme (6a-3).

istiğfār: (<Ar.) Günahlarının bağışlanması için kulun Allah’a yalvarması (37b-12).

istihzā: (<Ar.) İnce alay, ciddiye almama (96b-9).

istimā‘: (<Ar.) Duymak, işitmek (9b-8).

isti‘māl: (<Ar.) Kullanmak (31b-7).

istirāḥat: (<Ar.) Dinlenme, rahatlama (120a-2).

iṭ‘ām: (<Ar.) Yemek yedirme, ikram (35a-1).

itbā’: (<Ar.) Tâbi olan, birinin yolunda olan (8a-6).

i‘tikād: (<Ar.) Kalpten inanma, iman (2a-4).

i‘tikāf: (<Ar.) Bir yere kapanarak ibadetle meşgul olma (55a-8).

itmām: (<Ar.) Tamamlamak, sona erdirmek (42b-4).

‘iyāl: (<Ar.) Aile resinin bakmakla yükümlü olduğu ev halkı (28a-5).

izāle: (<Ar.) Giderme, yok etme (53a-1).

izdiḥām: (<Ar.) Kalabalığın belli bir yere yığılıp hareket etmenin güçleşmesi (56a-1).

izhār: (<Ar.) Görünür kılma, açığa çıkarma (16b-4).

izhār-ı tezellül: (<Ar.) Kendini hor görmeyi açığa vurmak, Allah’ın huzurunda kendini kıymetsiz saymak (95b-7).

‘izzet: (<Ar.) Saygı, hürmet, ikram (102b-7).

- K -

ķabāyih: (<Ar.) Kabāhatler, kusurlar (60a-10).

ķabīl: (<Ar.) Kelime, Türkçede “bu şekilde, bunun gibi” anlamına gelen “bu kabildendir” biçiminde kullanılmaktadır (113a-2).

ķābil: (<Ar.) Mümkün, imkân dahilinde olan (109a-5).

ķable’l-ķurūc: (<Ar.) Dışarı çıkmadan önce (31a-6).

ķable’n-nidā: (<Ar.) İlân etmeden, duyurmadan önce (8a-8).

ķadīman: (<Ar.) Eskiden beri (119a-7).

ķādir: (<Ar.) Kuvvet sahibi, yapabilme gücüne sahip olma (4b-11).

ķafaş: (<Ar.) Sık aralıklı demirlerle örölmüş koruma amaçlı yapı (80b-7).

ķāfi: (<Ar.) Yeter, yeterli (20a-7).

ķahhār: (<Ar.) Esmā-i hüsnadan olup “kendisine karşı çıkanları kahreden” anlamına gelmektedir (87b-11).

ķahṭlık: (<Ar.+T.) Yokluk, kıtlık (8b-10).

ķā’im: (<Ar.) Devam eden, süren (11a-11).

ķal’a: (<Ar.) Kale, etrafı kalın duvarlarla çevrilmiş savunma amaçlı yapı (114b-13).

ķāle: (<Ar.) Söylemiştir, demiştir (5b-6).

ķan: Cināyet,suç (17a-8).

ķanda: nerede (34a-1).

ķanğı: Hangi (46b-10).

ķanğır-: Ayırarak bükme (66a-12).

ķarın: Mide, sindirim organı (116b-3).

ķarındaş: Kardeş (2a-4).

ķarīb: (<Ar.) Yakın (6b-7).

ķarşucı: Karşılāyan (116a-1).

ķāşıdan: (<Ar.) Kastederek, yönelerek (2a-7).

ķaşağa: (<Ar.) Sırt kaşımaya yarayan ucu kaşık veya el biçimindeki alet (32a-6).

ķaṭ’: (<Ar.) Son verme, bitirme (55a-9).

ķavā’id: (<Ar.) Dil bilgisi (28a-12).

ķavl: (<Ar.) Söz, görüş, fikir (10a-6).

ķayd: (<Ar.) Hayvanı bir yere bağlama (63b-7).

ķebīre: (<Ar.) Birini öldürme, zina gibi büyük günahlar (113b-12).

ķefere: (<Ar.) Kāfirler (16a-7).

- kehle:** (<Far.) Bit (47b-13).
- kelām-ı kıdem:** (<Ar.) Allah'ın bütün zamanları kapsayan ilâhi sözü (13b-8).
- kelām-ı şerif:** (<Ar.) Mübarek söz (62a-1).
- kelb:** (<Ar.) Köpek (16a-1).
- kem:** (<Far.) Kötü, fena (103a-11).
- kemâl:** (<Ar.) Kusursuz, eksiği olmayan (19a-4).
- kemuk:** Kemik (66a-4).
- kemlik:** (<Far.+T.) Kötülük, fenâlık (6a-13).
- kerâhet:** (<Ar.) Açıkça haram kılınmasa da dinen şüpheli durum ya da davranış (46b-6).
- kerimü't-ṭab:** (<Ar.) Yüce yaratılışlı, iyiliksever, cömert (8a-3).
- kesb:** (<Ar.) Kazanç, elde edilen (17b-3).
- kesel:** Tembellik, üşengeçlik, miskinlik (90a-6).
- kesik:** Eksik, değeri düşmüş para (6b-13).
- keşirü'l-fevâ'id:** (<Ar.) Faydası bol olan (2a-8).
- keşret-i 'ibâdet:** (<Ar.) İbadetle meşgul olma, çok ibadet etme (102b-10).
- keşret-i nisyân:** (<Ar.) Unutmanın çokluğu (34b-1).
- keyfiyyet:** (<Ar.) Durum, vaziyet, nitelik (39a-7).
- kezâ:** (<Ar.) Böyle, bunun gibi (65a-10).
- ke-zâlik:** (<Ar.) Kezâ, yine öyle (7a-11).
- ķırâ'atü'l-fâtihet:** (<Ar.) Fatiha suresini okuma (26b-10).
- ķırâ'atü't-teşhüd:** (<Ar.) Kelime-i şehadet söyleme, okuma (26b-11).
- ķırķ-:** Ucundan kesmek (47a-2).
- ķıtâl:** (<Ar.) Öldürmek için çarpışma, vuruşma (32a-8).
- ķifâyet:** (<Ar.) Yeterli gelme (9a-13).
- ķimesne:** Kimse (29a-5).
- ķonak:** Dinlenme, konaklama yeri (5a-8).
- ķonşu:** Komşu (103a-13).
- ķötürüm:** Yürüyemeyecek biçimde engeli olan, sakat (90b-4).
- ķurb:** (<Ar.) Yakın, uzak olmayan (75b-1).
- ķurbet:** (<Ar.) Allah'a yakınlık (101b-13).
- ķuşluk:** Günün sabahla öğle arasındaki vakti (73b-1).
- ķutṭâ'-i ṭarīķ:** (<Ar.) Yol kesip soygun yapan haydutlar (85a-1).
- ķuvvet-i recâ-yı icâbet:** (<Ar.) Allah'ın kuvvetli yardımına sığınmak (60a-3).

kükürd: (<Far.) Suyun içinde yer aldığında şifalı olan yandığında ise nefes almayı zorlaştıran element (115b-11).

külliyet: (<Ar.) Büyük, çok, fazla (7b-5).

kütüb-i münzele: (<Ar.) Vahyedilmiş kutsal kitaplar (18b-11).

- L -

lā-ḥisāb: (<Ar.) Hesapsız, hesap sormadan (110a-9).

laḳlaḳa: (<Ar.) Gereksiz boş söz, gevezelik (61a-5).

levāzım: (<Ar.) Lazım gelenler, gerekli şeyler (92a-5).

leẓīz: (<Ar.) Güzel, hoş (119a-12).

lisān-ı Türki: (<Ar.+T.) Türk dili, Türkçe (2a-9).

li-vechi'llāhi: (<Ar.) Allah için (2a-7).

luṭf: (<Ar.) Lütuf, iyilik, hoşluk (24a-7).

- M -

mā-ʿ adā: (<Ar.) Başka, hariç (29a-8).

maʿ an: (<Ar.) Birlikte, beraber (10b-10).

Maʿ būd-ı bi'l-ḥaḳ: (<Ar.) Hakkıyla ibadete lâyık olan Allah (11b-7).

mağfiret: (<Ar.) Allah'ın kullarını bağışlaması (76b-11).

mağrūr: (<Ar.) Gururlu, kibre kapılmış olan (113b-10).

mağzūb: (<Ar.) Üzerine gazap edilmiş, gazaba uğramış olan (103a-8).

maḥaffe: (<Ar.) Genellikle uzun yolculuklarda kullanılmak üzere binek hayvanlarının üstüne konan kafes biçimindeki sepet (36a-3).

maḥal: (<Ar.) Mevki, yer (69a-5).

maḥall-i töhmet: (<Ar.) Suç yeri, suç mahalli (103a-7/8).

maḥbūb: (<Ar.) Sevilen, sevgili (97a-4).

maḥdūd: (<Ar.) Sınırlı, sınırlandırılmış (42a-10).

maḥfazān: (<Ar.) Muhafaza ederek, koruyarak (2a-6).

maḥfūz: (<Ar.) Korunmuş, muhafaza edilmiş (60a-8).

maḥmil: (<Ar.) "Surre" adı verilen değerli hediyeleri de taşıyan hac kervanı (114b-7).

maḥmūlen: (<Ar.) Hâmile olduğu hâlde (43a-6).

maḥrūm: (<Ar.) Hakkı teslim edilmemiş, yoksun bırakılmış olan (77a-7).

- maḥrūse:** (<Ar.) Büyük şehir, eyalet (2a-2).
- maḥv:** (<Ar.) Yok olma, son bulma (7b-11).
- maḥbūl:** (<Ar.) Uygun, kabul edilir olan (64b-6).
- maḥhūr:** (<Ar.) Kahrolmuş, bozguna uğramış, yenilmiş olan (61a-13).
- ma' kūs:** (<Ar.) Ters, zıt, aksi (34a-9).
- mā' layānī:** (<Ar.) Boş ve faydasız iş (37b-13).
- ma' mūr:** (<Ar.) İmar edilmiş, bayındır hâlde bulunan, bakımlı yer (87b-12).
- manḡır:** Bakırdan yapılmış para (103b-12).
- manṣūr:** (<Ar.) Allah'ın yardımıyla zafere ulaşan (87b-10).
- marāz:** (<Ar.) Hastalık, dert (85b-12).
- ma' rūf:** (<Ar.) (eski bir hukuk terimi) İyilik, hoşluk (6b-1).
- ma' -sā'iri'l-Müslimīn:** (<Ar.) Diğer Müslümanlarla birlikte (8b-1).
- maṭlūb:** (<Ar.) İstenen, beklenen şey ya da davranış (54a-3).
- ma' zūl:** (<Ar.) Azledilmek, çıkarılmak (15a-13).
- mecnūn:** (<Ar.) Akıllı yerinde olmayan, deli (9b-13).
- medfūn:** (<Ar.) Defnedilmiş, gömülü olan (84b-5).
- mekrūh:** (<Ar.) Haram olmadığı hâlde yasaklanan (3b-2).
- melā'ike:** (<Ar.) Melekler (16b-8).
- me' mūr:** (<Ar.) Emri yerine getirmekle yükümlü olan (17a-1).
- men':** (<Ar.) Yasak, engel (29a-13).
- menāsik:** (<Ar.) Hac ibadetinin uygulanış biçimini anlatan eserlere verilen isim (5a-4).
- menhī:** (<Ar.) Dinen yasak olup yapılması sakıncalı olan (17b-13).
- menhiyyāt:** (<Ar.) Yasaklar, dinin yasakları (18a-10).
- mensūh:** (<Ar.) Hükmü kaldırılmış, geçersiz (14a-1).
- menzil:** (<Ar.) Yol, güzergâh, varılmak istenen hedef (35a-3).
- merdūd:** (<Ar.) Reddedilmiş, kovulmuş, çıkarılmış olan (64b-9).
- merdūdū's-ṣhāde:** (<Ar.) Dinden çıkmış (30a-9).
- merḡūb:** (<Ar.) Rağbet gören, görülmek istenen (97a-4).
- merḥūm:** (<Ar.) Rahmete kavuşmuş, vefat etmiş olan (5a-3).
- mervī:** (<Ar.) Sözlü biçimde ifade edilen (4b-8).
- mesā'il:** (<Ar.) Meseleler, konular (2b-10).
- mesh:** (<Ar.) Bir şeye el sürme ya da sıvazlama (38b-4).
- mesrūr:** (<Ar.) Mutlu, huzurlu (8a-12).
- mestūr:** (<Ar.) Örtülü, gizli (43a-8).

- meşakkat:** (<Ar.) Zorluk, sıkıntı, eziyet (61a-10).
- meşāyih:** (<Ar.) Şeyhler (105b-5).
- meşrūʿ:** (<Ar.) Dine uygun olan (54a-3).
- meşveret:** (<Ar.) Danışma, fikir alma (7b-6).
- mevācib:** (<Ar.) Maaş, çalışana belli zamanlarda ödenmesi gereken miktar (7b-13).
- mevt:** (<Ar.) Ölüm, yok oluş (17a-11).
- mevķūf:** (<Ar.) Gerçekleşmesi başka bir şeye bağı olan (26b-7).
- mevşūf:** (<Ar.) Vasıflanmış, nitelenmiş (12b-2).
- meyyit:** (<Ar.) Ölü, ölmüş insan (10b-4).
- mezāhib-i erbaʿa:** (<Ar.) Hanefî, Malikî, Şafîî, Hanbelî adıyla anılan dört büyük mezhep (34a-11).
- mezbūr:** (<Ar.) Adı geçen, kendisinden söz edilen (8a-3).
- mezķūr:** (<Ar.) Adı geçen, zikrolunan (2a-3).
- mīl:** Uzaklık ölçüsü birimi, sınır (51a-13).
- mīrî:** (<Far.) Devlet malı (7b-2).
- mişāl:** (<Ar.) Çizim, resim (3b-6).
- mişilli:** (<Ar.+T.) Benzer, gibi (109b-13).
- misk:** (<Ar.) Güzel, hoş kokulu şey (48b-5).
- miskīn:** (<Ar.) Yetersiz, bilgisiz (23b-10).
- misvāk:** (<Ar.) İslam'da sünnet olup dış temizliğinde kullanılan ince dallı küçük ağaç (49b-1).
- mīzān:** (<Ar.) Mahşer günü insanların günah ve sevaplarını tartacak manevî tartı (23a-6).
- mīzān-ı şerīʿat-ı muṭahhara:** (<Ar.) Şeriatın mbarek terazisi (112b-4/5).
- mollā:** (<Ar.) Kadı (26a-5).
- muʿāmele:** (<Ar.) Resmi dairede yapılan işlem (7b-9).
- muʿāşeretī'n-nās:** (<Ar.) Toplumusal alandaki ilişkiler (27a-11).
- muʿāvenet:** (<Ar.) Yardım, iyilik (105a-12).
- muʿaẓẓam:** (<Ar.) Önemli, önem verilmesi gereken (114a-3).
- muʿaẓzeb:** (<Ar.) Azap içinde kalmış olan (111a-13).
- mubāh:** (<Ar.) Yapılmasında dinen bir sakınca olmayan eylem (49a-2).
- mūcibince:** (<Ar.) Durumun gereğine göre, uygun biçimde (2b-5).
- muḍārebe:** (<Ar.) Ortak ticaret (26a-11).
- muḥāl:** (Ar.) İmkânsız, mümkün olmayan (30b-7).

- muhık:** (<Ar.) Doğru, haklı (21a-10).
- muhrim:** (<Ar.) İhramlı olan (41a-7).
- muhtaşarca:** (<Ar.) Özetle, özet olarak, kısaca (12a-5).
- muhtekir:** (<Ar.) İhtiyaç ürünlerini kâr amaçlı biriktirip fiyat yükseldiğinde pahalı fiyatlara satan, vurguncu (9a-5).
- mukābele:** (<Ar.) Karşılıklı olarak (5a-10).
- mukābil:** (<Ar.) Karşılığında, karşılık olarak (89a-2).
- mukaddem:** (<Ar.) Önce, eski, evvel (6b-12).
- mukadder:** (<Ar.) Kaderde olan, yaşanması gereken, alın yazısı (17b-11).
- mukayyed:** (<Ar.) Bağlı olmak, sahip çıkmak (9a-2).
- mukırr:** (<Ar.) Gerçeği kabul edip hatasını veya suçunu itiraf eden kimse (25a-8).
- muntazır:** (<Ar.) Beklemekte olan, bekleyen (75b-6).
- murābaḥa:** (<Ar.) Tefecilik, faiz yoluyla haksız kazanç elde etme (23b-11).
- murād:** (<Ar.) 1. Anlatılmak istenen, kastedilen, (12a-5) 2. İçten gelen, istenen (58a-11).
- musahḥar:** (<Ar.) Büyülenmiş, etki altında kalmış olan (37b-13).
- muşarraḥ:** Açık biçimde ifade eden, açıklayan (95b-6).
- muşībet:** (<Ar.) İçine düşülen kötü durum, sıkıntı, dert, felaket (57b-6).
- Mu‘tezilī:** (<Ar.) Mutezile mezhebine mensup olan (111a-10).
- muṭī‘:** (<Ar.) Boyun eğen, itaat eden (21a-7).
- muṭṭalī‘:** (<Ar.) Haberdâr olan, bilen (7b-5).
- muttaşıl:** (<Ar.) Yan yana, bitişik (58a-13).
- muwāfık:** (<Ar.) Uygun, lâıyk, münasip (17b-4).
- mūzīlik:** (<Ar.) Eziyet etme, zorluk içinde bırakma (105a-12).
- mübāḥase:** (<Ar.) İlmî tartışma (25a-12).
- mübāşeret:** (<Ar.) Bir işe başlama (17a-9).
- mübtedī:** (<Ar.) Yeni başlamış olan, acemi (109a-11).
- mübtelā:** (<Ar.) Derde düşmüş, düşkün, hastalığa yakalanmış olan (90b-4).
- mücāhid:** (<Ar.) Allah yolunda dini, vatanı ve milleti için cihād eden kişi (111b-13).
- müdārā:** (<Ar.) İdare etme, geçiştirme (106b-8).
- müdebber:** (<Ar.) Azat edilmesi sahibinin ölümüne bağlı olan köle (31a-11).
- mü‘ekked:** (<Ar.) Kesinlikle uyulması gereken hüküm, emir (46b-7).
- müfid:** (<Ar.) Anlatan, söyleyen (12a-6).
- müflis:** (<Ar.) İflas etmiş, düşkün, yoksul (103a-6).
- müfsid:** (<Ar.) Fesatlık çıkarıcı, ara bozan (110a-3).

- mü'evvel:** (<Ar.) Gerçek anlamından farklı bir anlam verilmiş olan (113b-9).
- müheyyā:** (<Ar.) Hazır (32a-8).
- mükefferāt:** (<Ar.) Kişiyi küfür ehli eden işler, sözler, davranışlar (104a-8).
- mükellef:** (<Ar.) Dinin gereklerini yerine getirmekle yükümlü olan kimse (5a-2).
- mükellef-i me'mūr:** (<Ar.) Emirleri yerine getirmekle sorumlu olan (17a-1).
- mükerrem:** (<Ar.) Saygı gösterilmesi gereken, muhterem (96b-13).
- mülāhaza:** (<Ar.) Derin düşünme (55a-3).
- mülākī:** (<Ar.) Buluşan, görüşme yapan kimse (2a-2).
- mülāyim:** (<Ar.) Uygun, yumuşak, hoş (104a-6).
- mülāzemet:** (<Ar.) Bir fikre, bir kişiye sadâkatle bağlı kalmak (33b-9).
- mülhîd:** (<Ar.) Allah'ı inkâr eden (18a-11).
- münādî:** (<Ar.) Yüksek sesle duyuran, ilân eden (108b-10).
- münāfîk:** (<Ar.) İnançlı olmadığı hâlde inançlıymış gibi görünen ve buna uygun davranan kimse, iki yüzlü (20a-1).
- münderic:** (<Ar.) İçinde yer almak, bulunmak (9b-11).
- münecces:** (<Ar.) Kirli, pis, temiz olmayan (40a-13).
- münezzeh:** (<Ar.) (Allah için) hiçbir eksiği ve ihtiyacı olmayan, her türlü kusur ve hatadan uzak olan (11b-6).
- münkerü'l-Cenneti ve'n-nār:** (<Ar.) Cennet ve Cehennem'i inkâr eden (111a-7/8).
- mürāhîk:** (<Ar.) Büluğ çağına yaklaşmış olan (94a-7).
- mürted:** (<Ar.) İslam dininden dönen, çıkıp başka bir dine mensup olan (42b-5).
- mürtekib-i kebā'ir:** (<Ar.) Büyük günahlara giren kişi (112a-6).
- müstahîk:** (<Ar.) Hak etmiş, lâyük (12b-10).
- müsta'mel:** (<Ar.) Kullanımda olan, yerleşmiş (2a-9).
- müsteḥab:** (<Ar.) Kesin bir hüküm olmadığı hâlde sevap kazandıran, beğenilen, hoş davranış (36b-6).
- müsteḥîl:** (<Ar.) Mümkün olmayan, imkânsız (21b-3).
- müstemir:** (<Ar.) Kararından dönmeyen, vazgeçmeyen (20a-2).
- müsvedde:** (<Ar.) Bir yazının temize çekilmemiş ilk hâli (5a-13).
- müşerref:** (<Ar.) Şereflenmiş, şeref kazanmış olan (78a-5).
- müṭāla'a:** (<Ar.) Okuyup anlayarak düşünme (2b-5).
- müte'allik:** İlgili, ait olan (66b-7).
- mütedeyyin:** (<Ar.) Dindâr, dinine bağlı olan (110b-6).
- müteḥayyir:** (<Ar.) Şaşkın, hayrete düşmüş (24a-1).

mütelebbis: Giyinmiş, kıyafetli olan (70b-10).

mütemekkin: (<Ar.) Bir yerde yerleşmiş, yer edinmiş olan (96b-7).

müttakî: Allah'ın emir ve yasaklarına uyan kişi (25a-1).

müyesser: (<Ar.) Nasip olan (41a-13).

- N -

nā-bālig: (<Ar.) Bülûğ çağına erişmemiş olan, çocuk (10a-4).

nafaḳa: (<Ar.) Yaşama imkânı, geçimlik (17b-1).

nāfi': (<Ar.) Faydalı, yarar veren (101a-13).

nāfile: (<Ar.) Emrolunmadığı hâlde Allah'ın rızasını kazanmak için farz dışında yapılan ibadet veya hayırlı işler (46a-10).

nā'il ol-: (<Ar.+T.) Erişmek, ulaşmak, elde etmek (2a-13).

na' imü'l-ḳabr: (<Ar.) Kabir azabı çekmeme, kabirde ferahlık (23a-5).

nāḳiṣ: (<Ar.) Eksik, kusurlu, noksan (11b-6).

nā-pāk: (<Ar.) Temiz olmayan, kirli (3a-7).

nār: (<Ar.) Ateş, od (16a-1).

naşbit-: (<Ar.+T.) Atamak, tayin etmek (9a-10).

nāsiḥ: (<Ar.) 1. Hükmü kaldırmış, yok etmiş olan (özellikle diğer bir ayetin hükümlerini kaldıran Kur'an ayetleri için kullanılır) (14a-1), 2. İstinsah eden (24b-5).

Naşrānî: (<Ar.) Hristiyan (30b-1).

naşş-ı ḳat': (<Ar.) Dinde kesin hüküm (113b-13/114a-1).

nazar it-: (<Ar.+T.) Bakma (86a-12).

nāzil ol-: (<Ar.+T.) İnmek, nüzûl olmak (13b-10).

ne'am: (<Ar.) Evet (34b-12).

nebāt: (<Ar.) Bitki (48a-4).

nedāmet: (<Ar.) Hayıflanma, pişmanlık (109a-4).

nef': (<Ar.) Fayda, çıkar, yarar (2a-11).

nefs: (<Ar.) Kişinin kendi öz benliği, dünyevî hırsları (87a-13).

nehy: (<Ar.) Yasak (13b-9).

nesh: (<Ar.) Hükmünü ortadan kaldırma (13b-12).

nidā: (<Ar.) Duyurmak, ilân etmek (8a-4).

nifās: (<Ar.) Yeni doğum yapmış kadının durumu, lohusalık (38b-8).

nisbet: (<Ar.) Bağlama, alaka kurma, yakıştırma (114a-10).

nizā': (<Ar.) Karmaşa, çekişme (7b-11).

nüfesā': (<Ar.) Lohusa kadın (74b-4).

nüşha: (<Ar.) Bir yazıdan çıkarılan kopya, benzeri veya tıpkısı (5b-1).

- O -

ocağ-zāde: (<T.+Far.) Hz. Peygamber'in soyundan geldiği kabul edilen seyyitlerden bektāşî babası olanların soyundan gelenlere verilen isim (105b-5).

otağ: Büyük ve süslü çadır, önemli insanların kaldığı çadır (74b-9).

oturak: Hac yolculuğu esnasında bir yerde bir ya da birkaç günlüğüne konaklama (5a-8).

- Ö -

öğret-: Öğretmek, bildirmek (11b-1).

'özü-i dā'im: (<Ar.) Kalıcı özür, engelli olma durumu (90b-3).

- P -

pek çağır-: Yüksek sesle söylemek (79b-6).

pek pek: Hızlıca, durmadan yürümek (63a-12).

pekçe pekçe: Hızlıca yürümek (78a-10).

peştemāl: (<Far.) Belden aşağısına bağlanan bez hâlindeki giysi (53a-12).

peydā it-: (<Far.+T.) Bir araya getirmek, toplamak (74b-1).

- R -

Rāfizi: (<Ar.) Şii grupların geneline verilen isim olan Rafıziliğe mensup olan (97b-9).

ra' iyye: (<Ar.) Bir hükümdarın idaresi altında olanlar, yönetilenler (7a-11).

rākiben: (<Ar.) Binerek, binitle birlikte (44a-13).

recā: (<Ar.) Ümit etmek, ummak (81a-6).

recmit-: (<Ar.+T.) Taşlayarak öldürmek (113b-5).

refik: (<Ar.) Arkadaş, yoldaş (33b-5).

ref' -i şavt: (<Ar.) Yüksek ses (54b-1).

rızık: (<Ar.) Gerekli olan yiyecek, eşya gibi ürünler, mallar (7a-7).

- ribā:** (<Ar.) Faiz, haksız kazanç (24a-8).
ricā: (<Ar.) Yalvarma, af dileme (9b-3).
riyā: (<Ar.) İkiyüzlülük (26a-3).
rub^ç: (<Ar.) Çeyrek, bütünün dörtte biri (67a-6).
rücū^ç: (<Ar.) Geri dönme (4a-3).
rükün: (<Ar.) Bir ibadetin temelini oluşturan unsur (75a-8).

- S -

- sābıkan:** (<Ar.) Bundan önce, evvelki (13b-11).
şādır: (<Ar.) Ortaya çıkmak, zuhûr etmek (20a-5).
şafēr: (<Ar.) Hicri takvimin ikinci ayı (119a-6).
şāğ pāra: (T.+Far.) Değeri düşmeyen, itibarı kuvvetli para (6b-13).
şāğā'ir: (<Ar.) Küçük günahlar (112a-12).
şāğīr: (<Ar.) Bülûğa ermemiş küçük çocuk (10b-11).
şāhābe: (<Ar.) Hz. Peygamber'in meclisinde bulunmuş, onu görme şerefine erişmiş olanlar (110b-1).
sā'ir: (<Ar.) Diğer, başka (60a-9).
sakāṭ pāra: (<Ar.+Far.) Değersiz para (7a-3).
sākīṭ: (<Ar.) Hükümsüz, geçersiz (90b-9).
sakḫa: (<Ar.) Su getiren, su taşıyan (120a-9).
şalāt: (<Ar.) Namaz (99b-4).
şalāti'l-ihrām: (<Ar.) İhrama girdikten sonra kılınan namaz (71a-2).
şavm: (<Ar.) Oruç (99b-4).
şavt: (<Ar.) Ses, seda (13b-7).
sefīl: (<Ar.) Perişan, zor durumda olan (61a-7).
sevāb-ı cezīl: (<Ar.) Çok, bol sevap (37a-13).
sa'y it-: (<Ar.) Çabalamak, uğraş vermek (17b-9).
sebb it-: (<Ar.) Küfretmek, sövüp saymak (23b-7).
segirt-: Koşmaya yakın tempoda hızlı biçimde yürümek (45b-5).
selef-i şālihin: (<Ar.) Ashap (Hz. Peygamber'i görenler) ve Tâbiîn'e (Hz. Peygamber'i görmüş olanları görenler) verilen ortak isim (35b-10).
sem^ç ve başar: (<Ar.) İşitme ve görme (12a-13).
senā: (<Ar.) Allah'ı methetmek (39a-8).

şevāb-ı ‘azīm: (<Ar.) Büyük sevap (57b-10).

şidk: (<Ar.) İçten bağlılık, sadakat (97b-7).

şilā-i rahm: (<Ar.) Ana baba, hısım akrabayı arayıp sorma, ziyaret etme (27a-8).

şiyāneten: (<Ar.) Himāye etmek, korumak için (2a-5).

sidr: (<Ar.) Arabistan kirazları (48a-7).

si‘rū’n-nās: (<Ar.) Halkın faydasına fiyat sınırı koyma (8a-7).

şudūr: (<Ar.) Belirme, ortaya çıkma (113b-12).

sūk: (<Ar.) Çarşı, pazar, alış veriş yeri (75b-3).

sücūd: (<Ar.) Secde etme (26b-8).

sūkūn: (<Ar.) Sakinlik, durgunluk (77a-11).

sünnet-i mü’ekked: (<Ar.) Yapılması gerekli olan ve asla terk edilmemesi gereken sünnet (46b-5).

- Ş -

şākir: (<Ar.) Şükreden (5b-5).

şavt: (<Ar.) Kâbe’yi tavaf esnasında atılan yedi turdan her brine verilen isim (43b-11).

şefi‘ e’l-müznibīn: (<Ar.) Günah işleyenlerin affı için şefâat eden (Hz. Muhammed) (81a-7).

şek: (<Ar.) Şüphe, kuşku (23a-9).

şenlik: Bir yerin bayındır durumda olması sonucu ortaya çıkan canlılık, hareket, kalabalık (115b-5).

şer‘ en: (<Ar.) Şeriata göre, şariatça (10b-1).

şerh: (<Ar.) Ayrıntılara inerek açıklama (5a-6).

şerī‘ at: (<Ar.) Şartlar, dinin hükümleri (15a-6).

şerī‘ at-ı muṭahhara: (<Ar.) Temiz, mübarek şariat (18b-12).

şerīf: (<Ar.) Şerefli, kutsal, mübarek (2a-8).

şevvāl: (<Ar.) Hicri takvime göre ramazan ayından sonraki ay (51a-6).

şırlağan: Susamdan elde edilen yağ (50a-3).

şol: Şu (104b-12).

şulehā: (<Ar.) Sâlihler, Allah’ın emirlerine uygun biçimde yaşayanlar (102b-10).

şühedā: (<Ar.) Şehitler (23a-7).

sülūk: (<Ar.) Girme, dahil olma (105a-10).

şürefā: (<Ar.) Şerifler (105b-4).

şüru': (<Ar.) Başlamak (17a-5).

- T -

ta'ab: (<Ar.) Zorda olma, sıkıntı, eziyet (7a-2).

ta'ām: (<Ar.) Yiyecek, aş (48b-6).

tā'at: (<Ar.) İbadet (18a-13).

ta'avvüz: (<Ar.) Allah'a sığınma (39a-8).

tağayyür: (<Ar.) Değişim, başkalaşım (12b-4).

tağyir: (<Ar.) Değişiklik yapma, başka biçime sokma (109a-9).

taḥaffuzan: (<Ar.) Sakınmak, korunmak için (2a-6).

tāhir: (<Ar.) Temiz, arınmış, pak (43a-7).

taḥkikan: (<Ar.) Gerçekten (11b-9).

taḥkīr: (<Ar.) Değersiz görme, aşağılama (34a-8).

taḥlik: (<Ar.) Yaratmak halk etmek (12b-1).

taḥrīm: (<Ar.) Haram edilmiş, yasaklanmış (46b-6).

taḥşil: (<Ar.) Elde etme, kazanma (17a-1).

taḥşiş: (<Ar.) Bir şeyi biri ya da birileri için ayırma (111a-4).

taḥt-ı hükm: (<Ar.) İdare altında olan, hükmendilen (2a-12).

taḥayyüd: (<Ar.) Dikkat, özen, bir işin üzerine düşme (7b-5).

taḥdīr: (<Ar.) Alın yazısı, kader (16b-7).

taḥıyye: (<Far.) Takke, başlık, şapka (43a-3).

taḥrībān: (<Ar.) Yaklaşık olarak (42b-13).

taḥşir: (<Ar.) Kusurlu davranma, bilinçli olarak ihmal etme (90a-5).

taḥşirāt: (<Ar.) Kusurlar (60a-11).

tālibü'l-ilm: (<Ar.) İlim talibi, öğrenci (28a-12).

ta'lim: (<Ar.) Öğrenim, tedris (19a-9).

ta'limü'l-ḥayr: (<Ar.) Hayır işlemek, iyilik yapmak (102b-11).

tama': (<Ar.) Açgözlülük, elindekiyle yetinmeme (18b-1).

tama' kār: (<Ar.) Açgözlü, dünya malına tutkun (77a-3).

tamāmi's-sa'y: (<Ar.) Sa'y vazifesini tamamlamak (71b-1).

tañ: Güneşin doğuşundan hemen önceki alaca karanlık (41a-6).

tar: Dar (69a-5).

tard: (<Ar.) Kendinden uzak etme, def etme (98a-5).

- tağın:** Dargın, küskün, kırılmış kimse (37b-1).
- tarîk-i Hakk:** (<Ar.) Hak yol, Allah'ın yolu (11b-11).
- tarîk-i müstakîm:** (<Ar.) Doğru yol, Hak yol (14b-7).
- taşdîk:** (<Ar.) Doğruluğunu kabul etme, onay (19b-13).
- taşra:** Dış, dışarı (44a-4).
- tavâf-ı kudüm:** (<Ar.) Hac ibadetindeki ilk tavaf (73b-7/8).
- tavar:** Binek hayvanı (29a-10).
- ta'zîm:** (<Ar.) Saygı gösterme, büyüklüğe hürmet etme (14a-13).
- ta'zîr-n-nefyü'l-beled:** (<Ar.) Suçundan ötürü sürgüne göndermek (9b-3).
- teba'iyet:** (<Ar.) Bağlı olma, idaresi altında bulunma (10a-13).
- tebdîl:** (<Ar.) Değiştirmek, başka biçime sokmak (76a-1).
- teberrük:** (<Ar.) Uğur, bolluk, bereket (75b-12).
- tecdîd-i imân:** (<Ar.) İman yenileme (113b-4).
- te'enni:** (Ar.) Yavaş biçimde ihtiyatlı hareket etme (56b-3).
- tefâhurluk:** (<Ar.) Övünme, kendini övme (103a-11).
- te'hîr:** (<Ar.) Erteleme, gecikme (3a-2).
- tehlîl:** (<Ar.) Kelime-i tevhit, "La ilahe illallah" deme (55a-5).
- tekebbürlük:** (<Ar.+T.) Kibirlenme, kendini büyük görme (103a-12).
- tekellüm:** (<Ar.) Söylemek, konuşmak (14a-5).
- tekfîr:** (<Ar.) Birinin kâfir olduğuna hükmetme, onu kâfir sayma (113b-10).
- tekrîm:** (<Ar.) Saygıdeğer (14a-11).
- tekzîb:** (<Ar.) Yalanlama (18b-11).
- tezîr:** (<Ar.) Zikretme, dile getirme (60a-11).
- telbiye:** (<Ar.) "Lebbeyk Allahümme lebbeyk" deme (46a-6).
- telebbüs:** (<Ar.) Giyiniş (90a-7).
- te'lif eyle-:** (<Ar.+T.) Eser yazma, yeni bir yazılı eser meydana getirme (2a-10).
- temyîz:** (<Ar.) Ayırma, seçme (25b-4).
- terahhüm:** (<Ar.) Acıma, merhamet (30b-2).
- tertîb:** (<Ar.) Düzenleme, hazır etme, sıralama (2b-4).
- Terzîk:** (<Ar.) Rızıklandırma, rızık verme (Allah'ın sıfatlarından) (20b-5).
- tesmiye:** (<Ar.) Allah'ın adını anma (39a-8).
- tevâzu':** (<Ar.) Alçak gönüllülük (55a-4).
- teveccüh:** (<Ar.) Bir yöne doğru dönme, yönelme (57a-10).

tevekkül: (<Ar.) Gerekleri yerine getirdikten sonra kadere râzı olmak, Allah'a güvenmek (31b-10).

tevfîk: (<Ar.) Allah'ın yardımı (2b-7).

te'vîl: (<Ar.) Farklı yorumlama (109a-11).

tezekkür: (<Ar.) Hatırlama, hatırına gelme (76b-12).

ţîb: (<Ar.) Hoş koku (47b-8).

tilâvet-i Kûr'ân: (<Ar.) Kur'an'ı kurallarına uygun biçimde güzel sesle okumak (89b-13).

tilmîz: (<Ar.) Öğrenci, çırak (26a-4).

tuç: Tunç (80b-6).

ţulû' ü'ş-şems: (<Ar.) Güneşin doğuşu (45b-11).

turâb: (<Ar.) Toprak, yer (16a-6).

- U -

'uqb: (<Ar.) Kendini beğenmişlik, kibir (106b-9).

'uḳalâ: (<Ar.) Çok bilmiş, bilgiçlik taslayan (95b-3).

'ulemâ'î'l-muḥakkikîn: (<Ar.) Gerçeği bulmak için çalışan ilim insanları (11a-2/3).

'ulemâ-yı 'âmilîn: (<Ar.) Önemli âlimler (23a-7).

'ulûfe: (<Ar.) Osmanlı'da sipahilere ve çeşitli devlet görevlilerine ödenen maaş (8a-9).

umucı: Uman, ümit eden (102a-7).

umûr-ı mühimme: (<Ar.) Önemli emirler, buyruklar (5a-3).

umûr-u âḫiret: (<Ar.) Âhiret işleri (101b-1).

umûr-u dünyâ: (<Ar.) Dünya işleri (101b-1).

ur: Vurmak (38b-3).

- Ü -

ümmî: (<Ar.) Okuma yazması olmayan kimse (2a-4).

ümmü veled: (<Ar.) Efendisinden çocuk sahibi olmuş köle (31a-13).

üzengi: Binek hayvanlarına binmek için ayak basılan eyere asılmış madenî parça (40b-5).

- V -

- va'ad:** (<Ar.) Söz verme, tahhüt etme (107b-4).
- vâcib:** (<Ar.) Yapılması gerekli olan, terk edilmesi dinen sakıncalı olan (2b-4).
- vâcibü't-ta'zîm:** (<Ar.) Büyük, saygıdeğer gereklilik (14a-2).
- vâkı':** (<Ar.) Vuku bulan, gerçekleşen (11a-9).
- vakt-i hâcet:** (<Ar.) Gerekli olan vakit, uygun zaman (34a-5).
- vâlideyn:** (<Ar.) Anne, baba (6a-8).
- vârid:** (<Ar.) Ulaşan, gelen (95a-8).
- varṭa:** (<Ar.) Tehlikeli, zor durum (25a-13).
- vaşf:** (<Ar.) Tarif, açıklama (109a-5).
- vâsıl ol-:** (<Ar.+T.) Kavuşmak, varmak, ulaşmak (58b-1).
- vaşî:** (<Ar.) Ölen kişinin vasiyetini yerine getirmekle yükümlü kişi (25b-6).
- vech:** (<Ar.) Sebep, neden (111a-4).
- vech-i şer'î:** (<Ar.) Şeriata uygun çözüm yolu (26a-10).
- velîyyü'llâh:** (<Ar.) Allah'ın sevgili kulu (23a-10).
- vesvese:** (<Ar.) Kuruntu, vehim (98a-3).
- vit:** (<Ar.) Yatsı namazının ardından kılınan üç rekâtlık namaz (39b-4).
- vücüd:** (<Ar.) Var olma, mevcut olma, bulunma (26b-9).

- Y -

- yâd it-:** (<Far.+T.) Anmak, hatırlamak (2a-13).
- yakîn:** (<Ar.) Tam ve doğru biçimde bilme, şüphe etmeme (101b-11).
- yalın kat:** Bilgisiz, yetersiz (113b-11).
- yanaşma:** Uşak, hizmetçi (27a-13).
- yārân:** (<Far.) Dostlar, yakınlar, ahbablar (105a-3).
- yarlığa-:** Bağışlamak, affetmek (61b-9).
- yayan:** Yürüyerek (69a-2).
- Ye'cûc ve Me'cûc:** (<Ar.) Kıyamete yakın ortaya çıkarak kötülükler yapacaklarına ve kısa boylu olacaklarına inanılan iki kavim (96b-4).
- yel-:** Telaş hâlinde koşmak (58b-13).
- yele yele:** (<Far.) Hızlıca, koşmaya yakın bir yürüme biçiminde (56b-2).
- yeñ:** Kıyafet kolu (49a-3).

yeriſen: Eriſmiſ olan, yeterli (10a-4).

yu-: Yıkamak (40b-10).

- Z -

zāhib: (<Ar.) Bir düşünceye bağılılık (10a-9).

zāhir: (<Ar.) Görünen, aşikâr, göz önünde olan (19a-2).

zaḥîre: (<Ar.) Hububat, erzak (35a-2).

zā'il: (<Ar.) Yok olan, meydanda olmayan (110a-5).

zaleme: (<Ar.) Zâlimler (105a-11).

zâlik: (<Ar.) Ötekiler, diğerkleri (14b-10).

zamân-ı maḥşûş: (<Ar.) Bir işin yapılması gereken zaman, belirli tarih (41a-1).

zâmin: (<Ar.) Kefil, gerekirse bedel ödemesi gereken kiſi (92b-5).

zarûret: (<Ar.) Zorunluluk hâli, mecburiyet (49a-9).

zât-ı ſerîf: (<Ar.) Şerefli, kutsal, saygıdeğer varlık (13b-6).

zâyi': Ziyan olmuſ, kaybolmuſ, yitip gitmiſ olan (2a-5).

zevâl-i imân: (<Ar.) İmanın gitmesi, yok olması (15a-11).

zevâl-i ſems: (<Ar.) Güneşin batışı, ufukta kaybolması (41a-5).

zeyt: (<Ar.) Zeytin (47a-8).

zikrolunan: (<Ar.+T.) Zikredilen, söylenen, bahsedilen (2a-12).

zî'l-ḥicce: (<Ar.) Ay takviminin on ikinci ayı, kurban bayramının yer aldığı ay (45b-7).

zuhûr it-: (<Ar.+T.) Meydana çıkmak, belirtmek (9a-5).

zuhûri'l-özü: (<Ar.) Özü, eksikliğin ortaya çıkışı (91a-3).

zukāk: (<Ar.) Sokak (85b-11).

züyûf: (<Ar.) Değersiz madenî para (6b-13).

züriyyet: (<Ar.) Soy, sop, akrabalar (8a-13).

4.2. Metinde Geçen Hac Terimleri Sözlüğü

- A -

Āfāk: (<Ar.) Mikat sınırlarının dışında kalan bölge (3b-6).

altun oluk: Yağmur yağdığında Kâbe'nin tavanında biriken suyu boşaltmak üzere yapılmış oluk. İlk kez Emevi halifesi Abdülmelik tarafından altınla kaplatılmış bundan sonra da altın oluk adıyla anılmıştır (43a-9).

- ‘A -

‘Aḳabe cemreleri: (<Ar.) Hac ibadetinde bayramın birinci günü yerine getirilen şeytan taşlama vazifelerinden ilkinde verilen ad (4a-5).

‘Arafât: (<Ar.) Hac ibadeti esnasında vakfe yapılan yer (4a-1).

- B -

Bāb-ı Cibrîl: (<Ar.) Mescid-i Nebevî'nin doğu yönündeki kapılarından biri olup Hz. Osman'ın evine bakmasından dolayı Bab-ı Osman da denir (83a-12).

Bāb-ı Mu‘allā: (<Ar.) Mekke şehrine girilen kapılarından biri (44b-11).

Bāb-ı Raḥmet: (<Ar.) Mescid-i Nebevî'nin ilk inşa edildiğinde açılan üç kapıdan biri olup batı yönündedir (78b-11).

Bāb-ı Selām: (<Ar.) Kâbe'nin doğu yönündeki kapısı (44b-12), Mescid-i Nebevî'nin dört halife devrinde açılan kapılarından birinin adı (78b-11).

Bābu Nisā: (<Ar.) Hz. Ömer döneminde “Bu kapıyı yalnızca kadınlar kullansa” diyerek inşa ettirdiği ve “kadınlar kapısı” anlamına gelen Mescid-i Nebevî kapısıdır (83b-2).

bāḳī cemreler: (<Ar.) Akabe cemrelerinden sonra kalan cemrelerin atılması (4a-9).

Batın-ı Muḥasser: (<Ar.) Mina ile Müzdelife arasındaki bir vadi olup hacıların durmaması gereken yerdir. Zira burası Kâbe'yi yıkmak için gelen Ebrehe'nin ordusunun bekleme yeridir (62b-4).

bedelü'l-hacc: (<Ar.) Hac ibadetini yerine getirebilecek imkânlara sahip olmasına rağmen bir engel sebebiyle hacca gidemeyecek durumda olan kişinin kendi yerine başkasını göndermesi (4b-12).

Beytu'llāh: (<Ar.) Kâbe (41a-3).

Bi'r-i Erīs: (<Ar.) Hz. Peygamber'in mührünün Hz. Osman tarafından düşürüldüğü kuyu (85b-4).

BİR-i Şümeys: (<Ar.) Harem bölgesine sınır teşkil eden yerlerden biri (51b-2).

- C -

Cebel-i Kuzah: (<Ar.) Müzdelife'de bulunan ve vakfe yapılması müstehab olan bir yer (62b-1).

cemre: (<Ar.) Hacda şeytan taşlama sırasında atılan taşlar (43b-3).

cemre-i 'Akabe: (<Ar.) Bayramın birinci günü şeytan taşlanan yer (68b-4).

Ci'rāne: (<Ar.) Huneyn Gazvesi'nden sonra ganimetlerin dağıtıldığı yer olup Hz. Peygamber bu işin ardından burada ihramlanarak hac vazifesini yerine getirmek üzere Mekke'ye gitmiştir (51b-4).

- E -

Ebā Lübābe direği: (<Ar.) Hz. Peygamber'in yakınında bulunan Ebā Lübabe adlı kişi Hz. Peygamber'e ihanet ettiğini düşünerek kendini Mescid-i Nebevî'nin bir direğine bağlamış, affedildiğine dair âyet inip Hz. Peygamber onu çözmeden de ayrılmamıştır. Onun kendini bağladığı direğe bu isim verilmiş, ayrıca tevbe direği de denmiştir (81b-10).

emīr-i hac: (<Ar.) Hac kafilesinin güvenli ve rahat bir şekilde yolculuk etmesinden sorumlu yönetici (32a-7).

- H -

hacc-ı kırān: (<Ar.) Aynı hac mevsiminde hem umreye hem hacca niyet ederek tek seferde yapılan hac ve umre ibadetidir (4a-11).

Hacer-i Esved: (<Ar.) "Kara taş" anlamına gelmektedir. Kâbe'nin güneydoğu köşesinde bulunan ve Cennet'ten indirildiğine inanılan tavafın başlangıç noktasını belirleyen taş (43a-11).

Harem: (<Ar.) Mekke ve Medine'nin Hz. Peygamber tarafından çizilerek sınırlandırıldığı bölge (3b-6).

Haremeyn: (<Ar.) Kâbe ile Mescid-i Nebevî'nin bulunduğu Mekke ve Medine şehirlerine verilen ad (3b-8).

Harem-i Şerîf: (<Ar.) Kâbe (55a-9).

Hill: (<Ar.) Mekke ve Medine haremlerinin dışında, Mikat sınırlarının içinde kalan bölgeyi ifade eder (3b-6).

huccâc: (<Ar.) Hacılar (2a-6).

Huneyne: (<Ar.) Mekke'ye üç-dört günlük deve yürüyüşü mesafesinde bulunan sudan mahrum bir çöl bölgesi olup Hz. Peygamber döneminde Hevâzinliler ile Huneyn Gazvesi'nin yapıldığı yer (51b-4).

- İ -

ifsâd: (<Ar.) Haccın bozulması (3a-9).

ihrâm: (<Ar.) Hac ibadeti esnasında giyilen özel giysi (3b-1).

istilâm: (<Ar.) Hacer-i Esved'e el sürmek veya onu öpmek (45a-11).

- K -

Kabr-i Şerîf: (<Ar.) Hz. Peygamber'in kabri (79a-2/3).

kârin: (<Ar.) Hac ve umreye birlikte niyet ederek önce Kâbe tavafı ardından sa'y yapıp ihramdan çıkmadan ve tıraş olmadan hac günlerinde hac için tekrar tavaf ve sa'y vazifelerini yerine getiren (43b-13).

Kubbeti'l-İslâm: (<Ar.) İslam'ın kubbesi anlamına gelmekte olup İslam dünyasında birçok merkez bu unvana sahiptir. Ancak eserde Mescid-i Kuba bu adla anılmaktadır (85a-12).

- M -

Maḥalli'r-Remy: (<Ar.) Şeytan taşlamak üzere taşların atılması gereken yer (64b-11).

Maḳām-ı Cibril: (<Ar.) Kâbe'nin yakınında Cebrail'in Hz. Peygamber'e namaz kıldırıldığı yer (73a-10).

Maḳām-ı İbrâhîm: (<Ar.) Hz. İbrahim'in Kâbe'yi inşa ederken üzerine çıkıp duvar ördüğü ve insanları hac vazifesini yerine getirmeye davet ettiği taş ve onun bulunduğu yere verilen isim (56b-7).

manşib: (<Ar.) Hac vazifesini yerine getiremeyecek kişinin kendi yerine başka birini vekil olarak gönderdiği kişi (29b-3).

Merve: (Ar.) Safa tepesiyle arasında sa'y vazifesinin yapıldığı tepenin adı (45b-5).

Mescid-i Harem: (<Ar.) Kâbe'yi de içine alaln büyük mescit (59a-4).

Mescid-i İbrâhîm: (<Ar.) Hz. Peygamber'in veda haccı sırasında namaz kılıp hutbe okuduğu yerde yapılan mescite verilen ad olup Mesicid-i Nemire, Mescid-i Arafе adlarıyla da bilinir (46a-11).

Mescid-i Kibleteyn: (<Ar.) Hz. Peygamber, namaz kıldırırken kiblenin Mescid-i Aksa'dan Kâbe'ye çevrildiği câmi (85a-13).

Mescid-i Kubâ: (<Ar.) Hz. Peygamber'in hicrette Medine'den önceki son durağı Kuba'da yapılan mescit (85a-11).

Mescid-i Şerîf: (<Ar.) Hz. Peygamber'in hicretten sonra Medine'de Ashab-ı Kiram ile birlikte inşa ettiği mescit (62b-1) .

Mescidü'l-Hayf: (<Ar.) Birinci cemrenin (küçük şeytan) yakınında birçok peygamberin namaz kıldığı bir yer olduğu yönünde rivayetler olup Hz. Peygamber'in de burada namaz kılmasıyla mescid yapılan yerdir (43b-7/8).

Mikât: (<Ar.) Hacıların ihrama girdikleri yerlere verilen isim (43a-1).

Mînâ: (<Ar.) Şeytan taşlama, kurban kesme gibi hac vazifelerinin yerine getirildiği yer (4a-1).

Muhaşşab: (<Ar.) Ebtah adı da verilen Mekke ile Mina arasındaki alan (46b-4).

müfred bi'l-hac: (<Ar.) İhrama girerken umreye niyet etmeyip yalnızca hac yapmaya niyet eden hacı (69a-8).

Mültezem: (<Ar.) Hacerü'l-esved ile Kâbe kapısı arasında kalan ve dua etmenin uygun olduğu yer (56b-6).

mütemetti': (<Ar.) Hac döneminde umre için ihrama girerek tavaf ve sa'y yapmak ve ardından memleketine dönmeyerek o sene terviye gününde (Arafat vakfesine çıkışın başlangıç günü olan zilhicce ayının sekizinci günü) veya daha önce ihrama girip müfrid hacı gibi hac vazifesini yerine getiren hacı (44a-1).

Müzdelife: (<Ar.) Hac ibadetinde Arafat'tan sonra ikinci kez vakfeye durulan yer (4a-3).

- R -

Rābiğ: (<Ar.) Mekke ile Medine arasında yer alan bir yerleşim birimi olup aynı zamanda hac yolunun menzillerindendir (50b-11).

rük-n-i Yemānī: (<Ar.) Kâbe'nin Yemen'e bakan tarafı (73a-10/11).

- S -

Şafā: (<Ar.) Merve ile birlikte aralarında sa'y vazifesinin yerine getirildiği tepenin adı (43a-11).

sa'y: (<Ar.) Hacda Safa ile Merve arasında hızlıca gidip gelme (3b-12).

- Ş -

şart-ı bedel: (<Ar.) Bedel şartı, hacca kendi yerine başkasını gönderenin sahip olması gereken şartların her biri (90b-11).

- T -

tavāf: (<Ar.) Kâbe'nin etrafında dolaşma (3b-9).

tavāf-ı kable's-sa'y: (<Ar.) Sa'ydan önceki tavaf (43a-6).

tavāf-ı şad(e)r: (<Ar.) Hac vazifesini yerine getiren Müslüman'ın ayrılmadan önce son kez Kâbe'yi tavaf etmesi, veda tavafı (4b-2).

temettü': (<Ar.) Bir hac mevisiminde umre ve hac ibadetlerinin her birini ayrı ayrı ihrama girerek yerine getirme (4a-12).

Ten'im: (<Ar.) Kâbe'ye en yakın harem sınırı olup Mekke'nin kuzeybatısındadır (51a-12).

- U -

'umre: (<Ar.) Hac vakitleri dışında Mekke ve Medine'yi ziyaret ederek hacdakine benzer fiillerin yerine getirilmesiyle yapılan ibadet (4b-1).

- V -

vakfe: (<Ar.) Haccın şartlarından olarak hacıların Arafat'ta ve Müzdelife'de belli uygulamaları yerine getirerek bir süre durmaları (42a-8).

- Y -

Yelemlem: (<Ar.) Mekke'ye 54 kilometre uzaklıkta olup güney yönünden gelen hacıların ihramlandıkları Mikat'ın yer aldığı bölgedir (50b-13).

- Z -

Zāt-ı 'Irq: (<Ar.) Irak yönünden gelen hacıların ihramlandıkları yer (51a-1).

zemzem: (<Ar.) Kâbe yakınındaki kuyudan çıkan mübarek su (45b-2).

SONUÇ

Edebiyatta yolculuklar, seyahatname türüyle anlatılır. Kutsal bir yolculuk olan *hac* ibadetini anlatmak için de *hac seyahatnameleri* yazılmıştır. *Hac seyahatnameleri*, *hac* ibadetinin uygulanış biçimini ya da *hac* yolunun duraklarını anlatır. *Hac* ibadetinin uygulanışı hakkında bilgi veren eserlere *menâsik-i hac*, *hac* yolculuğundaki duraklar hakkında bilgi veren eserlere de *menâzil-i hac* adı verilmiştir.

Hac yoluna çıkan Müslümanlar, kendilerinin ardından gelecek olan hacı adaylarının zorluk çekmemesi adına *menâsik-i hac* ve *menâzil-i hac* türündeki eserleri kaleme almışlardır. Türk edebiyatı da *menâsik-i hac* ve *menâzil-i hac* türündeki eserler açısından oldukça zengin bir mirasa sahiptir.

17. yüzyıla ait olan *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*, *hac* ibadetinin yapılış biçiminin detaylı olarak anlatıldığı *menâsik-i hac* türünde bir eserdir. Millî Kütüphane kataloğuna 06 Mil Yz A 9156 yer numarasıyla kayıtlı olan ve 120 varaktan oluşan eser harekeli nesih yazıyla kaleme alınmıştır. Eserin müellifinin ya da müstensihinin ismi kitap içinde herhangi bir yerde geçmemektedir. Adı bilinmeyen müellif ya da müstensih in ifadelerinden yola çıkarak eserin yazılış tarihi 1694 olarak saptanmıştır. Ulaşılamamakla birlikte eserde geçen ibarelerden eserin başka nüshalarının da olduğu anlaşılmaktadır. 32 baptan oluşan eserin son babında Şam'dan ve Mısır'dan Kâbe'ye varan *hac* yolundaki duraklar hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Müellif, eser boyunca sade ve anlaşılır bir dil kullanarak *hac* ibadetini yerine getirmek isteyen Müslümanların işini kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Ayrıca okuma-yazma bilmeyenlerin dahi bu kitabı okuma bilen birine okutarak *hac* ibadeti hakkında bilgi sahibi olabileceklerini ifade etmiştir.

Eserde sade bir dil kullanılmasına rağmen *hac* ibadetinin terimlerine yer verilmek zorunda olduğu için Arapça kelime sayısı fazladır. Bu kelimelerin birçoğunun dinî terminolojiye ait olması eserin mahiyeti açısından normal karşılanabilir.

Eserde şedde, Arapça ve Farsça kelimelerde uygun biçimde kullanılmıştır: كَلَيْتَ külliyyet (7b-5), تَبَرُّكُ teberruk (75b-12). Ancak bazı Arapça kelimelerde ünsüzle biten kelimelere aynı ünsüzle başlayan Türkçe kökenli bir ek geldiğinde şedde kullanılmasına rağmen aynı ünsüzün iki kez yazıldığı görülmüştür: امثاللرني emşallerini (112a-7), بطاللر batallar (105b-12). Ayrıca bazı Türkçe kelimelerde ünsüzle biten bir kelime aynı

ünsüzle başlayan bir ek aldığında aynı ünsüz iki kez yazılmasına rağmen şedde kullanıldığı görülmüştür: *يُولَّر* yollar (29b-1), *الَّيْنَه* ellerine (9b-5)

Eser, 17. yüzyılda istinsah edilmiş olmasına rağmen Eski Anadolu Türkçesindeki yuvarlaklaşmanın etkisinin görüldüğü örnekler bulunmaktadır: *kapu* (45a9), *yazduran* (5a-9), *böyledür* (21b-9)

Eserde *+In̄*, *+nIn̄*, *+Un̄*, *+nUn̄* ilgi eklerinin bazı kelimelerde yuvarlaklaşmaya uğradığı bazı kelimelerde de düz ünlüyle yazıldığı görülmüştür. Ayrıca aynı kelimeye gelen ilgi ekinin hem yuvarlak hem düz ünlülü yazıldığı örnekler de vardır. Yuvarlak ünlülü örneklerden bazıları şunlardır: *huccācuñ* (2a-6), *Harem'ün* (3b-6), *dimenün* (4b-9). Düz ünlülü örneklerden bazıları şunlardır: *anlarıñ* (10a-3), *görünenleriñ* (12a-10), *enbiyālarıñ* (14a-9). Aynı kelimenin farklı yerlerde bazen düz ünlü bazen de yuvarlak ünlüyle yazıldığı örneklerden bazıları şunlardır: *dimeniñ* (13a-4) - *dimenün* (12a-8), *nesneniñ* (17a-4) - *nesnenün* (16b-10).

Eserde Eski Türkçe döneminden beri kullanılan *-up*, *-üp* zarf-fiil eki daima b (ب) 'li yazılmıştır. Halbuki ekin Eski Anadolu Türkçesinde p (پ) 'li olarak *-up*, *-üp* biçiminde yazılmaya başladığı bilinmektedir. Ekin eserdeki bu kullanımı kalıplaşmış yazımından kaynaklanmaktadır.

Eserde *olmaduğda* (38a-11), *meclisden* (106b-5), *düşdi* (85b-5), *atduğı gibi* (64a-2), *itdürse* (98b-10) vb. örneklerde imlası kalıplaşmış ekler tespit edilmiştir.

Eserde *niçün* (29b-12), *şol* (7a-2), *kimesne* (5b-13) gibi örneklerde ünlü birleşmesi tespit edilmiştir.

Eserde ön seste ünlü türemesi iki örnekte tespit edilmiştir: *ısıcağına* (100b-9), *ısıtma* (76a-5).

Eserde birçok kelimeye ünlü değişimi tespit edilmiştir. Eserde bulunan ünlü değişimi örnekleri şunlardır: i > e değişimi, u > ı değişimi, u > i değişimi, ü > i değişimi, ı > u değişimi, i > ü değişimi, u > a değişimi.

Eserde birçok kelimeye ünsüz değişimi tespit edilmiştir. Eserde bulunan ünsüz değişimi örnekleri şunlardır: k > g değişimi, k > ğ değişimi, b > v değişimi, b > p değişimi, d > y değişimi, t > d değişimi.

Eserde *mezārığa* (102a-11), *idüğini* (23a-8), *orucu* (113b-6), *dibine* (63b-13) gibi örneklerde ünsüz ötümlüleşmesi tespit edilmiştir.

Eserde Türkiye Türkçesinde artık kullanılmayan zamir kökenli “-ın” 1. teklik şahıs ekine rastlanmıştır: *inanırın* (11b-3), *giderin* (107b-13), *dilerin* (108a-1), *girürin* (111b-8)

Eserde kullanılan zarf-fiil eklerinden biri olan “-dUḡdA” kalınlık-incelik uyumuna girmemiştir: *eyleduḡda* (3b-10), *göřduḡda* (54b-11), *gelduḡda* (68a-13). Eserde “-dUḡI” sıfat-fiil eki kimi örneklerde kalınlık-incelik uyumuna girmemiştir: *eyleduḡı* (92a-13), *gelduḡı* (92b-8). Bu durum müellifin ağız özelliğinin esere yansımaları olarak da düşünülebilir.

Eserde *kaḥṭlik* (8b-10) *ucuzlik* (8b-13) gibi örneklerde kelimeler kalın sıradan ünlülerle bitmesine rağmen aldıkları isimden isim yapma eki *+Ilk* ince sıradan bir ünlüyle gelmiştir. *müflisliḡa* (103a-6) örneğinde ise kelime ince sıradan bir ünlüyle bitmesine rağmen *+Ilk* eki kalın sıradan bir ünlü ile kullanılmıştır.

Bu çalışmayla 17. yüzyıla ait *menâsik-i hac* türündeki bir eser tespit edilerek gün yüzüne çıkarılmış, eserin Latin harfli çeviri yazısı yapılmış, dil incelemesiyle 17. Yüzyıl Türkçesi dil özelliklerinin belirlenmesinin gelişimine katkıda bulunulacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksu, R. (2016). Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde Bulunma Hâli Ekinin Ayrılma İşlevinde Kullanılması Üzerine. *Turkish Studies*. Volume 11/9. 1-12.
- Arat, R. R. (1987). Türkçe Metinlerde e/i Meselesine Dair. *Makaleler*. (haz. Osman Fikri Sertkaya). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. C 1.
- Armağan, A. L. (2000). XVIII. Yüzyılda Hac Yolu Güzergâhı ve Menziller (Menâzilü'l-Hacc). *Osmanlı Araştırmaları*. C 20. S 20. 74-118.
- Ayverdi, İ. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Banguoğlu, T. (1995). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Barış, M. N. (2021). İslam Tarihî Kaynaklarında Hac: Hz. Peygamber ve Hulefâ-yı Râşidîn Dönemleri. *Eskiye*, S 44. 549-568.
- Buzpınar, Ş. T. (2009). Surre. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C 37. 567-569. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Canpolat, M. (1992). Eski Anadolu Türkçesinde Belirtme Durumu (Accusativus) Ekinin Kökeni Üzerine. *Türkoloji Dergisi*. C 10/1. 9-13.
- Coşkun, M. (2002). *Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çelebi, İ. (2019). Tezkiretü'l-Kurtubî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 3. bs. C ek-2. 595. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çelik, A. (2021). XVII. Yüzyılda Yazılan Osmanlı Hac Seyahatnamelerinin Tarih Yazımı Açısından Değerlendirilmesi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Daşdemir, M. (2013). Türkçede Miktar Kavramı ve Sayı Sistemi. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 8/13. 309-336.
- Delice, H. İ. (2012). Türkçede Fiil Çekimlerine Yeni Bir Bakış. 7. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı*. Ankara.
- Delilü'l-Huccac ve'l-Ümmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn*. Millî Kütüphane. 06 Mil Yz A 9156.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Duman, M. (1999). Klasik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair, *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*. S 7. 65-103.
- Eker, S. (2015). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.

- Erbaş, A. (2002). İslam Dışı Dinlerde Hac. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C 4. S 5. 97-120.
- Erdem, M. (2011). Yön Ekleri: Çekim ve Türetim Özellikleri Bakımından Tarihsel Bir Değerlendirme. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*. Adana. 624-632.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayın Tanıtım.
- Eroğlu Memiş, Ş. (2020). 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Mısır Hac Güzergâhı – Kahire’den Mekke’ye Hac Menzilleri. *Kadim Akademi SBD*. C 4. S 2. 39-63.
- Erol, B. G. (2019). Memlûklar Zamanında Mısır Hac Güzergâhı-Kahire’den Mekke’ye Uzanan Kutsal Yolculuk. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Dergisi*. S 16, 264-314.
- Faroqhi, S. (1995). *Hacılar ve Sultanlar (1517-1638)*. (çev. Gül Çağalı Güven). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gabain, A. Von. (1995). *Eski Türkçenin Grameri*. (çev. Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gökçe, A. (2009). Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine Dudak Uyumu ve Ünsüz Uyumu. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume: 4/3. 991-1012.
- Gülensoy, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülsevin, G. (1990). Türkçede Şart Gerundiumu Üzerine. *Türk Dili*. 467(2). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 276-279.
- Gülsevin, G. (2002). Eski Türkiye Türkçesinde “İstek Kipi” Üzerine. *İlmi Araştırmalar*. S 13. 35-50.
- Gülsevin, G. (2020). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk Dilinde Edatlar (En Eski Türkçe Metinlerden Zamanımıza Kadar) - Yazı Dilinde -*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (1981). Osmanlı İmparatorluğu’nda Menzil Teşkilâtı Hakkında Bazı Mülâhazalar. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. C 2. S 2. 122-132.
- Harman, Ö. F. (1996). Hac. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C 14. 382. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hunutlu, Ü. (2018). Türkçede k- > g- ve t- > d- Tonlulaşması Üzerine Düşünceler. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. S 63. 161-186.

- İlhan, N. (2005). Türkçede Olumsuzluk. *Karaman Dil Kültür ve Sanat Dergisi*, 271-279.
- Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. (2013). Mütercim Asım Efendi. (haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi). Ankara: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Karahan, L. (1996). Yükleme (Accusative) ve İlgi (Genitive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler. 3. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı*. Ankara. 605-611.
- Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karataş, A. (2007). Türk-İslam Edebiyatında Menâsik-i Hac Manzumeleri. *TDV İstanbul Müftülüğü Din ve Hayat Dergisi*. S 3. 30-32.
- Kartallıoğlu, Y. (2011). *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Keskin, M. (2016). Şihâbüddin el-Hafâcî: Hayatı, İlmî Şahsiyeti ve Eserleri. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C 3. S 2. 101-130.
- Korkmaz, Z. (1960). Türkçede Ek Yığılması Olaylarının Meydana Gelişi Üzerine. *TDK Belleten* C 8. 173-180.
- Korkmaz, Z. (1964). Eski Anadolu Türkçesindeki –van/-ven, -vuz/-vüz Kişi ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları. *TDK Belleten*. C 12. 43-65.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri: (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lan-Ya-Tseng. (2002). *Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Maden, S. (2008). Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. S 37. 147-158.
- Mazıoğlu, H. (1974). *Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidi's-Şerîfe*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mutçalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Özcan, A. (1996). Hac. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C 14. 400-405. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özkan, N. (1996). *Gagavuz Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, E. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özçelik, S. ve Erten, M. (2005). *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*. Diyarbakır.

- Parlatır, İ. (2011). *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Sağırlı, A. (2003). Mehmed b. Mehmed Edirnevî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C 28. 495. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sak, İ. ve Çetin, C. (2004). XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S 16. 179-221.
- Şemseddin Sâmî. (2019). *Kamus-ı Türkî*. (haz. Paşa Yavuzarslan) 3. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şenaysoy, S. (2016). Eski Türkçede Sayılar. Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: Eskişehir.
- Şentürk, L. ve Yazıcı S. (2018). *İslam İlmihâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Tekin, T. (2003). Üçüncü Kişi İyelik Eki Üzerine. *Makaleler 1 Altayistik*. Ankara: Grafiker Yayınları. 131-138.
- Tekin, T. (2013). Türkçe İlgi Hâli Ekinin Kökeni Üzerine. (çev. Gökçen Bilgin). *Dil Araştırmaları*. S 13. 157-162.
- Tekin, T. (2020). *Orhon Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Thomsen, V. (2002). Yenisey Yazıtlarında İyi Değerlendirilmemiş Bir Harf. *Orhon Yazıtları Araştırmaları*. (çev. ve haz. Vedat Köken). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 303-313.
- Tok, Ö. (2009). XVII. Yüzyılda Mısır Eyaletinin Malî Yükümlülükleri Bağlamında İrsaliye Hazinesi. 38. *İCANAS Sempozyumu (1-4 Ocak 2009)*. Ankara. 291-304.
- Toprak, M. S. (2005). Hadîste Derlemecilik Devrinin Başlaması ve Ūşî'nin Nisâbü'l-Ahbârı. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. İzmir.
- Tuğluk, M. E. (2018). 17. Yüzyıla Ait Harekeli Bir Eser: Kâdirî Muhyiddîn'in Manzum Nasihat-nâmesi (İnceleme-Metin-Sözlük-Özel İsimler Dizini-Tıpkıbasım). Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. Adıyaman.
- Tuğluk, M. E. (2021). Yazarı Bilinmeyen Bir Menâsik-i Hac Kitabı: Delîlü'l-Huccac ve'l-Ūmmiyyîn fî-Tahsîli Umûrî'd-dîn Ses Bilgisi. *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. S 27. 234-255.
- Turay Doğan, E. (2017). Anadolu Hac Güzergâhı: Antakya Menzili. *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*. C 1. S 1-2. 109-124.
- Türkçe Sözlük*. (2011). (haz. Şükrü Haluk Akalın vd.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Velikâhyaoğlu, N. (2000). *Sümbüliyye Tarikatı ve Kocamustafapaşa Külliyesi*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Vural, H. ve Böler, T. (2014). *Ses ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yavuz, O. (1991). Türkçede kapalı e. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*. S 6. 271-306.
- Yeni Tarama Sözlüğü*. (2009). (dzl. Cem Dilçin). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yılmaz Ceylan, E. (1991). Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü. *Türk Dilleri Araştırmaları*. 151-165.

EKLER

Ek-1 Şam'dan Kâbe'ye gidişte menziller

Sıra	Menzilin Adı	Suyun Durumu	Konaklama Süresi
1	Şām	-	-
-	Aḥmed Paşa Kūbbesi	Var	1 gün
-	Ḥān-ı Zānūn	Var	1 gün
-	Şanamayn	Var	1 gün
-	Kudayf	Var	1 gün
3	Mūzeyrib	Var	8 gün
4	Mefraḳ	Yok	-
5	‘Ayn-ı Zerḳā	Var	-
6	Belḳa	Yok	-
7	Ḳaṭrnān Ḳal’ası	Var	-
8	Ḥisā (Tābūt Ḳorusı)	Var	-
9	‘Aneze	Var (ağır kokulu)	-
10	Ḳonaḳ-ı Ma’ān Ḳal’ası	Var	-
11	‘Aḳabe başı	Yok	-
12	Çoḡıman Ḳal’ası	Var	-
13	Zātü’l-Ḥac (Eşmeler Ḳal’ası)	Var (kükürtlü)	-
14	Tebük (‘Aşī Ḥūrmā)	Var	-
15	Meḡāyir	Yok	-
16	Ḥaydar Ḳal’ası	Var	1 gece
17	Mu’azzam Ḳal’ası	Yağmur suyu	-
18	Şaḳḳü’l-‘Acūz	Yok	-
19	‘Ulā	Var	-
20	Zumerred Ḳuyusu	Bazen var bazen yok	-
21	Şa’āb-ı Na’ām	Var	-
22	Hedeyye eşmeleri	Var (kükürtlü)	-

23	Fuḥleteyn	Var	-
24	Vādi'l-Ḳurā	Var	-
25	Medīne-i Münevvere	Var	2 gece
26	Bī'r-i 'alī	Var	-
27	Ḳubūr-ı Şühedā	Var	-

Ek-2 Kâbe'den Şam'a dönüşte menziller

Sırası	Menzilin Adı	Suyun Durumu	Konaklama Süresi
1	Ka'be-yi Mu'azzama	-	-
2	-	Var	-
3	Huleys	Var	1 gece
4	Ẕudeyr	Var	-
5	Rābiğ	Var	-
6	Ḳā' -ı Bezve	Yok	
7	Bedr	Var	1 gece
8	Cedīde	Var	1 gece
9	Ḳubūr-ı Şühedā	Var	-
10	Medīne-i Münevvere	Var	3 veya 4 gün
11	Cüruf	Var	1 gece
12	Vādī'l-Ḳurā	Var	-
13	Fuḥleteyn	Var	-
14	Hedeyye	Var	1 gece
15	Şa' b Na' ām	Var	-
16	Zumerred	Bazen var bazen yok	-
17	‘Ulā	Var	2 gece
18	Medā'in Şālih	Var	1 gece
19	Şakku'l-‘Acūz	Yok	-
20	Mu'azzam Ḳal'ası	Yağmur suyu	-
21	Ḥaydar	Var	1 gece
22	Meğāyir	Var	-
23	Tebük	Var	2 gece
24	Ḳā' i	Yok	-
25	Zātü'l-Hac	Var (kükürtlü)	1 gece
26	Çoğımān	Var	-

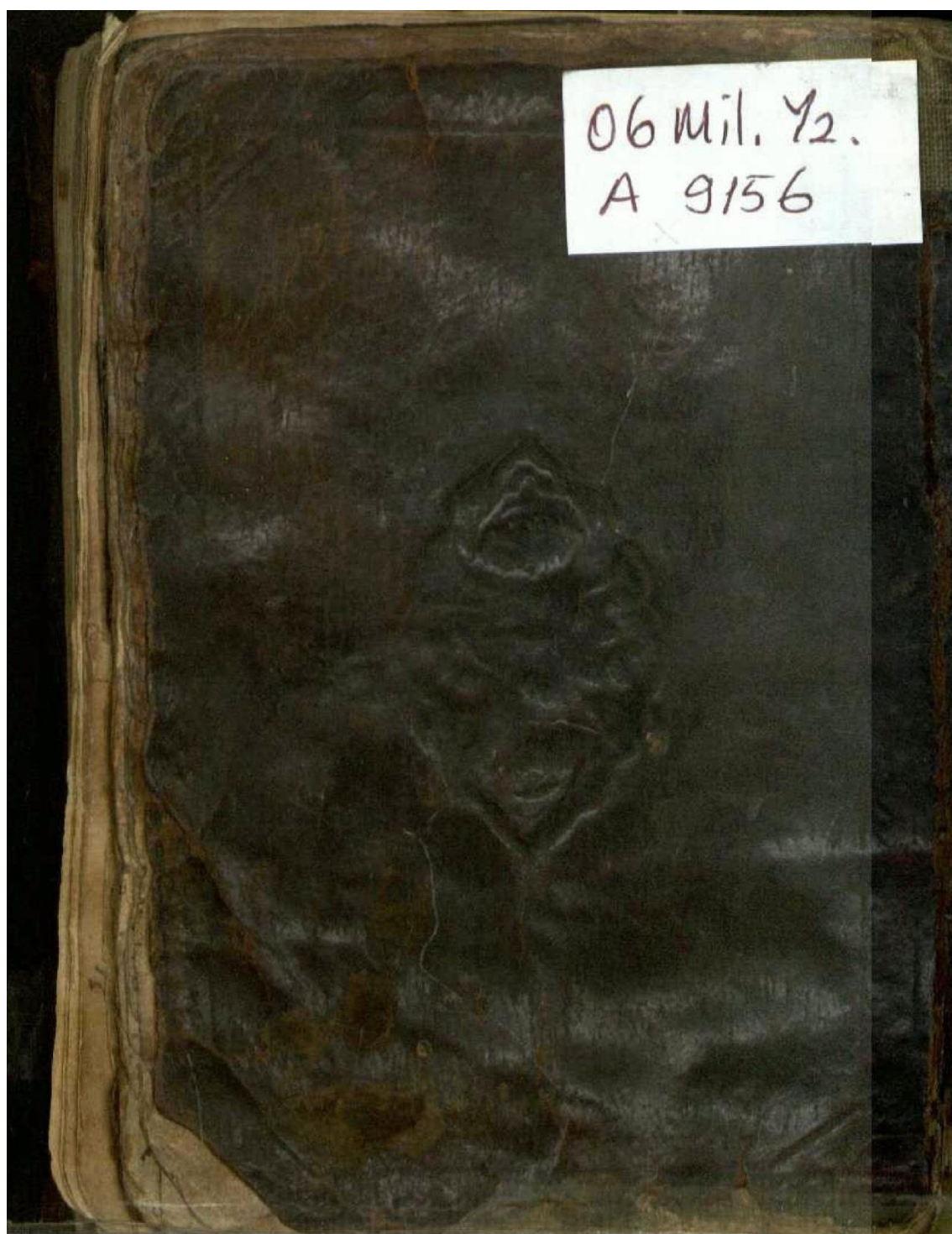
27	Zahrü'l- ^ç Aķabe	Yok	-
28	Ma ^ç ān	Var	1 gece
29	^ç Aneze	Var (aķır kokulu)	-
30	Ĥesā	Var	-
31	Ķaķrāne	Var	-
32	Belķā	Yok	-
33	Zerķā	Var	1 gece
34	Mefraķ	Yok	-
35	Müzeyrib	Var	1 gece
36	Şanamayn	Var	-
37	Kisve	Var	-
38	Maķrüse-i Şām	-	-

Ek-3 Mısır'dan Kâbe'ye gidişte menziller

Sırası	Menzilin Adı	Suyun Durumu	Konaklama Süresi
1	Maḥrûse-i Mıṣır	-	-
-	Sebîl-i 'Alām	-	5 gün
-	Ḥac Bürkesi	Var	5 gün
-	Dār-ı Muṣayy	-	1 gün
2	Dār-ı Ḥamrā	Yok	-
3	'Acrūṭ	Var (biraz acı)	-
4	Re'sü'l-Munṣarîf	Yok	-
5	Re'sü't-Teyh	Yok	-
6	Naḥl	Var	1 gün
7	Bi'r-i 'Alāye	Var (ağır kokulu)	-
8	'Aḳabe başı	Var (ağır kokulu)	-
9	'Aḳabe'nün aşağısı	Var	2 gün
10	Zahr-ı Ḥimār	-	-

TIPKIBASIM

علي يا صاحبه نوري كوني كلوب وكنوز
مصر نوري وسن به كنديله ملا في اولد
مد كورن وسائر انا وجميعه نحة و
ابي اولن قريذ سكر ديتري باطل عباد
صيانة وعبادته امكرو صانع اولقان
حفظا خصوصا حاجك وخصوصا حجة
ديك دتريك فاصد الوجه الله تعالى بو
سليم يقع وكنز الفوائد كتاب شريفي
زما عزة مستعمل اولان لسان تركي قند
تأليف ايلد فكه علي الذوم ان شاء الله للكل
العلم عباد الله انكله نفعك وبو
حقيري ورحم ذكر اولن اخواني خير دعا الله
دايد وب نوبة نائل اوله كسر

دلیل الحجاج والامین فی تحصیل
 امور الدین دیدک و او تو بد آنک باب
 او زه مرتب ایلدک حج افعالیه سله
 واجب اولن ترتیب او زه امدی هدیایک
 یری کلدیجه مطالعه ایدوب و بیوجیه
 عمل اید کرکه امکلری ضایع اولیه
 حضرت الله جلله مره توفیق ایلوسو سلطان
 امین رب العالمین اولکه
 اهل تکلیف اولنلر و اولنلر و دخی اهرم
 لامور اولان عقاید اسلامک مهم
 سسایله و کنه کندی عکندن سوال اولوند
 تحت حکندن اولنلردن دخی سوال
 لئمه سنی بناینده ایکنی باب

هَمَّ فَمَنْ أُولَى كَسْبُهُ لَمْ وَجَّهِي أَنْكَارُ يَدِ تَلَرُ
 وَتَرْكُ يَدِ تَلَرُ وَتَأْخِذُ يَدِ تَلَرُ يَا نَسَنَدُ
 أَوْ جَنَابُ خُجَّه جَهْ جَوَّ أَمَّ أَوْدِيَه
 وَاجِبُ وَسَنَتِ أُولُتْ رِيَا نِنْدَه دَر دَجِي
 بَابُ سَفْلَتِ أَرْدَلِي بِيَا نِنْدَه بَشَجِي
 بَابُ بِمَمَّ اَمَكَّ وَهَيَوَانِ أَوَزِيدَه وَ
 كَمِيدَه وَخُسْتَه كَرُ وَبَدِي وَاسَنَابِي نَابَاكَّ
 أُولُتْ كُ مَزَارِي بِيَا نِنْدَه التَّجِي بَابُ
 خُجَّكَ تَعْرِيفِي وَخُجَّكَ فِرْضَلِي وَجَّجِي اِفْسَادُ
 اِيْدَلَرِي بِيَا نِنْدَه يَدِ جِي بَابُ خُجَّكَ
 وَاجِبَلَرِي بِيَا نِنْدَه سَكْرَجِي بَابُ
 خُجَّكَ سَتَلَرِي بِيَا نِنْدَه طِفْقُورِ جِي بَابُ
 خُجَّكَ أَرْدَلَرِي بِيَا نِنْدَه أَوْ جَنَابُ

اِحْرَامُهُ اَوْلَانَهُ حَرَامٌ اَوْلَانُ اشْيَا بَيَانُنْدَه
 اَوْنِ بَرِيحِي بَابِ اِحْرَامُهُ اَوْلَانَهُ مَكْرُوهٌ
 اَوْلَانُ اشْيَا بَيَانُنْدَه اَوْنِ اِيكِي بَابِ
 اِحْرَامُهُ اَوْلَانَهُ جَارِ اَوْلَانِ اشْيَا بَيَانُنْدَه
 اَوْنِ اَوْجِي بَابِ اِحْرَامُهُ كِبَرُهُ جَكَ مَحَلُّ
 وَدِيحِي حَرَمُكَ قَحْلُكَ وَاَفَاؤُكَ مِنْ اَللّٰهِ
 بَيَانُنْدَه اَوْنِ دَرِيحِي بَابِ سِتْ اَوْنِ
 اِحْرَامُهُ كِبَرُكَ وَحَرَمُهُ وَكَعْبُهُ وَاصِلٌ
 اَوْلَى وَطَوَارُكَ وَنَمَازُ قَلْبِهِ مَكْرُوهٌ
 اَوْلَى وَقَتْلُ وَكَيْفُهُ قَلْبُهُ نَيْتُ اَيْلَدُ
 كَعْبُهُ نَيْتُ بَرِيحِي نَيْتُ اَمَلُكَ شَرْطُ اَوْلَاهُ سِي
 بَيَانُنْدَه اَوْنِ شَيْخِي بَابِ سَعِي اَمَلُكَ
 بَيَانُنْدَه اَوْنِ الشَّيْخِي بَابِ كَعْبُهُ

۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

3b

مَنَابِهٌ جَوْفُ وَغَرَفَاتُكَ وَفَقِيهِ طَوْدُ مَوْ
 بَيَانُنْدَه اَوْنِ يَدِيحِي بَابِ غَرَفَاتُكَ
 مَزْدَه لَقِيَهُ رَجُوعُ اَمَلُكَ وَمَزْدَه لَقِيَهُ نَيْتُ
 اَفْطَالِي بَيَانُنْدَه اَوْنِ سَكْنِيحِي بَابِ
 مَزْدَه لَقْدَنُ مَنَابِهٌ كَوْجُكَ وَغَفِيهِ جَمْرُ لَوِي
 اَمَلُكَ بَيَانُنْدَه اَوْنِ طَفُوزِيحِي بَابِ
 قَلْبُكَ اَمَلُكَ بَيَانُنْدَه يَكْرِيحِي بَابِ
 تَرَاشُ وَلَوْ بَيَانُنْدَه يَكْرِيحِي بَرِيحِي بَابِ
 اَوْنِ بَارِيحِي اَمَلُكَ وَبَارِيحِي جَمْرُ لَوِي
 وَكَعْبُهُ كَوْجُكَ بَيَانُنْدَه يَكْرِيحِي اِيكِيحِي بَابِ
 جَمْرُ قَرَانِ بَيَانُنْدَه يَكْرِيحِي وَجِيحِي بَابِ
 مَتَعِ بَيَانُنْدَه يَكْرِيحِي دَرِيحِي بَابِ
 لَوْرُ تَلَرِ اِحْرَامِي بَيَانُنْدَه يَكْرِيحِي شَيْخِي بَابِ

۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

4a

عَمُّهُ كَتُورِيكَ وَكَعْبُهُ اَوْلَانُ زِيَارَتِكَ
 بَيَانُنْدَه يَكْرِيحِي شَيْخِي بَابِ طَوَارُكَ
 اَمَلُكَ وَكَعْبُهُ جَوْفُ بَيَانُنْدَه يَكْرِيحِي
 يَدِيحِي بَابِ دَسُورُكَ اَللّٰهُ عَلَيْهِ اَصْلُهُ
 وَالتَّسْلَايِي زِيَارَتُ اَمَلُكَ بَيَانُنْدَه يَكْرِيحِي
 سَكْنِيحِي بَابِ مَدِينَهُ مَرَاغِي وَغَيْرُ
 زِيَارَتِكَ اَهْلِي زِيَارَتُ اَمَلُكَ بَيَانُنْدَه يَكْرِيحِي
 طَفُوزِيحِي بَابِ مَزْدَوِي اَوْلَانُ دَعَاؤُكَ
 حَكْمِي وَفَضِيلَتِي وَلَا اِلٰهَ اِلَّا اَللّٰهُ دَعَاؤُكَ
 مَعْنَايِي وَفَضِيلَتِي وَقَرَانُ اَوْفَقُ وَفَضِيلَتِي
 وَهَرَكِي قَرَانُ اَوْفَقُهُ قَادِرُ اَوْلَاهُ سِي
 بَيَانُنْدَه اَوْفَقِيحِي بَابِ بَدَلُ اَللّٰهِ
 شَرْطُ لَوِي بَيَانُنْدَه اَوْفَقِيحِي بَابِ

۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰

4b

دَفْعُ قَسْوَسِهِ وَفَضْلُ اَللّٰهِ وَالتَّسْلَايِي وَدِيحِي
 اِلَى اَللّٰهِ مَكْلَفُ اَوْزَرِيهِ وَلَجِبُ وَلَا يَنْ
 اَوْلَانُ بَعْضُ اَمُورِهِمْ وَمَعْرُومُ بَيَانُنْدَه
 اَفندي مَنَابِهٌ كَيْفُكَ اَخْرَجَ اَيْدِي لَوِي
 تَرَاشُ اَيْدِي لَوِي حَقِيَقَتُهُ نَقْلُ اَيْلَدُ وَغَيْرُ
 شَرِيحِي بَيَانُنْدَه اَوْفَرُ اِيكِيحِي بَابِ
 مَصْرُوحُ كَعْبُهُ وَنَمَادَنُ كَعْبُهُ وَارَبُ
 كَلْبُهُ قَوْفَلُ وَارْتَقَلُ وَصُولُ بَيَانُنْدَه
 وَبُوكِيحِي يَارُوبُ وَيَا زُورُ اَخْوَانُهُ
 اَمَانَتُكَ بَعْدُ اَلْكِتَابَةِ مَقَابِلُهُ اَيْدِي لَوِي
 كِتَابُ تَلَفَا اَوْلَاهُ وَالتَّسْلَامُ وَبِكَلْ كَلْبُهُ
 بِيكُ بُوْدُش سَنَدُ بِحَسْبِ اَلْقِيَضَا حَقْلُ
 كَلْدُودَنُ مَكْرُوهُ بُوْكِيحِيكَ مَسْوَدُهُ سَنَدُهُ

۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

5a

وَأَنْزَلَ بَارِئًا لَّنْ سُبْحَانَكَ بَرِّحْ هَمَّ قَائِلٍ
وَمَسْئَلَةٍ لَّنْ دَخِجَ الْحَاقُّ أَيْلِدَفْ تَوْفِيْقِي
اللَّهُ تَعَالَى بِرِي هَمُوزَ أَشَارَتِ أَوْلَانِ
فَوَيْقَلْ وَمَوَلِي بِيَانِي وَبِرِّي أَيْلِكِي بِبِلُوبِ
أَيْلِكِ أَيْدَلَرِ شَاكِرِ أَوْلَمِي وَحِبِّ أَوْلِي
بِنَا نِيكِي ذِكْرَ أَوْلُورْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَفَّ شَيْئَكَ النَّاسُ لَمْ يَشْكُرْ
اللَّهُ تَعَالَى أَخْرَجَهُ الْخَارِجِي وَعَبَّرَ وَذَلِكَ
لَأَنَّهُ لَمْ يَقْطَعْ فِي امْتِنَالِ أَمْرِ شَيْئَكَ الذَّنْبِ
هَمْ وَسَائِطُ فِي إِيصَالِ نِعْمِ اللَّهِ تَعَالَى وَالشُّكْرِ
إِمَّا يَنْتَمِ بِمَطَاوِعِهِ يَعْنِي أَدْمَلِكْ أَيْلِكِي
بِلُوبِ أَيْلَرِ خَيْرَ دَعَا أَيْلِكِ أَيْلَهُ وَشَاكِرِ
أَوْلَمِي كَسَنَهُ اللَّهُ تَعَالَى نِكَ نِعْمَتَهُ دَخِجَ

5b

مَسْئَلَةٍ كَلْدَرِ بِيُورِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زِيْرَ أَيْلِكِ أَيْدِيلِي حَقِ
تَعَالَى نِكَ نِعْمَتِي بِحَاجَتِي إِيصَالِ أَمْرِي
وَأَسْطَهْ دَرِيْشَ أَيْلَرِ شَاكِرِ أَوْلَانِ حَقِ
تَعَالَى نِي شَاكِرِ دَرِ وَأَنْلَرِ شَاكِرِ أَوْلَمِي
حَقِ تَعَالَى نِي شَاكِرِ كَلْدَرِ بِسْ هَمْ مَوَلِي
وَإِحْدِيْزِكِي مَوْجُودِ أَوْلَانِ وَفَوْتِ أَوْلَانِ
وَالدِّينِيَّةِ وَأَوَسَادِ لَرِيَّةِ وَسَاكِرِ كُنْدِيَّةِ
إِحْسَانِ وَيَا زِدْ أَيْدَلَرِ وَكُلْكَ سِنْدِ
أَوْلَدِ وَنَحْيِ سِلَامِ يَا دِ شَاهِلَرِيَّةِ وَحَاكِلَرِ
بَعْضِ عِبَادِ نَلَرِيْكَ تَوَابِي هَبْهُ أَيْلِكِ أَيْلَهُ
وَحَيْرَ دَعَا أَيْلَهُ ذِكْرَ أَيْلِكِ أَيْلَهُ وَبَعْضِ
أَسْهْ لَرَاتَلَرِي كَمِ لَيْلِكِ أَيْلَهُ ذِكْرَ أَيْلَرِ

6a

حَاكِلَرِ بِزَادِ مَعْرِفَتِي وَعَامَّةَ نَاسِهِ
نَعْمِ أَوْلَانِ بَعْضِ أَحْكَامِ لَرِي ذِكْرَ أَيْلِكِ أَيْلَهُ
أَيِ قَارِ شَوْلَقِ أَيْلَهُ أَيْلَرِ شَاكِرِ أَوْلَهُ كِيه
حَقِ تَعَالَى نِكَ وَرَسُولِ اللَّهِ كَامِرِ أَمْرِي أَمْتِنَالِ
وَحَقِ تَعَالَى نِكَ نِعْمَتِهِ شَاكِرِ أَوْلَمِي أَوْلِي
خُصُوصًا كَعْبَدِهِ وَغُرَفَانِدِ وَغُرَابُورِدِ
وَعَرَبَلِكِدِهِ وَأَوَاقَاتِ مَبَارَكِدِهِ دَعَا أَيْلِكِ
خُصُوصًا قَرِيبِ زَمَانِدِ عِيَالِ اللَّهِ صَادِقَا
خِدْمَتِ أَيْدِنِ مَرْحُومِ مُصْطَفِي يَا شَاكِرِ بَعْضِ
فَضْلِ الْخَيْرِي ذِكْرَ أَوْلُورِي وَحَالَا مِصْرِ
بَكَلَرِ كَيْسِ أَوْلَانِ سِيَاهِي زَادِ حِلْمِ عَلِي يَا شَاكِرِ
مِصْرِ كَلْدَرِ بِكِي سَنَهُ مَقْدَمِ مِصْرِيَارِي
زُيُوفِ وَكَيْسِكَ أَوْلُوبِ صَاغِ يَا غَايِلَهُ

6b

تَادِرَ أَيْدِي وَمِصْرِ خَلْقِي أَوْلَسَبِ أَيْلَهُ غَايِلَهُ
نَعْبَدِهِ أَيْدِي سَوْلَ مَرْتَبَةٍ كِيه أَرْسَلِيَّةِ
مُسَبِّحِي وَالْحَقِ ضَعْلِي أَدْمَلِكْ سَفْطِ يَا
صَاغِ يَرِيَّةِ أَلْفَقِدَرِ أَكْثَرُ كَوْنُورِدِهِ صَدْرَ أَيْدِي
وَبِيعِ وَشَرَا أَيْلَكِدِنِ بَرِي قَرَاغَتِ أَيْدِ وَبِ
كِي خِدْمَتَكَ وَكِي دَلِيْجِي أَوْلَدِي زِيْرَا
كُنُورِي رِي فِي أَنْلَرِ التَّوْبِ أَيْلَهُ وَغُرُوشِ أَيْلَهُ
بِيعِ أَيْدِي وَأَنْلَرِ زُيُوفِ أَيْلَهُ بِبِيعِ أَيْدِي
بِسْ هَمْ يَا رِي أَهْلِ صُنْعَتِهِ وَمُسَبِّحِي وَ
أَجْرَتِ أَيْلِهِ أَشْلِيْنَلَرِ أَدِيْتِ وَظَلَمِ أَوْلُورِي
وَكَذَلِكِ بَارِزِ كَانَهُ وَدَخِي رَعْبَتِهِ هَمْ
يَا رِي ظَلَمِ أَوْلُورِي وَبِيعِ وَشَرَادَةِ
التَّوْبِ طَفْسَانِ شَهْ وَأَسْدِي غُرُوشِي

7a

فوق بيته أولدردی وکومر وکه وساند
میری ماله التوفی طفسانه و غروشی فرقه
ویرلردی بس مرخنی حلیم علی یاشا
بیت الله تعالی له من الخیرات ما یشا
بوخاله مطلع اولدقه کلیم ایله تقید
واریاب معرفت ایله مشورت ایدوب
صاغ یاره کسدر ووب وقرابه کوچ اولسون
دیوز یوف یاره نیک اون درهقی طقوز درم
صاغ یاره به ضرب خانیه الوب و معاملة
صاغ اولوب بین الناس اولان کوچلک
ویناع بکیم الله تعالی محو اولدی حضرت
الله انک دخی کاهنی محو الیسون بلطفه
آمین و صاغ یان جیب موجب وینجک

7b

کون

کونلر قریب اولدقه التوفی طفسان یاره
اندز ملک افضا اولدقه کوزی طوق
وکوکی غنی کیم الطبع مزبور وزیر حلیم
علی یاشا ابتدا التوفی طفسانه یندا
ایتدردی صکن علوفه جقارب و مصر
قولنه وکندی اتباعنه و سائر عاهیل
سعر الناس التوفی طفسانه ویریکه اندک
دخی خاطر کوی خوش اوله اگر قبل الندا
علوفه جقارب به برنج کبسه کندی نه
فایده دیویه اولدردی لکن قصد بیک
ما عند الله من النعم الباقیه تقبل الله منه
بس بود یارک طقونی تحت و مسرور الیدی
خو تعالی آتی و موجود اولان در ییتی

8a

و کله جکلفی و کجملری مع سائر السلیم
دارینده راحت الیسون یا حسنه العیون
آمین رب العالمین و فعل فیج انک ایچون
مصر شهر ایلر ایلده اولد خایه کرده اشکانه
یاره من عورتلر طودر لردی و شهر ایچنه
میخانه کور و عورتخانه کور ایدی مزبور
ویر بجهله بیسی یصاف و ابطال الیدی و الی
الان بطلدرد و مصر لیک بعض جهلا سی
فلان سنه بره من عورتلری یصاف
ایلد کور ایچون ولایت قحطلک اولدی ویرلردی
بس آنلر دخی یو اطلر سور لردن و
اعتماد دن رجوع ایلدیکر زبیر مزبور
بود یان کین یی بیلدن اوچلک اولوب

8b

کون

آنک حسن ندیریله رعیه راحت اولوب و
راشورینه مقید اولوب بری برینه دوشه
سینه بیکه و الحمد لله علی هذه النعم
و من بعد کونیند بوسنه برنج اعور سایل
تخلیر کور طهور ایدوب و بولور آدم قویب
مصر کلن یا غی وینیری جمع و خزان ایدوب
و اکثر اهل مصر یا غی وینیری قلوب
شکایت و خیر ایلد قیلرند حلیم علی یاشا
حضرتلری آنلری حسن ایدوب و آنلر
در قیلر بیع اتمک وکیل نصب ایدوب
و کندی طرفیند آمین آدمز تقیر
ایدوب جز بجه فایده ایله بیع ایدوب
سنه آخره دک ولایت کاهنی ایلدی

9a

زیرا بالکبر برآمد مد بر فتح بیک قطار یزید
 و باغ جفندی و موالسکر و جانیسته
 بنویس بعد الحسب اندر یزید و الفی البلد
 الیکوب صکره ینه کوردی و فیض و
 مالکونی الدینه و بر دی فخره الله تعالی
 عن المسلمین خیر الخیر بحیوة الانبیاء
 و الهمة علیهم الصلوة والسلام آمین
 رب العالمین و سائر استماع ایلد و کور
 حکمندی دخی نوکا کور انصاف و ندین
 اوزن در و باغ زیاده ایلد و کور فایده
 کلک ابوالکرده مندر جدر و السلام
 انا بالکبر برآمد مد بر فتح بیک قطار یزید
 و باغ جفندی و موالسکر و جانیسته
 بنویس بعد الحسب اندر یزید و الفی البلد
 الیکوب صکره ینه کوردی و فیض و
 مالکونی الدینه و بر دی فخره الله تعالی
 عن المسلمین خیر الخیر بحیوة الانبیاء
 و الهمة علیهم الصلوة والسلام آمین
 رب العالمین و سائر استماع ایلد و کور
 حکمندی دخی نوکا کور انصاف و ندین
 اوزن در و باغ زیاده ایلد و کور فایده
 کلک ابوالکرده مندر جدر و السلام

برین و واجب اولم و وایلیکینه دخی انکه
 تعلیم اتمک واجب اولم بالانفاق
 زیر انکه قایلین یوقدر اما عقلی
 یوشن نابالغ اویشا و اوزینه ایمان
 کورمک و کور اولور و اولم فی ایک
 قول و اردر اوکله قول انکه اوزینه
 ایمان کورمک واجب زیر علیه الوهم
 عقید موجود در و ایکی قول واجب
 دکلدر حتی که یوقله ذاهب و لکن
 علما یوزدیلر که عقلی برین نابالغ اولم
 و قیر ایمان کورمک غافل و فاست
 استه کر اگر انکه انالری یا خود
 یا بالری مسلمان استه اکا تبعیت ایلد اول

بسی انکه
 و لکن اولم
 و اجبد
 انکه اولم
 دخی تعلیم
 ایلد کور

چنان انا یا خود یا با اسلامه کله و قول
 صحیح یو ایکی قول در دکر اکثر علماء
 المحققین زیر رسول الله صلی الله علیه
 و سلم رفع القلم عن ثلاثة عن النبی عن النبی
 حتی یجمل و عن المجنون حتی یفقد
 و عن النائم حتی یتيقظ یعنی صبیح
 بالغ اولم و مجنون دن عقلی کلنجه
 و او یواندن او یا نجه قلم فلنشد
 یوزدی و یواندن واقع اولم
 عنک و اهل کناهی یونلر حکم ایدن
 و لکن ایلد قایمدر زیر نابالغ اوغلا
 و قیر و لکن اوزینه و اجبد که
 انکه شهد ان لا اله الا الله و شهد

نابالغ اوغلا و قیر شرعا مسلمان
 در دکر عقلی برینم اوشاق و مجنون
 کیتی کور اول وقت اول مسلمان اولم
 انا یا خود یا بالری اولسون کور میت
 اولسون و اگر اول نابالغ اوشاق یا خود
 مجنون کوله استه یا خود جاریه استه
 آبی دار ییدن اخراج ایدن مسلمان
 تبعیت ایلد اول دخی مسلمان در دکر
 اگر اول کوله نک و مجنونک انا یا یا خود
 یا باسی معا جفندیسه و اگر انسا
 یا خود یا با معا جفندیسه اول صغیرک
 اسلامه حکم اولم مکر که کند و
 اسلامه کله یا خود دار ییدن معا

[illegible]

ف

11b

اِجَالِدْ وَاِيْمَانِ تَقْصِيْلِي اَمْنْتِ يَاَللهِ
وَمَلَا يَكْنِهْ وَكُنْهْ وَرِسْلَهْ وَابْعُوْمِ الْاٰخِرِ
وَبِالْقَدْرِ خَبِرْهُ وَشَرِّهْ مِنْ اَللهِ تَعَالٰى
مَعْنَا سِيْلَهْ يَمَكْدُرْ زِيْرَ الْفَاظِ زِيْرَ
مُرَادِ اَوَّلِنْ مَعْنَادِ اَمْدِي مَخْصَرَجِهْ
مُفِيدَ عِبَارَتِ يَلَهْ مَعْنَا لَوْ بَيَانِ اَبْدِ اَوْ
يَتَوْنِ اَللهِ تَعَالٰى بِسْ اَمْنْتِ بِاللَّهْ
دِيْمَهْ نَكْ مَعْنَا سِي اِنَانْدِ مَكْ اَللهِ تَعَالٰى
مَوْجُوْدُورْ وَبِرْدِ اَوَّلِيْ وَآخِرِيْ يُوْقَدِ
جَمِيْعْ كُوْرَهْ وَنَسْرِكْ وَعَقْلَهْ وَفِكْرَهْ
كُلْمَلِكْ خِلَافِيْجِهْ بِرْ مَوْجُوْدُورْ ذِكْ اَصْلًا
بِرْ سِيْبَهْ بَكْرَهْ مِنْ وَرِسْتَهْ اَكَا بَكْرَهْ مِنْ
وَحْيَوَهْ وَعِلْمْ وَسَمْعْ وَبَصَرْ

12a

وَأَرَادَتْ وَقُدِّرَتْ وَكَلَّمَهُمْ وَتَخَلَّقُ
وَدَجِي سَائِرَ خَلْقِهِ لِيُصَنِّفَ لِيَهُ مَوْصُوفٌ وَ
جَمِيعٌ يُعْبَدُونَ وَيُفَاضَلُونَ فِي
تَعْبُدُونَ وَيَكْدُونَ وَيُحْكَدُونَ وَيَكْدَكُ
وَيُؤْمَرُونَ وَيُكْدُونَ وَصُورٌ مَقْدُونَ وَأَوَّلُ مَقْدُونَ
وَأَوَّلُ مَقْدُونَ وَغُلَّتْ دَكُ وَغُجْرَتُ
وَيُؤْمَرُونَ وَيُكْدُونَ وَيُؤْمَرُونَ وَأَعْضَادُ
وَدَجِي سَائِرَ خَلْقِهِ لِيُجْتَاجَ أَوْلَادُ قُلُوبِهِ
سُنَّةَ كُودُونَ بَرِيدُ رَجُلِ حَلَالَةٍ وَجَمِيعُ
عِبَادَتِهِ مُسْتَقِي الْجُودِ أَوْلَادُ صَاعِدَةٍ
وَصُورُهُ أَوَّلُهُ وَأَرْدَةُ التَّيْدِ
وَأَوَّلُهُ دَكِيدُ يَوْمَ كَانَتْ دِي وَجَمِيعُ
وَبَابِي خَلْقِي يَوْمَ كَانَتْ دِي وَجَمِيعُ

العدد

12b

اَلْحُجُوْبُ اِيْدَنْ اَوْلَدْ اَنْدَنْ غِيْرِي
 وَاَز اِيْدِي وَتِيُو اِيْدِي وَفَدَنْ قَلْبُو
 دِي مَكِنْ دَكَلَرْ فَمَلَا يَكْتِه
 دِيْمَه نَكْ مَعْنَا سِي دِي حَقْ تَعَالٰي نَكْ
 مَلَكُورِيَه نَا اَنْدَمْ كِه مَوْجُو دُرُوْر وَ
 يَغِيْرِيَزْ كِي مَعْصُوْمُ دُرُوْر يَكْدَنْ
 وَاَسْجَلْدَنْ وَجَاعَدَنْ وَاَدْ كَلْ يَكْدَنْ
 وَدُسِي يَكْدَنْ وَجُوِيْدَنْ وَجَهْلْدَنْ
 بِي يَدُوْر وَفِي الْحَالْ اَكُوْدَنْ يَرَه وَتُوْر
 كُوْكه وَغِيْرِيَنْ شَرْفَه كِي دُوْبْ كَلَمْ كِه
 وَبُرْطَاغِي وَبَابُرْ فَاجِي طَاغِي جَبِيْلْ كِي
 اَوَلُو مَكَلَرْ يَرِيْدَنْ قَالِدَرْ مَغَه وَحَرْبْ
 كُوْتَرْ مَكِه وَطَاغِي مَغَه وَدُوْرِي دُوْرِي

13a

13

كُوجِكْ صَوْرَتُكَ كَبْرُوكُكَ وَتَخْلُوقُهُ
 كُودُوكُكَ وَكُودُوكُكَ فَادِرُودُوكُكَ
 حَقُّ تَعَالَى نَدَى أَفْدَارِيلَهُ وَكَتَبَهُ
 دِيمَهُ نَدَى مَعْنَا سَوْدُوحِي أَنَا نَدَى مَكَّةَ جَبْرِيلَ
 عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَيْهِ أَسْأَلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ
 إِنَّ كِتَابَكَ حَقُّ تَعَالَى نَدَى ذَاتِ شَرِيفِهِ
 قَائِمٌ أَوَّلُ حَرْفِهِ وَصَوْتُهُ سِرٌّ وَغَيْبُهُ
 كَلَامٌ قَدِيمُهُ دَالِدٌ وَحَقُّ تَعَالَى نَدَى
 أَمْرِي وَنَهْيِي أَوْلَى كِتَابِكَ إِلَيْهِ يَلْعَنُ وَفَرَانُ
 جَهْلُهُ سِنْدُنْ صَكْرُهُ نَارُ أَوْلَدِي وَ
 قِيَامَتُهُ دَكُّ حَكْمِي يَأْقِدُنْ وَسَائِقَانِ
 كِتَابِكَ بَعْضُ حَكْمَانِي نَسَخَ أَيْلَدِي
 قَوْلُكَ بَعْضُ أَيْلَدِي بَعْضُ أَيْلَدِي حَكْمِي

13b

سَخ

سَخِ أَيْلَدِي وَغِي كِي وَنَا سَخِ وَنَسَخِ
 جَهْلُهُ سَخِ وَجَبَّ التَّعْظِيمُ كَلَامُ رَبِّ الْعَالَمِينَ
 لَكِنْ مَسْخُوحٌ أَوْلَى أَحْكَامُ إِلَيْهِ عَمِلَ
 جَاوِدُ كَلِدُ وَتَخْلُوقُ حَرْفِهِ وَصَوْتُهُ
 تَكَلَّمَ فَادِرُ أَوْلَدِي وَغِي أَجْوَدُ حَرْفُهُ مَوْسِي
 نَوَاتُ لَفْتِ عِبْرَانِي وَوَادُودُهُ زَبُورُ قِطْبِي
 لِسَانِي وَغَيْبُهُ أَجْمَلُ لَفْتِ سِرِّي وَ
 فَخْرُهُ وَفَرَانُ عَرَبِ لِسَانِي وَبَاقِي صَحْفِهِ
 نَارُ أَوْلَدِي قَلَمِي أَسْأَلُكَ لِسَانِي أَوْلَدُكَ
 نَارُ أَوْلَدُكَ وَجَهْلُهُ سَخِ وَجَبَّ التَّعْظِيمُ
 وَتَكْرِيْمُهُ أَكْرَمُ بِهِ هُوْدُ وَنَصَارِي
 بَعْضُ مَجْلِسِي تَعْيِينُ إِلَهِي سَخِ وَغِي زَبُورُ
 تَعْيِينُ أَوْلَدِي أَكْرَدُ وَتَعْظِيمُهُ كَادُ

14a

وَرُسُلُهُ دِيمَهُ نَدَى مَعْنَا سَوْدُوحِي حَقُّ
 تَعَالَى نَدَى أَدَمْدُنْ كُودُوكُكَ وَكِي جَمِيعُ
 بَيْعُهُ لَرَبِّهِ أَنَا نَدَى مَكَّةَ حَقُّ بَيْعِهِ لَرَبِّهِ
 وَأَنْتَ أَوْلَى حَضْرَتِ أَدَمْدُنْ أَوْلَدِي
 دَعْوَتُ أَمَّا كُودُوكُكَ رَدِي وَخَرَجِي
 وَأَفْضَلِي بَيْعِي مِنْ مُحَمَّدٍ مَكْلَفِي
 طَرِيقُ مَسْتَقِيمِهِ دَعْوَتُ أَمَّا أَجْوَدُ
 حَقُّ تَعَالَى أَنْتَ دِيَابَةُ كُودُوكُكَ وَ
 أَنْتَ حَقُّ تَعَالَى نَدَى أَمْرِي وَنَهْيِي وَغَيْبِي
 ذَلِكَ مَرَادُ اللَّهِ أَوْلَدُكَ قَوْلُهُ تَبْلِغُ
 بَيَانُ أَيْلَدِي وَخَزِيْنَةُ أَنْتَقَالَ أَيْلَدِي
 اجْتِهَادُهُ فَعْلُ الْخَيْرَاتِ وَخَلْقُ الْكَافِرَاتِ
 دَعْوَتُ أَمَّا أَوْلَدُكَ أَيْلَدِي نَدَى حَقُّ تَعَالَى

14b

أَمَّا

إِيمَانُ كَرِيمُهُ أَسْأَلُكَ دِينِي بُرْدُ
 أَمَّا شَرِيعَتِي بَعْضُ أَحْكَامِهِ بَرِي بِرِي
 مُخَالَفَتُهُ أَكْلُهُ شَرِيعَتُهُ غَرَامِي
 حَرَامُ وَشَرَكُ أَيْلَدِي مَبَاخِ أَيْلَدِي وَوَقْتُ
 شَرِيعَتِهِ غَرَامِي حَرَامُ وَشَرَكُ حَرَامُ
 وَبَعْضُ شَرِيعَتِهِ بَيْتُ الْقُدْسِ قَبْلَهُ أَيْلَدِي
 وَكَذَلِكَ أَوَّلُ يَدِي أَيْلَدِي مَقْدَارِي بَشَرِي
 قَبْلَهُ أَيْلَدِي صَكْرُهُ كَعْبَةُ نَدَى بَرِي
 قَبْلَهُ أَوْلَدِي أَمَّا زَبُورُ لَوَاطِي وَنَهْيَانُ
 وَظَلَمُ وَيْلُونُ وَأَمَّا لَرَبِّ جَمِيعُ شَرِيعَتِهِ
 حَرَامُ وَأَسْأَلُكَ أَوْلَدِي زَوَالُ إِيْمَانِ
 حَوْفِي وَوَعْدُ حَوْفِي وَبَيْعِي لَلْعَدَنِ
 مَعْرُوفُ أَوْلَدِي حَوْفِي بُرْدُ زَبُورُ أَنْتَ

15a

16

حَقَّ تَعَالَى بِكَ آمِينَ وَمُعْصُومٌ مَلَكٌ
 طَبِيعَتِي وَمَلَكُودِي أَفْضَلُ فَوَلِّدِي
 صَلَوَاتُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْكَ وَجَمْعِي
وَالْيَوْمَ الْآخِرُ دِيمَةُ نَفْسِي
 دُنْيَاكَ صَوْنٌ كَوْنُهُ قِيَامٌ قُوَّةٌ خَيْرٌ
 كَوْنُهُ إِنْ أُنْذِمَكَ أَوْلَهُ جَفَدُ إِسْرَافِي
 بَوْنُهُ هَيْبَتُهُ أَوْلَى صَوْنِي جَالُوبِ
 وَأَوْلَى كَوْنُهُ مَوْجُودٌ أَوْلَى جَمِيعِ جَانُوبِ
 هَلَاكِ أَوْلُوبِ وَطَاعَتِي وَكُلُّ سَقْلِي
 قَرَسَتْهُ دُنْيَا أَصْبَرُ وَخَرَابٌ طَوْدُودِي
 صَدَقَ حَقُّ تَعَالَى إِسْرَافِي دِيرُودِي
 بَرْدِي صَوْنِي جَالُوبِ وَدُنْيَاكَ كُلُّ
 كِيدَانِ جَمِيعِ جَانُوبِ دِيرُودِي صَدَقَ جَنَّةُ
 كِيرُودِي

15b

١٧
 كِيرُودِي جَانُوبِ كَهْفِي كُلُّي وَاسْمِعِي
 بَيْعِي عَلَيْهِ السَّلَامُ مَلَكٌ قُوَّةٌ وَصَلِي
 بَيْعِي عَلَيْهِ السَّلَامُ مَلَكٌ دَوَسِي وَغِي
 بَيْعِي عَلَيْهِ السَّلَامُ مَلَكٌ جَانُوبِ وَبَيْعِي
 مُحَمَّدٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَلَكٌ بَرَأفَتِي مَا عَدَا
 هُوَ أَنْتَ تَكَرَّرَ تَرَاوُدِي وَاسْمِعِي
 كَفَرُودِي وَتَبِطَانُودِي كِيرُودِي أَنْتَ
 أَنْتَ قَالُودِي وَاسْمِعِي وَجَنُّ مَوْ مِيلِي
 جَنَّةُ كِيرُودِي أَنْتَ أَنْتَ قَالُودِي لَكِنْ
 بَعْضُ مَوْ مِيلُودِي كِيرُودِي جَفَدُودِي صَدَقَ
 جَنَّةُ كِيرُودِي **وَالْيَوْمَ الْآخِرُ**
 دِيمَةُ نَفْسِي دِيرُودِي
 إِنْ أُنْذِمَكَ خَيْرُكَ وَشَرُّكَ تَقْدِيرِي

16a

١٨
 اللَّهُ تَعَالَى دِيرُودِي بَيْعِي جَمِيعِ أَوْلُوبِ وَغِي
 خَيْرُودِي وَشَرُّودِي وَجُودُهُ كَلِمَتِي كُلُّ كَلِمَةٍ
 دِيرُودِي تَقْدِيرِي وَأَنْتَ كَوْنِي وَفَوْقِي
 كَلِمَتِي خَلْقِي أَيْدِي أَظْهَارِي
 اللَّهُ تَعَالَى دِيرُودِي غَيْرِي خَالِقِي بَوْدِي
 وَأَوْلُوبِ وَجَمِيعِ دِيرُودِي وَتَقْدِيرِي
 أَرْتَوِي وَكَسْبِي وَيَا تَقْدِيرِي جَلَا فِتْحِي
 شَيْءٌ أَوْلُوبِ مُمْكِنٌ دِيرُودِي جَمِيعِ مَلَايِكَةٍ
 وَاسْمِعِي وَبِأَيِّ الْخُلُوقَاتِ تَقْدِيرِي
 جَلَا فِتْحِي بَرَسْتُهُ نَفْسِي أَوْلُوبِ مُرَادِي
 أَجْتَهَادِي جَلَا نَسْبِي جَمْلَةٍ سَيِّعِي عَاجِزِي
 أَوْلُوبِ وَأَمَكُودِي صَانِعِي أَوْلُوبِ وَ
 تَقْدِيرِي نَفْسِي أَوْلُوبِ أَوْلُوبِ أَوْلُوبِ

16b

هَذَا مَكْلَفٌ مَا مَوْدُودِي خَيْرُكَ تَحْصِيلِي
 سَعْيِي وَشَرُّودِي أَجْتَهَادِي
 أَكْثَرُ تَعَالَى إِرَادَةٍ جَزَائِي وَبَرَكَةٍ
 بَرَسْتُهُ نَفْسِي تَحْصِيلِي قَصْدِي أَقْدَامِي
 شَرُّودِي زِيرُودِي إِرَادَةٍ جَزَائِي
 سَبَبِي بِلَهُ وَجُودُهُ كُلُّ خَيْرٍ وَشَرٍّ قَوْلِي
 مَنْسُوبِي لَكِنْ بَوْنِي دِيرُودِي خَالِقِي اللَّهُ
 تَعَالَى دِيرُودِي كَوْنِي مَيْكَةٍ قَانِ أَيْدِي كَيْشِي
 أَوْلُوبِ أَقْدَامِي وَبِأَيِّ شَرِّ أَيْدِي وَغِي
 شَرُّودِي أَوْلُوبِ خَالِقِي مَقُولِي
 مَوْ مِيلِي خَلْقِي اللَّهُ تَعَالَى دِيرُودِي حَقِّي
 بَرَكَتِي أَنْتَ قَوْلِي أَقْدَامِي أَمْسِي بَيْنَهُ أَوْلُوبِ
 سَاعَتِي أَوْلُوبِ مَقُولِي فَوْتِي أَوْلُوبِي

17a

زیر اعظمی تمام اولوب و دیاده نفعه
فلدی پس کسی اراده جزئیة ایلده خبری
و شری کسی ایدر پس خبری سعی ایلدین
اگر تقدیر موافق کوردسه حق تعالی اول
خبر خلق ایدر و مکلف افر کسب
ایمک ایلده نوابه نایل اولور امن امتثال
ایلد و عیجون و اگر سعی ایلد و عیجون
تقدیر موافق کلدسه اول خبر وجوده
کلد و لکن مکلف اکا سعی ایمک ایلده
بنه نوابه نایل اولور و اگر سعی ایلد
مقدور موافق کلدسه الله تعالی شری
خلق ایدر و کسب ایدر کناهه کیورد
منهی و لای اریکتاب ایلد و عیجون و اگر

تقدیر

17b

تقدیر موافق کلدسه اول شرف وجوده کلد
لکن اولدیکه شری سعی ایمک ایلده کناهه
کیورد مؤمن قریب اشد اگر قولک خبر
جالیتمه سیند فایده و شری جالیتمه سیند
ضرر اولسه بیغیر و کتاب کلوب قولک
امر و نهی ایمک فایده سعی و لکن پس
سکا ظاهر اولدیکه مقدور اولن با شری
کلور و عباد ایلد و سایر خبر ایلد
فایده سعی یوقدرد و یوب و اندری ترک
ایدوب و نهی ایلد اجتناب ایلد
سوزری باطل و عقیده لری فاسد ملحد
زیر امر امتثال فرضید و کذلک
طاعتد اخلاص فرضید و اخلاص اولد که

18a

جهنم خوفیدن و حجت طبعیدن اونی
مکلف حق تعالی به عبادت اعمیوب بلکه
معبود بالحق اولد و عیجون عبادت اید
شهاب فیدی نفسین بیضناوی جنبه سیند
دیگر دنیاده خبری اولان کفر اگر چه
آخرین نوابه نایل اولور کرسه دخی
عدا لری خفیف اولور اصح قولده قند
قالدیکه خبری ایشلکه مامور اولان
مؤمن بالله انک فایده سعی کور منیه
پس اراده جزئیة اعتبار اتمه ماک
کتب منزله تکذیب و شریقه مطهر
انکار در لغو بالله تعالی من ذلك
و من سایر الشری و لیکل که حق تعالی

مژد

18b

شرکری خلق اتمه سیند فایده کور حکمتلر
و ایدر لکن بن ظاهر کلد عیجون
شی خلق ایمکدر متور در رب العالمین
پس شری خلق ایمک کمالدن اتما شری
کسب ایمک شردر زیر اریکتاب منهید
بویسه کسب ایدر ضرر در و لیکل که
عربی لسانی فهم اتمین کسبه که انک
لسانی ترکیجه در اولی اولور بویله ایمک
کنور و آخر تعلیم ایدر دیه که جمیع پیغمبر
اخری اولان حبیب الله تعالی محمد بن
عبد الله بن عبد المطلب علیه الصلو
و السلام حق پیغمبر اید و غنه قلم ایلده
انانیم اشهد ان لا اله الا الله و اشهد

19a

مجلس
الحدیث
الاولی

اَنْ مُحَمَّدًا رَسُوْلًا لِّلّٰهِ دِيْنُهُ زِيْرًا وَاَوَّلِيْكَ اَوْجِبْ
 كَلِمَةً اَيْلَهُ اِيْمَانًا لِّجَمِيعِ اَعْتِقَادِي وَاجِبْ
 اَوْلَيْدَكَ اِيْمَانًا كَوْنُ مِثْرًا وَاَوْلُوْدُ بِيْنِي
 بَوَاعِثُ اَدْوَانِ وَفَاتِ اَيْدِيْنِ كَيْسَ اَهْلَاجَتِ
 مَوْمِنًا بِاللّٰهِ دِيْنِ وِسَايَرُ مَا يَجِبُ بِهِ
 الْاِيْمَانُ اَكْرَجِيْهِ اَصْلًا عِبَادَتًا مَدِيْسَةً دِيْ
 اَهْلَاجَتِيْدُرْ وَاَكْرَسَايِيْ فَارَسِيْجَهْ يَاحُوْ
 كُوْرَدِيْجَهْ يَاحُوْدِيْجَهْ وَيَا عِيْرِيْ دِلْجَهْ
 هَمَزِيْجَهْ دِلْجَهْ اَوْلُوْدِسَهْ اَوَّلِسُوْنِ اَكْرَجِيْكَ
 دِلْجَهْ دِيْجِيْ اَوْلُوْدِسَهْ اَوْلِ دِلْجَهْ بُوْرُوْدِيْ
 مَعْنَايَهْ دَالِ اَوْلُنِ الْفَاطِيْلَهْ اِيْمَانًا كَوْنُ مِثْرًا
 يَلَاخْلَافِ اِيْمَانِيْ مَحِيْبِيْدُرْ اَكْرَقَلْبِيْدَهْ
 تَصْدِيْقِيْ وَاَرَايَسَهْ وَاَكْرَقَلْبِيْجِيْ وَاَرَايَسَهْ

اولو دسه

19b

اَسْفَلِ السَّافِلِيْنَ اَوْلُنِ مَنَافِقِيْدُرْ دِيْدُرْ
 وَتَصْدِيْقِيْ دَايْمًا مَسْتَقِيْمًا كَرَكِيْدُرْ اَحْيَا
 اِقْرَانِ عَمَزِيْدَهْ بَرْكُوْ كِهَايَتِ اَيْدِيْ اَكْرَجِيْ
 نَهَادَهْ دِيْجِيْ اَوْلُوْدِسَهْ وَاَكْرَكِيْدُرْ
 كَفَرُ صَادِرْ اَوْلُوْدِسَهْ بَعْدَ التَّوْبَةِ تَكْرَارْ
 اِقْرَانِ لَازِمْدُرْ وَبِقَوْلِيْدَهْ تَصْدِيْقِيْ الْقَلْبِ
 كَا فَيْدُرْ اِقْرَانِ حَاجَتِ يَوْقُوْدُرْ بُو
 قَوْلِ دِيْجِيْ مَامِ الْاَعْظَمْدِيْنِ مَرْوِيْدُرْ
 دِيْجِيْ بِلْكَلِ كِهْ دَكْرَايِلْدَهْ وَغِيْرَهْ اِيْمَانِ
 كَوْنُ مِثْرًا كَلِمَةً صِفَةً اِيْمَانِ دِيْوِيْرْ وَصِفَةً
 اِيْمَانِ وَفَاتِ اِيْمَانِ يَنَهْ اَوْلْدُرْ دِيْجِيْ
 بِلْكَلِ كِهْ بُوْرُوْدِيْدَهْ قَلَانِ كَيْسَ عَايِيْ وَغِيْرَهْ
 مَسْتَقِيْمًا مَوْمِنْدُرْ زِيْرًا هَمَزِيْجَهْ مَكْلَفْ

20a

اسفل

اَوْرَزِيْنَهْ وَاجِبِيْدُرْ كِهْ حَوَقًا لِيْ حَقِيْقَتِيْ
 وَاجِبْ اَوْلُنِ صِفَتِيْ رِيْكَهْ حَيَوُ
 وَعِلْمُ وَبَسْمُ وَبَصْرُ وَارَادَتُ
 وَقُدْرَتُ وَكَلَامُ وَخَلْقُ وَ
 تَرْزِيْقُ وَاحْيَا وَامْسَا تَهْ يَغْنِيْ
 اَوْلِيْ دِيْوِيْمَتِكَ وَدَرْجِيْ اَوْلِيْ قَلْبِيْ
 ذَاتِ شَرِيْفِيْلَهْ قَائِمُ اَوْلُوْدُ وَاَوْلُوْدِيْدَهْ يَآكْر
 اَوْلُوْدُ صِفَتِيْ رِيْلَهْ مَوْصُوْفُ اَيْدِيْ كِيْ بِيْلَهْ
 دِيْجِيْ بِيْلَهْ كِهْ بُوْصِفَتِيْجِيْ تَعَالِيْ نِيْكَ ذَاتِ
 شَرِيْفِيْكَ نَهْ عِيْبِيْدُرْ وَنَهْ عِيْرِيْدُرْ وَ
 نَهْ صُكْرَهْ دَلِ اَوْلَمَهْ دِيْدُرْ وَنَهْ اَنْدَلِ اَنْفِصَا
 مُمْكِنْدُرْ وَذَاتِ شَرِيْفِيْ شَكْلِدُنْ وَهَيْسَتِيْ
 وَتَغْيِيْرِدُنْ وَفَاتِيْ اَوْلَقْدُنْ وَغِيْرَهْ اَقَاتِدُنْ

20b

مَنَزِلَهْ اَوْلُوْدِيْجِيْ صِفَتِيْ دِيْجِيْ يَوْفَايِلْدَهْ
 بَرْكُوْدُرْ وَدِيْجِيْجِيْ تَعَالِيْ حَقِيْقَتِيْجِيْ هَمَزِ
 اَوْلُنِ صِفَتِيْ رِيْ بِيْلَهْ كِهْ هَمَزِيْكَ اَوْلِيْ
 خَلْقُ اَمَلِكَ وَاَمَمَهْ مَلِكِيْجِيْ مِثْلًا كِيْشِيْ
 اَوْلَادِيْوِيْمَتِكَ وَوِيْرَمَهْ مَلِكِيْجِيْ
 عَايِيْجِيْ عَقَابًا اَمَلِكَ وَغِيْرَهْ اَمَلِكَ كِيْ
 وَطَبِيعَهْ نَوَابِ وَوِيْرَمَهْ مَلِكِيْجِيْ
 وَفَقِيْرِيْجِيْ غِيْثًا اَمَلِكَ وَغِيْثُ فَقِيْرًا اَمَلِكَ
 كِيْ وَصَالِحِيْ طَالِحًا اَمَلِكَ وَطَالِحِيْ
 صَالِحًا اَمَلِكَ كِيْ وَخَفِيْ غَالِبًا اَمَلِكَ وَ
 مَغْلُوْبًا اَمَلِكَ كِيْ صِفَتِيْ رِيْ صِفَاتِجِيْ جَايَزَهْ
 اَيْدِيْ كِيْ بِيْلَهْ زِيْرًا حَوَقًا لِيْ نِيْكَ اَوْرَزِيْنَهْ
 بَرْكُوْ وَاجِبْ اَوْلُنِ وَهَمَزِيْجَهْ وَكِيْ اَشْدَهْ

21a

موز

بِنَجْمِ حُكْمَتَلَرِي وَارِدِزْ بَعْضِيهِ قَوْلِي طَاهِرِ
 وَبَعْضِيهِ ظَاهِرِ دَكِلْدُرْ وَدَجْحَقِ قَبَالِ
 حَقْنَدِهْ مُسْتَحِيلِ اِنْعِي مُمَكِّنْ اَوَّلِيْنِ صِفَتَلَرِ
 سِيْلَهْ كِهْ بَوَلَدِدُرْ حَقْ قَبَالِي دِرِي اَوَّلَهْ قِ
 مُمَكِّنْ دَكِلْدُرْ زِرْ اِدِرْ عَاوِلِيْنِ عَاوِلِزْ
 لَكِرْ دِرْ اَكِي يَمَكْ اَيْلَهْ وَاجْحَدْ وَفَسْلَفْ اَلله
 وَدِنْ اَيْلَهْ دَكِلْدُرْ وَدِرْ اَكِي كِنْدِ نَدِنْدِرْ
 غَيْرِ دِنْ دَكِلْدُرْ وَدِرْ اَكِي نَكْ اَوَّلِيْ وَلَحِي
 بَوَقْدُرْ نَيْتِكْ جَمِيعِ صِفَتَلَرِي بَوَلَدِزْ
 بَوَلِجَهْ سِيْلَوْبْ وَاعْتِقَادْ اَمَكْ وَاجِبِدُرْ
 وَكَذَلِكَ حَقْ قَبَالِي جَمِيعِ اَوَّلَهْ جَمْعِي يَلَهْ مَكْ
 وَاسْمَهْ سِيْ وَكُوْرْمَهْ سِيْ وَدِلْمَهْ سِيْ
 اَوَّلَهْ مَوْ وَحَرْمِيْزْ وَصَوْنِيْزْ كَلَامِيْ

اولوب

३२

21b

اُولَهُ مَعَ وَهُوَ مُكِنُهُ قَادِرُ اُولِهِ مَعَ
 كَيْ صِفَتُ اُولِهِ مَوْصُوفٌ اُولُكَ مُكِنٌ
 اُولُهُ وَغَنِي بِكَ وَاجِدٌ وَكَذَلِكَ
 كَيْمُكَ وَكَلِمُكَ وَتَكَانُهُ اُولُكَ وَ
 جَهْدُهُ اُولُكَ وَيَانُفُ وَفَالِقُ وَ
 اَوْطَرُ مَوْ وَاَوْبُ مَوْ وَبِرْ خَالِدٌ
 بِرْ خَالَهُ دَوْنُكَ كَيْ صِفَتُهُ دَحِيحٌ تَعَالَى
 اُولُهُ سَيِّ مُكِنٌ اُولُهُ وَغَنِي بِسَلَةٍ وَكَذَلِكَ
 اَسْبَاحُ خَنْدَرٍ وَاجِبٌ وَمُسْتَحِيلٌ وَاجِزٌ اُولُكَ
 صِفَتُ اُولِكَ وَاجِدٌ بِسْرِ اُولِيكَ دَحِيحًا
 حَقَّ تَعَالَى اُولُكَ اَمْرُهُ اَمْتَدَالُ وَهَيْدَتُهُ
 اَحْتِبَابُ اُولُهُ بِكَ وَتَلْبِغُهُ اَمْرٌ
 اُولُهُ قُلُوبُ اَمْرِي وَتَلْبِغُ قُلُوبُكَ تَلْبِغُ

22a

أَتَمَكِدُ أَمِينَ يَلُوبُ غِقْقَادُ أَمَكُ وَأَجِيدُ
وَدَحِي أَسِيَا حَقْنَدُ مَمَكُنْ أَوْلَمِنْ صِفْتَلِي
يَلَمَكُ وَأَجِيدُ بِرْ أَسِيَا حَقْنَعَالِي يَلَمَكُ
أَمِرْنَهْ أَمْتَلْ أَمْنَهْ مَكُ وَفَهِيْنَدِكُ حِينَالِي
أَمْنَهْ مَكُ وَأَمُورِيْنَدَهْ حَاهِلْ أَوَلَقْ وَ
تَلْبِغْ أَحْكَامَدَ حِيَاثَ أَمَكُ وَعِيْرَفِيْنَا
أَحْبَابْ أَيْدَهْ فِي أَسَلَهْ مَكُ أَنْلَرُ حَقْنَدُ
مَمَكُنْ أَوْلَمِنْ وَغِيْ يَلُوبُ غِقْقَادُ أَمَكُ
وَأَجِيدُ وَدَحِي أَسِيَا حَقْنَدَهْ حَاهِلْ أَوَلَقْ
صِفْتَلِي يَكُ أَوْلَمَكُ وَتَحَارِثْ أَمَكُ
وَصَنَعَتْ أَسَلَهْ مَكُ صِفْتَلِي أَنْلَرُ حَاهِلْ
أَيْدِي وَغِيْ بِلَهْ وَكَذَلِكَ مَلَا يَكُ حَقْنَدُ
وَأَحْبَابُ أَوْلَمِنْ صِفْتَلِي يَلَمَكُ وَأَجِيدُ

کی

پس

22b

پس اندر دجی آسیا کجا امره امثال و
نهندن احسان و ذرا اولوب و دایما
عبادت و طاعت ایله مشغول بیله دجی
و جسدیکه کرامت اولیا و سوال قبر
و عذاب القبر و تعیم القبر و جنت و
جهنم و صراط و میزان و قیامت کونک
از دحامی و انبیا و شهدا و علماء عاملین
عاصیه مؤمنه و شفاعت علی محمد و کجی
بیله یکن تنک سزا اعتقاد ایله بود کلی
بلکجه اولن کجی اگر صالح ایسه و لای
الکهد اگر چه کنندن کرامت ظهور
انترسه دجی و اگر فاسق ایسه نقیض
مغلوب مؤمن کاملد

23a

22

وَدَحِي مَكْلَفِ اَوْزِدِيْنِه وَلَجِدِيْزِ كِه اِيْمَانِيْ
 صِدِّيْ كِه كَفَرِيْزِ بِيْلِه وَاِيْمَانِيْ كَسِيْدِيْ
 رَفْعِ اِيْدَن اَفْعَالِ مَكْنِ لَوِيْ بِيْلِه كِه بُوْنِ
 طَابِقِ وَاِيْعَبِيْ فَيَخْلُوْقَه طَابِقِ كِه
 وَصَرُوْزِ شِرْكُوْزِ شَانَقَه سِيْ كِيْمَا كِيْ
 وَاَقْوَالِ كَفَرِيْ لَوِيْ بِيْلِه كِه مَذَاهِبِ مَرْضِيْ
 سَتِ اَتَمَكِ كِيْ بِالْاِجْمَاعِ دَلِيْلِ فَطْعِيْلِه
 حَلَالِ اَوْلِيْه حَرَامِ دِيْمَكِ وَحَرَامِ اَوْلِيْه
 حَلَالِ دِيْمَكِ كِيْ بُوْسَنَه مِصْرِيْ تَهْرِ
 مِسْكِيْنِ وَاَعْيُظُكَ بِرِيْ كِتَابِ قَدَرِيْنِ
 مَرَا حِيْه يَا بِيْ اَوْ قُوْدَرِيْنِ دَر سِنْدِ اِجَلِ
 مَعْلُوْمِ اِيْلِه اَوْفِيْ اَوْزِيْزِ بِيْجُوْعَه اَحْيِيْ
 اَحْيِيْه وِيْرِيْمَكِ حَلَالِ دَر دِيْوَبِ حَلَالِ اَوَّلِ

وَدَحِي مَكْلَفِ اَوْزِدِيْنِه وَلَجِدِيْزِ كِه اِيْمَانِيْ
 صِدِّيْ كِه كَفَرِيْزِ بِيْلِه وَاِيْمَانِيْ كَسِيْدِيْ
 رَفْعِ اِيْدَن اَفْعَالِ مَكْنِ لَوِيْ بِيْلِه كِه بُوْنِ
 طَابِقِ وَاِيْعَبِيْ فَيَخْلُوْقَه طَابِقِ كِه
 وَصَرُوْزِ شِرْكُوْزِ شَانَقَه سِيْ كِيْمَا كِيْ
 وَاَقْوَالِ كَفَرِيْ لَوِيْ بِيْلِه كِه مَذَاهِبِ مَرْضِيْ
 سَتِ اَتَمَكِ كِيْ بِالْاِجْمَاعِ دَلِيْلِ فَطْعِيْلِه
 حَلَالِ اَوْلِيْه حَرَامِ دِيْمَكِ وَحَرَامِ اَوْلِيْه
 حَلَالِ دِيْمَكِ كِيْ بُوْسَنَه مِصْرِيْ تَهْرِ
 مِسْكِيْنِ وَاَعْيُظُكَ بِرِيْ كِتَابِ قَدَرِيْنِ
 مَرَا حِيْه يَا بِيْ اَوْ قُوْدَرِيْنِ دَر سِنْدِ اِجَلِ
 مَعْلُوْمِ اِيْلِه اَوْفِيْ اَوْزِيْزِ بِيْجُوْعَه اَحْيِيْ
 اَحْيِيْه وِيْرِيْمَكِ حَلَالِ دَر دِيْوَبِ حَلَالِ اَوَّلِ

اَوَّلِيْه بِسْ فَاضِلِ مَتَعِيْ حَرَاهِ اَللّٰهُ تَعَالٰ
 خِيْرًا صَيَّابَةً لَعْنِيْدَةً اَخْوَانِ الْكُوْفَرِيْنَ
 صَرَاحَةً اَوْلِيْجَاعَتِ حُضُوْرِيْنِ اِيْنْدِيْ كِه
 فَاِيْن اِيْلِه اَحْيِيْه وِيْرِيْمَكِ بِيَا دَر
 وِيْرِيَا بِيْ حَلَالِ دِيْمَكِ يَا حُوْدُ حَلَالِ اَعْتِقَادِ
 اَتَمَكِ قَوْلَا وَاِجْمَاعِ مَذَاهِبِ مَرْضِيْ
 اِتْفَاقِيْلِه كَفَرِيْزِ بِيْرَا وِلِ مِسْكِيْنِ
 خَطَا سَنَه مَقْرَا اَوْلُوْبِ رَجُوْعِ اِيْلِيْ
 عَقِيْ اَللّٰهُ تَعَالٰيْ عَنَّا وَعَنْهُ وَعَنْ سَائِرِ
 الْمُسْلِمِيْنَ اٰمِيْنَ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ بِحَقِّ
 الْاَنْبِيَاءِ اَجْمَعِيْنَ وَبِوَحْدَةِ بِيَا رِيْ
 مَبَاحِنَه نَسِيْهَةِ اِيْحُوْنِ يَارْدِيْزِ بِيَا
 بُوْمِسْكِيْنِ دُوْشْدُوْ كِيْ وَرُطِيْه جُوْفِ

مَكْرَه مِسْكِيْنِ جَهْلِيْ جَهْلِيْ سَيِّطِ اَوْلِيْ
 جَهْلِيْ مَرْكَبِ اَوْلِيْغِيْلِه يَا اَوْفِيْ اَوْزِيْزِ
 جَا عَرُوْبِ رَجُوْعِ اَتَمَدِيْ صَكْنِ بِيْ
 سَكُوْنِيْ جَا بِيْرَا اَوْلِدُوْعِيْ اِجْلِدَن عَالِمِ الْحَقِ
 وَنَا صَحِ مَنَصِيْفِ اَلِيْ دِيْوَرِ مَعَ الْحَقِ وَبِيْ
 يَقُوْلُ وَلَا يَخَافُ لَوْمَةً لَا يَحِيْثُ صِفَتِ اِيْلِه
 وَاَمَّا اَللّٰهُ لِيْلِه مَوْصُوْفَا وَلِيْنِ اَنْطَا كِه لِيْ
 مَوْلَا نَا قَبُوْرُ شَيْخِ مُحَمَّدِيْ حَفِظَه اَللّٰهُ تَعَالٰ
 مِنْ كُلِّ سُوْءٍ وَجَعَلِيْنِه دَرِيْهَةً صَالِحَةً
 مُحَمَّدِيْ وَاَلِه مَعَا اَوْلُوْبِيْنِه اَوْلِيْ مِسْكِيْنِه
 وَاَوْلُوْبِ جَمَاعَتِ حُضُوْرِيْنِ اِيْنْدِيْ كِه اَوْفِيْ
 اَوْزِيْزِ بِيْجُوْعَه اِجَلِ مَعْلُوْمِ اِيْلِه اَحْيِيْ
 وِيْرِيْمَكِ حَلَالِ دَر دِيْوَبِ بُوْ كَسِيْهَةِ بُوَادِ مَلِكِ

كَيْسَنَّهُ لَرَوَّافِعْدُرْ خُصُوصًا بَعْضُ رُلُكْ
صَارِفِي اِيَامَلَرْ وَمَعُونِ ذَنْكِرْ وَتَكْه
سَيَّحْلَرِيكِيه لَرِيذَن وَفَقَ اَفْجِه وَارْدُرْ
وَحَلَايِ جَرَامِدَن تَمِيْن اِيْدُرْ عِلْمَلَرِي بُوْدُرْ
وَكَذَلِكَ لَرِيذَن يَتِيْم مَالِي اُولُنْ بَعْضُ
وَصِيْلَرْ وَجَاهِل قَاصِيْلَرِكِيه بِلَا نَقْل وَ
سَيِّد يَتِيْم اَفْجِه سَيِي وَفَقَ اَفْجِه اُولِي
اُولُنْ بَرَّ اُولِي اُولُنْ اِيكِي يَه اَفْجِه اَفْجِه
وَبِرْمَلَكْ اَحْل مَعْلُوم اِيْلَه حَلَا لَدُرْ دِيُونْ
هَلَاكْ اُولُوْر كُرْ نَعُوْذُ بِاللّٰهِ تَعَالٰى مِنْ ذَلِكَ
وَمِنْ سَائِر مَا يُوْجِبُ الْكُفْرَ وَالضَّلَالَةَ اَمَّا
هَر كَيْمَكِيه كَنْدِي بُوَا طِلْ اَعْتِقَادَه
بُوُوْز اِيْسَه اِيْمَانِي وَبِكَا جِي بَكْلِيُوْبْ

25b

وَبُوَا عْتِقَادَه اُولُنْ خُوْجِه نَكْ اَرْدُرْ
مَازْ فِلَسُوْن وَفَلْدِ قُلُوْبِي دَنْدُرْ سِيْنْ
رِيُوْز اَرَا سِلَامَدَه رِيَا مَطْلَقًا حَرَامِدْ
مَرْحُوْم مِسْقَار زَادَه يَحْيِي اَفَنْدِيْنِكْ تَلِيْمِي
مَدِيْنَه سُوْرَه مَلَا سِيه اَرْدُرْ نِي مُحَمَّد اَفَنْدِي
بُوُوْز دِيكِيه اَلَا رِيَا اِيْلَه يَتِيْم مَالِي وَصِي سَيِّد
اَلَا نْ كَيْسَه اَفْجِه فَاِيْدَه سَيِي وَصِيَه رَضِي
وَبِرُوْب بُوِي يَتِيْمَه صَرَف اِيْلَه دِيَه دِي
وَيَتِيْم مَالِي وَفَقَ مَالِي وَدَحِي عِيْر مَالِي
فَاِيْدَه لَنْدُرْ مَلَكْ وَجِه شَرْعِيْسِي اُولُوْر كِيه
مُصَارَبِيَه وَبِرُوْر يَا خُوْد اُولُ مَال اِيْلَه
رَزَقْ صَارِن اَلُوْبْ وَاَحْل مَعْلُوم اِيْلَه
فَاِيْدَه اِيْلَه صَنْهَرْ اَوْجَنْدَه اَفْجِه اُولُنْ

26a

شَرِيْلَه بِيْن كَفَر اِيْحَاب اِيْدُلَرِي يَلِيَه
كَفَرْدَن اَحْبَار اَمَلَكْ مَشْكَلْدَن
دَحِي مَكْلَفَه وَاجِيْدُرْ كِيه اُوْر زِيْنَه فُضْلُوْبْ
مَازْ لَرِي وَفَلْجِب اُولُنْ مَازْ لَرِي وَ
شَرَطْلَرِيكِيه اَنْجَاسْدَن وَاحْدَا تَدَن يَاكْ
اُولُوْر كِيكِيه صِحَّة الْعِبَادَةِ اَنَلَرِكْ بُوْلْمَنَسَه
مَوْفُوْدُرْ وَاَر كَانَلَرِيكِيه قِرَاَتْ
قِيَامْ رُكُوْع سُجُوْد كِيكِيه عِبَادَتْ
اَنَلَرِكْ وَخُوْدِيْلَه حَاصِل اُولُوْر وَ
وَاَحْبَلَرِيكِيه قِرَاة الْعَاقِبَةِ وَالسُّوْرَةِ
وَقِرَاة الشَّهَادَتِيكِيه اَنَلَرِكْ وَخُوْدِيْلَه
مَازْ كَمَال بُوْلُوْبْ فَاَعْلِي نَوَابَه نَائِل اُولُوْر
قَاُولْ عِبَادَتْن حَرَامْ وَمَكْرُوْه اُولُوْر

26b

دَحِي بِيْلَه كِيه اَنَلَرِكْ دُوْشَبْ اَمَكْ صَابِع اُولِيَه
وَكَذَلِكَ بَا فِي عِبَادَتْلَرِي وَشَرَطْلَرِي
وَوَاجِبْلَرِي يَلِيَكْ وَاجِيْدُرْ وَكَذَلِكَ
بِيْعْ وَشَرَا وَسَائِر مَعَامَلَه جَائِز لَرِي
وَجَائِز كَار لَرِي يَلِيَكْ وَاَنَلَرِكْ اَحْكَامْلَرِي
يَلِيَكْ وَدَحِي حَرَامْ اُولُنْ وَمَكْرُوْه اُولُنْ
كَار لَرِي وَاَشْلَرِي وَسُوْر لَرِي يَلِيَكْ دَحِي
وَاجِيْدُرْ كِيه حَقُوْق الْوَالِدِيْنْ وَصَلَّة نَمْ
وَمُعَاشَرَةُ النَّاسِ وَكُلِي وَشَرِي وَكِيْمَه سَيِي
جَائِز اُولُوْر وَجَائِز اُولُوْر يَلِيَه وَ
مَوْجِبَه عَمَل اِيْدَه وَكَذَلِكَ حَتَّ كَنْدَه
اُولُنْ عُوْرَتِيَه وَاَوْلَادِنْ وَبِيْمَه وَلَعُوْرَتِيَه
دُوْدُوْعِي خِدْمَتْ كَارَه وَبَا شَقِيَه وَقُوْلَه

27a

دَحِي

صَاحِبِي يَوْفَ اَيْسِه وَغَيْرِ بَعْدِي كَجَمْعِي
يَوْفَ اَيْسِه كَعْبِيهِ وَارَوِبْ كُلْه حَلْ قَدَرِ
الْحَدِّ مَاعَدَ الْخَنَهْ حَلْ قَدَرِ الْبِنْدَهْ
سَرْمَايَهْ اَرْمِيخَهْ اَنْكْ وَزَيْنَهْ حَجَّ اَمَلْكَ
فَوْضَا وَلَمَّازْ وَالسَّلَامْ وَحَجَّكَ فَوْضِي
اِنْكَارِ اَيْدِي كَا فَرَاوَلُوْزْ زِيْرَاضِي قَرَالِهْ
وَحَدِيثِ اَيْلَهْ وَاجْمَاعِ اَمْتِ اَيْلَهْ نَابِنْدَرِ
وَإِنْكَارِ اَغْيُوبْ تَرْكَ اَيْدِي قَدَرِي اَوَلْنِ
كَيْسِهْ فَاسِقْ وَفَرْدُ الشَّهَادَهْ كَنْهَكَارِ
اَوَلُوْزْ وَكَذَلِكَ يَلَا عَذْرَ تَاخِرِ اَيْدِي
جَانِ حَجَّ اَيْدِي خِيَهْ دَكْ رَسُوْلَ اللّٰهِ عَلَيْهِ
الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ يُوْزِدُ بِكَ قَدَرِي
اَوَلُوْزْ حَجَّ اَمْتِ كَرْكْ يَهُودِي اَوَلُوْبِيْلَهْ

اَمْرُ سَهْ وَبَعْلُ اَيْسِيْلِكْ اَوَلُوْزْ عَالِي حَجَّ
سَلَامَتِ اَيْلَهْ كَيْدِ وَبْ كَلِيْرَسَهْ اَمَّا حَجَّ
كَيْدِ رَسْمِ مَنْصِبِ كَيْدِ زُجُوْزْ عَدْرْ كُلْه
بَيْنِكْهْ قَادِرْ اَوَلِيْنَلُوْزْ فَوْضَا وَلَمْ
اَوَلْ يُوْلَهْ بِيَانِ حَقِّقْ تَهْلِكْهْ دَرِ يَسْرِ
اَنْدَرِي بِيَانِ اَوَلْ يُوْلَهْ حَقِّقْدَنْ مَنَعِ اَمَلْكَ
قَادِرْ وَلَنْدَهْ وَاجْبِدْ كَهْ مَنَعِ اَيْدِي لَكِنْ
يُوْلَهْ حَقِّقْدَنْ صَكْرِي بِيَانِ اَوَلْنِ فُقْرَهْ
بِحَسْبِ الْمَكَانِ كُوْزْمَكْ وَاجْبِدْ كَهْ
جَوْلَهْ قَالُوْبْ هَلَاكْ اَوَلِيَهْ تَرْ وَ
تَقْدِيْرُ اللّٰهِ نَظَرِ اَيْدِي بَعْدَ الْخُرُوْجِ
سِرْ يُوْلَهْ بِيْعُوْزْ حَقِّقْدَنْ دِيْمِيَهْ تَرْ
وَكَرْ كَشِيْنِكْ كَجَمْعِهْ سِيْ بَخَارِ اَيْلَهْ اَوَلُوْزْ

حَقِّقْهْ حَجَّ اَدَمْ اَوَلْ دَرِيْنَهْ وَاجِبْ وَ
سَنْتْ اَوَلْنِ اَسْتِيَا بِيَا بِنْدَهْ يَسْرِ اَوَلُوْزْ
حَقِّقْدَنْ اَنْدَرِي اَوَلُوْزْ وَبْ وَبُصِيخَهْ عَمَلِ
اَيْدِي تَرْ وَتَلْمِيْكَ مَهْمَا اَوَلُوْزْ يُوْلَهْ
ذَكَرِ اَيْدِي رَزْ يَا عَاثِرَ اللّٰهِ تَعَالٰي يَسْرِ
قَبْلَ الْخُرُوْجِ وَاجْبِدْ كَهْ اَوَلْ دَرِيْنِ اَوَلْنِ
حَقُوْقُ اللّٰهِ وَحَقُوْقُ النَّاسِ اَدَا اَيْدِي
وَأَوَلْ وَفَتْ اَدَا يَسْرِ مُمْكِنْ اَوَلِيْنَدَرِي صَالِحِ
اَدَمَلْ حُضُوْرِيَهْ بِيَانِ وَوَصِيْتِ اَيْدِي
وَكَذَلِكَ كُنْدِيْنِكْ اَلْ اَوَلْ دَرِيْنِ اَوَلْنِ
مَالِي وَدِيْ اَزَادِي وَبَدَنِي وَبِهَا يَكْسِيْلِي
فُوْلَرِي وَكُنْدِيْنِ طُوْعَانِ وَدُوْشَرِي
اَمْ وَلَدِي بِيَانِ اَمَلْكَ وَاجْبِدْ وَمَالِي

اَوَلِيْسُوْزْ كَرْكْ نَصْرَانِي اَوَلُوْبِيْلَهْ اَوَلُوْزْ
تَرْحَمْ اَوَلْمِيَهْ اَبْنِ عَبَّاسْ دِيْرْ كَهْ هَسْرِ
كَيْمَكْ اَوَلْ دَرِيْنَهْ حَجَّ وَدَكَاهْ وَاجِبْ اَوَلُوْزْ
اَدَا اَمْتِيَهْ وَفَاتِ اَيْدِي كَرْكْ اَوَلُوْزْ كَهْ
حَالِي كُنْدِيَهْ عِيَانِ اَوَلِيْعُوْزْ رِيَا يَهْ رُجُوْعِ
اَيْدِي وَبْ اَنْدَرِي اَدَا اَمَلْكَ طَلَبِ اَيْدِي بُوَايَسَهْ
فَحَالِدِي وَبُوْلَرِي اَدَا اَيْدِي تَرْ جَنِيْبِ
بَشَارِي اَوَلْمُوْزْ اَيْلَهْ رُجُوْعِ اَمَلْكَ طَلَبِ اَمَلْكَ
دَدِي وَبِكَلْ كَهْ حَرَامِ مَالِ اَيْلَهْ حَجَّ
اَيْدِي نَكْ حَجَّ صَحِيْحِ اَوَلُوْزْ اَمَّا نَوَابِيْلِ
اَوَلُوْزْ اَبُوْ حُصَيْنَهْ وَمَالْكَ وَشَا فَعِي وَلِيْخَهْ
اَمَّا اَحْمَدُ بِنِ حَنْدَلِ فَوَلِيخَهْ حَجَّ صَحِيْحِ اَوَلُوْزْ
اَوْجِيْ بَابِ

وَعَلَى أَوْزَيْنِهِ وَصِيَّتِي إِخْرَاجِي أَيْدِي بَرِيَّتِي
أَمِينِ أَدِي وَكَيْلِ وَوَصِيَّ صَبَاحِي أَمَلِكِ وَاجْتِنِ
وَاجْتِنِ دَعِي أَمَلِكِ إِلَهَ وَمَعَامِلَهُ إِلَهَ
أَدَمَلِكِ إِلَهَ حَلَالِ الشَّمَقِ وَأَوْزَيْنِهِ نَفَقَةٍ
وَلَجِبِ أَوْزَيْنِهِ نَفَقَةٍ لَوْ فِي الْقِيَمَةِ وَ
حَلَالِهِ مَالِئِدُنْ كَيْفَاتِ مِقْدَارِي فِي حُلُقِ
مَعَالِمُ وَأَسْتَعْمَلْنَهُ قَادِرِ أَوْزَيْنِهِ
سَلَامِي مَعَالِمُ دَعِي وَاجْتِنِ سَلَامِي
يُولَهُ جُفَى سَنَتِهِ مَحَالِفِي وَتَهْلِكُهُ
سَلَامِي يُولَهُ جُفَى تَوَكَّلْ لِكِدُنْ عَدَايَهُ
بَعْضُ جَاهِلِ عَالَمِ هَيْئَتِي لِيكَ فَعَلْنَهُ وَسَوْرَهُ
أَلَدْنَهُ كَرِ زِيَارِ سَلَامِي يُولَهُ جُفَى
تَوَكَّلْ لِكِدُنْ أَوْلِيَدِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

31b

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَلَامِي يُولَهُ جُفَى دَعِي
سَلَامِي سَلَامَتِهِ سَيِّدِي بِيكَ يُولَهُ
نَادِي خَدُّكَ شَامِدُنْ كَيْفَتِهِ كَيْدُنْ حُجَّاجِ
زِيَارِكِي فَهَوَ خَانِيَه كَيْدِي كَيْدِي
أَلَدْنَهُ تَوَكَّلْ جُفَى وَكَيْدِي أَلَدْنَهُ
أَرْقَهُ فَتَنَهُ غَيْبِ أَوْلِيَبِ بِيكَ أَدَمِي
بِرِ سَلَامِي أَدَمِي أَلَدْنَهُ بِيكَ أَدَمِي
فَتَنَالَهُ نَحْيَا أَوْلِيَه مَعِ سَبَبِهِ سَلَامِي حَقِي
بَاطِلِدُنْ فَرَقِ أَمْرِ طَهَارَتِي عَيْنِي
عَرَبِي يُولِيَهُ طَوْرِي وَتَوَكَّلْ
حَيَوَانِي وَمَالِي أَوْلِيَبِ أَدَمِي
قَتْلِ وَأَسِيرِ أَيْدِي حَقِي كَهْ فَرَقِ خَانِيَكِ
جُفَى مَالِي أَوْلِيَبِ وَبَرِيَجِ أَدَمِي قَتْلِ

32a

أَيْدِي زِيَارِ أَلَدْنَهُ أَوْلِيَبِ أَدَمِي وَتَوَكَّلْ
وَأَلَدْنَهُ دَعِي فَتَنَالَهُ نَحْيَا دَعِي أَيْدِي
أَبْنِي سَيِّدِي حُجَّاجِ وَبَرِيَجِ فَتَنَالَهُ
نَحْيَا وَحَاجِبِيكَ غَالِبِي سَلَامِي
جُفَى وَغَنِي عَرَبِي أَوْلِيَبِ طَوْرِي
صَرَّة لِيكَ طَلَبِ أَيْدِي فَتَنَالَهُ مَرْجُومِ
بَاسِي أَيْدِي أَمِيرِ الْحَاجِ عَصَا فَيَا سَلَامِي
صَرَّة لِيكَ وَبَرِيَجِ وَأَلَدْنَهُ كَافِيَا عَدَمِ
أَمِينِ دَعِي طَلَبِ أَيْدِي دَفْعِ فَيَا سَلَامِي
أَجْمُونِ أَمِيرِجِ بَرِيَجِ بِيكَ عَرُوشِ دَعِي
حُجَّاجِدُنْ جَمْعِ أَيْدِي وَبَرِيَجِ أَلَدْنَهُ
فَتَنَالَهُ أَمِينِ نَانَا دَعِي هَرَسَنِي فَلَانِ
قَدَرِ بِيكَ عَرُوشِ عَادَتِدُنْ زِيَادَةٍ وَبَرِيَجِ

32b

دَعِي بَرِيَجِ كَاغِدِ وَبَرِيَجِ أَمِيرِ أَوْلِيَبِ
مَالِي وَبَرِيَجِ سَيِّدِي بِيكَ يُولَهُ وَبَرِيَجِ
دَعِي وَبَرِيَجِ طَوْرِي فَتَنَالَهُ مَرْجُومِ
عَصَا فَيَا سَلَامِي أَوْلَانِ حُجَّاجِ أَلَدْنَهُ
أَيْدِي وَأَوْلِيَبِ هَبَسِ عَرَبِي بَرِيَجِ
وَوَرِيَجِ مَالِي وَبَرِيَجِ حَيَوَانِي أَوْلِيَبِ
وَأَلَدْنَهُ جُفَى أَدَمِ قَتْلِ أَيْدِي لِيكَ
دَعِي بَرِيَجِ سَيِّدِي بِيكَ يُولَهُ بَرِيَجِ
أَوْلِيَبِ مَدَهَبِ عَرَبِي بَرِيَجِ حُجَّاجِ
مَسْلُوكِ يُولِيَهُ طَوْرِي أَيْدِي أَوْلِيَبِ
وَمَرْجُومِ أَمِيرِ حَاجِ وَكَلَرِ حُجَّاجِ سَلَامِي
وَقَتْنَالَهُ نَحْيَا أَوْلِيَبِ أَيْدِي دَعِي وَكَلَرِ
جَيْتِ عَرَبِي بَرِيَجِ وَبَرِيَجِ قَتْلِ

33a

وَبَرَزَنِي فَأَجْرِيكَ وَتَكَرَّرَ بَيْنَهُ جَمْعُ
أَوَّلُوبَ كَلْدِي وَبَيْنَهُ بَوَزْدِي بَلَطِي
اللَّهُ تَعَالَى سَنَتِ رَسُولَ اللَّهِ إِهْرَايِيلَ
أَكْثَرُ جَمَاعٍ سَلَاخِي أَوَّلُوبَ سَنَتِهِ بَيْلَهُ
وَدَخِي صَلَاحِ أَدَمَرَ إِلَهُ رَفِيقِ أَوَّلِهِ
وَأَنزَلَ إِلَهُ قَوْسَهُ الرِّفْقِ قَبْلَ الطَّرِيقِ
بَوَزْدِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَأَوْفَوْقِ بَلَوْدِهِ بِرُصْحِيهِ مَنَاسِكِ
كِتَابِي مَعَالِيهِ وَعِلْمِيهِ مَلَاذِمِ أَيْدِيهِ
كُفَيْهِ وَاصِلِ أَوَّلِهِ حَجَّكَ وَصَلَوْدِي
وَوَاجِلِيهِ وَحِجِّي فَسَادِ أَيْدِيهِ
أَوَّلِيهِ وَأَوَّلِي أَوَّلَانِ أَوَّلِيهِ أَوَّلِيهِ
بَلَوْدِهِ دَخِي مَعَا كِتَابِ كَوْنِ زِيَارِ

33b

أَوَّلِيهِ أَوَّلِيهِ أَوَّلِيهِ أَوَّلِيهِ أَوَّلِيهِ
كِتَابِ صَاحِبِي كِتَابِي كِتَابِيهِ أَوَّلِيهِ
تَكَرَّرَ وَتَكَرَّرَ دِكْلَهُ مَكِ إِلَهُ عَالَمِ أَدَمِ
كِبَرِيهِ لَرِي وَبَابِلِي عَقْلِيهِ أَوَّلِيهِ
وَقَتِ حَاجَتِهِ أَوَّلِيهِ بَلَوْدِي بَلَوْدِي
بَوَابِلِي دَرْدِي أَوَّلِيهِ بَلَوْدِي خَبَرِي
كِتَابِ بَوِيلِهِ نَعْمَتِي بِسِ مَوْ مَنِ أَوَّلَانِ
أَبِي خَفَرَانِ بِسِ سَكَاظَاهِي أَوَّلِيهِ
كِتَابِ حَاجَتِ بَوَزْدِي بِسِ خَجَلِ مَعْكَوْدِي
أَحْمَدِي وَبَوَزْدِي بَاطِلِيهِ أَوَّلِيهِ
كِتَابِ حَاجَتِ بَلَوْدِي مَذَاهِبِ رُبْعِ
عِلْمِيهِ بَوَزْدِي حَسَابِيهِ مَنَاسِكِ كِتَابِيهِ
تَالِيفِ أَمَرِ أَيْدِيهِ مَوْ مَنِ قَرْدَانِ

34a

أَدَمَكَ كَثَرَتْ نَسَبَانِي أَوَّلِيهِ وَغِيْمُونِ
إِنْسَانِ دِينِي وَبَوَزْدِي مَنَاسِكِ
بَوَزْدِي أَوَّلَانِ كَثَرَتْ بِرُصْحِيهِ أَوَّلِيهِ
شَوِيلَهُ كَثَرَتْ كَوْنِيهِ بَلَوْدِي أَوَّلِيهِ
أَزْكَرَكَ أَوَّلَانِ أَحْكَامِهِ مَعْرِفَتِيهِ
كِتَابِيهِ أَوَّلِيهِ وَبَوَزْدِي أَوَّلِيهِ
أَزْكَرَكَ خَبَرِيهِ وَبَوَزْدِي بَعْضِ كَثَرِ
قَبُولِ أَمِيرِي سَنِي خَجَلِ أَيْدِيهِ حَقِ إِلَهُ
يَا حَوْذَ بَاطِلِ إِلَهُ نَجْهِ بَوَزْدِي عَالَمِيهِ
غَايَتِهِ ظَاهِرِ أَوَّلَانِ مَسْئَلَهُ كَرْدَهُ بَوَزْدِي
سَرِّهِ لَعْنَتِهِ بَاكِلَوْبِ وَبَعْدِ الْأَعْتَرِ
نَعْمَ أَوَّلِيهِ دَرْدِي كَرْدِي كَوْنِ كَوْنِ
بِسِ كِتَابِ أَيْدِيهِ سَلَاخِيهِ وَفَقْرِيهِ

34b

أَحْسَانِ وَغِيْمُونِ أَطْعَامِ وَهَدِيهِ
دَخِيرِهِ وَحَرَجَلِيهِ كَمَائَتِيهِ زِيَادَتِيهِ
مَعَاكَوْرَةٍ وَمَنْزِلَتِيهِ جَمْعِيهِ
أَيْدِيهِ رَكْعَتِيهِ مَنَاسِكِ أَوَّلِيهِ
مَنَاسِكِ قَلْبِي مَكْرُوهِ دِكْلِ أَيْدِيهِ وَأَوَّلِيهِ
رَكْعَتِيهِ بَعْدِ الْفَاحِشَةِ قَلْبِي بَاءِ نَهَا الْكَافِرِ
وَأَيْدِيهِ قَلْبِي هَوَالِيهِ أَحَدِ أَوَّلِيهِ
مَسْجِدِيهِ وَغِيْمُونِ كَرْدِيهِ أَوَّلِيهِ
جَاوَزْدِي صَكْرَةِ دَعَا أَيْدِيهِ وَاهْلِيهِ
وَمَالِيهِ إِلَهُ تَعَالَى بِرِ أَمَانَتِي قَوِيٍّ وَاللَّهِ
وَحَاضِرِ أَوَّلَانِ أَجْنَانِكَ الْكَلْبِيهِ يَا بَشَوْبِ
سَرِي أَوَّلِ إِلَهُ أَمَانَتِي فَوَزْدِيهِ أَمَانَتِي
ضَايِعِ أَمْنِيهِ وَبَوَزْدِيهِ جَفَارَتِيهِ

35a

يا خذ قبلي الخروج يا خذ بعد الخرج
برز صدقه احسان ابد سلامته
سبيد واولي اولدريه صدقيه
ويزد وغي كسبه كريدن اكسك اوليه
وارنوق اولورسه اولي در وكر ايله
حيوان دورسه يوكلده جغي شيلري
مطر سینه وصلاحينه وارجحه حيوان
صاحبنه كوستو واندن صكوره بري
زياده ائمه وزياده اتمك اقبضا ابد
آبي دجي كوستو بعض سلف صلاحينه
امانت قلوب ويزد كريدن حيوان
صاحبنه كوستو مينجه المازدي
ارنن يوقش برزده ايوب يورديه

واكر نورده قاندر كل ايسه بومالي غي
حيوان صاحبنه خبر ويزد وعاد ندر
يوك تحفه يابدر ميه وعاد ندر
زياده يوكلميه الك حيوان صاحبي
لا غي اولورسه دجي ودي اولور
جفار كن آيه الكريسي اوقيه رسول الله
صلي الله عليه وسلم يورديه هر كيمه
اوبدن جفار كن آيه الكريسي اوقيه
خو تعالي يمش بيك ملك كوندريه
آبي سر لردن حفظ ابد كر جاق روع
ايد ويا وينه كنجه وكدق اوينه
كردن اوقورسه خو تعالي انك كوي
اوبدن فقر لكي كيدريه وكوكي كوي

وقوناغه وارقدن ريت انزلين لگ
مباركا وانت خير الميزلين اللهم
اعطني خير هذا المنزل وخير ما فيه
الغني شرة وشر ما فيه ديه وكودقن
الله كما اخر حشنا من منزلنا هذا سالين
بلغنا غير آمين ديه هر ونديه
وكودقن بويله ابد ووندو غي
منزل ايعوذ بكلمات الله التامات
من شر ما خلق ديسه اول منزلدن
كيدخه مخلوقدن كنديه ضرر كلييه
ان شاء الله تعالي واوغردو غي
من منه كوروز ايله يا قوت سلام ويزد
ويور غنله قوت جزيل ايله بشارت ابد

غني اولورد دجي ابدغي من فرناش
او كيروب جقدنجه الله تعالي آيه الك
او فكره برعالي مرتبه نائل اوله سز
وصاع ايا غيله اوبدن جقه

در دجي يا
بعد الخرج سفرك مستحلي بيانينك
انل جوقدن بري اولدريه طوان بندق
بس الله ديه ويندقن صكر
سبحان الذي سخر لنا هذا وما كنا له
مقربين ديه وكمي يورسه بس
نجرها ومرتسها ان بري لغفور رحيم
ديه ويوجه برن جقدنجه تكبير ابد
والجوي برن اندقن سبحان الله ديه

وَعَبْرَتٍ وَبَرٍّ وَطَارِعُنْكَ كَذَلِكَ سَلَّمَ
وَبَرٍّ وَأَنْتَ بَوْشَنَ بَرَكَةِ بَرٍّ بَرٍّ
حَبُولِي دَكْنِدَرٍ وَأَكْرَبُولِ دَوَاسِيَه
بَرَكَةُ أَوِيلْدَنَ أَوَّلٍ وَبَرَكَةُ أَوِيلْدَنَ صَكْرٍ
أَيْنَه كَرَكِ طَوَارِ كَنْدِيكَ وَلَسُونِ كَرَكِ
كِرَ أَيْلَه وَلَسُونِ زِيَا حَبُولِيكَ حَقِيدَ
وَأَوْعَرَادُ وَبَرٍّ مَسْلَمَانِ مَرْكَرَ لَعْنَه سَلَامَه
وَبَرٍّ وَفَلَحْجَه يَا عَرَسُونَ أَوْ قِيُوبِ
نَوَاجِي نَكْرَه يَا حَوْجِ مَسْلَمَانِ مَرْكَرَ لَعْنَه سَلَامَه
وَأَحْمَدِي بَوَقْدِيَه خُصُوصًا حَسَنَه لَرِي
وَبَاجِرَ لَرِي وَدَائِمًا قِرَاءَه قِرَ أَيْلَه وَ
ذِكْرُ اللَّهِ أَيْلَه وَصَلَوَاتِ أَيْلَه وَاسْتِغْفَارِ
أَيْلَه مَشْغُولِ أَوَّلِي مَالَا يَنْعِيْلَه مَسْحُورِ

يَا دَرِيَادَه دَكْنِزِ طَوْتِ يَا قِ أَوَزِ طَوْتِ
قَادِرَ أَوَزِ سَه يَا طَوَارِ أَوَزِ دَنَ أَوَّلِي
أَيْلَه قَادِرَ أَوَزِ سَه أَيْلَه قَلَسُونِ
يَعْنِي بَوِيلِدَنَ دَجِي قِيَامِ وَدَكُونِ وَسَجُودِ
قَادِرَ أَوَزِ سَه أَيْلَه قَلَسُونِ يَا خَيْرِ
أَيْلَه خَرَامِدَرِ وَأَشَارَتِ أَيْلَه مَرْكَرَ قَلَقِ
كَيْفِي أَوَّلِدَرِ كَه مَادَه نَيْتِ وَبَكْرِي أَوَزِ
وَنَافَعُونَ وَتَسْمِيَه وَفَرَانِ أَوَقْدَقِ
صَكْرَ رَكُوعِ اِيچُونِ بَاشِي وَدَقَه سِي
أَشَاعَه أَكُوبِ أَوَجِ كَرَه سَبْحَانِ رَبِّي الْعَظِيمِ
دِيَه صَكْرَ سَمْعَ اللَّهِ لَرِي حَمْدِ دِيُوبِ
طَوْعُولَه صَكْرَ سَبْحَانِ اِيچُونِ أَوَّلِدَرِ
وَحِي زِيَادَه جَه أَكِيلَه وَيَنَه طَوْعُولَه

نَيْتِ اِيْدُوبِ وَآيَكِي آيَا لَرِي يَا كَحْجَه
قَرَاتِ يَا حَوْجِ قَوْمِ يَا حَوْجِ طَاشِرِ أَوَزِ دَنَ
أَوَزِوبِ وَقِيلِي بَرَكَةُ يَوَزِ لَرِي قَوْلَقِدْ
قَوْلَاعَه مَسْحُ اِيْدُوبِ صَكْرَ بَرَكَةُ دَجِي
الَّذِي يَرِ أَوَزِوبِ وَصُولِ أَيْلَه صَاعِي وَ
صَاعِيلَه صُولِي دَرِ سَكْرِ لَه مَعَا قِيلِي
بَرَكَةُ مَسْحُ اِيْدُوبِ مَادَه قِيلَه جَنْبِ دَجِي
أَوَلُورِسَه وَحِيضَدَنَ وَنَفَاسَدَنَ كِيلَه
عَوْرَتِ دَجِي أَوَلُورِسَه بَوِيلَجَه يَمَكْ
اِيْدُوبِ مَادَه قِيلَه عَسْلَه وَكَدَمِسَه
قَادِرَ أَوَلُورِسَه بَوِيلَجَه قِيلَه وَقِيلِي
تَاخِيرَ أَيْلَه خَرَامِدَرِ وَكَشِي حَسَنَه
أَيَا قِ أَوَزِ طَوْرَمَغَه قَادِرَ أَوَلُورِسَه

بويله اولور لایم دکلدر بکله اشارت
قلوب جائزدر و سجود اشارت رکوع
اشارت کلدی دخی الحق اولور سه غار جائز
اولور و حقه ایچنده قلان کینه قلیله
یونلسون و کذلک حیوان ارفه سیند
اولور کینی قرینه قلبه حیوانی قلیله
توقار آدمی وار ایسه والا حیوانک بانی
هرنه جانیه اینیه اول جانیه فلسون
واکر کسینک اوردیند که اسبابی متجس
اولوب و اول وقت یومعه قادر اولور
واسباب دکلدر دخی قادر اولور سه
واول اسبابی جبار کوملکه قلیله قادر
قادر اولور سه اول سجنل اسباب ایچنده

وایکنج رکعت ایچون قران اوقیوب واکا
کوره ایکنج رکعت قلوب الحیات اوقیوب
سلام وین و اوج رکعت اولور نماز
احشام و ویردر یا خود درت رکعت
قلور سه یوختا ندر صکر قیام تکبیر
ایدوب و اوجی رکعت ایچون فاتحه
اوقیوب و ذکر ایلد و کمن کیم اشارت
بانی رکعت رکعت قلوب سلام وین وین
ایچنده دخی اولور سه یبه بویجه فلس
رکوع ایلله و سجود ایلله قلوب جائز دکل
مکر که حیوانی طور غروب و حقه التی
یردن بر آغاج طیاریه بر تصویر
سجنه ایلله جائز اولور لکن البتة

و شریعت مکان مخصوصی زمان مخصوص
فعل مخصوص ایلله زیارت اتمکدن عبارت
مکان مخصوصدن مراد بیت الله ایلله
عرفاند و زمان مخصوصدن مراد
عرفات حقیقه عرفه کونک زوال انفسند
بیرام کونینک طاک برجا غریجه در
وفعل مخصوصدن مراد کینه فخر اولور
حاله ذکر اولور زمانده جریجه وقت
عرفاند بولمقدرد و کینه حقیقه
بیرام کونینک طاک برجا غریجه در
نه زمان اولور سه اولسون طواف بیتله
بیت الله یدیکر طولشمقدرد و بول
زیارت هر کیمه میسر اولور سه اکا حاجی

فلسون جائزدر و کذلک کوره سجن
اولور سه و کذلک خسته کینه سجن
اسباب و زیند یا طوب و یالک بر
انتقاله قادر اولور سه و کذلک سجن
حیوان اوردین اولور اکر یا خود اولور
متجس اولوب و اتمکه قادر اولور سه
نماز جائزدر و تا خیر اتمک حرامدیر
و یعدر ایلله ذکر ایلد و کمن کیمه نماز
قلان کینه ابد سته و غسله و اسباب
یومعه قادر اولور سه بولمقدرد و کمل
قلوب بدعتد امدی و ندر سینه کمر
و السلام
بکمل که حج لغتده مطلق قصده دیر

دِيرُكَ وَحِجَّتْ فُضْلِي وَجِدُّ أُولِي
 اِحْرَامُ دِيرُ بَسْ اِحْرَامُ بَرْنَه وَاصِلْ اُولْدَقْدَه
 يَادِ حِجِّي اُولْدِ حِجِّي اَفْعَالِنَه شُرُوعْ اِيدُوبْ
 وَحِجِّي اَدَا اَمَلْكَ قَصْدِنَه اِحْرَامَه كَيْنْ مَكِي
 نِيْتْ اِيدُوبْ وَعَقِبْنَه لَبِيْكَ اَللهُ
 لَبِيْكَ لَبِيْكَ لَا شَرِيْكَ لَكَ لَبِيْكَ اِنْ اَحَدُ
 وَالتَّبَعَةُ لَكَ وَالتَّمَلُّكُ لَا شَرِيْكَ لَكَ وَيَكْدُرْ
 اِحْرَامُ اَكْبَرَه اَصْلًا اَسْبَابُ لَبِيْ جِقَارُ نِيْمَا
 دِجِي وَاَكْرَبُ الدِّيْنَه لَبِيْكَ اِلَى اُخْرَه دِيْوِي
 لَكْرُ اَنَّا بَرْنَه لَا اِلَهَ اِلَّا اَللهُ يَا حُودُ
 اَللهُ اَكْبَرُ دِيْسَه اِحْرَامِي صَحِيْحْ وَحِجِّي جَانِزْدُرْ
 اَمْدِي دِيْلِي دِيْمِيْلُو بُوْلُوْكَ بَرْنَه دِيْدُرْ
 اَنِّي اَدْمَلُوْطْ اِيدُرْ كِه اِحْرَامُ اِيْكَ بِيَاوِي

بِيْتَا اَلْوِي كَمَلْدُنْ عِبَارَتِدُرْ وَفُضْلُكَ
 اِيْكَ بَحْسَه عَرَفَه كُوِي كُوْنُشْ غَرَبْ طَرَفَه بِيْلْ
 اَنْدَقْدُنْ صُكْرَه جَانِ بِيْلَامْ كِيْجَه سِيْنُكَ
 طَاكْ بَرْنَه اَعْرَجَه بُوْر اَلْقَدَه كِيْسَه نَحْوِ
 اُولْدُرْ نَحْوِ خَالِدَه كُوْر اِحْوِي بُوْمَه حَقْ
 قَدْدُرْ دِجِي اُولُوْرْسَه عَرَفَاتَه بُوْلُوْمَقْدُرْ
 اُولُوْرْدُنْ وَيَا بَابِلِيْشْ وَيَا حُجُونْ دِجِي
 اُولُوْرْسَه وَفَقَه سَوَجَانِزْدُرْ وَفُضْلُكَ
 اَوْحِيْجِيْ طَوَافُ زِيَارَتِدُرْ كِه اَوَّلْ وَفِيْ وَفِيْه
 طَوَرْدَقْدُنْ صُكْرَه دُرْ اَمَّا صُوْكَ اَحْدُرْ
 دِكَلْدُرْ هَرْنَه زَمَانْ اِيدُرْسَه اُولُوْرْ زَمَانْ
 اِحْرَامِدُنْ جِقَارْ وَبُوْا حَقْ فُضْلُكَ بَرْنَه
 بُوْلُوْمَقْدُرْ حَقْ صَحِيْحْ اُولُوْرْ وَكَذَلِكَ بَعْدُ

بَرْنَه مِقَاتَه كَلْدَقْدَه اِحْرَامُ نُوْبَا اُولُوْرْ حِجِّي
 اِحْرَامِيْنْ كَحِجَّتْ وَعَادَتْ اَوْزُوْ اَسْبَابْ
 وَصَارُفْ وَطَقِيْه وَابَانْ اُوْرْ دِيْ اُوْرْ
 اَيَانْ قَايِيْ كِيْمَه مَكْ وَجَمِيْعْ مَكْرُوْهَلِيْ
 وَنَهْلِيْ تَرْكْ اَمَلْكَ وَحِجِّي وَغَمْرْ
 طَوَافُ قَبْلُ السَّجْدِ اُولُوْرْ وَطَوَافُ اِيدُنْ
 اَحْدَانْدُنْ وَابْحَاسِدُنْ طَاهِرْ اُولُوْرْ وَ
 عَوْرَتْ بَرْنَه مَسْتَوْدْ اُولُوْرْ وَنَحْوُ لَا
 طَوَافُ اَمَه مَكْ وَالتَّوْبَةُ اُولُوْرْ اَوْتَنَدَه
 دَائِرَه نَكْ اَرْدِنْدُنْ طَوَافُ شَمَقْ وَسَعِيْ اَمَلْكَ
 وَطَوَافَه حِجِّي اَسُوْدْدُنْ وَسَعِيْه صَفَاكْ
 شُرُوعْ اَمَلْكَ وَبُوْر مَكْنِ سَعِيْ اَمَلْكَ وَ
 عَرَفَاتَه كُوْنُشْ بَاتِيْجَه طَوَرْمُوْ وَنَحْوِ

اَلْاِحْرَامُ وَفَقِيْه طَوَرْمَدُنْ جَمَاعْ اَمَلْكَ دِجِي
 حِجِّي اِفْسَادْ اِيدُرْ وَاَوَّلْ سَنَه اَيِيْ كِيْلَه
 مُكْنْ دِكَلْدُرْ وَفَاسِدْ اُولْدُرْ نَحْوِ خَالِدَه
 اَيِيْ اَمَامْ اِيدُوبْ وَاَخْرَسَدَه تَكَرَّرْ
 قَضَا اَمَلْكَ فُضْلْ اُولُوْرْ وَكَذَلِكَ مَرْنَدُ
 اُولُوْرْ دِجِي حِجِّي اِفْسَادْ اِيدُرْ قَرْنِ سَنَه دُرْ
 صُكْرَه دِجِي اُولُوْرْسَه اَمْدِي كَفَرْ اِيْجَابْ
 اِيدُرْ اَقُوْلْدُنْ وَافْعَالْدُنْ وَبَاطِلْ اَعْتِقَادْ
 دَائِمًا اَحْدُ اُولُنَه زِيَارَتْ جَمِيْعْ عِبَادَاتِلْ
 ثَوَابُ دِجِي اِبْطَالْ اِيدُرْ اَعَاذُ نَا اَللهُ تَعَالَى
 مَعَ جَمِيْعِ الْمُسْلِمِيْنَ مِنْ ذَلِكَ آمِيْنْ

بِيْتَا اَلْوِي كَمَلْدُنْ عِبَارَتِدُرْ وَفُضْلُكَ
 اِيْكَ بَحْسَه عَرَفَه كُوِي كُوْنُشْ غَرَبْ طَرَفَه بِيْلْ

وَيَسِيحُ عَرَفَاتَهُ وَيُولَدُ قَلْبُوبَ سِرْدَه
 قَلْبُوبَ وَيَبْرَأَمُ كُونِيكَ طَالِكَ بِرَجَائِعِ قَلْبُ
 مَزْدَه لَقْدَه بُولُفُ وَجَمْعُ لَرِي اَنُفُ
 وَبَرَأَشَ اُولُفُ وَحَرَمِيكَ جَدُ وَبَنَدُ
 اَبَحِي بِرَأَشَ اُولُفُ وَهَرُ كُونِيكَ جَمْعُ لَرِي
 كُونِيكَ جَمْعُ لَرِي اَنُفُ وَابِكِي كُونُ وَاقُو
 كُونُ جَمْعُ لَرِي اَنُفُ اَبَدَا مَسْجِدُ
 الْحَيْفُ طَرَفِدَه كِه جَمْعُ يَه صَكْرَه اَوْطَه
 يَزْدَه كَنَه صَكْرَه عَقْبِيَه اَنُفُ وَبِيرَمُ
 كُونُ لَرِي كَمُجْدَن طَوَافُ زِيَارَتِي اَتَمُكَ وَبِكَا
 يَدِي شَوَاطِ اَتَمُكَ زِيَارَتِي اَتَمُكَ اَنُكَ
 دَرِي طَوَافُ مَعْدُ رَاخُو وَهَرُ طَوَافُ دَن
 صَكْرَه اَبِي رَكْعَتُ طَوَافُ مَارِزِي قَلْبُ وَفَارُ

43b

وَيَمْتَعُ اُولُنَه قُرْبَانِ اَتَمُكَ وَبُولَدُ
 اَبَدَا عَقْبِيَه جَمْعُ لَرِي اَنُفُ صَكْرَه
 قُرْبَانِ اَتَمُكَ صَكْرَه بَرَأَشَ اُولُفُ وَ
 مِسْقَانِكَ طَشْرَه سِنْدَن كَلُوبُ كِيدَه جَمْعُ
 طَوَافُ زِيَارَتَدَن صَكْرَه طَوَافُ صَدْرِي
 اَتَمُكَ وَكَرُجَمُ عَدَدُ سِرْ وَاجِبُ تَرِكُ
 اَبَدُ رَسَه حَجِي نَاقِصُ وَكَندِي كَهْكَارُ اُولُ
 وَاجِبُ بَاشَنَه بِرَقِيُونُ قُرْبَانِ اَتَمُكَ
 وَلَحَبُ اُولُفُ وَكَرُجَمُ عَدَدُ يَلَه تَرِكُ اَبَدُ
 كَهْكَارُ اُولُفُ اَمَّا قُرْبَانِ اَتَمُكَ وَاجِبُ
 اُولُفُ لَكِن بَعْضُ وَاجِبُ تَرِكُ يَلَه قُرْبَانِ
 وَاجِبُ اُولُفُ طَوَافُ مَحْمُولُ طَوَافُ
 اَتَمُكَ كِي وَاسْعِي دَه رَاكِبَا سَعِي اَتَمُكَ كِي

44a

وَيَحْضُرُ وَيَقَاسُ عَدَدُ يَلَه طَوَافُ زِيَارَتِي
 بِيرَمُ كُونُ لَرِي كَمُجْدَه تَا خَيْرِ اَتَمُكَ كِي
 وَبِيرَمُ كُونُ لَرِي كَمُجْدَه عَدَدُ يَلَه تَرِكُ
 تَا خَيْرِ اَتَمُكَ كِي يَزْدَه بِرَشِي وَاجِبُ اُولُفُ

سَكْرَتِي بَار

وَحَجَّكَ سَتَلَرِي قُرْبِيَا بَكْرَمِيدَرُ اَحْرَمُ
 وَفَقِي عَسَلِ اَتَمُكَ وَاقُو سَتَرُ دُونُفُ
 وَطَرِ قَلْبُ لَرِي كَمُجْدُ وَاقُو جَمْعُ قَوْفُ لِي
 سَتِي اَسْتَعَالَ اَتَمُكَ وَابِي رَكْعَتُ مَارِزُ
 قَلْبُ وَنِيحُ لَسَانِيَلَه دَكْرُ اَتَمُكَ وَ
 بَابُ مَعْلَا دَن كَعْبَه شَهْرِنَه كِيرَمُكَ
 وَبَابُ سِلَا مَدَن حَرَمَه كِيرَمُكَ وَكَعْبَه
 كُورْدَقَه اَوْجَرَه كَرَه اَللّهُ اَكْبَرُ لَا اِلَه اِلَّا اَللّهُ

44b

وَاللّهُ اَكْبَرُ دَعْوَتُ دَعَا اَتَمُكَ وَاجِبُ لَرِي
 صَاغُ قَوْلُ تَوَعِي اَلْتَنَدَن اَلُوبُ صَوْلَا وَبَرِي
 اَوْزَه اَطُوبُ طَوَافُ وَاسْعِي دَه صَاغُ
 قَوْلُ اَجِي اُولُفُ اَمَّا طَوَافُ مَارِزِي قَلْبُ
 اَحْرَامُ يَزِي اَوْ مَوْزُ لَرِي اَوْزَه اَلُوبُ سَتَرُ
 وَحَرَمَه كِيدَرُ دَقْدَه يَلَا تَا خَيْرِ حَجَرُ اسُودَه
 وَارِبَا اَسْتِلَامُ اِيدُونُ طَوَافُ شَرُوعُ
 اَتَمُكَ وَكَندِيكَ صَاغِنَه كَعْبَه
 قَبُوسِنَدَن طَرَفَه طَوَافُ مَعْدُ وَاقُو طَوَافُ
 يَلَه يَلَه اَتَمُكَ وَحَجَرُ اسُودَه كَلَدُ فَجِي
 اَبِي اَسْتِلَامُ اَتَمُكَ يَا خَيْرُ اَشَارَتِ اَتَمُكَ
 وَبَدِي طَوَافُ مَعْدُ مَارِزُ اُولُفُ حَجَرُ اِيلَه
 قَبُورِ اسْنَدَه كِه دِيوَرَه كُونُ سِيلَه دِيَاغُوبُ

45a

اَمَّاكَ وَعَرَفَهُ كَوْنِي عَرَفَانَهُ وَبَرَّامَ كَوْنِي
 مُزْدَهُ لِقَدَهُ وَآيَكَ اَوْنِي بِرَحْمَتِي كَوْنِي مَنَادَهُ
 خَطْبَهُ اَوْفَقَهُ وَمِنَا كَوْنِي مَنَادَهُ كَلِمَةً
 وَلَا يَمْنَهُ رَجُوعَهُ اَللَّهُ قَدَ اَعْلَقَ وَاجْلَهُ
 كَرَمَهُ وَغِي وَفَقْدَنَ جَاوِ عَقْبَهُ جَمِيعَهُ لَقِي
 اَنْجِيَهُ دَكْ اَكْسِيكَ تَلِيَهُ اَمَّاكَ اَلْطَوافُ
 اَيُّدُكَ وَسَعَى اَيُّدُكَ دَكْلَ وَتَلِيَهُ
 اَللَّهُ قَدَ اَوْجَحَ كَرَمَهُ تَكَرَّرَ لَقَ دَحِي لَهْمَ
 صَلِّ عَلَى جَمِيعِ الْاَنْبِيَاءِ وَالْهَمْدُ يَمَّاكَ وَ
 اَكْسِيكَ نَافِلَهُ طَوَافِ اَمَّاكَ وَعَرَفَهُ
 كَوْنِي مَسْجِدَ اَبْرَاهِيمَ وَرُوبَ بَاشَرِ اِمَامِ اَللَّهِ
 اَوَّلَهُ وَفَقْدَنَ اَوَّلَ اَوَّلِهِ صَكْرَ اَلْكَلْبِ
 قَلْبُ وَفَارِنَ وَمَمَرَّتْ اَوَّلِيَهُ فَرِيَانِ

كَعْبَهُ اَوْرُسِيَنَهُ صَارِ لَوْبَ وَبَارِ اَللَّهُ دَعَا
 اَمَّاكَ وَدَمَرَمَ قَبُولِيَنَهُ وَارَبَ كَعْبِيَهُ
 يُونُبَ اَيَانَ اَوْرَدَهُ رَمَزَمَ اِيحَاكَ وَبَاسَنَهُ
 وَبُزْدَنَهُ دَوَكَمَكَ وَسَعَى اَيُّدُكَ اَيُّدُكَ
 اَرَا سِنْدَهُ سَكْرَمَكَ وَصَفَا اَللَّهُ مَرُوفَهُ
 وَارْدَفَهُ صُوفَهُ لَرِيَنَهُ جَقُوبَ وَكَعْبِيَهُ
 يُونُبَ دَعَا اَمَّاكَ وَدَحِي اَلْحَجَّةَ نَدَحِي
 كَوْنِي بَعْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ خَرَمَدَ خَطْبَهُ اَوْنِي
 وَكَأَحَاضِرِ اَوْنِي وَدَحِي اَلْحَجَّةَ نَدَحِي
 كَوْنِي مَنَادَهُ جَقُوبَ عَرَفَهُ كَعْبَهُ سَيَانَهُ اَمَّاكَ
 وَبَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ عَرَفَانَهُ كَعْبَكَ وَانْدَحِي
 غَسَلَ اَمَّاكَ وَبَعْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ عَرَفَانَهُ
 رَجُوعَ اَوْنِي قَدَ اِمَامَدَنَ صَكْرَهُ رَجُوعَ

بِكَلِمَةٍ مَكَ وَبَرَّامَ اَوْنِي وَقَوْلَتِي
 يَوْمَكَ وَبَرَّامَ قَرَمَقَ وَكَعْبَهُ شَهْرَ
 كَرَمَكَ اِيحُونَ غَسَلَ اَمَّاكَ وَكَذَلِكَ
 كَعْبَهُ كَرَمَكَ اِيحُونَ وَجَمْرَ لَرِي اَمَّاكَ
 اِيحُونَ وَطَوَافِ زِيَارَتِي اَمَّاكَ اِيحُونُ وَ
 طَوَافِ صَدْرِي اَمَّاكَ اِيحُونُ غَسَلَ اَمَّاكَ
 وَاجْرَامَهُ كَرَمَدَهُ اَهْلِي مَقَالِيَسَهُ جَمَاعَتِكَ
 وَرَبِّ بَاعِلِهِ بَعْلَهُ وَجَمْرَ طَاشَرِي
 عَرَفَانَدَنَ مُزْدَهُ لَقِيَنَهُ كَلُورُكَنَ يَاخُودَ
 مُزْدَهُ لِقَدَهُ يَا اَنْدَنَ مَنَادَهُ كَلُورُكَنَ اَللَّهُ
 وَاَللَّهُ يَوْمَ دَحِي مَسْتَحْبَبَدَ وَدَحِي
 اَوْنِي دَحِي بَايَدَنَ يَكْرَمِي بِرَحْمَتِي بَانَهُ وَاجْلَهُ
 دَكْرَ اَوْنِي اَفْعَالَهُ فَرَضَ

اَمَّاكَ وَانْدَنَ يَمَّاكَ وَكَذَلِكَ قَرَمَقَ وَفَقْدَنَ
 قَرَمَقَدَنَ صَاحِبِيَنَهُ يَمَّاكَ وَمُزْدَهُ لَقِيَنَهُ
 وَفَقْدَنَ سَنَ كَوْنِي جَقُوبَهُ اَوْدَاقَ وَمَنَادَهُ
 كَعْبِيَهُ كَوْنِي قَدَ مَحْضَبَ نَامَ مَحْضَبَهُ اَيُّدُكَ
 وَكَلَمَكَ دَحِي سَتَدَدَ وَسَتَ مَوَكَلِي
 عَدْرَسَنَ تَرَكَ اَيْلَهُ مَكَ كَرَاهِيَهُ سَحْرَمِيَلَهُ
 مَكْرُوهَدَرَ مَوَكَلِي اَوْلِيَانِ سَتَ
 مَسْحَبَهُ لَرِي عَدْرَسَنَ تَرَكَ اَمَّاكَ كَرَاهِيَهُ
 تَنَزَّهِيَدَرَ وَعَدْرَ اَيْلَهُ تَرَكَ اَمَّاكَ مَكْرُوهَدَرَ
 دَكَلَدَرَ فَنَعِي سَتَ اَوْلُورَسَهُ اَوْلُورَسُونُ
 طَوَافِ زِيَارَتِي
 وَجَحْكَ اَدْبَلِي جَوَقَدَرُ اِجْرَامَهُ كَرَمِي جَمِي
 وَتَنَزَّهِي قَرَمَقَدَهُ حَلَا لَشَمَقَ وَايَا اِنِي

وَأَمَّا وَبِأَشْيٍ وَصَفَلِي خُوشِ قَوْلِي شَيْئًا
يَوْمًا وَحِينَ يَأْتِيكَ وَحَرَمِكَ حَذَرًا
أَجْزِي أَوْلَانِ يَأْتِي عَجِي وَأَذْجَرْدَن
عَبْرِي نَبَايَ كَسَمِكَ حَرَامِدَر بُونَرْدَن
أَحْتَرَانِ أَمَّكَ فَرُصِدَر غَفَلَتِ أَوْلَمِيهِ وَالسَّلَامُ

أَوَّلُ بَحْثِي بَابُ
وَحَرَمِهِ بَدَلِي كِيرِي سِدَر وَصَابُونِ كِي
شَيْئًا إِلَهَ كِيدَنِي مَكْرُوهَدَر وَكَذَلِكَ
سَاجِدَ وَصَفَلَر دَر مَقَر وَفِي قَوْلِي عَجِي
قَدَر وَكَهْلَه قَتَلَر أَوْجَعِي قَدَر نَيْدِيلَه
فَشَقَقَ مَكْرُوهَدَر وَكَذَلِكَ عَذَرِي
أَحْرَامَ بَرَانِيكَ أَوْجَلِي غَفَلَتِ وَبَرَسَنَه
إِلَهَ أَلَمِيهِدَن مَكْرُوهَدَر وَبُزِي أَوْرَه

وَأَجِبَ قَسَنَتِ أَوْلَمِيهِ جَمْلَه سَوِيحْكَ مَسْتَحِيلَه

وَعَبْدَ الْأَحْرَامِ جَمَاعَ أَمَّكَ وَشَهْوَتِيكَ
أَوَّلِيكَ وَبِأَشْيٍ وَحَرَمِكَ حَذَرًا
وَفُتُونِ وَجَدَلَر أَمَّكَ وَقَدَرَه أَوْلَنِ أَوْجِي
دُفُونِ وَأَوْجِيهِ كُوسَتِيكَ وَبَارِدِي
رَأَمَّكَ وَأَوْجِي صَابُونِ لَوَّ وَصَقَقَ
بُومَرَه سَبِيحَتِيكَ وَطَبِيبَتِيكَ
أَمَّكَ وَطَرَنَتِيكَ وَسَاجِدَ وَصَقَقَ
وَسَابِغِيكَ قَلَمِيكَ كِيدَنِيكَ وَبَارِدِي
وَعَوْدَتِيكَ وَعَادَتِيكَ أَوْرَه دَكَلَمِيكَ
أَسْبَابِيكَ وَأَيَافَ أَوْسَتِي أَوْرَه
أَيَافَ قَابِي كِيمَكَ وَكَهْلَه قَتَلَر أَمَّكَ

أَوْلَمِيهِ فَرَاجَه وَغَيْرَ دَكَلَمِيكَ أَسْبَابِي عَادَتِي
أَوْرَه أَوْجِي لَرِي أَوْرَه لَرِي أَوْجِي مَسَاحِدَتِي
أَلَمِيكَ يَكَلَمِيكَ كِيدَنِيكَ مَكْرُوهَدَر وَكَهْلَه مَكْرُوهَدَر
سَرَطِيلَه وَنَحْفَه أَلَمِيهِدَه دَكْرَ أَوْلَمِيكَ
كَيْفِيَتِيكَ كِيمَكَ حَرَامِدَر دِي وَبَعْضُ عِلْمَا
مَكْرُوهَدَر دِيمَشِ لَكِنِ أَوْلَمِيكَ قَوْلِي
أَصْحَدَر وَمَلَأَسَنَتِي رَحْمَه اللّٰهِ عَلَيْهِ
مَنَاسِكِنَه وَدِي عَيْنِي دَكْرَ لَرِيكَ فُجْرَه
صُرُورَتِي حَرَامِدَه وَغَيْرِي عَيْسَلَر أَمَّكَ
وَصُوبِيهِ دَالَمِي وَبَارِدِي دُفُونِ وَ
كُوكَلَدَه طُورَمِي وَأَجِبَ كَمَرِي وَسَلَامِ
وَبَعْلَه مَقْسَرِي قُوشَا قُوشَا
وَحَامَتِي طَقَرِي وَطَبِيبَتِي أَوْلَمِيكَ

بَاصِدَقَ وَبِأَشْيٍ أَسْبَابِي أَوْرَه لَرِي يَأْتِي
وَحَرَمِي قَوْلِي شَيْئًا قُوشَا وَخُوشِ
قَوْلِي نَبَايَ مَكْرُوهَدَر وَكَذَلِكَ مَكْرُوهَدَر
أَوْرَه لَرِي أَوْلَمِيكَ أَوْلَمِيكَ أَوْلَمِيكَ
أَجِبَ مَسَلَكِي وَكُلَّ صُوبِي كِي خُوشِ
قَوْلِي نَيْسَنَه أَوْلَنِ طَعَامِي وَشَرِي مَكْرُوهَدَر
وَأَجِبَ مَكْرُوهَدَر مَكْرُوهَدَر أَوْلَمِيكَ
وَأَجِبَ جَمْعَ خُوشِ قَوْلِي نَيْسَنَه إِلَهَ مَعَا
فَتَنَامِي أَوْلَه بَرِ بَصُورَتِي مَكْرُوهَدَر
دَكَلَمِيكَ وَبُونَرْدَنِ أَحْتَرَانِ أَمَّكَ وَجَبَدَر

أَوَّلُ بَحْثِي بَابُ
فُجْرَه جَائِزَ أَوْلَمِيكَ أَسْبَابِي نَيْسَنَه كَنَزِ
شَرِيحَتِي بَلْعَدَه وَغَيْرِي دَكْرَ حَرَامِدَه

تُسَمِّئُكَ بِحَمْدِكَ وَسَمِّئُكَ بِاسْمِ اللَّهِ الْكَرِيمِ
وَأَعِزَّنِي بِشَيْءٍ جَدِيدٍ وَفَرِّقْ بَيْنِي وَبَيْنَ
كَيْدِ بَدِيءِكَ وَقَالَ الْفَرَسُ وَسَمِّئُكَ بِأَوَّلِ
وَكُودِهِ بَيْنَ قَبِيلِي وَبَيْنَ قَبِيلِهِ وَبَيْنَ
جَبَانِي وَبَيْنَ قَبِيلِي وَبَيْنَ قَبِيلِهِ وَبَيْنَ
وَكَيْسِهِ أَصْحَابِي وَبَيْنَ قَبِيلِي وَبَيْنَ قَبِيلِهِ
بَعُورِي دَفْعَ أَمْتِكَ إِجْعَلْ بَاشِيئَهُ جَنَانِي
يَا قَلْبَانُ كَيْ سَمِّئُكَ قَوْمِي وَاللَّيْلِ بَاشِيئَهُ
وَبَعْدِيئَهُ قَوْمِي وَكَاهُ بَرِيئِي وَكَاهُ
كَاهُ بَرِيئِي يَا سَمِّئُكَ أَوْزَرِيئَهُ قَوْمِي
يَا قَلْبُ وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي
أَوَّلِيَّانُ طَوْبُ بَعْدِيئِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي
بِمَكَ دَجِي مَبَاحِدُ أَلْفِ حَمْدٍ وَفَوَافِرِي

49b

أَمْرًا قَدِيمًا وَأَكْبَارًا دِيمًا قَدِيمًا
وَكَذَلِكَ رُبُّونِي وَرُبُّونِي يَا غِيَّيْكَ مَبَاحِدُ
أَمْرًا قَدِيمًا وَأَكْبَارًا دِيمًا قَدِيمًا
جَانِبِي دِيمًا وَأَكْبَارًا دِيمًا قَدِيمًا
وَأَوَّلِيَّانُ طَوْبُ بَعْدِيئِي وَفَوَافِرِي
وَعَبْرَاتِي أَهْلِي أَوْلَانِ حَيَوَاتِي بَعْدِيئِي وَفَوَافِرِي
فِي قَوْمِيئِهِ حَقٌّ قَدِيرٌ يَا سَمِّئُكَ قَوْمِي
وَحَمْدُكَ حَقٌّ قَدِيرٌ قَدِيرٌ قَدِيرٌ
أَعِزَّنِي وَبَيْنَ قَبِيلِي وَبَيْنَ قَبِيلِهِ
أَوْزَرِيئَهُ مَكَ شَرِطِيئَهُ بَرِيئِي وَفَوَافِرِي
كَيْ سَبَابُ إِجْعَلْ بَرِيئِي وَفَوَافِرِي
بَقِي وَفَوَافِرِي أَوْلَانِ دِيمًا قَدِيمًا
بَرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي

50a

وَعَقَبِي وَفَوَافِرِي وَسَمِّئُكَ بِحَمْدِكَ وَفَوَافِرِي
بِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي
بَلَا قَلْبُ دَفْعِي مَكْنِي أَوْلَانِيئَهُ قَدِيرٌ
مَبَاحِدُ وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ هَدَايِي وَفَوَافِرِي
وَأَيَّاكُمْ مَعَ سَائِرِ الْمُسْلِمِينَ لِمَا يَجِبُ وَفَوَافِرِي
أَمِينَ رَبِّ الْعَالَمِينَ

أَوَّلُ وَفَوَافِرِي

مِيقَاتِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي
مِنَ اللَّيْلِ بَاشِيئَهُ وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي
جَانِبِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي
بَاشِيئَهُ وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي
كَنْزِي دَفْعِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي
كَنْزِي بَلَاءِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي

50b

كَنْزِي دَفْعِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي
بَرِيئِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي
كَنْزِي دَفْعِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي
كَنْزِي دَفْعِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي
كَنْزِي دَفْعِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي
كَنْزِي دَفْعِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي
كَنْزِي دَفْعِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي
كَنْزِي دَفْعِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي وَفَوَافِرِي

51a

أَكْبَرُ رُكْعَتِ يَأْخُذُ دُجَى زَيْلَةٍ مَلَكُوتِ اللَّهِ
وَأَلْ قَالِدُ رَبِّ حَقَّ تَعَالَى بِحَمْدِ وَتَنَافُ
وَأَنْبِيَاءَ صَلَوَاتٍ وَكَتْدِيْنِهِ وَسَائِرِ
مُؤْمِنِينَ خَيْرُ دُعَائِي صُكْرُ حَجْرِ أَرْمِيَنِي
كَيُورِبَ حُجَّةَ شَرْعٍ أَعْتَكِي قَلِيلَهُ نَبِيْتُ
أَيُّدِي وَبِسَائِلِهِ اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحُجَّ
فَيَسِّرْ لِي قَبْلَتَهُ بِبَيْتِكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ
لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنْ أَلْحَدُ
الْبَتْمَةُ لَكَ وَالْمَلِكُ لَا شَرِيكَ لَكَ دِيْنِهِ
وَأَكْرَأُ وَدَقْتُ مَنَازِلَهُ مَكْرُوهَ أَيْسَهُ
مَنَازِلِهِ دُعَائِي أَكْتَفَايِدَهُ وَ
بِكُلِّ كِهْ أَرْمِيَنِي كَيُورِبَ دُجَى زَيْلَةٍ
عَرَفَانَهُ عَوَامِكَ الْكَلْبَةِ قَوْمُ حَجْرِ أَيْدِي

53b

يُورِبُ

يُورِبُ لَنْ أَيْجُونِ وَتُوفَلَانِ أَيْجُونِ وَتُوفَلَانِ
دُيُوبِ وَأَنْتَرِي جَاغَرْمَهُ لَبِّي كِتَابَهُ
لُحَالُفَ فَعَلْدِي مَشْرُوعٍ وَمَطْلُوبِ أُولَى
دُعَائِي وَأَكْرَبِيكَ إِلَى آخِرِ دُيُوبِ
لَكِنْ أَنْكَ بَرِيْنَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دِيْسَهُ يَهُودِ
سُحْرَانِ اللَّهِ يَأْخُذُ اللَّهُ الْكَبْرَ دِيْسَهُ
جَاغَرْمَهُ نَبِيْكُمْ ذِكْرُ لَوْلَدِي حُصُوصًا
دِيْدِي وَمُسْلِمِي بَيْتِ أَيْدِي لَبِّي
دِيْدِي سَاعَتِ أَخْرَافِي مَشْرِعِ أُولَى
أَوْجِي يَانَهُ وَأَوْنِ بَرِيْجِي يَانَهُ ذِكْرُ لَوْلَانِ
خَرَامَلْدَنِ وَمَكْرُوهَلْدَنِ حَذَرِ أَوْرَدَنِ
وَصَبَاحِ وَفَتِي وَأَخْشَامِ وَفَتِي وَبُوجِبِهِ
يَزْكُرُهُ وَالْحَقُّ وَأَدِيْلَهُ قَادِمُ مَكْرُهُ

54a

أَوْعَرَادُ فَجْهٍ وَمَنَازِلُ أَرْجَحِهِ رَفِيعُ مَوْتِهِ
جَوْفُ جَوْفٍ تَلْبِيْهِ أَيْدِي لَبِّي كَعْبِيْهِ كَبِيْهِ
وَحَرَمُ حُدُودِيْنِهِ وَأَصْلُ أَوْلَدِيْهِ فَوَلَانِيْهِ
كَلْبِيْسَهُ غَسْلُ أَيْدِي وَغَمَازُ قَلْبِيْ
دُعَائِي صُكْرُ بُوْدَعَائِي دُعَائِي
حُدُودُ حَرْجِيْهِ اللَّهُمَّ إِنِّي هَذَا حَرْجِيْ
وَأَمْنِكَ فَحَرِّقْنِي عَلَى النَّارِ وَأَمْنِيْ مِنْ عَذَابِكَ
يَوْمَ تَبْعَتُ عِبَادَكَ وَاجْعَلِيْ مِنْ أَوْلِيَاءِكَ
وَأَهْلِيْ طَاعَتِكَ بِحُجْمَةِ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ
الْصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ دِيْنِهِ وَكَعْبِهِ شَهْرِيْ
كَوْرَدَقِي اللَّهُمَّ اجْعَلِيْ بِيْهَا قَارَارًا
وَأَرْزُقِيْ بِيْهَا رِزْقًا حَلَالًا زَيْنًا أَسَا
فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا

54b

عَذَابِ

عَذَابِ النَّارِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ
مَا سَأَلَكَ مِنْهُ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
دُيُوبِ وَبَيْتِ الْهَلَكِ جَلَالُ الْعَنِي مَلَا حُطْلَهُ
أَيْدِي وَخُشُوعِ أَيْلِهِ وَتَوَاضُعِ أَيْلِهِ وَ
تَكْبِيْرِ وَتَهْلِيلِ وَأَنْبِيَاءِ صَلَوَاتٍ وَتَلْبِيْهِ
أَيْدِي رَكْ شَهْنِ كَيُورِبِ بَرَامِيْنِ بَرَامِيْنِي
فَوْدَقْدَنِ صُكْرُ غَسْلِ أَيْدِي يَأْخُذُ
أَيْدِي سَائِلِ الْعَوْبِ وَأَعْتَكَا فَرِيْتِيْهِ بَابِ
سَلَامِدْنِ حَرَمِ شَرِيْفِهِ كَبِيْهِ تَلْبِيْهِ قَطْعِ
أَيْدِي وَبَيْتِ الْهَلَكِ كَوْرَدَقِيْ أَوْجِ كَرِيْ
اللَّهُ أَكْبَرُ وَأَوْجِ كَرِيْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دِيْنِهِ
صُكْرُ اللَّهُمَّ زِدْ بَيْتَكَ هَذَا شَرِيْفًا وَ
تَعْظِيْمًا وَمَهَابَةً وَزِدْ مِنْ شَرَفِهِ وَعَظْمَتِهِ

55a

شَرِيفًا وَبَعْظِمًا وَمَهَابَةً دِيُوبُ وَكَذَّبْنَاهُ
وَسَاءَ أَهْلُ أَيْمَانِهِ خَيْرٌ دَعَايْنَهُ وَبُودَعَاةُ
أَلْ قَالِدَرِ مَسُونِ دَدِي بَعْضُ عَلَا وَبَعْضُ
عَلَا قَالِدَرِ سِنِ جَا بُرْدَرِ دَدِي صَكْرَه
اَوَزْدَنِي كِه اِحْرَامِ بَرُو كِ بِرُطَرِ قِي صَاغ
فُولُوعِي اَلِنْدَن اَلُوبِ وَصُولُ اَمُوزِي
اَوَزْدِنِه اَنَه صَكْرَه كَعْبَه قَابُوسِنِه
قَرِيبِ اُولُن كَعْبَه نَك كُوسَه سَه وَارِه كِه
حَجَرِ اسُود اُول كُوشَه دَر وَفَان اَل
قَالِدَرِ زَكِي اَل قَالِدَرِ دِي اَللّهُ اَكْبَرُ
لَا اِلَهَ اِلَّا اَللّهُ اَللّهُ صَلَّ عَلَي جَمِيعِ الْاَنْبِيَاءِ
وَآلِهِمْ دِيُوبُ وَاللّٰهِي حَجَرِ اَوَزْدَرِ سِنِه
قُوبِ وَيَا كِي اِي اَرِ سِنْدَن حَجَرِ اَوْبَه

55b

د

وَلَا اَنْزِلْ وَحَامِدَن حَجَرِ قَرِيبِ وَارِه مَرْسَه
اَلِي اَوَزْدَرِ دِيُوبِ وَحَجَرِ دَكْنِ وَاللّٰهِي
اَوْبِ بُرْدَرِ سُونِ دِي اَللّهُ اَكْبَرُ
اَوْبِ اَدَمَكْرَه اَدِيَتِ اَمْتَحَه حَجَرِ وَارِ
اَوَزْدَن اَللّٰهِي اَبَا سَبِيلَه اَشَارِيَتِ
اَيُوبُ وَاللّٰهِي اَوْبِ وَطُوفِ اَمَكْرَه
بِتِ اَيُوبُ كَنْدِنَك صَاغْنِه كَعْبَه
قَابُوسِنْدَن طَرَفَه كِيدَرِ اُولُن اَوَزْدَن
دَاوَرِ نَك اَرِ دِنْدَن سَكْرَه اَللّهُ اَكْبَرُ
لَا اِلَهَ اِلَّا اَللّهُ اَللّهُ اَكْبَرُ
لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ
دِي اَللّهُ طُولَا شَبِ بِنَه حَجَرِ كِه وَ
اَوَّلَكِه كِي حَجَرِ اَوْبَه يَا خُود اَشَارَتِ

56a

اَيُوبُ صَكْرَه بُو كُكُورِ اَللّٰهِي دِي اَللّهُ اَكْبَرُ
اَوْبِ اَوَّلَكِه طُولَا شَمْعِي يَكِه يَلَه وَصَاغ
قُولِي صَلَّاه صَلَّاه اَيُوبُ وَدَرِ دِي نَابِلَه
اَيُوبُ صَكْرَه حَجَرِ اَيُوبُ قَابُوسِنْدَن كِه
دِيُوبَه كِه كُوسِيَتِ دِي اَيُوبُ دَعَا اَيُوبُ
اَكَا مَلَكْرَمِ دِي اَيُوبُ صَكْرَه قَابُوسِنْدَن
مَقَامِ اِبْرَاهِيمَه وَارِه وَاجْرَامِ بَرِي اَيُوبُ
اَوْمُوزَرِي اَوَزْدَن اَلُوبِ اَيُوبُ رَكْعَتِ طُوفِ
مَارِ زِي قِيلَه اَوْبِ بُودَرِ وَغَيْرِ بَرْدَه
قَلُورِسَه جَا بُرْدَرِ وَيَكَلَكِه صَبَاغ
بِرِي اَعْرَدَقْدَن صَكْرَه جَا قُوشَن
طُوعُوبِ بَرْمُوزِ اَوْبِ قَالِقَتَجَه وَ
دِي كُوشَن زَوَالِدَه اَيُوبُ وَكِيَتِ اَيُوبُ

56b

مَارِ

اَيُوبُ دِي مَارِ زِي قَلْدَقْدَن صَكْرَه جَا قُوشَن
كُوشَن اَيُوبُ اَحْشَا مِي قَلْبَجَه نَا قِيلَه
مَارِ زِي قَلْبِ وَطُوفِ مَارِ زِي قَلْبِ
جَا بُرْدَرِ بَرْمُوزِ اَيُوبُ طُوفِ
اَيُوبُ طُوفِ مَارِ زِي تَا حِيَرِ اَيُوبُ
وَقْتِ مَخَادَه قِيلَه قَاچِ طُوفِ اَيُوبُ
هَرِ طُوفِ اَيُوبُ رَكْعَتِ مَارِ زِي قِيلَه دِي
نَكَلَكِه كِيَتِ كَرَكِ بِيَتِ اَللّٰهِي بَا سِنِ
اَوْلُسُونِ كَرَكِ بِيَتِ اَللّٰهِي كُورِ مَرْبُودَه
اَوْلُسُونِ بِيَتِ اَللّٰهِي تَوْبَه اَيُوبُ
مَارِ طُورِدَقْدَن بُو يَلَه اَعْنَقَا اَمَكْرَه
كَرَكِ قِيلَه كَعْبَه اَللّٰهِي بَرِيدَرِ بَرِيدَرِ
نَهَايَتِ بُولْدُو عِي يَرِدَن جَا قُوشَه وَاجَه

57a

57

صَلُّوا لِحُرْمَتِي فِي بَيْتِهِ صَاحِبُ قَوْلِي عَجَبِي
الْبُشْدَنُ الْوَبُ صَوْلَا وَمَوْزِي أَوْزْدِي
أَنَّهُ وَمَسْجِدُ حُرْمَتِكَ صَفَا فَا بُوَسْنَدُ
جَعُوبُ صَفَا بِيَهْ وَأَوْدَرِيَهْ حَقِيقَةٍ
كَعْبِيَهْ تَوَجُّهْ أَيْدِي وَأَوْجِي كَرْنُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
دِيَهْ وَبِرْكَةٍ لَيْتِكَ إِلَى أَخِي دِيَهْ صُكْرِي
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى جَمِيعِ الْأَشْيَاءِ وَالْهَمْدُ لِلَّهِ
وَالْقَالِدُ وَدَبْ دُعَايِدِي صُكْرِي سَحَابُ
اللَّهُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ
أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ
الْعَظِيمِ دِيَهْ رَكْ وَدَحِي سِرْدَا بِلْدُ فُكِي
دُعَايِلَهْ دُعَايِلَهْ رَكْ تَابِيلَهْ مَرْوَةٌ جَانِبَهْ
كَيْدَهْ وَكَعْبَهْ حُرْمَتِكَ دِيَوَارِيَهْ مُتَّصِلُ

أَوْجِي كَرْنُ
اللَّهُ الْوَبُ
دِيَهْ

وَأَكْرَبُ بَيْلَهْ إِيْقَادُ أَمْتُوبُ بَلَكَهْ فَيْلَهْ
كَعْبِيَهْ نَكْ بِنَا سِيدَرْدِيَوَا عِيْقَادُ أَيْدِيَهْ
بُوَا عِيْقَادُ بَا طَلْدَرُ بِيَرَانْدَرُ دَجُوعُ أَمْلُ
وَأَجْبَدُ وَمَا دَامَكَهْ أَوْلَا عِيْقَادُ دَهْ
أَيْدِي قَلْدُوعِي وَفَضْلِي تَكَرَّرُ قَلْبُ فَوْضُ
أُولُوعِي عَقْلِي وَلَمِيَهْ زِيَا بُوَسْنَدُ
جُوقُ كَسْبَهْ أَوْعَرَادِي حَقِي بَعْضُ عَلِيَا
دَحِي وَأَوْعَرَادِي أَمْدِي بُوَسْنَدُ أَسْتَدُ
مَوْزِي قَرْدَا شَرْدُ أَسْتَمِيْلَدُ خَبَرُ
وَبِرْكَةٍ نَوَابِ عَظِيمُ دَحِي وَطَوْرُ مَارِي
قَلْدُ قَدَرُ صُكْرِي بِيَهْ وَارَهْ حَجَرِي وَبِيَهْ
وَارِدُ حَامُ أَيْسَهْ إِيْشَارَتِي أَيْدِي

أَوَّلُ بَشَرِي نَابِيَهْ

أَوَّلُ النَّبِيِّ نَابِيَهْ
كَعْبَدَنُ مِيَانِيَهْ جُوقُ وَعَرَفَانْدُ وَفَقِيَهْ
طَوْرُوعِي سَيَانْدُ وَدَحِي الْحَجَّهْ نَكْ دَحِي
كُوفِي مَسْجِدُ حُرْمَتِكَ أَوَّلِيَهْ مَارِي فِي سِلَهْ
وَحَطْبَهْ دَكْلِيَهْ وَسَكْرِي كُوفِي بَعْدُ
طَلُوعُ الشَّمْسِ مِيَانِيَهْ كَيْدُوبُ مَسْجِدُ حَقِيقَةٍ
فَرِيْقُونَهْ أَوَّلِيَهْ وَأَيْكَنْدِي وَأَخْشَا بِي
وَيْسِي وَعَرَفَهْ كُونُكَ صَبَا حِيَانْدُ فَيْلَهْ
وَبَعْدُ طَلُوعُ الشَّمْسِ عَرَفَانَهْ كَيْدُ رَكْنُ
صَاعِدَهْ أُولُنْ طَاغُ أَيْكَنْدَهْ كِهْ بُولْدَتُ
عَرَفَانَهْ كَيْدُوبُ نَكْ قُونَهْ وَجَوَانِيَهْ
صَوْرِي وَفَارِي صُورُوكْ وَكَنْدِي
فَرِيْقُونَهْ دَحِي طَوْرَهْ أَوْجِي دَكْلِيَهْ

أُولُنْ أَيْكَنْدِي مِيلَرُكَ أَوَّلِيَهْ وَاصِلُ أَوَّلِيَهْ
أَنْدَرُ جَا قُ أَيْكَنْدِي مِيلَهْ وَارِجَهْ سَكْرِي
كِهْ صُكْرِي بِيَهْ تَابِيلَهْ كَيْدَهْ وَمَوْزِي
وَأَصْلُ أَوَّلِيَهْ أَيْكَنْدِي وَارِجَهْ حَقِيقَةٍ
وَأَوْجِي كَرْنُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَأَوْجِي كَرْنُ لَا إِلَهَ إِلَّا
اللَّهُ دِيَهْ وَتَلِيَهْ أَيْدِي وَأَيْسِيَهْ صُكْرِي
كُوفِي وَالْقَالِدُ وَدَبْ دُعَايِدِي بُوَا
بِرْشُوطُ دِيَهْ أَمْدِي بُوَا كُوفِي أَيْكَنْدِي
سُوطَايِدِي بِيَرْدِي حَقِيقَةٍ مَرْوَةٌ دَهْ مَرَامُ
أُولُوعِي وَبَعْدُ أَلَامَامُ دُعَايِلَهْ بُوَسْنَدُ
كَيْدُ أَخْرَامَهْ طَوْرَهْ وَأَيْكَنْدِي تَلِيَهْ
أَيْدِي وَنَافِلَهْ طَوْرِيَهْ زِيَا أَفَاقِي
كَلْدُ حَقِيقَةٍ مَارِي أَفْضَلِي وَبُوَا طَوْرَهْ دِيَهْ

وَأَنْتَ أَوْلَانِي أَوْجَحْ طَوْفَ مَكْرُوهٍ دَكْدُكِي
أَكْرَصِي لِي أَدَمَ أَيْسَهُ وَتَعْدُ زَوَالِ الشَّمْسِ
عَسَلُ أَيْدُوبَ يَأْخُذُ أَبَدُ سَتِ الْوَيْبِ مَسْجِدُ
إِبْرَاهِيمَ كِيدَهُ بَاشِ إِمَامَ إِيْلَهُ أَوْلِ أَوَّلَهُ
صَكْرُ أَيْكُنْدِي أَوَّلَهُ وَقَسْنُ قَيْلَهُ
أَذَانُ وَأَيْكِي قَامَتِ إِيْلَهُ وَارْأَيْتَهُ سُنَّتِ
وَنَافِلَهُ قَلْبُهُ زِيْرَ مَكْرُوهٍ دَكْدُكِي
يَسْتَمِينُكَ وَمَسْجِدُ إِبْرَاهِيمَ كَيْسَلُ
أَيْكُنْدِيكَ وَفِي كَرْمِ مَسْجِدِهِ أَيْكُنْدِيكَ
صَكْرُ عَرَفَاتِهِ كُلُّوْا سَبَابِلِي فِي جَمْعِ إِيْلِهِ
بُوكْدَهُ وَجِيْوَانِيَهُ بُوْبُ جَبَلِ عَرَفَاتِهِ
قَرِيبُ قَلْبِهِ بُوْبُكَ وَفَقِيْهُ طَوْرُ الْ
قَالِدُ وَبُوبُ حَوْثُ نَعَالِيهِ حَمْدُ وَتَنَاقُوبُ

59b

وَأَمَّا أَوْلِدُ وَغَنَهُ شَكْرُ أَيْدِي وَدَحِي كَيْدِي
وَنَهْلِيلُ وَنَلْبِيَهُ أَيْدِي وَأَنْبِيَايَهُ صَلَوَاتُ
كُونُ وَفَوْقَ رَجَاءِ إِبْرَاهِيمَ دَعَا أَيْدِي
كَنْدُ بِيحُونُ وَمَسَائِرُ أَقْرَبَا وَاصْدَقَا وَكَنْدِي
أَوْزَيْنَهُ حَقِي وَأَنْلَرُ وَأَيْلِكِي وَأَيْلِكِي
إِيحُونُ وَعَسَلُ أَسْلَامُ سَلَامُ مَسْجِدِي
وَكَا فَرَأَيْتَهُ أَسِيرُ وَأَنْلَرُ خَلَا صِيحُونُ
وَأَيْمَانُ لِي مَحْفُوظُ أَوَّلُ إِيحُونُ وَدَحِي
سَابِرُ أَهْلِ إِيْمَانِكَ أَحْيَايَهُ وَأَمَوَاتِي إِيحُونُ
خَيْرُ دَعَا أَيْدِي وَكَنْدِي قَبَا حَلْفِي وَ
تَقْصِيرُ أَتِيْدِي كَبِيرُ أَيْدِي وَبُوبُ غَلْبِهِ عَلَاتُ
قَوْلُ دَرُ وَأَكْجِيْوَانِي بُوْبُ أَيْسَهُ قَادِرُ
أَوْلِدُ وَغِي قَالِدُ أَيْاقُ أَوْزَيْنُ طَوْرُ وَفَقِيْهُ

60a

حَمْدُ وَتَنَاقُوبُ وَأَنْبِيَايَهُ صَلَوَاتُ كَنْدُ دَكْدُكِي
صَكْرُ لَأَرْأَيْتَهُ إِلَّا اللَّهَ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ
لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي سَمْعِي نُورًا وَفِي
بَصَرِي نُورًا وَفِي قَلْبِي نُورًا اللَّهُمَّ تَرَبَّصْ
صَدْرِي وَسَيِّرْ لِي أَمْرِي اللَّهُمَّ اجْعَلْ
أَعْيُنِي مِنْ وَسْوَاسِ الصَّدُورِ وَمِنْ
سِتَابَاتِ الْأُمُورِ وَمِنْ سِرِّ قَسْبَةِ الْقَبْرِ
وَمِنْ سِرِّ مَا يَلِجُ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمِنْ
سِرِّ مَا تَهَبُّ بِهِ الرِّيحُ وَمِنْ سِرِّ بَوَابِ
الذَّهْوَرِ رَسُوْلَ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ
يَمُودُ وَدَحِي جَمِيعُ أَنْبِيَائِكَ عَرَفَهُ كَوْنِي تَدَكُّوْا
دَعَا بُوْدُ دَكْدُكِي وَكُرُوْهُ كُرُوْهُ دَكْدُكِي

60b

دَعَا أَيْدِي وَفَقِيْلُ الدَّعَا قَرَانُ أَوْفِيْوْبُ
تَوَابِي أَنْلَرُ هَبْهُ أَيْدِي زِيْرَ إِبْرَاهِيمَ
أَقْلَبُ وَتَوَابِي أَرْيَدُ دَرُ خُصُوصًا أَوْجَحُ
إِخْلَاصُ أَوْفُوسِهِ تَوَقُّنُ إِيحُونُ إِيْلَهُ
وَلَقْلَقُهُ إِيْلَهُ وَأَطْرَافِي سِيْرَ أَيْمَانِكَ إِيْلَهُ وَ
عَقْلُ إِيْلَهُ أَوْلِ أَيْكِي أَوْجَحُ سَاعَتُ زَمَانِي
صَبَاغُ أَتْمِيَهُ سِرُّ زِيْرَ أَهْلِكِي سَفِيلُ وَ
كَنْدُوكِي غَرِيْبُ أَيْدِي وَبُوْدُ كُلِّي مَالِي خُرُجُ
أَيْدِي وَبُوْدُ كُلِّي جِيْوَانُ لِي بُوْدُ وَغِي
دَكْدُكَ مَسْقِي جَمَلُكَ بُوْمَرْدَةُ إِيْرَمُكُ إِيحُونُ
إِيْدِي بَسْ بُوْنُكَ بَرَنْ وَفِي صَبَاغِ إِيْلِي
بُوْدُ زِيَانُ دَرُ وَشَبَطَانُ عَلَيْهِ اللَّعْنَةُ
حَقِي كُوشَهُ سَيِّدُ وَأَيْ مَقْهُورُ أَتْمُكَ

61a

كلام شرفي مطلق يد حضرت الله جل
توفيق ألبسسون بلطفه أمين

اول بدعي

وبعد غروب الشمس من زده لفيه رجب
ايدوب تايله كيد و غايله حله
ايدوب كسيه اديت اتميه و عرفاتك
حدو چون نصا اولنان ميللا اراسند
كجه جهدا غيه كر زيرا اترك اراسند
كجه سنت دكلر اترك صكون دن
احلاند و اخساي عرفاند و مزده لفيه
بولند قلوب مزده لفيه و قين
قله و تلبه و دكر الله و صلوات
ايدرك مزده لفيه و ايدوب الله اولان

اوز ديمه واجب و افي مسرور ايدوب
سوزدرك حرام اولدو غي سكا معل
رسول الله عليه السلام حضرت زيارت
بشارت ايدوب يوزديكه من حفظ
لسانه و سمعه و بصره و فم و عرقه و غير
له من عرقه الي عرقه يعني هر كيمكه
عرقه كوني درني و كورني و قلا غي نهيد
حفظ ايدسه تا كله جك عرقه كوني
و ارجه بر لغور ددي امدني و بشارت
قبول و بومرسيه تايل اولو قصد نه عرقه
كوي كند و كوي نهيد دن حفظ ايله
بوغمته و اصل اوله سن هر فده اولور
ترك عرفاند كرك غيدين زيار رسول الله

يا خد مزده لفيه يا مزده لفيه مينايه
كيدركن الموق مستحذر و ميناده
الورسه فاس بوقدر لكن جهنم لر غند
الموق مكر و هدد و اكر اهل مكه كجه
ميناده درت كوي طور رسيه يقين طاش
الله و هر طاش اوزنه بقله دانسه قيدر
اوله و اكر دجي بيوك و يا دجي كوچك
اولورسه جائز در و طلاك برجا غردن
صباحي انه قيتوب و فقيه طوره
يعني دعا ايله مشغول اوله و اوزناليق
اغز دقه مينايه رجوع ايد بطرح حسن
او غزادقن بك بك سر عيله كجه

مسجد شريفك طرفيد كه جيل فرجه
قريب قونه و عين برده قورسه
جايز در الايمان ايله مزده لفيه اراسند
بطن فخر نام كجده جايزد كيدر
و بران و برقامت ايله اول اخساي
صكره يشيه قبله يا كرك دجي قورسه
بويله فلسون و اركردن سنت و فافله
قلبيه و اكر قورسه يا خد برشي ايله
مشغول اولورسه يشيه دجي قامت
استون و قادر اولدو غي قدر اول
مبارك كجه اول مبارك مكانه احياء
بوساعت دجي اولورسه و فرق طفور
جهره طاشرين عرفاندن كلوز كن

وَمِنَايَ وَأَصِلْ أَوْلَدَكَ اللَّهُمَّ إِنِّي هَذَا
مِنَا قَدْ أَتَيْتُهَا وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَبْنُ عَبْدِكَ
أَسْأَلُكَ أَنْ تَمُنَّ عَلَيَّ بِمَا نَسْتَبِيهِ عَلَى
أَوْلِيَايَاكَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخَيْرِ
وَالْمَصِيبَةِ فِي دِينِي وَبِأَرْحَمَ الرَّحِمِينَ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بَلَّغَنِي مَنَافِقًا دُوبِ
وَأَنْدَ قَوْبَ طَوَارِيكَ فَيَدِي كُورِدَقْدَلْ
صُكْرَ يَدِي يَوْمَ شَرِّ الْكَلْبَةِ طَاشِرْمَعَا
الْوَبْ وَتَلْبِيهِ أَيْدِيكَ عَقْبِيهِ كَيْدَ
بَشَرِشُونَ قَدْ يَادْخِي أَوْزَاقِ طَوْرِي
صَاعِ أَيْدِيكَ بَاشَ بِرْمَا عَيْلَهُ وَصَلَوَاتُ
بِرْمَا عَيْلَهُ هَرَنْ شَكْلَ طَوْرِي سَهْ دُوبِ
بِرْمَا نَدَمُ كِهْ دِيوَارِشْ دِينَ رِصَاءَ اللَّهِ تَعَالَى

63b

وَسَيِّطَانَهُ كُورِلْشَاتَنَهْ وَفَقْلَهُ طَاشِي
أَنْدَ عِي كِي لَيْسَ كِي دِي كِي قَطْعَ أَيْدِي
دِي مِيهِ غَيْرَ دَ كَارِيْلَهُ وَصَلَوَاتُ أَيْلَهُ
وَقَدْ أَنْ أَوْفَقَ أَيْلَهُ مَشْغُولَ أُولَهُ وَ
هَرِطَانِي أَنْ كُنْ لَيْسَ بِاللهِ اللَّهُ أَكْبَرُ
رَعْمَا لِي شَيْطَانٍ وَحَزْبِيهِ وَرِيضِي لِي
دِيهِ وَبِقَارِوْدَنْ أَشْغَهُ أَتَمُكَرْ هَدِ
وَبَشَرِشُونَ دَخِي قَبِي طَوْرِي بَرِي سَهْ
جَائِدْ دَكْلِدْ زِي رَابُورِ أَقْمَقْدَرِ أَتَمُكَرْ
دَكْلِدْ وَأَنْدَ عِي طَاشَرِشَانِي بَاحِيوَنَهْ
دُوبِ كَرِي دُوبِ سَهْ جَائِدْ أُولْمَزْ بِي
أَنْكُ بَرِي غَيْرِ طَاشَرِشَانِي سُونِ وَكَرَالِنْدَهْ
طَاشَرِشَانِي قَدْ يَسَهْ أَنْدَ أُولَنْ طَاشِرْدَنْ

64a

الْوَبِ أَنْ بَاشَ يَوْمَ قَدْ يَارِوَرِ حَامِدِي
أَلَيْتُ كِهْ طَاشِرْ دُوبِ سَهْ دَخِي أَنْدَ كِهْ
طَاشِرْدَنْ الْوَبِ أَنْ جَائِدْ أَنْ أُولْمَزْ
طَاشِرْ كِيدُوبِ وَأَنْدَ كِهْ طَاشِرْدَنْ
الْوَبِ أَتَمُكَرْ هَدِ زِي رَابُورِ
أُولْمَزْ كِهْ مَقْبُولَ أُولَنْ طَاشَرِشَانِي كِهْ جُكُولِ
وَقِيَامَتَهُ صَاحِبِشْ مِيرَا بَتَهْ قَوْبِ
بَشَرِشَانِي كُورَ أَنْدَ قَلَمِ طَاشِرْ
مَرْدُودِ دُوبِ وَرِيضِي أَنْدَ أُولَنْ دِيوَارِشْ
دِينَ أَتَمُكَرْ أُولَهُ زِي رَابُورِ دِيوَارِشْ
وَفَحْلَ الرِّي أَنْكُ دِي بِيْدُ حَتِّي كِهْ
أَنْدَ عِي طَاشَرِشَانِي دِيوَارِشْ أُولْمَزْ كَرِي
دُوبِ سَهْ أَكْرَبَرِشَانِي قَدْ أَوْزَاقِ

64b

دُوبِ سَهْ جَائِدْ أُولْمَزْ وَأَنْدَ يَقِينِ دُوبِ
جَائِدْ أَنْ أَلْبَدَ دِيوَارِشْ دِينَ دُوبِ
كَرِي دُوبِ سَهْ جَائِدْ أَكْرَبَرِشَانِي
دَخِي أَوْزَاقِ أُولْمَزْ وَكَزْ كَيْسِي
حَسَنَهْ أُولْمَزْ بِرْ حَالِ أَيْلَهُ وَرَبِّ جَمْعِ لِي
أَتَمُكَرْ قَادِرِ أُولْمَزْ سَهْ بِرَادْخِي وَكِيْلَ نَصَبِ
أَيْدِي طَاشِرِشَانِي تَوْرَ وَعَقْلِي بَاشِنْدَ
دَكْلِدْ سَهْ رَفِيْقَرْدَنْ بَرِي أَنْدَ أُولْمَزْ
أَسُونِ وَحَسَنَهْ أَنْدَ أَحْضَارِ أَنْكُ
لَا زَمَ دَكْلِدْ كَرَالِي الْحَبِيطِ أَمَا كُنْ
أَتَمُكَرْ قَادِرِ أَيْكَنْ وَكِيْلَهُ أَنْتَمُكَرْ جَائِدْ
دَكْلِدْ وَأَنْ طَاشِرِشَانِي بَاشِنْدَ
وَجَمْعَ طَاشِرِشَانِي أَنْدَ قَدْ صُكْرَ قَنَاعَهْ

65a

كله ومردايد رسه قربان اسيرت
زيرا ياكين حج ارميله كنه قربان
امتك وليت دكدر مستحق اولدنه
ابتدا حيوانه صوبيه واولدا باقربله
برادر ايا غني عليه وقلبه بوند
والندن كلرسه كندي بوغزليه والا
غير بوغزلدوب وكندي حاضر اوله
واز برده ايسه اتي وجهت وجهي لذي
فطر السموات والارض حقيقا مسلما
وما انا من المشركين ان صلوتي و
سجتي وخيالي ومما لي لله ريت العالمين
لا شريك له وبذلك امرت وانا من
المسلمين اللهم تقبل مني هذا التوبه

65b

والصالحين انا الوجه الكريم وعظم
اجري عليها ديه وبوزندن او قورسه
جايزدر صكن بسم الله الله اكبر
دعوت بجان كوغه وارنجه بوغزليه
ويا كين بسم الله ديمك جايزدر و
بسم الله الله اكبر ديمك اولي در
وذكر اولنان اتي وجهت الي اخي ديمك
دخي اولي در وبوغزلدن فقر آيه و
جايزدر دكدر وفقر آيه اولو وعنه
فقر آيه اولو شرط دكدر واقان فاني
تراب الله اوزنه وحيوان اولدنب
الغني كسمك وقانغون كذاني قنوق
وايا عندن چمك وصوبق واوفومك

66a

وفقر آيه وبرمك وغير حيوان بقركن
بوغزلق وقرسوين بجان بيلمك
وكمن بجان ايله بوغزلق مكر وهيدر
بوغزليدن كنه كاز اولو وبوغزليدن
صاحبه ملك وعينه وبرمك وفقر
وبرمك جايزدر وبيرام قرباني كني
بوغزبان ودخي ساير حجه متعلق اولن
قربانلر عيلردن بري اولو شرط در اسلام

بسم الله

قربانن صكره تراش اوله ويكل كيه
بربر كندي تراش اولوب ارمدرن
چمقدن عقيبه جهم لوي توب ارمدرن
جعفي مردايد نلري تراش امتك جايزدر

66b

بلا خلاف زيرا بوتراش ولبدر جنابت
دكدر واكر ساچلي كنه ايسه برمك
بوغزلي بوغزله ساچك اوچندن كسبه
تراش برنه قايمندر واكر ساچك درت
بولونك بر بولون اوحي كسسه ياخي
باشنك ديعني تراش ايدرسه كفايت
ايدر واكسك اولورسه كفايت اقم
اكر چه عودت دخي اولورسه ومستحق
طر تقاريرن دخي كسه وساچيله موعا
اياه بضمير يا كيه بر دقن ايدن و تراش
اوله جعفي وقت الحمد لله على ما هدانا
وانعم علينا اللهم هذه ناصيتي بيدك
فقبل مني واغفر لي ذنوبي اللهم اكتب لي

67a

بكل شجرة حسنة وامنح عبيتيه وادفع
بهم درجة اللهم اغفر لي وللمسلمين
والمؤمنين يا واسع المغفرة امين دية
وترشدن صكركم الحمد لله الذي قضى
عنا سكتنا اللهم زدنا ايماناً و يقيناً
ديه واكره دعائهم دعاء اميوت كندي
ديجحه حق تعالي به حمد و ثنا و شكر ايدي
دعائيدرسه جائزدر و تراش و ليد
صكركم جامعيله طيبندن ما عدا اخرامك
حرام ايلدوكي جميع اشيا كندي حلال اولد

وترشدن صكركم اول كونكه بيزامك
اول كونيدز يا خود ايرتسيه كون بادجي

67b

ارنسيه كون كعبيه وادع فوض اولن طوف
زيارتي ايد و بو طوافه بلكيه و صفاء
مرو و آراستند سعي ايميه مكره طشر
كلكون طوف و سعي اتمدن دو غري
عرفانه جقيش اوله و بو طوافد صكركم
حلايله جامع املك و طيب استعمال
امك دجي حلال اولد و ذكر اولان
اوج كوندن صكركم بو طوافي ايدرسه
قربان واجب اولد و اولكه كون طوف
امك اولي در و بعد الطواف بيه منايه
كله و بيزامك ايكنجي كوفي بعدد و آل
الشمس بكمي برطاش معاً الويت مسجد
الحيف طرفد كه جمره يه واد و ذكر

68a

اولونديو غي كيجي يدي طاشاته صكركم
ال فالد و رب حق تعالي به حمد و ثنا
وانبياء صلوات و دعاء و استغفار
ايد صكركم اول جمره ايله جمره عقيبه
بيند كه جمره يه واد يدي طاشاته
واويلجه دعائيد صكركم جمره عقيبه
و اد يدي طاشاته و دعاء اميوت
منزلده كيد و بيزامك اوجنجي كوفي
بعدد و آل الشمس بيه و بيلجه اته و اول
كون كوش باطمدن كعبه كوجه و
دردجي كون ميناده صبا حارسه بيه
بويلجه اته لكن دردجي كون قبل
زوال الشمس قوجايندر و دردجي كون

68b

انك قلتم مع ايله سنه لايم كل و جمره
عقيبه دكبا و باقيله بياجه اتم
مسجد اصلندن لكن في زمانبا
جله سنه بيان اتم اولي در و ميشد
زير اجماع جوقدر و اول محل طار بردر
بس حيوان ايله كيدن عباد الله اديت
اهدر بس بالكن حج احواميله كلندر
حج افعالي تمام اولدي بو كافر بالبحر ديرنو

ويكل كل كه حج قران ذكر اولنان مفرد بالبحر
افضلدر و كذلك ذكر اولن ممتنع
افضلدر و حج قران اولدز كه كيه
مبقاة كلكون عمن ايله حجه بردن

69a

حَجَّ ابْنُ حَوْفٍ اَيُّدُرْ وَطَوَّافٌ مَازَنِي
 فَلَوْرْ وَدَعَا اَيُّدُرْ وَبَيْنَهُ صَفَايَه جَهَانِ
 حَجَّ ابْنُ حَوْفٍ سَعْيِ اَيُّدُرْ وَكَدْبِي بَرِيكَ
 اَزْ دَجْه اَيُّدُرْ طَوَّافٌ بَرِي عَمَّه اَيُّدُرْ
 وَبِي حَجَّ ابْنُ حَوْفٍ اَيُّدُرْ صَكْرَه بُو كَاوَرْ
 اَيُّدُرْ سَعْيِ اَيُّدُرْ سَه جَايَزْدَرْ لَكِنْ مَكْرَه
 صَكْرَه اَحْمَدَه طَوَّافٌ وَدَكْر اَيُّدُرْ كَمْ
 كَيْسَه دَجْ اَيُّدُرْ نَك سَكْرَه بَرِي مَنَابِه
 وَمِنَادَنْ عَرَفَانَه كَيْدُوْبٌ وَفَقِيَه طَوَّافٌ
 وَمَنْدَه لَفِيَه وَمَنْدَه لَقْدَنْ مَنَابِه كَلْبِ
 عَقِيَه حَمَّه لَرِي تَوْبٌ وَفَرِيَانِ اَيُّدُرْ
 وَتَرَاش اَوَّلُوبِ اَيُّدُرْ اَحْمَدَنْ جَهَانِ وَ
 فَرِيَانِ اَمَلَه قَدَرْ بِي اَيُّدُرْ اَيُّدُرْ

نَسْتَا اَيُّدُرْ وَلَيْسَا بِنَه اَللّٰهُمَّ اَيُّدُرْ
 اَلْحَمْدُ وَالْعَمْرُ فَيَسَّرْ هَمَالِي وَتَقْتَلْهَا
 دِيُوْبٌ وَبِرَكْرَه لَيْتِكَ بَعِيَه وَحُجَّه اَللّٰهُ
 لَيْتِكَ لَيْتِكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَيْتِكَ اَنْ لَمْ
 وَالنِّعْمَه لَكَ وَالْمَلِكُ لَا شَرِيكَ لَكَ دِيُوْبٌ
 اَحْمَدَنْ وَدَكْر اَوَّلُوبِ دَجْ كَيْسَه
 تَلْبِيَه اَيُّدُرْ كَعْبِيَه كَيْدُوْبٌ مَسْجِدْ
 كَيْدُوْبٌ وَابْتَدَا عَمَّه اَيُّدُرْ دَكْر اَيُّدُرْ
 كَيْسَه اَحْمَدَنْ بَرِي كَيْدُوْبٌ وَاَوَج طَوَّافٌ
 يَلَه يَلَه طَوَّافٌ اَيُّدُرْ وَطَوَّافٌ مَازَنِي
 قَلْبُوْبٌ وَدَعَا اَيُّدُرْ وَصَفَايَه جَهَانِ
 دَكْر اَيُّدُرْ عَمَّه كَيْسَه سَعْيِ اَيُّدُرْ وَفَرِيَانِ
 اَوَّلُوبِ بِنَه حَمَّه كَيْدُوْبٌ وَبَيْنَهُ اَوَّلُوبِ

اَللّٰهُمَّ اَيُّدُرْ اَحْمَدَنْ اَيُّدُرْ بِي بَعِيَه
 صَلَوَاتُ الْاَحْقَامِ عَمَّه بِنَه اَيُّدُرْ وَ
 لَيْسَا بِنَه اَللّٰهُمَّ اَيُّدُرْ اَحْمَدَنْ فَيَسَّرْ
 وَتَقْتَلْهَا مِنْ لَيْتِكَ بَعِيَه اَللّٰهُمَّ لَيْتِكَ
 لَيْتِكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَيْتِكَ اَنْ لَمْ
 وَالنِّعْمَه لَكَ وَالْمَلِكُ لَا شَرِيكَ لَكَ دِيُوْبٌ
 اَحْمَدَنْ وَتَلْبِيَه اَيُّدُرْ كَعْبِيَه كَيْدُوْبٌ
 سَوَالِ اَيُّدُرْ قَدَنْ صَكْرَه مَسْجِدْ جَهَانِ
 كَيْدُوْبٌ وَطَوَّافٌ مَازَنِي اَيُّدُرْ تَلْبِيَه
 وَطَوَّافٌ اَيُّدُرْ وَبُو دَجْ صَاغ قَوْلِي اَيُّدُرْ
 اَوَّلُوبِ حَالَه اَوَج طَوَّافٌ يَلَه يَلَه
 اَيُّدُرْ وَطَوَّافٌ مَازَنِي اَوَّلُوبِ مَازَنِي
 فَلَوْرْ وَدَعَا اَيُّدُرْ وَصَفَايَه جَهَانِ

اَوَّلُوبِ اَوَج كَوْنٌ وَافْعَالِ حَمْدَنْ قَلْبِ
 اَوَّلُوبِ صَكْرَه بِي كَوْنِ اَوَج طَوَّافٌ
 وَاجِبْ اَوَّلُوبِ وَاَوَّلُوبِ اَوَّلُوبِ اَوَج
 كَوْنِ اَوَّلُوبِ دَجْ اَيُّدُرْ نَك يَدَجِيَه وَ
 اَحْمَدَنْ كَوْنِ اَوَّلُوبِ وَدَجْ اَوَّلُوبِ
 جَايَزْدَرْ وَكَدْبِي بَرِي اَوَّلُوبِ اَوَج كَوْنِ
 دَعْمَدِيَه لَيْتِكَ قَلْبِ وَاجِبْ اَوَّلُوبِ
 وَكَدْبِي قَلْبِ مَفْرُوبِ اَوَّلُوبِ بَرِي قَلْبِ
 اَيُّدُرْ اَيُّدُرْ جَهَانِ اَيُّدُرْ سَه اَيُّدُرْ قَلْبِ
 وَاجِبْ اَوَّلُوبِ بَرِي قَلْبِ اَيُّدُرْ اَيُّدُرْ
 وَكَدْبِي اَوَج طَوَّافٌ اَيُّدُرْ اَيُّدُرْ
 وَتَقْتَلْهَا مِنْ لَيْتِكَ بَعِيَه اَللّٰهُمَّ لَيْتِكَ
 لَيْتِكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَيْتِكَ اَنْ لَمْ
 وَالنِّعْمَه لَكَ وَالْمَلِكُ لَا شَرِيكَ لَكَ دِيُوْبٌ
 اَحْمَدَنْ وَتَلْبِيَه اَيُّدُرْ كَعْبِيَه كَيْدُوْبٌ
 سَوَالِ اَيُّدُرْ قَدَنْ صَكْرَه مَسْجِدْ جَهَانِ
 كَيْدُوْبٌ وَطَوَّافٌ مَازَنِي اَيُّدُرْ تَلْبِيَه
 وَطَوَّافٌ اَيُّدُرْ وَبُو دَجْ صَاغ قَوْلِي اَيُّدُرْ
 اَوَّلُوبِ حَالَه اَوَج طَوَّافٌ يَلَه يَلَه
 اَيُّدُرْ وَطَوَّافٌ مَازَنِي اَوَّلُوبِ مَازَنِي
 فَلَوْرْ وَدَعَا اَيُّدُرْ وَصَفَايَه جَهَانِ

مَعْنَى بُولُوسٍ وَكَرْكُورُ مَدْيَسِيهِ بُولُوسٍ
 وَأَمَّا مَلِكُ حَرَامٍ أَيْلِدُوكِي جَمِيعَ أَشْيَا كُنْدِيَه
 حَلَالًا أُولُودُ وَأَوَّلِ سَنَةِ وَلَا تَنْتَه كَمَدَن
 دِي حَاجَةِ نَك سَكَن نَحْي كُوفِي كَعْبَدَن
 إِحْرَامَلَنُوبُ وَطُوفُ وَسَعْيُ أَيْدُوبُ سَكَن
 مَفْرُودُ يَالْحَجَّ كِي حَجَّ أَيْدُوبُ وَعَقِيه هَم
 أَنْدُودَن بُولُوكَه دِي بَرَقِيَانِ اَمَك وَلِجَب
 أُولُودُ وَقَدَرُ بِي بُولُوسِيهِ بِيَرَمَدَن
 أَوَّلِ أَوْجِ كُونُ وَحَجَّ أَفْعَالِ بَدَنُ صَكَن
 يَدِ بِي كُونُ أَوْجِ دُوقُ وَحَجَّ أُولُودُ وَ
 أَوَّلِ أُولُودُ كِه أَوْجِ كُونُكَ آخِرِي عَرَفِيَه
 كُوفِي أُولُودُ وَحَجَّ أَوَّلِ دُورَسَه جَائِزِدُ
 لَكِنُ عَمَرُ إِحْرَامِنَه كِيرِ دَقْدَنُ صَكَنُ وَلُوقُ

72a

لَكِنُ بَعْدُ مَمَامُ السَّعْيِ بَرَانِ أُولُودُ وَحَجَّ
 كِيرِ أَكْرَ إِحْرَامَلَنُودُ وَغِي بَرَدَنُ مَعْنَى
 قَرِيبًا لُوقُ حَبُوبُ كُورُ مَدْيَسِيهِ وَكَرْكُورُ
 قَرِيبًا لَكُ كُورُ دِي إِيسِيَه مَفْرُودُ يَالْحَجَّ كِي
 وَقَارَنُ كِي بُولُوسِي حَجَّ مَمَامُ أَيْدُوبُ جَمِيعُ
 عَقِيه جَمِيعُ لُوقُ أَشْيَا كُنْدِيَه إِحْرَامَلَنُودُ جَمِيعُ
 وَعَمَرُ إِحْرَامِنَه أَيْكِنُ هَنُورُ دُكَرِ أَيْلِدُودُ
 كِي حَجَّ دِي حَاجَةِ نَك سَكَن نَحْي كُوفِي كَعْبَدَن
 حَجَّ إِحْرَامِنَه دِي كِيرِ وَحَجَّ أَيْدُوبُ وَكَرْكُورُ
 مَعْنَى عَمَرُ طُوفَانِي أَتَدُودَن صَكَنُ وَ
 دُوقُ أَهْلِيلَه قَافِشُ وَبِيَه أَوَّلِ سَنَةِ
 حَجَّ إِحْرَامِيلَه كَعْبِيَه كَلَسِيَه اَلْكَرِ سَابِقَا
 عَمَرُ يَالِه كَعْبِيَه كَلَدَقَدَنُ مَعْنَى قَرِيبًا لُوقُ

71b

كُنْدِيَه أَشْيَا كُنْدِيَه كَقَدَرِ أَيْدُوبُ زِيَرَا
 أَجْزِيَانِ أَوَّلِ بِي أَشْيَا كُنْدِيَه مَلِكُ جَائِزِ
 دِكَلَدُ زِيَرَا صُرُودُ بُولُودُ حَبُوبُ أُولُودُ
 وَبَرِ مَكِينُ خِلَافَتِه وَطُوفَانِي يَلِكُ
 وَسَعْيُ دِي أَكِي مِيلَلَرَا أَشْيَا كُنْدِيَه سَكَنُكَ
 وَبَرِ أَشْرَ وَلُوقُ دِي أَشْرَ جَائِزِ دِكَلَدُ
 لَكِنُ سَاجِدُ دَرِ بُولُوكُنْدَنُ بَرِ بُولُوكُنْ
 أَوْجَدَنُ بُولُوسِيهِ بُولُوسِيهِ قَدَرُ كَسْمُكَ وَلِجَبُ
 وَارِ دِحَامُ وَفِي حَجَّ أَشْرَ وَبَرِ مَكِينُ
 وَكَعْبِيَه قَافِشُ سَنَةِ وَمَقَامُ جَبِيلَه وَبَرِ
 مَقَامِيَه وَمَقَامُ اِبْرَاهِيمَه وَاللَّوْنُ وَلُوقُ
 أَشْرَ وَبَرِ مَكِينُ قَافِشُ سَنَةِ قَرِيبًا أُولُودُ دِي
 أَشْرَ جَائِزِ دِكَلَدُ تَهَاجَه وَفَتُ

73a

شَرِطِيلَه وَبَرِ مَكِينُ أَوَّلِ أَوْجِ كُونُ
 دُوقُ مَدْيَسِيَه أَشْرَ قَرِيبًا وَلِجَبُ أُولُودُ
 دِي كِيرِ دِي حَاجَةِ نَك سَكَن نَحْي كُوفِي كَعْبَدَن
 دُكَرِ وَلُوقُ جَمِيعُ أَفْعَالِه عَمَرُ بُولُودُ
 كِيرِ دِي أَشْرَ إِحْرَامُ بَرِ لُوقُ كِيمُكَ
 وَبَرِ أَشْرَ بِي أَشْرَ أَشْرَ جَائِزِ دِكَلَدُ بُولُوكَه
 عَمَرُ أَشْرَ أَشْرَ أَشْرَ أَشْرَ أَشْرَ أَشْرَ
 بُولُوسِيهِ أَوْجِ كُونُكَ جَائِزِ دِكَلَدُ أَشْرَ كِي
 وَبُولُوسِيهِ أَشْرَ أَشْرَ أَشْرَ أَشْرَ أَشْرَ
 فَلَمُ قَدَرُ حَبُوبُ بَرِ أَشْرَ كِه جَبِيلَه أَشْرَ
 دَاكُتُ وَبَرِ مَكِينُ أَشْرَ أَشْرَ أَشْرَ أَشْرَ
 صَارُفِيَه كِه بُولُوسِيَه دَكْمِيَه وَبَرِ مَكِينُ أَشْرَ

72b

كونه ذكره فقله وقيل في رواية
 ايكندى راسيد وبيك كل عورت
 احرمة كبره جاك وقيل ايجيا وزيه
 بولشيه باجه اسبابي كيو اهرينه
 يعني اهرامنيوب حجه شروع امكنيت
 ايدوب تلبيه ايد وبعينه واصل
 اولدقه ايجيا وزيه بولشيه طواف
 قدومي وسعي ايميه اما عرفانده حص
 اوزن بولشيه وقفه سيجازد
 وكذا لك مزده لقه وقفه سيجازد
 حص حالنده اسله ملك جائزدر اما
 طواف زياركه وضد ايجيا شند
 ارغدن طواف اتمك جائز دكلدر زيار

حج

73b

حص اوزن ايك مسجده كبرمك
 ارغدن واكر ارغدن حج قافله سيجازد
 وقافله دن قلمه اول عورت ممكن
 اولزسه قاندين اسبابي ودينيك
 ايدوب وحرمة كبروب طواف ايد كه
 حجي تمام اوله وطواف غارفي باخير
 ايدوب ارغدن قيله هر قنده اولزسه
 جائزدر وحرمة كبروب ساعت طوافه
 شروع ايد وبعده الطواف حرمه
 دورميوب حقه صكه برده يار
 صغر قربان ايدوب فقرابه ودي كيدي
 انلن ايميه وغنيكه ودينيه وقدي
 بوف ايسه ولايتيه وازدقن صكه

74a

بهاسيه بيد ايدوب كعبته كوئله كه
 قرباني اتم ايدوب كبر ريز اتمه
 اولن قربان حرم حدودن طسره
 كسمك جائز اولن وطواف غارفي
 عورتك حكيم حيصك حكيم كيدر والسلام

بكره
 ونيادن كعبته كوئله مسجده كه
 كعبه منار لغنه قرب كلدقه شام امين
 حجتك اونا عني فور ولد عني برده ويا المفلح
 اينوب برخر بجه دكلنه صكه شهر
 كبره صكه سنت مو كدر كه تعظيم
 محله وانه عمن ايجون اهرامينه وتلبيه
 ايدرك مسجده حرمه كله اهرام برف

صلو

74b

صاع قولتو عني التندن الوي صول اومري
 اوزرنيه انه عمنه طوافه شروع
 ايدوب تلبيه قطع ايد اوج بولشيه
 يله يله ايد بدي شوط تمام اولدقه
 جعوب ذكر ايلدو كبر كعبه سعي ايد صكه
 تراش اولوب اسبابي كيه قساجلي
 اوجندن كسه وعمن ايجون دخي
 اهرام شرطدر وطواف زكن در وسعي
 و تراش واجيد رسول الله صلى الله عليه
 وسلم ايك عمن نوابي برحج نوابي قدر
 بوزدي امدجي جهدايدوب ايكش
 عمن كونه كبر صكه حضرت خديجه ك
 نربه سني واوي زيارت ايد و صفا

75a

قُرْبِهِ كَيْفَ بَيْتِ الْخَيْرِ آيٍ وَرَسُولُ اللَّهِ
مَوْلَانِي يَعْزِي طَوْعًا وَنَهْيًا بِرِيٍّ وَفِيَّةٍ
عَمْرِي وَسَوْفَ حُرَّةٍ أَبُوكَ أَوْيَ
وَعَيْنُ زِيَارَتِكَ كَاهِلِي وَكَعْبَةٍ مِنْ لَحْيِي
زِيَارَتِ أَيْدِي وَأَنْفِ وَكُرْ وَلَيْثَانِ يَرْكُزُهُ
مُسْطَظِرٌّ أَوْلَانِ فَقَرَانِي بِرِزْ صَدَقَةِ إِحْسَانِ
أَيْدِي أَحْسَنَ اللَّهُ تَعَالَى عَاقِبَتَنَا مَعَ سَائِرِ
الْأَخْوَانِ آمِينَ يَا حَتَّانَ يَا مَتَّانَ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَسَيِّدِ رَسُولِ الْهَدْيِ كَيْفَ أَهْلِي حَيَّوْنَ
أَحْبَابِي حَيَّوْنَ كَعْبِدَنْ وَمَدِينَهُ دِينِ
هَدْيَةٍ لَكَ شَيْخُ خَلَالِهِ وَيَسْفَاوَنِي
إِحْيَاوْنَ زَمَنُ أَلِهَ وَزَمَنُ قَدَمِهِ كَيْدَرِ

75b

نَسْتَعِزُّ بِأَصْحَابِ قَوْلِ تَوْبَةٍ بِتَبْدِيلِ أَوْلَمَنْ
قَالَهُ بَلْ كُلُّ كَيْفَ طَوَافٍ بِرَنْدَنْ أَرْدَ حَامِدَنْ
خَلَقَ بِرَبِّيهِ سَوْفَ عَدَنْ أَسْبَابَ بَلَدَنْ
دَوَكُنْ قَلْبِي غَبَارُ كُرْكِي كَوْنُشْ دَوَعْدَةً
أَيُّ سَوْفَ أَخْرَجَ أَيْدِي كُرْ أَسْمَهُ لِي
أَدْمَلِي سَمْعَهُ دَوَقْدَقَهُ أَنْكَلَهُ بِحُورَلِي
بِأَذْنِ اللَّهِ تَعَالَى سَمْعِدَنْ خَلَاوَنَ أَوَّلُورْ
نَسْتَعِزُّ بِأَصْحَابِ سَبَبِ أَوْلَدِ إِمْدِي
أَنْدَنْ دَحْيَ أَلِهَ كُرْ وَكَعْبِدَنْ حَقَّةَ حَقِي
وَقْتُ مَسْجِدِ عَرْمَةٍ كَيْفَ طَوَافِ صَدَقِي
أَيُّ طَوَافٍ غَمَارِي قَبْلَهُ وَحَتْمَ أَدْلَهُ
دَعَائِيهِ صُكْرُهُ زَمَنُ قَوْسِيهِ وَكَلَهُ
دَكْلَهُ دَكْلَهُ أَنْدَنْ أَيْدِي أَوْزَنْ قَبْلِيهِ

76a

فَيَسْأَلُكُمْ وَبَعْدَ الشَّرِّ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ
عِلْمًا نَافِعًا وَزَيْنًا وَاسِعًا وَشِفَاءً
مِنْ كُلِّ دَاءٍ دِيٍّ وَبُورِي بِمَرْسَةِ كَنْدِي
دَلِيحَةٍ دَعَائِيهِ وَوَدْنِيهِ سَرِيحَةٍ وَ
قِيُولُكَ إِيحْيَاهُ بَقِيهِ صُكْرِي وَأَنْ بَيْتِ
اللَّهُمَّ أَشْفِ عَيْنِي أَوْيَهُ دَحْيَ اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْ
هَذَا آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ بَيْنِكَ لَوَدَاعٍ يَا كَعْبَةَ
اللَّهُ دِيٍّ وَقَابُولِيهِ حَجَرِ اسْوَدَّ أَسْدِي
كَعْبَةٍ دِيُولِيهِ كَوْنِيهِ وَبُورِي طَبَائِبِ
وَجَمِيعِ كَنْهَلَرِ تَوْبَةٍ أَيْدِي وَحَقِّ تَعَالَى
مَغْفِرَتِ طَلَبِ أَيْدِي وَجَمِيعِ أَهْلِ إِيْمَانِهِ
دَعَائِيهِ وَقَبَائِلِي تَذَكُّرِ أَيْدِي وَبِ
وَسَبِّ الْهَدَنِ فَرَاغِي تَذَكُّرِ أَيْدِي وَبِ

76b

أَعْلِيهِ وَبَعْدَ عَادَةٍ كَعْبَةٍ أَوْزِي سِنِيهِ
صَارُطِي دَحْيَ مَسْجِدِي وَلَكِنْ أَكَا
حِصَّةَ دَارِ أَوْلَمَنْ طَعْنُكَارِ بَوَاجِي أَيْدِي
بَرِيحِي أَرَامِي سَوْنِ دِيُولِيهِ زَمَانِي أَلِ بَرِيحِي
بَرِيهِ وَارْحِيهِ قَالِدِي مَعْنِي عَادَتِي أَيْدِي كَرِكِي
حِصَّةَ لَرِيْدَنْ بَرِيحِي أَفِيحَةٍ أَكْسَلِيهِ وَ
وَحَاجِ مَسْلَبِي وَمَسْجِدِي كَحَرَمِ
أَيْدِي وَغَوَامِ بُوِي فَهْمِ أَيْدِي كَعْبَةٍ
إِحْرَامِهِ قَوْدِرِ دَرِ لَرِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ
إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ صُكْرِي أَدْبِي
سَكُونِ أَوْزَرِي بُوَزِي قَبْلِيهِ أَوْلَدِي
حَالِهِ اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ
بَيْنِكَ الْحَرَامِ وَإِنْ جَعَلْتَهُ فَعَوَضِي عَنْهُ

77a

الْحَيَّةُ يَا رَحِمَ الرَّحِيمِينَ آمِينَ يَا أَيُّهَا
رَبَّنَا حَامِدُونَ وَرَبِّحَتِهِ فَاصِدُونَ
صَدَقَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ
الْأَكْرَبَ وَحَدَّ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ
الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ دِيرَكَ أَرْدَنَ أَرْدَنَ
حَرَمِكَ وَدَاغَ قَابُوسِنْدَنَ جَقُوبَ مَنِيْلَه
كَيْدَ وَيَسَابِيْلَه تَرِي تَوَكَّلْ وَبِ رَسُولِ
اللَّهِ كَزِيَارِي قُصْدِنَه مَدِينَه تَوْجَه
أَيْدِي مَسْحُودُونَ وَكُرَاوَكْنَه
بُورُ رُسَه بِأَعْيَرُ قُبُودَنَ جَقَارِسَه جَانِ
وَسَهْمُونَ جَقَارَكُنَ بِرُزْ صَدَقَه أَيْدِي
وَجُوقُ جُوقُ صَلَوَاتِ أَيْدِي رُكْ مَدِينَه كَيْدَه
يَكُونِي بِدُخَى بَابِ

77b

تَسْلُو اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَضِرِي
زِيَارَتِ أَيْدِيكَ بِنَايْنَه دَرِيسَ مَدِينَه
كُورْدَقْدَنَ أَنْكَ شَرَفِي وَمَكْدَنَ صُكْرَه
جَمِيعَ دِيَادَنَ أَفْضَلُ أَوْلَدُ وَغِي وَآيَه
مَشْرِقُ أَيْدِي أَفْضَلُ جَمِيعِ الْخُلُوفَاتِ بِغَيْرِي
يُحَدِّدُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَيْدِي وَغِي
عَقْلَه كُورْتِ وَبُوعْمَه كُنْدِي أَصْلَ
أَيْدِي خَوَاتَمِ الْيَمِينِ حَذَقْنَا وَأَنْبِيَايَه
صَلَوَاتِ وَعَسْكَرِ اسْلَامَه وَسَائِرِ
أَخَوَانَه دُعَايَدَ رُكْ يَكْجَه يَكْجَه بُورِيَه
وَقَوْلَانِيَه كَلِيرِ سِيَه شَهْرَه بِنَايَكْ كِيَه
وَسُودُ وَغِنْدَنَ أَغْلِيَه وَكُرْدَكْ
بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ رَبِّ

78a

أَدْخُلْنِي مَدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مَخْرَجَ نَجَاتٍ
وَأَجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَهْرًا
اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَ
آلِهِمْ وَاعْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ
رَحْمَتِكَ وَفَضْلِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّحِيمِينَ اللَّهُمَّ
هَذَا خَيْرُ رَسُولِكَ فَأَجْعَلْ لِي أَمَانًا مِنْ
عَذَابِكَ دِيَه وَبِرَامِينَ يَه فَوْنَدَقْدَنَ
صُكْرَه قَوْلَانِيَه كَلِيرِ سِيَه غَسْلِ أَيْدِي وَ
أَبْدَسْتَلَه وَيَا كَيْجَه أَسْبَايِي كِيَه وَ
ذِكْرَاللَّهِ وَصَلَوَاتِ أَيْدِي رُكْ خَشُوعَ وَ
تَوَاضَعِ إِلَه نَابَ رَحْمَه دَن يَا بِنَايَسْلَامَ
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ
وَاعْفِرْ لِي ذُنُوبِي اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ

78b

رَحْمَتِكَ وَفَضْلِكَ يَا فَتَاخَ دِيرَكَ اعْتَمِدْ
بِسْمِ رَسُولِ اللَّهِ كَسْبَرَتِ كِيَه قَبْرِ
شَرِيفِ أَيْلَه مَنِيْرَ أَرَسْنَدَ أَيْدِي رُكْعَتِ يَا
دُخَى زِيَادَه نَمَازَ قِيَلَه أَكْرَاوَلِ وَقْتِ نَمَازَ
تَلَوُ مَكْرُوهَ وَكَلِيرِ سِيَه وَالْأَبْرَاشِ
قَبْرِ شَرِيفَه كَيْدَه وَنَمَازَدَنَ صُكْرَه بُورِ
عَمَلِكَ شُكْرَانَه سَيِّحُونَ بِرُحْمَتِكَ شُكْرَ
أَيْدِي وَفَقْرِ شَرِيفَه كَيْدَه وَبِنَايَسْلَامَ
قَبْلِيَه بُورِي قَبْرِ أَوْلَدُ وَغِي خَالِدَ دُرْدِ
رَشُودَ قَدَرِ قَبْرِ دَن أَوْزَاوَاتِ وَصَلَوَاتِ
أَوْزَرِ رَسُولِ اللَّهِ مَبَارَكُ بَانِيَه بَرْدَنَ
طُورِ السَّلَامِ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ
السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَ خُلُقِ اللَّهِ السَّلَامُ

79a

عَلَيْكَ يَا خَاتَمَ الْأَنْبِيَاءِ السَّلَامُ عَلَيْكَ
وَعَلَى آلِكَ وَأَصْحَابِكَ وَعَلَى سَائِلِ الْأَنْبِيَاءِ
وَأَلْهِمْ شَهِدَاكَ بَلَفْتَ الرِّسَالَةَ وَرَبَّنَا
الْأَمَانَةَ وَصَحَّتْ الْأُمَّةُ فَحَرِّكَ اللَّهُ تَعَالَى
عَنَّا أَفْضَلَ مَا جَزَأَ رَسُولًا عَنْ أُمَّتِهِ دِينَهُ
وَبِكَ جَاعِزَتِيهِ صُكْرُهُ بِرَأْسُونِ قَدَرِ
صَاغِنِهِ كِيدَهُ أَبَوَيْكَ يَا سَيِّدِي يَا بَرِي
طُوبَى السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ
خَلِيفَةَ رَسُولِ اللَّهِ عَلَى الْحَقِّيقِ وَثَانِيَهُ فِي
الْغَايِبِ شَهِادَةَ الْخَالِقِ حَرَّكَ اللَّهُ تَعَالَى
عَنْ أُمَّتِهِ خَيْرَ دِينِهِ وَبِهِ بِرَأْسُونِ قَدَرِ
صَاغِنِهِ كِيدَهُ عَمْرُكَ مُبَارَكُ يَا سَيِّدِي
بِرَأْسُونِ طُوبَى السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِيرَ

79b

لَوَيْسَ

لَوَيْسَ بْنِ عُمَرَ الْفَارُوقِ الَّذِي جَعَلَ اللَّهُ
تَعَالَى بِكَ الْإِسْلَامَ حَرَّكَ اللَّهُ تَعَالَى
الْإِسْلَامَ وَأَهْلَهُ خَيْرَ دِينِهِ صُكْرُهُ بِرِ
رَأْسُونِ قَدَرِ صَوْلَتِهِ دُونِ أَوْلِيهِ بَرِي
كَلَهُ وَأَبَوَيْكَ وَعَمْرُكَ وَسِلَّةُ أَيْدِيكَ
فَصْلَتُهُ أَيْكُسَتُهُ بِرَدَّنِ بَوَيْلَهُ جَهَ سَلَامُ
وَبِهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَاحِبَ عِزِّ سُلُوكِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَفِيقِهِ وَوَرِثَتِهِ
حَرَّكَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْ السُّلَمِيِّينَ أَحْسَنَ
الْحَيَاةِ وَجِئْنَا نَتَوَسَّلُ بِكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ
لِيَشْفَعَ لَنَا وَبِسُتْلِ دِينِنَا أَنْ يَقْبَلَ مِنَّا
وَيُحْيِيَنَا عَلَى مِلَّةِهِ وَنُفَيْتَنَا عَلَيْهَا وَجِئْنَا
فِي دُرِّيهِ وَيَجْعَلْ سَعْيَنَا مُشْكُورًا

80a

وَرَبَّنَا مَقْبُولَةً دُونَ وَاجْتِهَادِ إِلَهٍ
دُعَا أَيْدِيكَ مَغْفِرَتِ طَلِبَتِيهِ وَكَوْنِ
السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ السَّلَامُ
عَلَيْكَ يَا أَبَا بَكْرٍ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَمْرُ
دِينِهِ جَائِزَتُهُ لَكِنْ أَوْلِيَهُ خَيْرُ أَوْلِيِهِ
وَقَبْرُكَ أَطْرَافُهُ كِهَ دَائِرَةُ طُوبَى جَدِّ
قَضْدَرِ أَصْلَتُهُ أَوْلِ دَائِرَةِ رَسُولِ اللَّهِ
أَوِي أَيْدِي وَمَنْبَرِ طَرَفِ مَسْجِدِ شَرِيفِي
بِرَجَائِي وَأَوْ مُتَّصِلِ أَيْدِي صُكْرُهُ أَهْلِي
جَامِعِي بِوَدِّ جَمِيعِ أَطْرَافِي جَامِعِ أَوْلِي
قَبْرِ شَرِيفِي جَامِعِ الْجَنَّةِ قَالِدِي وَ
أَوْلِ قَفْصَتِهِ أَلْ دِكْمَتِكَ وَقَابُوسِي
وَأَسْنَتِكَ أَوِيكَ وَدُكُوعِ أَيْدِي كِبِي أَهْلِي

80b

فِي

قَبْرِ دُكُوعِ طَائِفَتِي بِدُعْدُوبِ بَوَيْلِي
أُمَّتِهِ لَوْ صُكْرُهُ كَنْدِيلُهُ رَسُولُ اللَّهِ
سَلَامُ كُونْدَرِ مَنَاسِكِ وَأَرَأَيْتَهُ السَّلَامُ
عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ بِمَلَكِهِ جَنَابَتُهُ سَلَامُ
كُونْدَرِ رَنْبَرِ دُنِ جَنَابِ عَلَيْهِ كُونْدَرِ شَفِيعَتِهِ
رَجَائِي دُرِّي بِسَ نَدْرِي وَخَيْرِ سَائِرِ أَهْلِ
إِيمَانِي شَفَاعَتِ أَيْلَتِهِ كَرِ يَا شَفِيعَ الْمَكْدُونِي
دِينِهِ وَأَبَوَيْكَ وَعَمْرُكَ سَلَامُ كُونْدَرِ مَنَاسِكِ
وَأَرَأَيْتَهُ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَبَا بَكْرٍ وَعَمْرُ
بِمَلَكِهِ سِرُّهُ سَلَامُ كُونْدَرِ رَنْبَرِ أَنْزَلِ سِرُّنِي
وَسِلَّةُ أَيْدِيكَ رَكِبَهُ رَسُولُ اللَّهِ رَجَاءُ
أَيْدِيكَ أَنْزَلِي شَفَاعَتِي دِينِهِ
صُكْرُهُ قَبْرِ شَرِيفِي أَطْرَافِي وَجِنْدَهُ كِهَ

81a

٨٢

وَأَرْفَعُ أَرْفَهُ سُبُلِيهِ أَوْلَدُ وَغِيْرُهَا
كَيْدُ وَبِغْمُ قَبْرِ عَارِدَةٍ فَاطِمَةَ
الزَّهْرَانِكُ قَبْرِ زِيَارَتِ اِيَدِ وَفِيهِ
وَأَصْلُ اَوْلَدِنِ اَوْلَادِ اِلْعَنِ اَوْدَةِ يَرْبِنِ
وَارْدَقَنِ قَبْلِيهِ دُوبِ دَعَا اِيَدِ اَوْلِ
مَقَامِ جَبْرِ اِمْقَامِيْدُ وَبِنَةِ اَرْوِيْ
قَبْلِيهِ دُوبِ فَاطِمَةَ نَكِ قَبْرِ كَيْدِ وَبِ
زِيَارَتِ اِيَدِ صُكُوْنِهِ كَيْدِ صَاغِيْهِ
طَوْلَا شَبِ مَنَبْرِ اِيَلِهِ قَبْرِ شَرِيْفِ اَرْسِيْلِهِ
اَبَا اَلْبَابَةِ دُرُ كِي يَانِدَنِ مَا زَقْلُوْبِ وَنَهْدِ
تَوْبَةِ اِيَدِ وَدَعَا اِيَدِ وَدَحْجَانِدِ
اَوْلَانِ اَبْرَ اَرْ اِيَلِهِ تَرْ كَلَنِهِ وَدَعَا اِيَدِ
رَقَايَتِ اَوْلُوْرِكِهِ بَرْ كَمْسَةِ رَسُوْلِ اَللّٰهِ

وَأَرْفَعُ أَرْفَهُ سُبُلِيهِ أَوْلَدُ وَغِيْرُهَا
كَيْدُ وَبِغْمُ قَبْرِ عَارِدَةٍ فَاطِمَةَ
الزَّهْرَانِكُ قَبْرِ زِيَارَتِ اِيَدِ وَفِيهِ
وَأَصْلُ اَوْلَدِنِ اَوْلَادِ اِلْعَنِ اَوْدَةِ يَرْبِنِ
وَارْدَقَنِ قَبْلِيهِ دُوبِ دَعَا اِيَدِ اَوْلِ
مَقَامِ جَبْرِ اِمْقَامِيْدُ وَبِنَةِ اَرْوِيْ
قَبْلِيهِ دُوبِ فَاطِمَةَ نَكِ قَبْرِ كَيْدِ وَبِ
زِيَارَتِ اِيَدِ صُكُوْنِهِ كَيْدِ صَاغِيْهِ
طَوْلَا شَبِ مَنَبْرِ اِيَلِهِ قَبْرِ شَرِيْفِ اَرْسِيْلِهِ
اَبَا اَلْبَابَةِ دُرُ كِي يَانِدَنِ مَا زَقْلُوْبِ وَنَهْدِ
تَوْبَةِ اِيَدِ وَدَعَا اِيَدِ وَدَحْجَانِدِ
اَوْلَانِ اَبْرَ اَرْ اِيَلِهِ تَرْ كَلَنِهِ وَدَعَا اِيَدِ
رَقَايَتِ اَوْلُوْرِكِهِ بَرْ كَمْسَةِ رَسُوْلِ اَللّٰهِ

وَرَسُوْلِ اَللّٰهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ زِيَارَتِهِ
كُلُّ خَاتُوْنِ اَيِّ بَا شِيْ اَوْزَنِ بُوْبِ وَ
اَرْغَدَنِ قَا فَا لَهْ قَلْقَهْ لِيْ اَوْلُوْرِسَهْ بَابِ
سَلَامَهْ كَلَهْ اَشْكَنِ طَشْرَهْ سِنْدِ طُوْبِ
وَقَبْرِ شَرِيْفَهْ تَوَجَّهْ اِيْدُوْبِ وَزَكْرُ اِلْدُوْمِ
كَيْبِهْ حَوْ تَعَالِيْ اِيَهْ حَدْ وَنَا وَرَسُوْلِ اَللّٰهِ
صَلَوَاتِ اِيْدُوْبِ وَسَلَامِ وَبِنِ وَدَحْجَانِدِ
وَعَمْرَهْ وَفَا طَمِيَهْ دُوْرِدِ غِيْ بَرْ دَهْ سَلَامِ
وَبِرْبِ وَدَعَا اِيْدُوْبِ رَجُوْعِ اِيَدِ
وَاَجْجِيْ كِي رَسَهْ كَهْ كَارِ اَوْلُوْبِ حَرْمِي
اَرْ كَا بَا اَمْسَ اَوْلُوْرِ اَحْتَرَا اَوْلَسَهْ
وَدُوْرِسَهْ بَابِ جَبْرِ اِلْدِنِ سَلَامِ وَبِنِ
زِيَارَتِ قَبْرِ شَرِيْفِ بُوْقَا يُوْبِهْ قَبْرِ بَرْ دَهْ سَلَامِ

حُجْرَتِ عَمَّانِ بُوْبِ دُرُ
وَبَرْجَانِيْ قَبْلَهْ جَانِبِ دُوْبِ جَمْعَهْ وَبِنِ قَبْرِ
اِمَامِ مُحَمَّدِ اَبِ عَمَّانِ طُوْرِكِهِ بُوَارِ اَلَهْ جَمَاعَتِ طُوْرِ
بَابِ
اَصْلُهُ رَسُوْلِ اَللّٰهِ
اَوْ اَوْلَادِ بُوْدَانِ دُرُ
شَعْدِ عَمْرَهْ
قَبْرِ اَلْبَنِيْ شَرِيْفِ
مَقَامِ
بُوْبِ
قَبْرِ اَبُوْبِ
بَابِ
قَبْرِ اَلْهَمِ
قَبْرِ
مَنْبَرِ
بُوْبِ
اَصْلُ جَانِبِ
اَلْبَنِيْ
عَلَيْهِ
بُوْدَانِ
اَجْمَعِ
اَهْلِ
دَارِ
اَيْلِدِ

أَنْكَرَ قَبْرِ بَيْتِ نَوْرٍ كَبِيرٍ وَرَدَّ دِي صَكَّة
أَنْكَرَ قَبْرِ لَوِي مَعْلُومٍ أَوْ لَوِي كَيْ حَضَرَتْ
عَبَّاسٌ وَعُمَانُ بْنُ عَفَّانٍ وَحَسَنُ بْنُ
عَلِيٍّ وَابْرَاهِيمُ بْنُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَرَفِيقُهُ بَيْتُ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَسُولُ
اللَّهِ كَافَّةً خَاتَمُ لَوِي وَعَقِيلُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ
وَعُمَانُ بْنُ مَطْعُونٍ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ
وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ وَسَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ
وَأَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ وَحَلِيمَةُ رَسُولِ اللَّهِ
سُودَانَا بَيْتٍ وَدَيْرُهُ سَيِّفِيَّةٌ وَأَبْنُ رِزْقَةٍ
وَعَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَلَدُ سَيِّ قَلَامٍ مَالِكٍ
بَيْتُ بُولَوِي بِرِزْقَةٍ يَارْتِ اِيْتَدَكْدَن صَكَّة
مَرَاتِلَقْدَن جَقْدَن أَوْنِ بَرْكَه اِخْلَاصُ

صَكَّة بَابُ نَسَادَن جَقُوبُ بَقِيْعِيَّة
بَعْنِي مَدِينَةُ مَرَاتِلَقْدَن كِيدَه مَرَاتِلَقْدَن
وَأَصْلُهُ أَوْلَدَقْدَن السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارُ قَوْمٍ
مُؤْمِنِينَ وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاجِقُونَ
اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَلِهَمَّ أَجْمَعِينَ يَا رَحْمَه
الرَّحِيمِينَ دُيُوبُ وَابِي الْكَرْسِيِّ أَوْ قُيُوبُ
نَوَابِي جَمِيعِ أَهْلِ إِيْمَانٍ أَمُوْلَتُهُ أَهْدِي اِيْدَه
زِيَارَتُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبُورِ
كَيْسِي مَرَاتِلَقْدَن اِيْتَدَكْدَن بَرْكَه آيَةُ الْكَرْسِيِّ
أَوْ قُيُوبُ نَوَابِي أَمُوْلَتُ مَسْلِيْنِيَّةِ أَهْدِي
اِيْدَه هَمَّ مَسْلَمَانِ قَبْرِ بَيْتِ نَوْرٍ كَبِيرٍ
وَأَوْقِيَانِ كَيْسِي وَفَاتِ اِيْدُوبُ دَفْنِ أَوْلَدَقْدَن

رَبِّ اِيْمَانٍ قَطَاعِ طَرِيقٍ وَارْدِ زِيَارَتِ
نَوَابِي سَلَامٍ وَبَرْكَه سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِنَا
صَبْرُكُمْ فَنَعْمَ عَقِيْقَةُ الدَّارِ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ
دَارُ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ
لَاجِقُونَ دِيَّةً وَبَرْكَه آيَةُ الْكَرْسِيِّ أَوْ قُيُوبُ
نَوَابِي جَمِيعِ أَهْلِ إِيْمَانٍ هَبِيَّة اِيْدَه صَكَّة
أَوْجِ اِخْلَاصُ وَبَرْكَه قَلِ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ
وَقَلِ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ وَفَاتِحَةُ أَوْ قُيُوبُ
نَوَابِي اِنْدَه مَدْفُونٍ أَوْنِ شَهَادِيَّةِ هَبِيَّة
اِيْدَه وَدَعَا اِيْدُوبُ مَدِينِيَّةِ كُلِّه صَكَّة
مَسْجِدُ قِبَايَةِ وَارْدِ كَيْ عَوَامِ النَّاسِ كَا
فَتَةُ الْإِسْلَامِ دَرْبُكَ مَرَاتِلَقْدَن دَعَا اِيْدَه
وَمَسْجِدُ قِبَلِيْنِيَّةِ وَارْدِ مَرَاتِلَقْدَن دَعَا

سُورَةُ سِيحَا أَوْ قُيُوبُ نَوَابِي جَمِيعِ أَهْلِ إِيْمَانٍ
هَبِيَّة اِيْدَه صَكَّة بَيْنَهُ أَوْجِ اِخْلَاصُ وَبَرْكَه
كَرِهَ قَلِ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَبَرْكَه قَلِ اَعُوْذُ
بِرَبِّ النَّاسِ وَفَاتِحَةُ أَوْ قُيُوبُ نَوَابِي
خَاصَّةً مَدِينَةِ مَدْفُونٍ أَوْنِ أَهْلِ إِيْمَانٍ
هَبِيَّة اِيْدُوبُ مَدِينِيَّةِ كِيدَه صَكَّة بَرْكَه
بُولَدَانِ جَمِيعِ أَوْلَدِيْنِيَّةِ سِلَاحُ حَلَبِ اِحْدَن
كِيدَه كَرِ اِنْدَه أَوْنِ حَضَرَتْ حَمْدُهُ وَبَا فِي
شَهَادَةٍ وَدَاغِ دِيْنِهِ رَسُولُ
اللَّهِ دَكْنُوبُ إِذَا قُلْتُمْ تَقْسَعُوا فِي
الْمَجْلِسِ آيَةً نَازِلَةً أَوْنِ لَحْجَةٍ وَمِيدَنَدَن
رَسُولِ اللَّهِ مَبَارَكٌ دَرْبِي شَهِيدٌ أَوْلَانِ
بَرْبِي زِيَارَتِ اِيْدَه كَرِ بَرَادَتِ اِيْدِي اَدَمِ كَمِيَّة

وَبَعْضُ جَهْلَانِكَ أَنَّهُ كَعَبِيَّةٍ يُؤْتِيكَ مَا دُرِ
فَلَدُ قَدْرٍ صُكُونٍ قَدْرَسَهُ دَوْعِي دَخِي
نَمَادُ قَلْبِهِ لَرِي بِيَاكُ خَطَا دُرِ احْتِرَابُ لَوِ
وَبَيْتُ أَبِي سَيِّدِهِ رَسُولُ اللَّهِ خَاتَمُ عَمَانِ
الْبَدَنِ أَوْ لَوْ فِي يَدِهِ دَوْشِدِي وَدَخِي
عَبْدُ يَارَ كَاهِلِي زِيَارَتِ أَيْدِي وَفَادِرِ
أَوَّلُ نَرْوَقِ نَمَازِي مَا دَامَكَ مَدِينَةُ دِهْ
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَرَمِي
قَلْبِهِ وَمَدِينَتُهُ دَخِي أَهْلِي حُجُونٍ وَحَبَا
أَيُّونَ هَدِي لَكَ شَيْخُكَ خَلِّهِ فَايِدِي
جَدِي شَرِيفِي بِيُورِدِيكَ مَدِينَةَ زَفَاوِي
عَبَارِ وَجَدَامُ مَرْصَنَةِ دَفَادِرِ أَمْدِجَانِ
الْعَبْ جَرَامُ لِيكَ يَارَ لَرِيهِ أَكْهَرُ صَبَاحِ

دَعَا أَيْدِي حَوْ عَالِيَةٍ حَمْدُ وَثَنَ أَرْشِيَايِهِ
تَقْطِمْ وَمَوْ مَنَدَن دَعَا قَصْدِيهِ الْعَالِيَيْنِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَئِمَّةِ عَلَيْهِ
صَلَوَاتُهُ أَيْ أَوَّلِي وَآخِرِي وَأَمْرِي وَكُلِّهِ
كُونَ كَوْرُونِيكَ وَفَكَرْ كَلْبَرِكَ خَلَايَةِ
أَوَّلِي مَوْجُودِ اللَّهِ كِهْ مَكَانَدَن وَجَهْتَدَن
مَنْزَرَةِ سِنِّ وَلَطْفِكَ وَحَسَانِكَ دَائِمِي
وَهَرْمِيكَه قَادِرْسِن بِن كَهْمَكَارِ قَوْلِكَ
بَوْمَارِكَ مَقَامُ لَرْدَةٍ وَزَمَانُ لَرْدَةٍ أَنْبِيَا
وَأَوَّلِيَا وَمَلَائِكَةٍ وَبَوْمَارِكَ مَقَامِي
وَاصْحَابِ مَقَامِ حَرَمِيْنِهِ كُنَاهِي عَفْوِ اللَّهِ
وَضَالِمِ نَفْسِي شَرْدَن وَشَيْطَانِ شَرْدَن

الْمُتَّقِينَ الْعَالَمِينَ بِرَحْمَةِ آمِينَ رَبِّ الْعَالَمِينَ
وَبِكُلِّ كِهْ ذِكْرٍ أَوْلَانِ عَرَبِي دَعَا أَوَّلِيهِ
وَأَمَّا الَّذِي أَيْلَهُ دَعَا أَمَّا مَكَامُ مَسْتَحْدِنِ
أَكْرَدِ رَسْمَهُ أَقْيُوتِ وَظَاهِرِ مَعْنَا لَرِي
فَهْمُ يَدْرَسَهُ أَمَّا فَهْمُ آمِينَ أَدْمَلَرِكِهِ
سَوِيلُهُ وَكِي سَوَزَنِي أَيْدِي وَكَنْدَن حَبْرِي وَفَادِرِ
أَنْلَرِي لَوْ قَوْلِي أَيْلَهُ دَعَا أَمَّا سِنِّ أَوْلَانِ وَهَرْمِ
كِي شَيْخِي عَالَمُكَ أَيْلَهُ مَا مَوْجُودِ قَالَ اللَّهُ
تَعَالَى أَدْعُوهُ اسْتَجِبْ لَكُمْ بِسْمِ هَرْمِيْنِهِ
وَلَجَبْدَرِكِهِ فَهْمُ أَيْلَهُ دَعَا دَلْجَهُ دَعَا
أَيْدِي كِهْ دَعَا أَمَّا سِنِّ أَوْلَانِ بِسْمِ لَسَانِي رِيحِي
أَوَّلِي عَرَبِي لَعْنِي فَهْمُ آمِينَ مَوْجُودِ مَوْجُودِ

وَدَخِي مِمَّنْ تَزِيدُنْ حِفْظَ إِلَهِي وَأَمَانِ
أَوْزِدْهُ آخِرَةَ كَوْجَمِكَ مِيسِرَ إِلَهِي بِأَرْحَمِ
الرَّحِمِينَ بِحَوْلِ اسْمِكَ الْأَعْظَمِ وَبَوْلَ طِفْ
جَمِيعِ دَرِّي تَمِيزْ وَأَقْرِ بِأَمْرِي وَاحْتِبَائِي وَ
أَوْزِدْ مِيزْدَهُ أَيْلَكِي أَوْلَدَكَ وَصَفِي أَوْلَدَكَ
وَأَسْلَامَ بَادِشَاهِ بَرِيهِ وَعَسْكَرَ اسْلَامِهِ
وَبَاقِي مُؤْمِنِينَ قَرْدِ اسْتَدْرُ دَخِي حَسَنَ
وَكَيْشِلْ أَهْلَ إِيْمَانِهِ رَحْمَتَ إِلَهِي أَيْ لَطْفِي
بِحَبِيئِيهِ أَوْلَدُ كَرَمِ اللَّهِ وَأَعْدَاءِ دِينِي
دَائِمًا مَقْهُورَ وَعَسْكَرَ اسْلَامِي مِنْصُورَ
يَاقَهْتَارَ فَاِسْلَامَ وَلَا يَنْتَلِزِي عَدْلَ إِلَهِي
وَعِبَادَتَ إِلَهِي وَبَرَكَاتِ إِلَهِي مَعُودَ إِلَهِي
يَا رَحِيمَ اللَّهِ آمِينَ آمِينَ رَبِّ الْعَالَمِينَ

87b

دخ

وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَهْلِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ
رَبِّ الْعَالَمِينَ دِيهِ هَرْ قُفِّي مَقَامِي وَ
مَكَانَهُ أَوْلَدِ سَهْ وَنَاذِرُ أَرْدَنْجِهْ وَ
دَخِي جَمِيعِ دَعَا مَشْرُوعِ أَوْلَدِ مِيزْدَهُ بُو
دَعَا وَبُونِكَ أَمْنًا دَعَا كَا فِيدَرُ هَرْ نِي
دَلِجَهْ أَوْلَدِ سَهْ أَوْلَسُونْ وَكَذَلِكَ
اللَّهُكَ مَعْنَا سِيهِ فَهَمْ أَمْسَلَرُ دَخِي ذِكْرُ اللَّهِ
أَمْكَلَهْ تَوَابَهُ نَائِلُ أَوْلَدِ دِيمَشْ بَعْضِ عِلْمَا
وَلَكِنْ بَعْضُ عِلْمَا بِيُورْ دِيكَرْ كِهْ ذِكْرُ اللَّهِ
أِيدَنْ مُؤْمِنِ تَوَابَهُ نَائِلُ أَوْلَدِ أَرْجِهْ
مَعْنَا سِيهِ فَهَمْ أَمْرُ سَهْ دَخِي دَعَا نِكَ
خَلَا فَنَجَهْ وَأَمِيرُ مَرَاوِلْدَرْ كِهْ بُو قَوْلِ
أَصْحَدَرُ وَبِكُلِّ كِهْ أَفْضَلُ الذِّكْرِ

88a

19

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دِي مَكْدَرُ وَبُونِكَ مَعْنَا سِي
مَعُودَ بِالْحَقِّ وَجَمِيعِ عِبَادَاتِهِ مَسْتَقِيمِ
اللَّهُ تَعَالَى دَنْ غَيْرِي بُو قَدَرُ دِي مَكْدَرُ
نَيْتِكُمْ كِتَابَكَ أَوْلَدَنْ ذِكْرُ أَوْلَدِي وَبُو
ذِكْرِي مَعْنَا سِيهِ فَهَمْ أِيدَنْ كِسِي بِالْإِتْقَانِ
تَوَابَهُ نَائِلُ أَوْلَدِ خَيْرُهُ كَلْدِي كِهْ صِدْقُهُ
مُؤْمِنِ بَرَكَةِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دِيدَكَنْ
دَنِيَادَهْ نَقْدَرُ مَوْجُودِ كَا فَرُورْ دَرِيسَهْ أَرْ
وَعَوْرَتِ أَنْ لَوْكَ عَدَدُ رُوحِهِ حَوْ تَعَالَى
أَكَا تَوَابِ حَسَنَ أِيدَرُ وَحِكْمِي أَوْلَدِي كِهْ
مُؤْمِنِ اللّهُدَنْ غَيْرِي مَعُودَ بِالْحَقِّ وَبُو
دِيدَكَنْ نَدَكْلِي كَا فَرُورْ دَرِيسَهْ حَمَلَهْ
تَكْدِي بَاتْمِشَنْ أَوْلَدُ وَبِاطِلِ عَيْتَقَارُ دِي

88b

دخ

دِيهِ أَفْضَلُ أَوْلَدِ بِلِ احْسَانِي فِي نَهَائِي لِأَنَّ
رَبِّ الْعَالَمِينَ دَخِي أَكَا بُو دِي مَقَامِي دَنْ
أَنْ لَوْكَ عَدَدُ رُوحِهِ تَوَابِ احْسَانِ أِيدَرُ
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى نِعْمَةِ الْإِسْلَامِ وَعَلَى سَائِرِ
النِّعَمِ أَمَا قَرَأَنْ عَظِيمَ وَقِيَانِ مُؤْمِنِهِ
حَقِّ جَلِّ وَعَلَا لَطْفِ وَكَرَمِ دَنْ هَرْ جُفِي
نَاشِيَهْ أَوْ تَوَابِ احْسَانِ أِيدَرُ أَرْجِهْ
أَصْلًا مَعْنَا سِيهِ فَهَمْ أَمْرُ سَهْ دَخِي بُو دِي
رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْدِي
ذِكْرُ اللَّهِكَ مَعْنَا سِيهِ فَهَمْ أَمْسَلَرُ دَخِي دَائِمًا
قُرْآنِ أَوْ قَوْسَلَرُ بَرِ سُوْرَهْ دَنْ غَيْرِ حَقِّ
بَلَرِ سَهْ تَكَرَّرْ وَتَكَرَّرْ أَوْلَ سُوْرَهْ أَوْ سُوْنْ
وَكَذَلِكَ بِرَأَيْتِ بِيَلَدَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

89a

20

قرايدن پرايدن و كرمي خردن
قرآن قصيده اي بر كن اوقيان مومنين
ايكي بود نوايه نازل اولور و محمد سبحان
و تعالي نوايه كريمه هر كس يورين
مؤمن قرايدن بوعايله بيوك بشايد
امدي مومنين قرايدن بيريكن و اهل كره
و عيال كن بوستان قرايدن و عيال
تعليم ايدن و عظيم فائده افاده ايدن
زير عالم خلق بوندن عاقلند همان
قرآن بليدند و اما اوقوردم بويك بطل
طور مزيديم ديمك كنز خلقك عمرت
و قرآن يلد و كندن عاقل اولوب هر
باري تلاوت قرايدن كند و بيري خروم ايدن

حال ذكره الحمد لله رب العالمين آيتي
اوقوما عني كجمل و جوباندر و جوبور
و نوايه كريمه بلكا ادم بولوندي قدردن
بيري خروم و قدردن اوج درت كن تعليم
ايده اولور و لكن تقصير لك و اهل و
عقلت و كسلك و شيطان اغوايي و
تليس كي سايي تلاوت قرايدن و دحي
بچه خواتندن خروم ايدن فلا حول و
لا قوة الا بالله العلي العظيم اللهم تقنا
على امور الدين و احفظنا من الشرور
مع سائر المسلمين بجاه النبي سيدنا و
الاخيرين امين امين امين يا اكرم الكونين

حجه بدل كنك شرط دي بيانند بلكا
كشيدك حجه كفله قدرتي و ايك
اهل ايد و بكنسه صكره عذر دايه
مبتلي اولسه اعني اولور و كوزم اولور
كبي بربنه ادم كوندرك فرض اولور و ادم
كوندركدن فوي اولورسه و صيت اتمك
فرض اولور و فرض اولور حج ايجون بدل
ايدوب كوندركدن ادم ايجون حج صحيح
اولوب فرض ساقط اولور شرط دي كوندركدن
بيري بولماز سبه فرض ساقط اولور اولور
شرط بدل كوندركدن اوزربنه حج فرض
اولدقون صكره كوندركدن حتى كه فقير ايك
بوخ ايله افجه الوب بدل كوندركسنه صكره

عني اولسه تكرار بدل كوندركدن فرض اولور
ايكي شرط مبتلي اولور و عذر لك زولي
او موله مو اوجني بعد ظهور العذر
بدل كوندركدن و دحي بدل كوندركدن
صاع ايسه انك امريله بدل كوندركدن
و اما وصيت بزي و فوات ايدوب صكره بزي
عاقل و بالغ مسلمان اندن اوزري حج
اتمسه يا اخره اندركسنه جائز دران شاه
الله تعالي بوز مش علماء الدين
بشني شرط بدل كيدن في اجرت الله و عيمه
مثلا ايكي بوز عروش كفايت ايلدقون
اوج بوز و بربنه ايكي بوزي بولجوطي
و بوزي سكا اجرت ديميه لر و لكن بوزي

معلوم اولور کذا فی محیط النخی شرط
بدل کیدن بدل الحی ایچون الدوعی
تجدد خرج اید رک کیمک بولک
جمیع سندن یاخود کتندن کرایه ویاثر
لوازمه یدخی شرط بولک جمیع سندن
یا کتندن واکت کیمک کوندن رن آدمک
طواریله یا آنک آنچه سندن کرایله
سکین حی شرط کوندن رن آدمک ویاثر
یاخود آنک تعیین ایلدوغی بردن حج
اولمق طقوز حی شرط آخرم و قبی
کوندن رن آدمک حی ادا اتمک یتنه
اخر املق و دخی ویا اولدر که بعد
الیتة ایتدکه لیتی بولجه اید بنی

ایوب اکا بغسلیه تر یاخود کیمیه
کیدوب کلدقندن صکره وکیل اول
زیاده سینی کندوکه هیبه اتمک دیر ک
ین اولدخی کیدوب کلدقندن صکره
واکر کعد فالورسه یا آخر دیار کید
حی تمام ایتدکدن صکره ارجحه جمع
ایدوب و آننه قویه دخی دیر که وکالتم
حسبجه بومالی کندومه هیبه ایلیم و
اکر صیت ایدرسه دیر که نیم ایچون
هر کیم حج ایدرسه ارنی نلک اولمغه ویاثر
اولسون بود حی جائز در زیروقت
الوصیه اول کینه مجهول ایه دخی بدل
الحی ایچون تعیین اولوندقندن صکره

ایزله اوله و بدل کیدن بولم و قات
ایدرسه ینه حکم بولم در یعنی قات
ایدوکی بردن اوتیه کندی برنه کون
ادم حیچون با فی قلان آنچه ایلله ایز
ادم و نمغه مال صاحب یاخود آنک
وصیله دن ویردیه کندی برنه ادم
درسون و الا با فی قلان آنچه صاحبه
تبلغ اتمک و صی نصبت اتمک و لجه اولم
اون ایکنی شرط بدل کیدن بعد الحرام
حی افسار اتمه ملک حی که حی افسار
ایدوب و اخر سندن قصا اتمه اول
حی کوندن رن ادم ایچون واقع ویاثر
بلکه حج ایدن بدل ادم ایچون اولور

حجه کوندن رن فلانک حیچون لیک
الله لیک دیر اونی شرط میقاتین
اخر املق واکر احران بر فاحرام سیر
صکره احران لیسنه حج کندی ایچون اولور
وبدل ایچون الدوعی فجه ینه ضامن اولور
اما احران سیر میقاتی کجوب و اخلندن
اخر املق و مکده و یا غیره حج زمانه
اخران طوریسه و حج زمانه کجوب و
میقاته یاخود غیر میقاته و ایدوب کوند
ادم ایچون احران لیسنه جائز در و کذا
فی فعل الخبر ان علی القاری اون بر حی شرط
بدل کیدن کینه کندی حج ایدی و بر
غیریه ایتدینه مکرکه مال صاحب سندن

۹۵
 وَاَفْجَاهَ ضَامِنِ اُولُوْزِ اَوْنِ اَوْجِي شَطِ
 يَالْكَرِجِي اَحْرَامِنَه كِيَن جِي اَيْلَه عَمَرِيَه
 كِيَرْت قَارَن اُولِيَه اِمَامُ لَا عَطَم
 عِنْدِيَه اَلَا كُوْنِدَه رِن اَدْمِك اَدْنِيَه
 اَوْن دَرِي جِي شَطِ يَالْكَرِجِي اَدْمِ اِيْجُون
 بَدَل اُولُوْزِ اَحْرَامِنَه جِي حَتِي كِه اِيْجِي
 اَدْمَدَن اَوْتَرِي اَحْرَامِنُوْرِيَه اُولِ جِي
 كِنْدِيْجُون اُولُوْزِ اَوْن اِيْجِي اَدْمَدَن
 اَلْدَوْنِي اَفْجَاهَ لَوْن ضَامِنِ اُولُوْزِ اَوْن جِي
 شَطِ يَالْكَرِجِي كُوْنِدَه رِن اَدْمِ اِيْجُون
 اَحْرَامِنُوْبِيْزِ كِنْدِيْجُون بَرْدَه كُوْنِدَه رِن
 اَدْمِ اِيْجُون اَحْرَامِنَه اَوْن اَلْبَنِي شَطِ
 بَدَل كُوْنِدَه رِن وَبَدَل كِيْدَن مَسْلَمَان

94a

۹۶
 اُولُوْزِ حَتِي كِه بَدَل كِيْدَن يَا حُوْد كُوْنِدَه رِن
 اِيْمَانَه خَلَل وِرْدَرِي بَاطِل اَعْتِقَاد اَوْرَن
 بُولْنَسَه صُكْنَه اَنْدَن رُجُوْع اَشَه تَكَرَّر
 جِي اِيْتَدَرْمَك لَارْم اُولُوْزِ اَوْن بَدِيْجِي
 شَطِ بَدَل كِيْدَن وَكُوْنِدَه رِن عَاقِل اُولُوْزِ
 اَوْن سَكِيْن جِي بَدَل كُوْنِدَه رِن بِالْع اُولُوْزِ
 اَمَّا بَدَل كِيْدَن بَلُوْعَه قَرِيْب مَرَاهُوْ اُولُوْزِ
 حَتِي عَقْلِي بَرَسُوْرِيَه وَاقْعَالِي مَسَاوِيْزِ
 اِيْدَرَسَه بَدَل كِمَه سِيْجَانِزِ دَر اَوْن طُفُوْزِ
 شَطِ بَعْدَ الْاَحْرَامِ جِي فَوْتِ اُولَه مَوْتِ
 فَوْتِ اُولَه سِيْجَانِزِ كِيْدَه نَك تَقْصِيْر تَنْدِ
 اِيْسَه اَفْجَاهَ ضَامِنِ اُولُوْزِ وَاَلْاَضَامِنِ
 اُولُوْزِ وَهَر خَالِد تَكَرَّر جِي اِيْتَدَرْمَك

93b

۹۷
 وَكَلِمَةُ اُولُوْزِ حَتِي حَبِيْثِ بِيَان اِيْدَر حَضَن اَللّٰه
 جَل جَلَالَه فَعَل الْحَيْرَانَه اَعَانَت اَمْكَه
 جَلَه مِّنْ تَوْفِيْقِ اَلْمَسُوْنِ بِجُوْرِهِ وَكُرْمِ اَمِيْنِ
 اَوْتَرِي جِي بَارِ
 دَفْعِ وَتَسْوِيْه وَفَضَائِلِ الْحَيِّ وَالزَّيَّارِ وَ
 بَعْدَ الْحَيِّ اِلَى الْمَوْتِ مَكْلَف اَوْرِيْه وَاجِبِ
 وَلاَ يَتَّوَلَّوْنَ اُولُوْزِ بَعْضِ اَمُوْرِيْه وَجِي اِيْدَر
 وَجِي تَرَكَ اِيْدَر اَلْوَحْيَنْدَه وَارْد اُولُوْزِ خَيْرِ
 شَرِيْجِي بِيَانِنْدَه دَر يَكَلِكِه مَوْسَلِ خَاصَه
 اَللّٰه تَعَالٰي يَه طَبَرُكَرْ وَكَأَيِّ عِبَادَتِ اِيْدَر
 اَخِيْوْ كَا فَرْدِيْكَ خِلَافِيْه وَكَعْبَه
 بُوْنَلَه لَوِي اَللّٰه تَعَالٰي نَك اَمْرِيَه اَمْتِنَال
 اِيْجُونْدَر اَمْرَه اَمْتِنَال اِيْسَه اَمْر اِيْدَنَه

95a

۹۸
 لَارْم اُولُوْزِ يَكُرْمِيْ شَطِ مَالِ صَاحِبِيْشَك
 تَعِيْن اَيْلَه وُجِي كِمَسَه جِي اَتْمَك حَتِي كِه
 تَعِيْن اِيْدُوْب اَنْدَن غِيْرِيْ كِمَسَه جِي
 اَتْمَسُوْن دِيْوِيْثِ وَفَوْتِ اُولَسَه وَجِي
 اَتْمَدَن تَعِيْن اُولُنَان دِيْجِي فَوْتِ اُولَسَه
 وَصِيْثِ جِي بَاطِل اُولُوْبِ وَاَحْرَامِنَه
 كُوْنِدَه مَك وَاجِب اُولُوْزِ وَكَرْمِ غِيْرِيْ
 جِي اَتْمَسُوْن كَلَه سِيْه دِيْمَه دِيْسَه غِيْرِيْ
 كُوْنِدَه مَك وَاجِب دَر وَدَر اُولُنَان
 شَرَطْلَر اَوْرِيْه جِي اُولُوْزِ اَصْحِ قَوْلِ
 اُولُوْزِ اَوْن جِي كُوْنِدَه رِن اَدْمِ اِيْجُون
 اُولُوْزِ وَجِي اِيْدِيْ وِرْدَن بَدَل كِيْدِيْجُون
 نَاقِلَه جِي قَوِيْ حَاصِل اُولُوْزِ نِيْكَم قَرِيْبَا

94b

نياز و اطاعتند و كعبه بولكه امر
 اولدركه منك حكمتي اولدركه حق تعالي
 عقلاي خلق ائدي الا كندنه ايمان
 كنوب و عبادت ايمك ايجون ينكم وما
 خلقت الجن والانس الا ليعبدون قول
 شرفي بومعنا مصر حذر عبادت ايسه
 اظهار تذللدن و تذللك غايي اولد
 ايمان كنوب عبادت ايلد و كخالقه
 طاب ركوع ايدوب دحي النبي و فود
 انكيجون حق تعالي واركعوا واسجدوا
 بوزب ركوع و سجود ايله امر ائدي
 ولكن ذات شرفي مكاندن و جهندن
 منز اولوب بوجمله اكا بولك نمكن

95b

اولد و عي جلدن قبله بولك ايله ايراي
 و حيث ما كنتم قولوا و جوهكم شطره
 بوزي بس بوزدن ظاهر اولد بكم موبنر
 الكهدن عيني طماد كر و عبادت انكر
 و كعبه بولك لري و اعظم ائمه لري و
 دحي غير سرعا تعظيما و كنك تعظيما
 حق تعالي نك امرنه امنتال ايجوندر
 بس اولد دحي حق تعالي به عبادتدر
 و بلكل كه اصحاب الفيل كعبه يقو قصد
 بمندن كلوب مزده ليه ايله مينار سين
 بطر تحسه و اصل اولد قلندن هلاك
 اولوب كعبه يقعه قاردا اولد قلنك
 حكمتي اولدركه اولد يارك خلقي كعبه

96a

تعظيم ائدي و كره كي كاي اعظم
 اده جك يعين من محمد صلى الله عليه
 وسلم امتيله ظهور اده جك ايدوي و بعد
 خروج يا جوم و ما جوم قوف سنه زيات
 اولوب صكره اهل ايمان دن كسبه قارب
 حبسه كف سبي ابي يقوب طاشدري
 جده دكرنه ائمه متمكن اولوب اصحاب
 الفيل كي هلاك اولد قلنك حكمتي
 اولدركه ائري محو اولوب استهرا ائمه
 زير اعظم ايدنلردن كسبه قالمدي و
 ظهور ايد جك بوقدن بس محو اولد
 كعبه تعظيمدر و اشارتدر كه حق تعالي
 عيندن بيشي اولد و عيندن ايند امكر

96b

بيش شرفي يقدر صكره دنيا يقدر ناكه
 دنيا به كوكل و برميه لر و السلام رسو
 صلى الله عليه وسلم بوزد بكم كعبه
 قيامت كوي يكي كلن كي مرعوب و محبوب
 اولد و عي حالده حشر اولوب و مح ايدن
 مؤ منكر اطرافنده طواف ايدن رك انكله
 معاجسته كبر زكر دحي رسول الله عليه
 الصلو و السلام بوزد بكم حق تعالي
 ادم عليه السلامك در بشي ارقه سيند
 ابراهيم ائدي ذره لري كي ظاهر اولد بكم
 و انلر عقل و بر ب دحي بوزد بكم
 زكر و كلي هم انلر دحي نعمه بيش سين
 يدكر و انلر بوسوز لري باروب حجر

97a

فاسد دد واکر سَنک فَلَکَکَ نُونک کَیَسَنه
خاطر که کلور سه بِلش اولکه شیطان
وَسَوَیَه سید زین اندن استغفار ایله
وَعَوَدا ایله ورسول الله صلوٰت کتوب
ایلله علیه اللعنه مَقَهوَر ایدوب طَرَن
ایلله کَر رَوایت اولور که مؤمن رسول
الله صلوٰت کتور دَقَر اَنک یانین
ولتان شیطان فور شون کجایر صَدَه
نه جمع اولوب قَلقار دخی رسول الله
علیه الصلوٰه والسلام بیور دیکه برکته
رِسَنک حَجّی ایدی ویر سه اول میتدن
حَجّ قرضی ساقط اولور و حَجّ ایدی ویر
یدی حَجّ نوابی یازلور و نازدن آزاد اوله

اَسودَه اَمَایَت قونیدی حَجّ حَجّی ایدی
وَحَلا کَنَدَن دَر پَس مَو مَنَدَن اَن
اَویمه سی و عظیم ایلله ال دَکَرمه لَری
اول عَهْدی تَدَکیر و بَکَیله مَلک اَیچونَد
دخی رسول الله صلی الله علیه و سلم بیور دیکه
حَجّ اَسودَه قِیامَت کوفی اَیچی کوزی و لَسانی
اولد و عی خالده حَشر اولور و صَد قَله
دَنیاده کَنَد و بی اَسَیلام اید نَلک ایلکینه
شَاهِد لَک ایدَر و اَسَیتهن ایدَر اَفْضَل
علیه لَرینه شَاهِد لَک ایدَر دَی اَمَک
اَمَک کافر لَک بُوَدَه طَیَر کَی بوطاشدن
وینادن نَه اَوَمار سِن دیر بر اَدَمه رَاس
کلور سَنک بِلش اولکه اَنک عَقید سی

دَیوعوق نَامَه یازلور دخی رسول الله
الصَّلوة والسلام بیور دیکه برکته
اَو توی اوج کَیسه جَننه کَیَر اول حَجّی و سَی
ایدن کَیسه و اول و سَی بیور کتورن و حَجّ
اول حَجّی ایدی ویرن حَاجی دخی رسول الله
صلی الله علیه و سلم بیور دیکه برکته
بَا نایسنه یا خود اَنایسنه حَجّ قرضی اولوب
و حَجّ اَمَدَن فَوْت اَوَلسه و اول و کَد
بَا نایسنک یا خود اَنایسنک حَجّی ایدی و
یا خود ایدر سه هَر قَنَسِیچون ایدر
اندن حَجّ قرضی ساقط اولور و بر حَجّ
نوابی یازلور و اَنلَرک رَوح لَری غایب
شَاذ اولور و بَعولَد عِنْد الله تَعَالی صَالِح

فاسد دد واکر سَنک فَلَکَکَ نُونک کَیَسَنه
خاطر که کلور سه بِلش اولکه شیطان
وَسَوَیَه سید زین اندن استغفار ایلله
وَعَوَدا ایلله ورسول الله صلوٰت کتوب
ایلله علیه اللعنه مَقَهوَر ایدوب طَرَن
ایلله کَر رَوایت اولور که مؤمن رسول
الله صلوٰت کتور دَقَر اَنک یانین
ولتان شیطان فور شون کجایر صَدَه
نه جمع اولوب قَلقار دخی رسول الله
علیه الصلوٰه والسلام بیور دیکه برکته
رِسَنک حَجّی ایدی ویر سه اول میتدن
حَجّ قرضی ساقط اولور و حَجّ ایدی ویر
یدی حَجّ نوابی یازلور و نازدن آزاد اوله

صباحه جاق کوشن پانجه کهنه دخی
معا باقوب انان طوعنه اولور زواه
الایام لحد یعنی حقو ناسدن ماعدل
وقضا ایله امر اولوغدی صوم و صلوة
کی عبادت لردن ماعدل کهنه لردن انان
طوعنه اولور که فحش و بیلان سولیه
کی و حمر ایچک کیلور دخی رسول الله
صلی الله علیه وسلم یوز دیکه برتلیسه
ایدی بوقه نلیسه ایدر الا انک صاعده
و صولنه اولور طاشلور و عجل اول
یرلرک نهایتنه وارجه معا نلیسه ایدر
زواه الحاکم و صحه ابن عباس یوز دیکه
برکة صفا ایلر مرون اراسدن سغایق

99b

توبه یمش قول ایدر اتمک قدر دخی
ابن عباس یوز دیکه بیت الله اوزنه
هر کون یوز دیکه رحمت اندر التمشی
طواف ایدنلر اوزدینه و فیه نماز
فلنر اوزدینه و بکر مسیه کعبه یولک
تعظیم ایلر نظر ایدنلر اوزدینه دخی
رسول الله صلی الله علیه وسلم یوز دیکه
کعبه برکون خسته اولرک حوقالی
ایچ و حسدنی شته حرام ایدر دخی رسول
علیه الصلو و السلام یوز دیکه حج
یولدن کیدرکن یا کلورکن فوت اولی
الله تعالی یار غار و کاکا اهل بیتدن
یمش کسنیه شفاعت تمکلی احسان

100a

ایدن و شفاعت اتمک اذن و یدر
شفاعتی قبول ایدر دخی رسول الله علیه
الصلو و السلام یوز دیکه برکسنیه
حج ایدرکن یا عمق ایدرکن و فوات ایشه
اول کس فی امتد عرض اولمن و حسابه
اولمن و کندنه ادخل الجنة مع الامین
دینلور دخی رسول الله علیه الصلو و
السلام یوز دیکه بر ساعت کعبه نیک
اسجانه صبر ایدر فی الله تعالی شری
سنه جهنم دن اولور ایدر و ایکی یوز
سنه جنه قریب ایدر دخی امدی
سلامت ایلر کعبه و اصل اولد و عکرده
انک اسجانه دن عاجز اول کتور مکر

100b

و بر بیکن شکایت اتمک که بویخته و ایل
اوله سن صبر کن سبه بیلر با احسانیه
سبحانه و تعالی دخی رسول الله علیه
الصلو و السلام یوز دیکه کعبه طواف
ایدن حوقالی ادم با ایشه یمش بیک
درجه مرتبه سنی وجه ایدر و یمش بیک
شفاعت اتمه کی احسان ایدر الحدیث
دخی رسول الله علیه الصلو و السلام
یوز دیکه بر یوزدن اولن صولرک خیر لیه
زمن صوبیدر اچلو ایچون طعاید
و مرض ایچون شفا در دخی رسول الله
صلی الله علیه وسلم یوز دیکه زمن
صوبه هنر نینه اچلورسه نافعدر

101a

بَعْنِي أَمُورُ دُنْيَا دُنْ وَأَمُورُ آخِرَتِي دُنْ
رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ يَجُوزُ
مَكَّةَ أَوَّلَ بَحْسَنَةِ غَيْرِ بَرْدَةٍ أَوَّلَ
يَوْمِ بَيْتِكَ حَسَنَةً قَدْ رَدُّنَا بَعْنِي قَوَائِمَ
كَرَّكَ نَمَازَ كَرَّكَ أَوْ رَجَمَ كَرَّكَ قُرْآنَ أَوْ قَوْفَ
كَرَّكَ تَسْبِيحَ كَرَّكَ صَلَوَاتَ كَرَّكَ صَدَقَةَ
كَرَّكَ غَيْرَ ذَلِكَ إِمْدِي حَاجِي قَرْدَاشِ
هَيْجَ أَوْ مَنَسَه مَكَّةَ بِرُكُونِ أَوْ رَجَمِ دَوْتِ
وَهَرِ دَرْجِي عِبَادَتَدَنْ بَعْدَ لَا مَكَانَ انْتِلِو
إِبْلِيسِدَنْ بَعْدَ وَحَضْرَتِ اللَّهِ وَنَبِيَّاهِ
وَأَوْلِيَايَه قَرِيبَ وَلَه كُورَ زِيَارَتِيكَ
عِبَادَتِي وَأَمْرَ امْتِنَالِ وَنَهْيِدَنْ أَجْنَابِ
إِلَه دَرْ غَيْرِ بَرْدَنْ قَرِيبَه طَرِيقِ يَوْ قَدَرِ

101b

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجُوزُ بَيْتَكَ
مَنْ زَارَ قَبْرِي بَعْدَ وَقَائِي كَانَ كَنْ زَارِي
فِي حَيَاتِي رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ بَعْنِي بَعْدَ الْحَجِّ وَفَالِدَه
صَكْرَه قَبْرِي زِيَارَتِ أَيْدَنْ حَيَاةً بَعْنِي
زِيَارَتِ امْتِنَالِ كَيْدَرِ دَحْجِي رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ
الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ يَجُوزُ بَيْتَكَ هَرَكِي
بَعْنِي مَدِينَه ثَوَابِ وَخَيْرِ أَوْ رَجَمِ أَوْ لَدُوغِي
خَالِدَه زِيَارَتِ أَيْدَرِ سَهَ قِيَامَتَدَنْ
بَنْ أَكَاشَاهُ وَشَفِيعِ أَوْ لَدُوغِ رَدِي
وَبَعْدَ الْحَجِّ وَالزِّيَارَةِ سَلَامَتَدَنْ
وَلَا يَتَكَلَّمُ وَاصِلَ أَوْ لَدُوغِ أَيْدَانِ لَدُوغِي
أَوْ عَدَاوِي وَبَرْكَه آيَه الْكَرْسِيِّ وَأَوَّلِ
كَرَّهِ إِخْلَاصِ سَوْنِ سِنِي أَوْ قِيَامِ ثَوَابِ

102a

جَمِيعِ أَهْلِ إِيْمَانَه هَيْجَه أَيْدَنْ صَكْرَه مَحَلَّة
يَا قَضِيَه سِنْدَنْ أَوَّلَنْ مَسْجِدِ شَرِيفَه
وَلَدَبَا عَيْكَ كَافِي نَيْتَه كِيرَه وَقْتِ مَبَاحِ
أَيْسَه مَازَقِيلَه وَبَلَدِ شَاهِ إِسْلَامَه
عَسْكَرِ إِسْلَامَه وَسَيَّارِ أَهْلِ إِيْمَانَه الْأَحْيَاءِ
وَالْأَمْوَاتَه خَيْرَ دَعَايَدَنْ وَزِيَارَتَه
كَلَنْدَرِي عَزِيْلَه قَرِيبَ لَوْ بَ وَكَنْدَرِي
دَعَايَدَنْ وَكَلَكْدَرِي عَاجِزَ أَوْلَدَنْ وَزِيَارَتَه
بُولُشَه وَصُرُورِ قِيَامِ أَيْسَه قَرِيبَ كُورِ
كَثْرَتِ عِبَادَتَه وَعِلْمِ أَوْ صِلَا مَحَلَّتَه
وَمَسْجِدَتَه مَلَا زَمَتِ إِلَه وَتَعْلِيمِ الْحَقِيقِ
وَبُصْحَتِ إِلَه مَشْغُولِ أَوْ لَوْ بَ إِسْلَامَه
لَكِنْ إِسْلَامَه جَائِزَدَنْ وَأَوَّلِ مَبَارَكِ

102b

بِرَّ لَوْ بَ دَائِمًا تَذَكُّرِ أَيْدَنْ وَبَلَدِ عِلْمِ
عَامِلِيَه وَصِلَايَه مَلَا زَمَتِ أَيْدَنْ وَ
يَارَ مَنْ لَرَايَلَه تَوْشِيَه وَصُرُورِ
أَخَالَنْ وَجَاكَلَه وَزَمِيَه وَصُرُورِ
بُورَجَه كِيرَمِيَه رِيَوَاحَتِ دُنْيَايَه وَرَاجِ
كُورِ لَوْلَاغَه وَقَلْبِ قَرْدَمَسَنَه وَفَلَسَغَه
سَبِيدَنْ وَزَكَنْ طُورِيَه زِيَارَتِ
نَهْمِيدَنْ وَقَلْبِ لَرْدَه مَغْضُوبِدَنْ وَجُوقِ
سُورِيَه وَجُوقِ خَرَاطَه أَمِيَه زِيَارَتِ
مَحَلِّ خَطَايَدَنْ وَبَلَا أِذْنِ الشَّرِّ كَمَسِيَه
أَمِيَه وَكَمِ صَغِيَه وَأَوَّلِ زَمِيَه
وَتَكَلُّقِ أَمْنِيَه أَوْ عَزَادُوغَه سَلَامِ
وَبَنْ وَرَحْمَتِي أَوْ لَوْ بَ قَرِيبَ لَوْ بَ وَتَوْشُرِ

103a

وَأَجَابَ سَيِّدُ خُصَّتِهِ لَرِي وَبَيْمَلِي وَ
عَنْ بَرِي حَسْبِ الْإِمَّاكَانِ بَوَقْلِيهِ وَبَلَدِي
بَوْلَنَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
بُورِ دِيكِهِ هَرِكَمَكِهِ بِرُمُوكِ مِنْكَ بِرَحَابِي
قَضَا اِيْدَرْ سَهْ خَوْتَعَالِي لَطْفِ وَكِرْمَنْدَنَ
أَنْكَ يَمْتَنَسْ دِيوِي فَخَرُوِي حَاجَتَلَرِي
قَضَا اِيْدِي وَبِرِيكِهِ أَنْكَ اِيْدَا نَاسِي
بَارِ لَغَمَقْدَرِ اِمْدِي كِسِيَهْ لَا يِقْ اُولَانِ
اُولَدَرْ كِهْ مَحْنَا جَلَدِ صَدَقَهْ قَطْعِ اَمْتِيوِي
هَر كُونِ صَدَقَهْ اِيْدِي كِهْ كُونَدَهْ بُونَكِ كَبِي
نَعْتَهْ وَاصِلِ اُولَهْ كُونَدَهْ بِرَاجِهْ يَار بَارِ
يَار مَسْغِيهْ يَار لَغَمَهْ اَمَكْ دَخِي اُولَدَرْ سَهْ
رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بُورِ دِيكِهِ

103b

اَشْتَدَنْ صَاقِيْنَكِ يَارِمْ خَرْمَهْ صَدَقَهْ
عَمَلْ اِيْلَهْ دَخِي اُولَدَرْ سَهْ بِسْ بُو حَدِيْتِ
سَرِيْفِدَنْ صَدَقَهْ نَكْ فَضِيْلَتِي وَهَر كِسِيَهْ
اَكَا قَا دَرْ اُولَهْ سِي غَايَتِلَهْ ظَاهِرْدَنْ
حَتِّي اَكِهْ دِيْلَتِنِ دِلْجِي دَخِي اُولَدَرْ سَهْ صَدَقَهْ
وَبِرْمَكِهْ قَا دَرْ دَرْ وَنَمَلَا يَم سَوَز اِيْلَهْ
اَمْرِ بِالْعُرُوفِ وَنَهِي عَنِ الْمُنْكَارِ وَيَكُنْ
اِجَابَ اِيْدَنْ مَكْفِيَانِي عِلْمَادَنْ اُولَهْ بِسْ
لَا يَم اَنْدَرْدَنْ حَدِيْدَاوِيْدَنْ اُولَهْ وَفَقِيْد اِيْلَهْ
عِيَادَتِ وَفِعَا لَهْ اَمْتِيوِي عَلِمَ حَالِي اَهْلِ
سَتَدَنْ اُولَهْ عَالِمِدَنْ تَحْصِيْلِ اِيْدِيوِي
وَمَوْجِبَهْ عَمَلِ اِيْدِي رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ
وَالسَّلَامُ بُورِ دِيكِهِ هَر كَمَكِهْ اَهْلِ سَتِ

104a

وَجَاعَتِ مَذْهَبِي اُولَدَرْ اُولَهْ اِيْلَهْ عَمَلِي
قَالَدَرْ دَرْ بُو دَجَهْ حَوْتَعَالِي اَكَا اَوِي
نَوَابِ اِحْسَانِ اِيْدِي اُولَهْ دَرْجَهْ مَرْتَبَهْ
بُوجَهْ اِيْدِي كَذَلِي نَصَابِ الْاِخْبَارِ وَقَلْبِي
دَائِمُ اَمُورِ اَخِيْتِ اِيْلَهْ وَخَلْقَهْ خَيْرِ صَفَقِ
اِيْلَهْ وَلِسَانِي ذِكْرُ اللَّهِ اِيْلَهْ وَصَلَوَاتِ اِيْلَهْ
وَقَوْلَا عَجِي قَرَارِ وَعِلْمِ دِكَلَهْ مَكِ اِيْلَهْ وَ
اِيْلَهْ وَاِيْلَهْ حِلَالِ كَسْبِ اِيْلَهْ وَعِبَادِ اللَّهِ
يَار دِيْمِ اَمَكِ كَبِي خَيْرَهْ اَسْتِعْمَالِ اَمَكِ اِيْلَهْ
مَشْغُولِ اُولَهْ شَيْءِ اَحْسَنَ مَهْ اِيْلَهْ مَشْغُولِ
اُولِيَهْ وَبَطَالِ صُورْمِيَهْ زِيْرَ بَطَالِ اِيْلَهْ
وَرَسُولِ اللَّهِ سَوْمِ بَسْ سَوَالِ اَعَالِهْ كِهْ
كُجَهْ جَكَلَرِي وَازْدَرْ وَاَيْشَلِ اَشْمَلَهْ كَبِي

104b

اَشْتَدَنْ وَلِيْنَهْ اَلْحَقُّ عَمَلِ اِيْدَرْدَرْ وَاجِدِ كِهْ
مَصْحَفِ وَكِتَابِ يَار مَعِيْلَهْ وَجَدِ مَسْنَدِ
اُولَدَنْ وَبَارِ اَنَلَرِنَهْ قَرَانِ وَاَمُورِ دِي
تَعْلِمِ اَمَكِ اِيْلَهْ هَر كَبِي كِنْدِي مَشْغُولِ
اِيْدِي وَبُوكَا اَهْلِيْنِي اُولِيْنَهْ وَاجِدِ كِهْ
كِنْدِيْنَهْ خُوجَهْ بِيْدَا اِيْدِيوِي اَوْفَقِ اِيْلَهْ
مَشْغُولِ اُولَهْ اِيْلَهْ تَعَالِي اَمَكِ وَرَسُولِ
اللَّهِكَ سَوْمِدِوِي عَمَلِ كِسِيَهْ بَرْدَا اِيْرَهْ سِيْدَنْ
جَبِيَهْ وَلَكِنْ زَمَانَهْ مِنْ اَعَالِيْكَ جَوِي
بُوطَرِيَهْ سَلُوكِ اَمْتِيوِي بَلَكِهْ اَحْزَنْ
مَفْلَسَلَرِي صَرِيْفَهْ سَلُوكِ اِيْدِيوِي ظَلَهْ
قُولُوْنَعِنْدَهْ مَوْزِي لَكِ وَاَنْدَرْدَنْ مَعَاوِي
اَمَكِ اِيْلَهْ وَرِشَوْتِ لَوِ اِيْلَهْ وَجَالِي

105a

دكلمه ملك ايله و طوله و سطره و اوزنه
و امثال الريح في سفلى ايله عمر كريف و
دولت كريف و غير ضايع ايلدي
حتي كه اكثر في شرفا و مشهور اوليله
و علما و مشايخ و اوجاق زاده ترك دوز
دخي جوغي يوسف دايه سنده دز
فلا حول و لا قوة الا بالله العلي العظيم
بس اولادنه شفقت ايدن كيه اولدكه
اكا امور ديري تعليم ايلدقدن صكره علم
اوقو ايله يا اوقو ايله يا خور
صنعت و تجارت كجي برخلال كسب ايله
اي مشغول ايدوب بطال دايه سيندن
اخر ايدن و كند في آخرت مفلسي

105b

و اولادني ضايع ايدن اولدركه اولاديم
راحت اولسون ديو برنجون ايله و
حيله ايله مال جمع ايدن اللهم اعظنا
من سائر الشور مع سائر الاخوان امين
يا احسان يا مبنان و ضرورتين مكره
كسب ايله دنا غلك كبي و كفن
الود صقو كبي و كبر ايله ميت يوق
و كوز ملك كبي و ظلمه خديستگار ايدن
كبي و جالب جاعون ايله انچه فريف
كبي اما ميران دوق و قنطار دوق
جايز دز بوندن نه ايله ملك جهلدر
لكن روم ديار قنطر كريك اعجاسي
في العال سقندر اندن عاقل اوليله

106a

بوجهي اعرض في دستجه برقطاد
راست كلدي و فسق اسلدر بخلسدن
بولنسه فسقدن و ما لا يعيندن منع
ايلسون منعه قاده اولنسه اول
بخلسدن فالقوب كيد بوكه دخي قادد
اولنسه اللهم ان هذا منك لا ارجناه
ديوب و اخفا ايله ذكر الله مشغول اوله
انلر فسقلر نه مدار ايدوب منافق
صفت اوليه و زيادن و بخلدن برك
صافنه زير بونلر دخي عبادت نواهي
ابطال ايدن و بين الخوف و الرجاء اوله
و عند الموت رجايه زياده جه اوله
و نعمة اسلامه دايه شاكر اوله و بوعينك

106b

و النور جو تعالى صغيبت ايمان اوزن
اخيره كوچه كي هرد عاسند و حق تعالى دن
طلب ايدن و دايه اخيره كرجك ايجون
نحيا اولوب كن كبي و صفت اوزن اوله
بس بوصف ايله و امثال الريح ايله موصوف
اولو حجة قبول الغنك علامتيدن و دخي
فايمه الخير علامتيدن كركش بوصف ايله
موصوف اولن مؤمن حج ايتن اولسون
كرك ائمه مشر اولسون حضرت الله جل
جلاله جمله مزي طر يوسف مستقيم دن ايتسون
بحمة انبيائه و آلهم الطاهرين امين
امين يا محي السائلين برحمتك يا ارحم
الرحمين و الحمد لله رب العالمين

107a

وَالصَّلَاةَ وَالسَّلَامَ عَلَى سَائِرِ الْأَنْبِيَاءِ وَ
 إِلَهُمَّ جَمْعِينَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ
 الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ مَرْجُومُ سِنَانِ
 أَفندي مِنَّا سَكَنَ لِيَا حَزِينِ شَيْخِ أَمْكِهِ وَغَدِ
 أَيْلِدُ وَغَمَّ خَيْرٌ بُوْدُرِكِهِ ذِكْرُ أَوَّلِ نُورِ خَيْرِ
 كَلْدِيكِ قِيَامَتِ كُوفِي وَلَدِ قَدَحِ حَضَرَتِ اللَّهِ
 جَلَّ جَلَالُهُ مَكْمُورُهُ أَمْرِيكِ كِهْ وَارِ كِهْ كَعْبَةِ
 جَنَّتِ قَمَاسُ لَوِيكِهِ بَنُو دِيكُنْ وَتَحْشُرُ بَرِيكِهِ
 كُتُورُ كُزْ أَنْزَلْ دُخِي كَلُوبِ بَيْتِ اللَّهِ بِنِ
 وَأَطْرَافِي كِهْ حَلَقُهُ لَرِيكِهِ نُورِدُنْ رُخْوَ
 دَاقِبْ يَا كَعْبَةَ اللَّهِ حَوْتِ عَلِيٍّ أَمْرُ بِلْدِيكِ
 فَحْشَرُ بَرِيكِهِ كِيدَنْ سِنِ بَيْتِ اللَّهِ دُخِي
 سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا يَعْنِي كِيدَنْ وَلَكِنْ

107b

كَيْتَدَنْ بَرِيكِدَنْ دِيلِيكِ أَطْرَافِيكِ بَتَانِ
 جَمْلَهُ فَوْشُورِي لُطْفِيلَهُ يَا لَعْنَا سِنِ
 دِيكِ مَكْمُورِ دُخِي يَا رُبَّنَا كَعْبَةُ نَكْ دِيكِ
 مَعْلُومِ عَنْ نَكِي زِيَارَتِيكِ لَرِيكِ حَوْ جَلَّ وَعَلَا
 دُخِي أَنْزَلْ بِي نَارِدُنْ أَرَادَ أَيْلِدُمْ بِيورِ
 مَكْمُورِ دُخِي بُو شَارِي كَعْبَتِهِ أَعْلَامُ بِلْدِيكِ
 نَكْمَارِ كَعْبَتِهِ دِيكِ كِهْ بَرْمَارِدُمْ دُخِي وَلَكِنْ
 أَهْلُ لَرِيكِ وَدِيَارِ لَرِيكِ تَرَكْ أَيْدِيكِ وَ
 كَنْدِيلِيكِ نَعْبُورِيكِ وَمَا لَرِيكِ صَرْفِ
 أَيْدِيكِ حَوْتِ عَلِيٍّ حَضَرَتِيكِ رِضَا سِيكُونِ
 كَلُوبِ خِيَارِيَّتِ أَيْدِيكِ دُخِي يَا لَعْنَتِ
 لُطْفِيلَهُ أَرَادَ أَيْلِسُونِ دِيكِ كِيدَنْ بِنِ حَوْ
 تَعَالِي دُنْ مَكْمُورِ حَوْتِ كَلَهْ كِهْ أَنْزَلِي

108a

دُخِي أَرَادَ أَيْلِدُمْ صُكْرُ كَعْبَةِ اللَّهِ بُو رِي
 كِيدَنْ مَدِينَهُ كَلْدَقْدَنْ رَسُولُ اللَّهِ
 قَبْرِ شَرِيفِيهِ أَوْ غَرَابِ رَسُولِ اللَّهِ سَلَامِ
 وَيَنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دُخِي
 سَلَامِيهِ أَلُوبِ يَا كَعْبَةَ اللَّهِ أَمْرُ نَهْ خَالِدِ
 دِيكِ بَيْتِ اللَّهِ دُخِي خِيَارِيَّتِ أَيْدِيكِ
 وَفَوْشُورِ لَعْنَةِ أَوْلَدِيكِ شَفَاعَتِ أَيْلِدُمْ
 بَاقِيلِيكِ دُخِي سَبِيحِ شَفَاعَتِ أَيْلِهِ كُرْ يَا حَبِيبِ
 دِيكِ صُكْرُ بَيْتِ اللَّهِ دُخِي فَحْشَرُ بَرِيكِهِ
 وَأَصْلُ أَلُوبِ أَوْ رِي بِرِ قُوَّةِ وَبِرْمَادِي
 نِدَائِيكِ كِهْ كَعْبَةُ اللَّهِ رِيَارَتِ أَيْدِيكِ
 قَالِقُسُونُ لَرِيكِ أَنْزَلْ دُخِي لَيْتِيكِ اللَّهُمَّ
 لَيْتِيكِ دِيكِ رَاكْ هَرَّ جَانِبِدَنْ قَالِقُسُونِ كَعْبَتِهِ

108b

أَوْتَدَنْ جَمْعِ أَوْلِهِ لَرِ صُكْرُ نِدَائِيكِ كَعْبَتِهِ
 بُو حَلَهُ أَهْلَكِ أَيْلَهُ جَنَّتَهُ دَاخِلِ أَوْلِ بِنِ
 أَوْلِ زِمَانِ أَوْزِ لَرِيكِ حَوْ أَمْكِ وَرِضَا لَوِي
 حَوْ أَمْسَلَرِ حَسْرَتِ وَتَدَامَتِ حَاصِلِ أَوْلِهِ
 وَصْفِي قَائِلِ أَوْلِيكِ صُكْرُ أَنْزَلِي بُو رِي
 أَوْزَرِ سُوْرِيكِ نَارِ أَنْزَلْ دُخِي مَرْجُومِ
 سِنَانِ أَفندي لَكِنْ بُو تَدَنْ أَوْسَعِ عِبَارَةِ
 أَخِي بُو جَفِيرِ خُصْبَارِ أَيْلِدِي وَبَعْضِ
 بَارِدِ الْفَاظِ لَرِي تَغْيِيرِ أَيْلِدِي دُخِي بُو جَفِيرِ
 دِيرِكِهِ تَرْكِحَهُ تَالِيفِ أَوْلَانِ كِتَابِ أَنْزَلِي
 فِي الْعَالِ تَأْوِيلَهُ قَادِرِ أَوْلِيكِ مَسْتَدِي
 أَمْرِ أَوْلُورِ أَوْلِهِ أَوْلِيكِ أَنْزَلِي وَ
 حَذِيرِ أَنْزَلِي وَخَيْرِ لَرِي تَرْجَمَهُ أَيْدَنْ عَالِمِ

109a

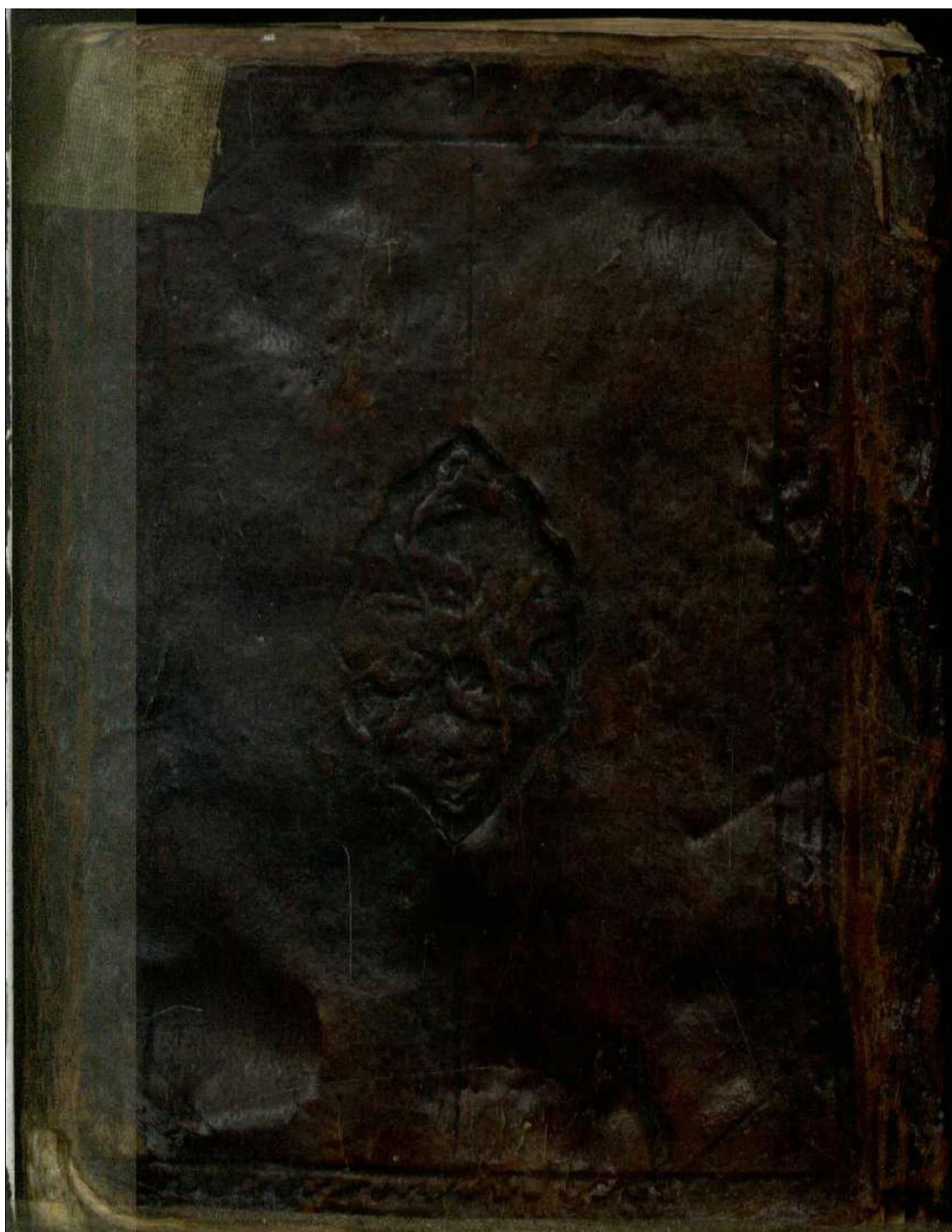

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ozan Halil ATİLA
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti

EĞİTİM

Lise : Milliyet Anadolu Öğretmen Lisesi, Erzincan 2011
Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği, Buca, İzmir 2016
Yüksek Lisans: Batman Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı 2022

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2018 – Devam ediyor	Milli Eğitim Bakanlığı	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

YABANCI DİLLER: İngilizce